TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

Kırklı Yıllar-5

"İfşa Ediyorum"

Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık

Kâzım Alöç

Savcı Konuştu Söz Sanığındır

Mihri Belli

Derleyen: **Rasih Nuri İleri**

Belge

TÜSTAV
Kırklı Yıllar-5
Kâzım Alöç - Mihri Belli

41

Genel Sıra No: 41
Belge Dizisi: 21

© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV'a aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

1. Basım Eylül 2006

ISBN 975-8683-56-X

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad.
No: 20 Taksim - İstanbul
Tel : 0212 237 98 92
Faks : 0212 237 98 93
Url : www.tustav.org
e-posta : bilgi@tustav.org

Kapak Tasarımı: Bülent Aydın
Kapaktaki fotoğraf, *Tan Matbaası tahribi*, Yeni Gazete, 12.04.1967
Ofset Hazırlık: EKOL Tanıtım
Baskı-Cilt: Ladin Matbaacılık, İstanbul
Tel: 0212 485 89 30-31

TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı);
ülkemiz işçi ve sol hareketinin tarihini eksiksiz biçimde kucaklamayı, bu tarihin belge ve canlı tanıklıklarını toplamayı, bu alana yönelik araştırmaları özendirmeyi kendine görev biliyor. Bu çerçevede oluşturduğumuz TÜSTAV Yayınları olarak, ülkemiz işçi ve sol hareketi tarihini ilgilendiren belge, anı ve araştırmaları tarihseverlere ulaştırarak ülkemizin aydınlık geleceğine katkıda bulunmayı umuyoruz. Açıktır ki, TÜSTAV bugüne dek çalışmalarında benimsemiş olduğu bu tarihin "olduğu gibi" yansıtılması anlayışını, TÜSTAV Yayınları'nda da sürdürecektir. Buna uygun olarak, yayımladığı belge, anı ve araştırmalardaki tez, görüş ve yaklaşımlar konusunda, bir kurum olarak taraf olmamaya özen gösterecektir. Nitekim aynı tarihsel döneme ilişkin olabildiğince farklı tarafların görüşlerini yansıtan belge, anı ve araştırmalara yayınlarında yer vermeye çalışacaktır

Kırklı Yıllar-5

"İfşa Ediyorum"
Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık

Kâzım Alöç

Savcı Konuştu Söz Sanığındır

Mihri Belli

Derleyen: **Rasih Nuri İleri**

TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

Kırklı Yıllar-5

"İfşa Ediyorum"
Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık

Kâzım Alöç

Savcı Konuştu Söz Sanığındır

Mihri Belli

Derleyen: **Rasih Nuri İleri**

TÜSTAV

4 Aralık 1945 tarihinde "Tan" baskınından sonra, 6 Mart 1946 tarihinde Sertel'ler yargılanırken. (Soldan sağa: Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Cami Baykut ve Halil Lütfü Dördüncü). Cumhuriyet arşivinden.

İçindekiler

Önsöz IX

"İfşa Ediyorum",
Türkiye'e Komünizm ve Irkçılık, Kâzım Alöç 1

I- Hüseyin Cahit Yalçın'ın makalesi,
bardağı taşıran damla oldu (*12.4.1967*) 3

II- Olaylardan sonra Emniyet Müdürlüğü'nde Nümayişçilere
CHP Müfettişi Tiritoğlu sigara ikram ediyordu (*13.4.1967*) 9

III- İsmi Nazilerin kara listesine geçen Komünist partisi lideri
paravananın arkasında adamlarını dinliyordu (*14.4.1967*) 15

IV- Komünizmin "İhtilâlcilik", metodlarıyla yetiştirilen gençlere
Moskova'dan verilen direktif: Önce Halk Partisi ve
Halkevlerine sızınız (*15.4.1967*) 22

V- Moskova'nın Türkiye'deki maşası olan Şefik Hüsnü
perişan bir halde itiraflarını yazmaya başladı (*16.4.1967*) 26

VI- Türkiye Gizli Komünist Teşkilâtının Lideri itiraf ediyor:
İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi kuruluşunda tanınmış
kimseler vardı (*17.4.1967*) 31

VII- Okuma-yazması bile olmayan bir işçi tarafından
İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'ne üç günde on binden fazla
işçi kaydedilmişti (*18.4.1967*) 36

VIII- "Aydınlık Grubu" faaliyetini genişletti:
Halk Partisinin kurduğu Türkiye İşçi Birliği,
komünistlerin eline geçmişti (*19.4.1967*) 39

IX- Türkiye'de "Aydınlık Grubu"nun yetiştirdiği
Moskova'ya kaçan bir Türk profesör Gizli Komünist Partisine
taktik gönderiyordu (*20.4.1967*) 42

X- SETA birinci Şura toplantısı gereğince
Moskova'nın emriyle bir asker kaçağı
Komünist Hücre Teşkilatını kuruyor (*21.4.1967*) 45

XI- Gazete kâğıdına sarılı bir paket ve ötesi: Komünist Partisinden
bir hücre yedek subaya sızmak istiyordu (*22.4.1967*) 49

XII- Polisi de, Adliyeyi de uğraştıran gerçek Komünistlerin yakalandıkları an bambaşka taktikleri vardı: Yakalanan elebaşıları herşeye rağmen konuşmamak için ısrar ederlerdi (*23.4.1967*).....52
XIII- Müezzin sabah ezanına çıktığı an iki komünist Süleymaniye minarelerinde ne arıyordu: Düdük sesiyle kaçan meçhul şahıslar iki de paket bırakmışlardı (*24.4.1967*).....58
XIV- Yüksek tahsil gençliği arasında komünizm faaliyeti: "İleri Gençler Birliği" komünist şurasının kararlarıyla kurulmuştu (*25.4.1967*) 61
XV- İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde cereyan eden olay: Komünizm sanıkları poliste şifre vasıtasıyla konuşuyorlar (*26.4.1967*) 65
XVI- Örfi İdare Komutanlığı ve polisi aylarca uğraştıran Üniversitedeki komünist hücresinden firari Hasan Basri Alp nasıl yakalandı (*27.4.1967*) 69
XVII- Gizli Teşkilâtın hücre faaliyetine katılan bir Komünist sırrını vermemek için kendini emniyetin üst katından attı (*28.4.1967*) ..72
XVIII- Moskova Radyosu Türk polisine hücum ediyor: H. Basri Alp'in intiharı Moskova'da geniş yankılar uyandırmıştı... (*29.4.1967*) 75
XIX- Müdüriyette canına kıyan kocasından sonra intihar ediyorum diye kaybolan kadın öğretmen Bulgar sınırında yakalandı (*30.4.1967*) 78
XX- Türkeş'in gizli mektuplarını açıklıyoruz: Orduda tasfiye fikrini ortaya ilk defa Alparslan Türkeş attı (*1.5.1967*).....83
XXI- Türkeş'in, Nihal Adsız'a yazdığı mektup: Senin kalemin kâfi gelmezse bizim silâhımız, kılıcımız var (*2.5.1967*) 88
XXII- Orduda mutlaka temizlik yapılması isteniyor Türkeş'in Erdek'ten Nihal Atsız'a yolladığı mektup (*3.5.1967*)..93
XXIII- Türkiye Sosyalist, Emekçi ve Köylü Partisi tahkikatı sırasında Sertel'lerin evindeki aramada Mareşal Fevzi Çakmak'a ait bir mektup bulduk (*4.5.1967*) 97
XXIV- 1946 olaylarının bir perdesini aralıyoruz: Çakmak'ın beyannamesini Sertellere kim götürüp verdi? (*5.5.1967*).....102

XXV- Sertel'lerin Mareşal'den isteği neydi?
Mareşalin red cevabını Tevfik R. Aras
Sertel'lere götürmüştü (*6.5.1967*) 107
XXVI- Sosyalist Partisi Lideri Esat Adil tevkif edilmişti:
Sosyalist Partisinin hazırlığı gizli teşkilâtı
endişelendirdi (*7.5.1967*) 112
XXVII- Sosyalist Parti lideri Ağır Cezada beraat etti:
"İleri Demokat Cephe"nin Amerikalılara
müracaatı neydi? (*8.5.1967*) 116
XXVIII- Sertellerin damatlarının yazdığı mektupları açıklıyoruz:
Serteller Tan olayından sonra Amerika'ya
iltica etmek istedi (*9.5.1967*) 121
XXIX- Tahran'da ortaya çıkan sahte Peygamber:
Ermenice neşredilen bir gazete gençliğe meydan
okuyordu (*10.5.1967*) 125
XXX- Komünizm ve ırkçılık ayrı ayrı yönlerde gelişiyordu:
Yenicamide bulunan bir mektup Hükûmet için
komünist diyordu (*11.5.1967*) 129
XXXI- Yeraltı faaliyetinden usanan gizli teşkilât üyeleri:
"Türkiye Sosyalist, Emekçi ve Köylü Partisi"ni
kurdular (*12.5.1967*) 133
XXXII- İsmi Komünistler arasında sayılınca Sabahattin Ali'nin
açtığı dâva bazı nümayişlere sebep oldu (*13.5.1967*) 137
XXXIII- Hazırlıksız bir anında konuşturmak için Sabahattin Ali'yi,
sabaha karşı uyandırıp, âni sorguya çektim (*14.5.1967*) 141
XXXIV- Demokrat Parti aleyhinde yazı yazması için
Vali Lütfi Kırdar, Sabahattin Ali'yi derhal Vali Lütfi Kırdar,
tahliye ettirmişti (*15.5.1967*) 144
XXXV- Faaliyetlerini pek güzel kamufle eden Zeki Baştımar,
Şefik Hüsnü'nün tevkifi ile Partiye başkan oldu (*16.5.1967*) 147
XXXVI- Yol arkadaşının kim olduğunu bilmeyen Boz Mehmet
Milli Emniyet ajanına, Rusya'ya uçak kaçırmak için
teklif yaptı (*17.5.1967*) 150
XXXVII- Yeraltı faaliyetlerine zemin hazırlayan olaylar:
Demokrat Partinin çıkardığı af Komünist teşkilâtına
yaradı (*18.5.1967*) 154

XXXVIII- Dört başı mamur bir hale getirilen Komünist hücre teşkilâtına bir Millî Emniyet ajanı sızmıştı (*19.5.1967*) 158
XXXIX- Komünist Partisi saflarına gizlice giren Ajan'ın gönderdiği bir fotokopi yetkililerin eline geçmişti (*20.5.1967*) .162
XL- Doğu Blokunun methü senasının yapıldığı Komünist Parti bültenleri bir bayanın üzerinde bulunmuştu (*21.5.1967*) 166
XLI- 539 sayfalakı itirazların okunmasından sonra 100'den fazla sanık, ağır hapis cezasına mahkûm edildiler (*22.5.1967*).....170
XLII- Türkiye Gizli Komünist Teşkilâtı yeraltı faaliyetlerine aralıksız devam ederken ırkçılar da boş durmuyorlardı (*23.5.1967*).....172
XLIII- Nihat Atsız'ın Tahkikat Hâkimine gönderdiği mektuplar: Tabutluk heyulâsı için, İçişleri Bakanı ne yazmıştı? (*24.5.1967*).....176
XLIV- Dikta heveslilerinin yeni bir oyunu daha: Irkçılar Yücel Kenan Öner dâvasında bir orgeneralin şahsiyetini istismar ediyor (*25.5.1967*).....181
XLV- Irkçılık ve Turancılık dâvası sona erdi: Tahkikatlar, bir çok imkânsızlık sebebiyle yeterli olamamıştır (*26.5.1967*) 184

EK-1 Saracoğlu'na verilen rapor 187
EK-2 Türkiye'de Bolşevizm 216
EK-3 Halil Lütfi Dördüncü'nün Açıklaması.....223

Savcı Konuştu, Söz Sanığındır, Mihri Belli 233

29 Ocak 1947 T.B.M.M. Oturumu - Şükrü Sökmensüer 267

1946-1970 Türkiye'deki Legal Sosyalist Davranışlar Üzerine Açıklamalar - Orhan Müstecaplıoğlu.....293

Dizin.....307

Önsöz

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı, TÜSTAV Belge Dizisinde yer alan "Kırklı Yıllar" bu beşinci ciltle tamamlanmış bulunmaktadır. Birinci cilt; Faris Erkman'ın *"En Büyük Tehlike"* kitabı ile Suat Derviş'in *"Niçin Sovyetler Birliğinin Dostuyum?"* kitabını, yani 1943 ve 1944 yıllarında Türkiye Komünist Partisi'nin yayınlattığı iki kitapla benim Reşat Fuat Baraner ile Suat Derviş (Baraner)'in ölümlerinde çıkan yazılarımı kapsıyordu. İkinci cilt: 1944 T.K.P. Davası'nın (İddianamesi) ile Gerekçeli Kararını ilk kez okurlara sunuyor, açıklayıcı önsözümü ve bazı sanıkların anılarından parçalar kapsıyordu. Üçüncü cilt: 1945 İleri Gençler Birliği davasının İddianamesini ve Gerekçeli Kararı ile birçok sanığın savunmalarını ve Yargıtay başvurularını ilk kez okuyuculara sunduğu gibi iki önemli anı yazısını kapsıyordu. Dördüncü cilt: 1947 TKP Davası başlığını taşımakla birlikte, Türkiye'nin 1946 yılında çok partili rejime geçişi sırasında kurulan iki sol partinin, Türkiye Sosyalist Partisi ile Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kuruluş sürecini, Program ve Tüzüklerini, 1946 seçimlerine karşı eleştirisel tutumlarını, Gaziantep TSEKP davasını ve Partilerin kapanışı üzerine açılan davanın (aslında dava iki Partinin davası olmayıp iki Partide yer alan "sabıkalı" komünistlerin davası olduğunu kanıtlayan) 1947 Kararını okuyuculara sunmuş, ayrıca neden iki Parti sorusunun cevabını ve sonraki derin yol ayrımını vurgulamıştır. "Kırklı Yıllar" dizisinin son sözünü oluşturan Beşinci Cilt'de ise Sıkıyönetim Savcısı Kâzım Alöç'ün *"İfşa Ediyorum"* yazı dizisi ile eklerini ve 1945 ile 1953 Davalarının önemli sanığı Mihri Belli'nin *"Savcı Konuştu Söz Sanığındır"* yanıt broşürünü sunmaktayız.

Bu son cildin bir özelliği de K.Alöç'ün bir bakıma asıl konumuzun dışına çıkarak "1955 Irkçılık-Turancılık" davasını da yazı dizisine eklemesinden kaynaklanıyor, oysa aslında bu konu dizimizin hiç de dışında değildir, hatta dizimizin Birinci Cildindeki Faris Erkman'ın, yani TKP'nin tezini tamamlamakta, doğrulamaktadır.

Bir rastlantı eseri "Kırklı Yıllar"daki belgelerin tümüne yakını be-

nim kişisel arşivlerimden kaynaklanmaktadır, ancak hemen konuyu aydınlatmam gerekiyor, bu arşivler aslında partimin arşivleridir. Örneğin 1944 dava dosyalarını bana temin eden Reşat Fuat Baraner ağabeyimdir, İGB "İleri Gençler Birliği" dosyasını bana sunan Mihri Belli yoldaşımdır, TSEKP benim Partimdir, Gaziantep Galip Ataç dosyası, Osman Paçalı hatıratı için de aynı şeyler söylenebilir. Onlar bana güvendiler beni adeta görevlendirdiler, hepsine teşekkür borcum vardır. "Kırklı Yıllar" Belge Dizisinde TÜSTAV'dan Erden Akbulut arkadaşıma da, bana karşı yardımlarından, müsamahasından kendimi borçlu hissediyorum.

"Kırklı Yıllar" Belge Dizisi bu haliyle bile okuyuculara ve hele araştırmacılara çok faydalı olacaktır, ancak her konuda olduğu gibi bu konuda da bu sadece bir katkı, bir başlangıçtır. Sovyetler Birliğinin ve de Türkiye Cumhuriyetinin arşivleri açıldıkça, incelendikçe birçok yeni bilgi ve ayrıntı ortaya çıkacak ve incelenebilecektir. TÜSTAV bu konuda önemli bir adım atmıştır, bunun bu güne kadar da olduğu gibi partizanca değil, bilimsel olarak sürdürülmesi gerektiği inancındayım.

"Kırklı Yıllar" Dizisinde şimdilik büyük bir eksiklik göze çarpmaktadır, TKP'nin ve genel olarak Türkiye'deki solun bu dönemde yayınladığı sayısız dergi, broşür ve kitaplar bulunmaktadır. Oysa bugün bunlara erişebilmek çoğu kez olanaksızdır. Sadece dergileri ele alırsak, gizli TKP'nin ayrı bir dava konusu olan *"Yeni Edebiyat"* dergisi vardır, oğlum Mustafa Suphi Nuri *"Yeni Edebiyat, Sosyalist Gerçekçilik"* Skala Yay., 1998, kitabını neşretmiştir, ancak bu yeterli değildir. TSEKP'nin *"Yığın"* ve *"Sendika"* dergilerini, TSP'nin *"Gün"* ve *"Gerçek"* dergi ve gazetelerini, Zeki Baştımar dönemi TKP'sinin *"Nuhun Gemisi"* (İstanbul 1949) ve de sayısız sol dergiler, hele *"Yurt ve Dünya"*, *"Adımlar"* dergileri ile *"Ses"*, *"Küllük"*, *"Sokak"*, *"Yeniyol"*, *"Yürüyüş"*, *"Ant"* (1945), *"Dikmen"*, *"Söz"*, *"Yenilikler"*, *"Hür"*, *"Zincirli Hürriyet"* ve diğer dergiler, bir dönem solun kontrol ettiği *"Servetifünun"* (1940), Partili gençliğin dergisi *"Hür Gençlik"* (1949) ile kapatıldıkça isim değiştiren *"Marko Paşa"* (Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz), *"Geveze"* (1947) ve diğerleri... TÜSTAV'ın bütün bu dergilerin tıpkı basımlarını sunması çok yararlı olur kanısındayım.

Bu arada "Kırklı Yıllar" dizisi kapsamı dışında kalan, dostum İbrahim Topçuoğlu'nun üç ciltlik *"Neden 2 Sosyalist Partisi 1946"* (1976-1977), benim birinci cilde verdiğim yanıt: *"TKP Gerçeği ve Bilimsel-*

lik-Quo Vadis İbrahim Topçuoğlu?" (1976) ve aynı döneme ait birçok kitap ve yorumun var olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. Değişik bir açıdan da olsa dönemin sol hareketlerini, özellikle sol öğretim üyelerinin durumunu ve aslında CHP-Demokrat Parti olarak bölünen iktidar partisinin bir iç hesaplaşmasını kapsayan "Kenan Öner-Hasan Ali" davasının ikişer ciltlik belgesel kitapları da göz ardı edilmemelidir (1947-1950)

* * *

"Kırklı Yıllar" Belge dizisi çok önemli bir tarih diliminde Türkiye'de Komünist hareketin gelişmesinin evrelerini, bu evrelerin belgelerini sunmaktadır, yorum, yok denecek derecede azdır, bu da dizinin niteliği ile doğrudan doğruya bağlantılıdır. İlk dört cilt brüt belgeleri, dönemin düğüm noktalarını okurlarımıza sunmaktadır, olsa olsa ciltlerin sonunda olaylarla ilgili bazı kişilerin anılarından parçalar yer almaktadır. Beşinci ciltte ise dönemin kilidini veren, Askeri Savcısının karalama amaçlı anılarını ve de dönem hakkındaki bilgi ve yorumları yer almaktadır. Bu anılara dönemin -dördüncü cilt hariç- çok önemli bir sorumlusu çok tutarlı yanıtlar vermektedir, böylece sadece bir kötüleme süreci sunmayarak, bu kötülemelere yetkili bir yanıt da vermiş olduk.

Bu cildin bir önemi daha vardır, bu da "Kırklı Yıllar"ın ilk dört cildinde sözü edilmeyen 1947-1950 dönemini kapsamasıdır. Savcı K. Alöç de aslında bu dönemi kişisel anı olarak bilmediği halde genel bilgileri ile fikir yürütmüş, 1953 davası sanığı olan Mihri Belli ise o dönemde* yurt dışında olduğu halde, sanığı olduğu davayı ve 1950-1951 dönemini pek iyi bildiği için gerekli bulduğu yanıtı vermiştir. Bu konuda TÜSTAV adına bir açıklamada bulunmak gerekiyor. 16 Aralık 1946'da Sol Partiler ve sendikalar kapatıldıktan sonra davası görülmeyen veya beraat eden eski TKP'liler illegal faaliyete geçtiler; ne yazıktır ki, "Kırklı Yıllar"ın Beşinci Cildinde görüleceği gibi, ta ilk günden Milli Emniyet ajanları bu örgütlemenin yönetimine bile sızabildiler (Örneğin İzmir İl komitesinde Şükrü Dinsel). 1947'den beri üç yıl İzmir, İstanbul, Ankara illerinde olup bitenleri böylece kolluk kuvvetleri izledi fakat Devlet, tutuklama kararı almadı. Böylece bir yandan 1944, 1945, 1947 davalarında beraat edenlerle aynı davalarda tanık olarak ifadesi alınanların çoğu ile yeni örgütlenen gençler kontrol altında bek-

* "Kırklı Yıllar", Cilt 4.

letildi. 1950 affından yararlanan eski kuşaklar ve liderler de harekete katılabildikten sonra, TCK'nun 141'nci maddesi de arada büyük ölçüde ağırlaştırıldıktan sonra, 1951 tutuklamaları ve 1953 davası gündeme getirildi. Hükûmetlerin bu zamanlamasındaki nedenler konumuz dışındadır.

Yukarıda açıkladığım gibi 1953 kök sökme davasının oluşması büyük ölçüde Kırklı Yıllar kapsamına girmektedir. Ancak konunun çözümü ve DAVA "Ellili Yıllar" dizisinde verilecektir. Ondandır ki biz bu konuyu ele almadık, ancak Kazım Alöç-Mihri Belli polemiği çerçevesinde sunmakla yetindik.

* * *

"Kırklı Yıllar" Belge dizisini okuyup da konuya tam olarak yabancı olmayanların bile akıllarının takılabileceği çok önemli bir noktayı da vurgulamalıyız. Bütün dünyada geleneksel Komünist Parti davalarında önemli bir özellik bulunmaktadır. Bu tür davalarda komünistlerin amacı davadan en ucuz şekilde kurtulmak değildir, aksine davalar verilen mücadelenin bir parçasıdır. Sınıf savaşımının ve onun propagandasının bir aracıdır. Oysa 1944, 1945, 1947 davalarında bu esaslara tamamen aykırı bir savunma politikası yürütülmektedir, bu durum en aykırı bir şekilde 1945 davasında göze batmaktadır. Oysa aynı davalarda sert ve nitelikli bir anti-faşist ve demokratik savaşım verilmektedir. Fakat komünizm ile sınıf savaşımı ise adeta arka plana itilmiş bulunmaktadır. Bu davranış "davalar gizli olarak yürütülüyordu, halka ve basına açık değildi" tarzında yanıtlanamaz. Savunma belgeleri, müdafaalar her zaman sanıklarda ve avukatlarında bulunur, dışarıya sızdırılabilir, zamanı ve yeri gelince açıklanabilir, yayınlanabilir, propaganda aracı olarak kullanılabilir.

"Kırklı Yıllar" davalarındaki bu davranış Türkiye'ye ve bu davalara ve sanıklarına özgü nedenlere dayandırılmamalıdır. Şüphesiz kişisel hatalar hatta sapmalar söz konusu olabilir ancak sorun bu değildir. Sözü geçen genel tutumun nedeni o dönemin, o dönemdeki Komünist Partilerin diyalektiğinin gereğidir. Bu bir "pısma", "çözülme" konusu de değildir, elbetteki her dönemde dönekler, pısanlar, çözülenler bulunabilir, ancak konumuz bu değildir. Nasıl ki her dönemde de kahramanlar vardır, Suphi'ler, Nejat'lar, Şefik Hüsnü'ler, Reşatlar vardır. Deniz'ler, Hayrullahoğlu'lar vardır.

Türkiye'de "Kırklı Yıllar"ın davalarının, savunmalarının niteliği,

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Sovyetler Birliğinde gerçekleşen politik çizgi dönüşümünden kaynaklanmaktadır ve bu, sadece Türkiye'de değil, bütün Dünyada Komünist Partilerini etkileyen, onlara yön veren bir etkendi. Bu nedenle durumu kavramak için, yüzeysel de olsa, XX.ci yüzyılındaki oluşuma değinmek gerekmektedir.

XX.ci Yüzyıl İleri Kapitalist ülkelerin Emperyalist aşamaya girdiği dönemdir, o kadar ki bu dönemde iki kez Emperyalist Dünya paylaşım savaşları olmuştur. Bu dönemde çok-uluslu imparatorluklar çökmüş, dünya çapında sömürge düzeni şekil değiştirmiştir.

XX.ci Yüzyıl aynı zamanda dünya çapında kapitalist ülkelerde sınıf savaşımının zirveye ulaştığı, Birinci Dünya Savaşı sonunda Rus çarlığı topraklarında işçi sınıfı ihtilalinin zafere ulaştığı, Sovyetler Birliğinin kurulduğu yüzyıldır.

Bir yönden Dünya Emperyalizmi, ambargolarla, savaş ve iç savaşla Sovyet iktidarını yıkamamışsa da, diğer yönden savaştan sonra Avrupada çok güçlü olan işçi sınıfı ihtilallerini, reviziyonist liderleri olan Sosyal-Demokratların katkısı ile ezebilmiştir. Oysa Lenin ve akadaşlarının sürelice belirttiği gibi, toprak köleliğinden yeni kurtulan, köylü çoğunluklu geri kapitalist bir ülke olan Rusya'da devrimin gelişebilmesi için hiç olmasa, en ileri kapitalist bir ülke olan Almanya'da işçi sınıfı devriminin oluşması önemli bir ön koşul idi. Lenin'in sağlığında III.cü enternasyonalin amacı bu nedenlerle kapitalist memleketlerde işçi sınıfı ihtilallerini desteklemekti.

Lenin'in ölümünden (1924) az sonra Sovyetler Birliği Komünist Partisinde iki temel eğilim belirdi, burada bunları inceliyecek değiliz. Sonunda iktidarı kazanan tez "Tek ülkede Sosyalizm" kurulabileceği tezi idi, bu tezle III.cü Enternasyonal'in esas amacı dünya ihtilali için çalışmaktan çok, "Tek Ülkede Sosyalizm" kurabilmek için zaman kazanmak ve Kapitalist ülkelerin Sovyetler Birliği'ne savaş açmasını önlemek şekline dönüştü, bunun için de her ülkedeki Komünist Partileri ihtilalci durumlarda bu hareketlerin başına geçmedense Koalisyon Hükümetlerine girme eğilimine girdiler (1936 Halk Cepheleri Politikası). Bu arada Hitler'in iktidara gelişi ve İkinci Dünya Savaşı tehlikesi... Alman zaferleri ve Sovyetler Birliğine saldırı, Sovyetlerin İngiltere ve sonra ABD ile ittifak döneminde, anti-faşist İleri Demokratik Cepheler politikası yer aldı. Bu arada TKP Komintern'in Separat kararıyla adeta işlevsiz hale sokuldu (1936). Savaş zafere doğru gelişince ise Stalin'in

direktifleri ile III. Enternasyonal kendi kendini feshetti (9 Haziran 1943).

Bu yüzeysel ve zorunlu özet Türkiye Komünist Partisinin "Kırklı Yıllar"daki durum ve tutumunu açıklamaktadır. Parti 1942-1943'de "separat karar" cenderesinden kurtulup yeniden ve zorunlu olarak, illegal faaliyete başlamış, anti-faşist "İleri Demokratik Cephe" politikasını yürütmüştür. "Kırklı Yıllar" dizisinde bu gelişmeyi sunduk. Parti, Cephe girişiminde kime karşı ve kiminle beraber olmaya uğraşmıştır?

Türkiye'nin o dönemdeki tarihini verecek değiliz. Ancak önceleri İngiltere ve Fransa ile anlaşma imzalayan TC, Fransa'nın yenilgisi ve Almanya'nın Balkanları ele geçirmesinden sonra, savaşa girmemek kaygusu ile gitgide Hitler Almanyasına yakınlaştı, bu yönde "Varlık Vergisi" gibi icraatlarda bulundu, Turancılığa kaydı, bu durumda anti-faşist "İlerici Demokratik Cephe" elbette ki, İnönü'ye, Saracoğlu'na ve benzerlerine karşı oluşturulacaktı. Ama kiminle? Türkiye'de İktidar Toprak Reformu kanunu çıkartırken, diğer yönden Köy Enstitülerini kapatmak, hatta 1946'da okullara din dersi koymak gibi, tutarsız kararlar almaya başladı, adeta değişmez Genel Kurmay Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak'ı emekliye ayırdı. Elbette çeşitli yönlerden kendi partisinin içinden tepkiler oluşacaktı. Önce Toprak reformuna Menderes, Sazak, Mocan gibi millet vekilleri, sonra iktidardan uzaklaştırdığı Atatürkçü Sovyet dostu siyasetten ayrıldığı için" Celal Bayar isyan bayrağını kaldırdılar. Mareşal Sertellerle "İnsan Hakları Derneği"ni kurdu. Amerikancı "Vatan" gazetesi ile Sovyet yanlısı "Tan" yakınlaştı, sol kanat ile CHP'den ayrılan Menderes gibi toprak ağaları beraberce "Görüşler" dergisini çıkarmak girişiminde bulundular. İnönü için tehlike vahimleşmişti, kurulmakta olan cepheyi bölmek için önce Ahmet Emin Yalman'ın "Vatan" gazetesine göz dağı verildi hemen sonra "Tan" olayı tertiplendi ve hem "İleri Demokratik Cephe" bölündü, hem de sol basına büyük bir darbe vurulmuş olundu. Bu kitabımızda yer alan Şükrü Sökmensüer'in TBMM konuşması bu yönden çok ilginçtir. "Kenan Öner-Hasan Ali Yücel" davası ile aslında CHP'nin İnönü kanadını "komünistliği kayırıyor" diye vurmak için Sökmensüer'e Demokrat Parti tarafından verilen örtülü bir cevabıdır, İnönü'ye çatamadıkları için Vekillikten ayrılmış bulunan Hasan Ali kullanılmıştır.

Aslında TKP'nin de durumu bir hayli ters idi çünkü İnönü'ye karşı toprak ağaları muhalefeti ile bir güç birliği söz konusu idi.

İnönü ise ikili taktiğine devam ediyordu, önce TKP vuruldu (1944 ve 1945 davaları) sonra Almanya savaşı kaybedince 19 Mayıs 1944'de Irkçılar-Turancılar'a yüklenildi, o operasyonu ise yine partisindeki faşist kanat beraatla sonuçlandırabildi. 1947 davasındaki durum ise değişiktir. Dr. Şefik Hüsnü bu konuda ciddi bir yanılgıya uğradı. İkinci Dünya Savaşı Savaşını kazanan "Büyük İttifak"ın hiç olmazsa birkaç yıl süreceğine samimi olarak inanıyordu, buna rağmen TSEKP'ni kurmak doğru bir karardı, ancak ABD-Sovyet-İngiliz ittifakının çözülmiyeceğine inandığı için evinde birçok belge ile hatıratını tedbirsizce bulundurdu, bu yüzden çok işkence gördü ve üstelik manevi üzüntü çekti, kendini uzun zaman affedemedi. Aslında Partinin birkaç yıl sonra kapatılacağını da bilmekteydi, çünkü yoldaşı Ferit Kalmuk'a verdiği talimat çok açıktı: "Çok süratle on kadar Sendikalar Birliğini kurunuz ve bir an önce kurulacak "Sendikalar Birliği Konfederasyonu" "Dünya Sendikalar Birliğine" kaydolsun, o zaman Sendikaları kolay kolay kapatamazlar." Ne yazıktır ki, soğuk savaş sürecinde "Dünya Sendikalar Birliği" de az sonra bölündü.

Son bir söz, kendi kurduğu "Büyük İttifak"ın yok olup "Soğuk Savaşın" başlamasına alet olan kişi, kazandığı zaferden sonraki seçimi kaybedip başbakanlıktan ayrılan Churchill olmuştur (*Fulton nutku, ABD, Mart 1946*).

1947 ve 1953 TKP davalarının, TC'nin ABD yörüngesine girmesi doğrudan doğruya bu oluşumdan kaynaklanmaktadır.

RASİH NURİ İLERİ
Eylül 2006

“İfşa Ediyorum”
Türkiye’de Komünizm ve Irkçılık

Kâzım Alöç

- I -

12.4.1967

Hüseyin Cahit Yalçın'ın makalesi, bardağı taşıran damla oldu

Tan Gazetesini basan üniversitelilerin başında Ali İhsan Göğüş de vardı 15 bin genç "Ne faşist ne komünistiz" sesleriyle Bâbıâli'ye yürüyorlardı

Türkiye'de gizli komünist teşkilâtı, ilk tohumlarını 1919 yılında, I. Dünya Savaşı'nın yarattığı keşmekeş bir siyasî atmosfer içinde atmış, 1942'den sonra da korkunç plânlarla kesif yeraltı faaliyetine girişmişti.

Bu yeraltı faaliyetinin Türkiye'de sebep olduğu en büyük hâdise ise, Üniversite Gençliği'nin Bâbıâlî'deki nümayişleri, galeyana gelerek "Tan", "Yeni Dünya" ve henüz neşriyat alanına atılan "Görüşler" isimli bir mecmuanın yerle bir edilmesiyle neticelendi. Bu hâdisenin tarihi de malûm, 4 Aralık 1945 idi.

Türkiye'de gizli komünist faaliyetlerinin iç yüzünü açıklamaya başlarken, bu faaliyetlerin sebep olduğu ilk büyük hâdiseyle söze girmek, bazı müphem tarafları da açıklamak bakımından önemli olacaktır kanaatindeyiz.

Sertel'ler ve ötesi

Bu hâdiselerde en büyük hedef ise "Tan Gazetesi" olmuştu. "Tan"ın öteden beri sosyal düzenimize karşı direnen tutumu dikkatle takip ediliyordu. 1945 yılındaki politik gelişmelere paralel olarak, bu gazetede "Görüşler" sütununun yazarı Sabiha Sertel'i de pek fazla coşturmuştu.

Sabiha Sertel bu sütunda "Bir insanın sosyalist-radikal veya komünist olması suç değil, faşist olması suçtur.." gibi siyasî tansiyonu tahrik eden garip formüllerle komünistliği mâzur göstermesi, kendi gibi düşünmeyenleri faşistlikle suçlaması kamu oyununda geniş tepkiler yaratmaya başladı.

Aynı yazar, 30 Ağustos 1945 günkü gazetesinde de "Demokrat Hüseyin Cahit Yalçın'ı Arıyorum" başlığıyla yazdığı makalede muhatabını tam bir polemiğe davet ediyordu. Nitekim, Tanin Gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın ile Sabiha Sertel arasında bu yazıdan sonra Bâ-

bıâlî'de emsaline nadir rastlanan sert bir polemik başladı.

Bu polemik her geçen gün daha genişler, daha da ağırlaşırken, diğer gazetelerde de Sertel'leri itham eden yazılara sık sık rastlanır hale gelmişti. Hattâ 4 aralık 1945 tarihli gazetelerde şu mealde makaleler vardı:

Maskeler düştü..

"Bizim yoldaşlar nihayet maskelerini attılar. Fakat Türk milletinin sağ duyusu, bunların yalancı demokratlığına ve sahte hürriyet âşıklığına aldanmıyacak kadar kuvvetlidir.."

"Orak-Çekiç'e tapanlar artık maskelerini yüzlerinden atmışlardır. Onların istediği demokrasi, komünist demokrasisidir. Onların istediği hürriyet, kızıl hürriyettir.."

Aynı gün de, yine Sabiha Sertel, "Görüşler" sütununda "Gazeteden değil, umumî efkârdan korkmalı" başlığıyla, bu defa Halk Partisine çok daha ağır tarzda yükleniyordu:

"İstanbul Halk Partisi Reisi hükümet gazetelerini davet ederek, bunlarla yaptığı bir içtimada, gazetecilere muhalif gazetelerle mücadele etmeleri tavsiyesinde bulunmuş. Bu hareket, iktidar mevkiinde bulunan bir partinin muhalefetten korkusunu ifade eder..."

Ve makale, aynı hava içinde devam ederken, öte yanda Tanin'de Hüseyin Cahit Yalçın'ın o günkü başmakalesi ise çoktan bardağı taşıran damla oluvermişti. Hüseyin Cahit, "Kalkın Ey Ehl-i Vatan" başlıklı bu yazısıyla, gençliğin günlerdir içten kaynayan heyecanını tam mânasıyla coşturmuş, kolay kolay durdurulamaz hâle getirmişti.

Gençlik toplanıyor

Sıkı Yönetim Komutanlığı'na ve Emniyet Müdürlüğü Siyasî Kısmı'na Üniversite'den bir haber geldi. Gençlik, İstanbul Üniversitesi'nin bahçesinde toplanmaya başlamıştı. Hava gergin, heyecanlı, her an büyük hâdiselere sebep olabilecek, bir atmosfer içindeydi.

Lâkin Sıkı Yönetim komutanlığı, Üniversite'ye, bir ilim yuvasına girmek, kendi içinde mücadele etmek istemiyordu. Nihayet Üniversite bahçesinde bir nümayiş yapılacağı ve gençliğin orada dağılacağı tahmin edilmişti.

Ama hiç de tahmin edildiği gibi olmadı. O gün, sabah 9.45 sıralarında Üniversite bahçesindeki gençler, ellerinde büyük bir çelenk, Atatürk'ün, İnönü'nün resimleri olduğu halde, birden Üniversite bahçesin-

den Beyazıt'a taşmış, âdeta çığ gibi büyüyerek Bâbıâlî'ye yürümeye başlamıştı. Ellerinde çeşitli dövizler vardı:

"İspanya Kardeş Kavgasını, İçimizde Yaratmak İsteyen Kızıllar Kahrolsun.."

"Ne Faşistiz, Ne Komünist.."

"Millet Demokrattır.."

"Bundan Fazla Hürriyet mi İstiyorsunuz.."

Ve daha neler neler.. Üniversite Gençliği, daha Çarşıkapı'yı geçerken 15 bin kişilik, kalabalık kesif, coşkun bir kitle hâline gelmişti..

Bâbıâlî hâdiseleri

Başlarında temsilcilerinin yönettiği, hareketli konuşmalarla her an daha da coşturdukları Üniversite Gençliği, Bâbıâlî'de önce "Tan Gazetesi"nin önüne geldi ve bir anda matbaaya hücum ettiler. Artık iş çığırından çıkmış, gençler ellerine ne geçirdilerse kırıp dökmeye, baskı makinalarını parçalamaya, koca masaları, sandalyaları, pencerelerden fırlatmaya başlamışlardı.

Diğer bir kısım gençlik grupları da "Yeni Dünya" Gazetesi'ni ve henüz yayın hayatına başlayan "Görüşler" mecmuasını aynı âkıbete uğrattılar. Neden sonra gerek Sıkı yönetim Komutanlığı'nın, gerek polisin saatlerce devam eden uğraşmasından sonra büyük nümayiş bastırılabildi.

Lâkin gençler, bu defa da ellerindeki çelengi Taksim Âbidesine koymak üzere direniyor, İstiklâl Caddesi'ne doğru yürüyorlardı. Orada da Sosyalist yayınları satan Berrak Kitabevi'ni, Tünel civarındaki "La Turquie" Gazetesini kısmen tahrip ettiler. Taksim Âbidesi'ne çelenk koyduktan sonra dağıldılar..

Evet, hâdise böylece kapanmış görünüyordu. Ama, uyandıracağı tepkiler ne olacaktı..

Nezarete alınanlar

Polis, hâdisenin bastırılması, nümayişin dağılmasından sonra, Üniversite Gençliği'ni bu hâdiselere teşvik edenleri, galeyana getiren, Bâbıâlî'ye sevkedenleri araştırmaya başladı. Başta CHP'nin gözde milletvekillerinden ve eski Bakanlardan Ali İhsan Göğüş o zaman Üniversite öğrencisiydi. Onunla beraber Yaşar Çimen isimli diğer bir genç, İş Bankası Eminönü Şubesi memurlarından biri ve şimdi isimlerini hatırlayamadığım 5 kişi daha Siyasî Kısım'da nezaret altına alındı.

1946 Tahkikatı ve Kâzım Alöç

Metin Soysal

"– Türkiye'de gizli komünizm hareketleriyle yakın ilgisi tesbit edilen Sabahattin Ali'yi nezaret altına almıştık. İstanbul Emniyet Müdürlüğünde, tek başına bir odaya kapatılmıştı. Nöbetçi polis memurlarına da onun, ikinci bir kimseyle görüştürülmemesini çok sıkı tenbih ettik...

Lâkin zamanın İstanbul Valisi Lütfi Kırdar bir gece, kendi yetkisini kullanarak ve kimseye danışmadan Sabahattin Ali'yi tahliye etti. Bir Vali Sıkı Yönetim Komutanlığı'na haber vermeden, üstelik bu makamın ısrarla yakalattığı ve nezaret altına aldığı, hem de bir komünizm suçlusunu nasıl tahliye edebilirdi? Asıl sebep neydi buna?."

Dosyalar dolusu notlarına kapanmış, yakın tarihe ışık tutan bu büyük "hatırat"ın yazarı Kâzım Alöç birara başını kaldırdı.

"– Evet.." dedi "Buna asıl sebep neydi?" Ve arkasından, önündeki dosyaları işaret ederek,

"– Yazıyorum.." diye sözlerine ekledi "Siyasi bir yazarlık yüzünden.."

Ve onun büyük "hatırat"ından aldığımız yukarıdaki bir kaç satır, koca zincirin nihayet, ufacık bir halkasını teşkil ediyordu. Buna benzer daha neler yoktu ki... Üstelik bunlar şimdiye kadar bölük pörçük, kulaktan duyulma değil, resmi vesikalara dayanan hatıralardı.

"– O halde Kâzım Alöç kimdi?.." diyeceksiniz. Evet "İfşaat"ı üstünde konuşmalarımızı nakletmeden önce, onu tanıtalım. Kâzım Alöç, 1946'da ortaya çıkarılan Türkiye gizli komünist teşkilâtın da büyük tahkikatı İstanbul Sıkı yönetim Komutanlığı adına yürüten askeri savcıydı. Aylarca devam eden bu büyük tahkikattan başka gene Komünizm ve Türkiye'de "Irkçılık" ideolojisine dayanan diğer faaliyetler üstüne çeşitli soruşturmaları da fiilen yönetmişti.

20 sene sonra

Şimdi de,

"– Neden 20 sene gibi uzun bir süre sonra yazıyor?.." şeklinde diğer bir sual zihinleri kurcalayabilir. Bakın, zaten o da konuşmasına böyle bir suale çoktan hazırlıklı olarak giriyordu:

"– Evet aradan 20 sene geçti. Bu 20 sene içinde Türkiye, ekonomik alanda kazandıklarından çok daha fazlasını sosyal alanda kazandı. Sendikalar, sosyal sigortalar, toplu sözleşmeler, grev hakları hep buna misaldir.

Bizler, o sıralarda bahis konusu tahkikatları yürütürken, bütün komünizm sanıkları sanki ağız birliği yapmış gibi hep, bu haklar peşinde halisane bir mücadeleye giriştiklerini ileri sürerlerdi. Adlî mercileri, suçsuzluklarına ikna için ısrarları hep bu açıdandı.

Halbuki şimdi bütün o haklar tahakkuk ettiği halde, yine bazı gayretler görülüyor. Bunlar bitip tükenmeyen gayretler, doymayan isteklerdir..."

"– Yâni bunlarda bir komünizm hareketi mi seziyorsunuz?.."

"– Evet. Bu gayret ve isteklerin maske altındaki gerçek yüzleri değişmemiştir. Hep aynı ideolojinin esaslarına dayanır. Lâkin tecrübe bize, sadece komünist taktiklerinin zamanın seyrine tam mânâsıyla uyarak adeta bir bukalemun gibi değiştiğini göstermiştir.."

"– Ya ırkçılık?."

"– Irkçılık zaten GENOCİDE deyimiyle beynelmilel bir suç hâline gelmiştir. Dünyanın her yanında olduğu gibi, bizde de komünizm kadar tehlikelidir. Fakat ne yazık ki her tedbire rağmen memleketimizde zaman zaman, yer altı komünizm faaliyetlerinin yanı sıra aynı şekilde planlı ırkçılık hareketleri tesbit edilmiştir.

Vesikalara dayanan hatıratımda, bütün bu hareketlerin iç yüzünü ortaya koyuyorum. Böylece birçok maskeler düşecektir..."

Olayların perde arkasında kalmış yüzünü açıklarken

Sulh içinde yaşamak, iyi komşuluk, geniş ölçüde ticari bağlantılar kurabilmek ve memleketimizin kalkınmasına yardım gibi samimi davranışlar öteden beri her şuurlu Türk'ün arzu ettiği gerçeklerdir.

Artık büyük komşumuz Rusya'nın da, Türkiye'de demokratik bir anayasa düzeni içinde gelişmekte olan rejime hürmet etmesi, arzu edilen ve bugünkü politik ortama gölge düşürecek maceraperestlere iltifat göstermemesi lâzımdır.

Halbuki böyle olmamış, zaman zaman komünist enternasyonalde güya memleketimizin temsilcisiymiş gibi kabul gören, Türkiye'den kaçarak Moskova'da kominterne bağlı teşekküllerde ihtilâlci metotlarla yetiştirilen sonra da birer tahrikçi unsur olarak gizlice getirilip, memleketimize bırakılan pek çok kimse tesbit edilmiştir.

Bu kimselerin akıllara durgunluk veren teşkilâtları ve taktikleriyle aldatılan, sonra da hürriyetlerini, istikballerini kaybeden gençlerin, onlara ümit bağlarken hüsrana uğrayan analarının babalarının acıları, hele gündelik kazançlarıyla geçinmek zorundayken, sefaletlere sürüklenen işçiler ile ailelerinin ızdırabı hâlâ dinmedi.

Evet komünizm bütün sosyal problemleri, felsefi ve ekonomik görüşleriyle bizim aslâ kabul edeceğimiz bir sistem değildir. Üstelik sosyal yapımıza, dinî ahlakî inanışlarımıza, ekonomik düşüncelerimize tamamen aykırı bir rejimdir.

Aydınlatacağımız Konu

Bu düşüncenin bize uymayan yönlerini, insanlık ideali demokrasiyle muka-

yesesini, bilhassa anayasamızın tarafsız bir açıdan tahlili yapılarak gençlerimize ışık tutulmasını ilim otoritelerinin vatanseverliklerine bırakırız.

Aydınlatacağımız konu, memleketimizde tahakkuku hiçbir zaman mümkün olamıyacak bu ideolojinin ve bu ideoloji ile bir kısım gençlerimizin heyecan ve hayal güçlerinden faydalanarak düzenlenen yeraltı komünist teşkilâtının Türk Adliyesi'nde mahkûm edilmiş iç yüzünü ortaya koymaktadır.

Şunu belirtelim ki, komünistliği yasak eden ülkemizde önemsiz bir takım olayları, güvenlik teşkilâtımız aleyhinde konu yaparak, esas tehlikeyi halk nazarında küçültme çabaları, komünist taktiğine bir hizmettir.

Zira yurdumuzdaki komünizm hareketleri ne 14 yaşındaki bir ortaokul öğrencisinin mukayeseli ders etüdü, ne de çalgısının içinde kırmızı ampul yakan müzisyenin veya sazlarıyla halkın inançlarını rencide eden bir kısım şairlerin davranışlarıdır.

Bunlar bazı ahvalde suç teşkil edebilirler.

Fakat sosyal düzenimizde sosyalist, Marksist, demokrat, Kemalist, ileri cephe ve anti-faşist gibi teşekküllerle ortaya çıkan "Türkiye Gizli Komünist Partisi"nin bir felaket halini alan faaliyetlerini bu vak'alarla örtmeye çalışmak boş gayretlerdir.

Ve tehlike yaratan asıl unsurlardan biri de, komünistlere ait evrakları, üzerlerine çift aylı işaretler koyarak arşivlerde gizlemek, yıpratmak, onları gözler önüne sermemek prensipleridir.

İmzasız

- II -

13.4.1967

Olaylardan sonra Emniyet Müdürlüğünde Nümayişçilere CHP Müfettişi Tiritoğlu sigara ikram ediyordu

Tahkikatta Sertel'lerin Amerika'ya iltica etmek istediklerini tesbit ettik

Üniversite Gençliğini Bâbıâlî'de büyük nümayişe sevkeden 8 kişi, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde Siyasi Polis tarafından nezaret altına alınmıştı. Müdüriyet bunu derhal Sıkı Yönetim Komutanlığı'na bildirdi ve komutanlık adına sanıkları sorguya çekmek için hemen, Emniyet Müdürlüğü'ne geldim.

Emniyet Müdürü Ahmet Demir de Siyasi Kısım Müdürü'nün odasındaydı. Konuşurken, birara kapısı açık olan yardımcılar odasındaki durum gözüme ilişti. Sanık gençler, başta Ali İhsan Göğüş olduğu hâlde, ayakta sıralanmışlardı. Onların karşısında pek mültefit görünüşlü biri de, tabakasını uzatmış, sanık gençlere sigara ikram ediyor, hatırlarını soruyordu.

Bu zat kimdi?

Onun bu hâli pek garibime gitmişti. Emniyet Müdürü'ne sordum:

"– Beyefendi kimdir bu zât..?"

"– Kâzım bey, bu zât Halk Partisi Müfettişi Alaaddin Tiritoğlu"* diye cevap verdi.

"– Peki nası olur. Sıkı Yönetim Bölgesi'nde asayişi bozan, tahribata kadar giden olayda bu çeşit fuzulî davranışlar, Sıkı yönetim Komutanlığı'nın otoritesini zedelemez mi? İleride dedikodulara sebebiyet vermez mi?."

Sayın Ahmet Demir'in bu duruma canı sıkılmışa benziyordu:

---

* A. Tiritoğlu ellili yıllarda İhsan Üngör, Şükrü Bıçakçı, Raluni Çetiner, Sedat Erbil'le "Sosyalist Parti"yi kurmuş, 1959'da A. Menderes'ten seçim kontenjanı istemesi üzerine partisi bölünmüş, yukarıdaki kurucular Minetullah Haydaroğlu ve Yunus Koçak'la birlikte partiyi ele geçirmişler ve 27 Mayıs 1960'dan sonra M.A. Aybar'a başkanlık teklif etmişlerdir. 1962'de Aybar TİP Başkanı olunca sosyalist partililer TİP'e katılmışlardır.

"– Haklısınız" dedi "Lâkin bir emrivaki ile karşılaştık."

Biraz sonra, sanıkların sorgusu başlamıştı ve bilhassa Ali İhsan Göğüş'ün "Tan Gazetesi"nin solcu tutumu ve komünistlerin burada kümelenip tahrikçilik yaptıklarını vukuflu bir konuşmayla belirtirken, onun tane tane anlattıkları dikkatimizi çekiyordu.

Arkasından da bu gösterinin, aslında tertiplenmesi düşünülmüşken, nasıl dışarıya taştığını ve bu tip olaylara nasıl meydan verildiğini bir türlü aklı almadığını sözlerine ekledi.

Uyandırdığı yankılar

Hadise, bilhassa Demirperde gerisinde geniş yankılar uyandırmış, hattâ Tass Ajansı nümayişleri "Halk Partisi Hükümeti'nin kasden tertiplediğini" dünyaya yaymaya başlamıştı. Hâdiselerin İstanbul gazetelerindeki yankıları pek büyük olmuştu. Ertesi gün gazeteler büyük manşetler, büyük resimlerle olup bitenleri anlatıyorlardı. Bu arada hâdiselerin CHP Grubu Toplantısı'nda da derhal münakaşa edildiği bildiriliyordu. Milletvekilleri, hâdisede tahrip edilen gazetelerin aylardır devam eden neşriyatını en büyük tahrik unsuru olarak görmüşlerdi.

Sıkı Yönetim Komutanlığı ve Emniyet Müdürlüğü'nün soruşturmasından sonra, bahis konusu gazetelerin uğradığı zararları tazmin etmesi gerekeceği düşünülerek tarafımızdan da bilirkişi heyeti kuruldu. Bu heyette merhum Sedat Simavi, İbrahim Horoz, Nüzhet Pulhan, Burla Biraderler Firması'nın mütehassıslarından Margolis vardı. Heyet tahrip edilen yerlerde incelemeler yaptı ve zararı bir raporla tesbit etti.

Amerika'ya iltica

Bu rapor Hükümet'e gönderildi. Bunun yanısıra biz, Sıkı Yönetim Komutanlığı ve Siyasi Polis, nümayişleri tertipleyenler kadar bu nümayişler için Üniversite Gençliğini tahrik eden neşriyatın mes'ulleri hakkında da tahkikata devam ediyorduk.

Lâkin bu tahkikat bilhassa Zekeriya ve Sabiha Sertel'leri endişelendiriyordu. Birara, Amerika'nın siyasi himayesi altına girmek üzere İstanbul'da, Amerika ve İngiltere Başkonsolosluklarına müracaat ettiklerini öğrendik. Lâkin çok geçmeden Başkonsolosluk bu talebe red cevabı vermişti.

Hemen arkasından da Zekeriya Sertel'in, durumu Romanya'da Amerikan Hükümeti adına görevli bulunan damatları F.O. Brien'e bil-

dirdiklerini haber aldık.

Zekeriya Sertel, Brien'e uzun bir mektup yazmış, başlarına gelenleri anlatmış, ondan müzahir olmasını, gerek Amerika'nın Ankara Sefiri'ne, gerekse "Constutition" Gazetesi sahibi Mr. Mac Gill'e birer mektup yazmasını istemişti.

Mr. Gill'ın vaadi

Sertel'ler bu mektupta bilhassa "Constutition" Gazetesi sahibi Mr. Mac Gill'ın kendilerine yardımda bulunabileceğini ileri sürüyor, onun Türkiye'yi ziyareti sırasında "Zor durumlara düşecek Türk gazetecilerine, gerektiği zaman Amerika Birleşik Devletleri nezdinde yardımda bulunmak için çalışacağını" vaaddettiğini hatırlatıyorlardı.

Damatları F. O. Brien de bir gazeteciydi ve Mr. Byrnes'in, "Demirperde gerisi memleketlerine diplomat yerine, güvenilir gazeteciler göndermek" esasına dayanan bir projeye göre Romanya'da bulunuyordu.

Bu yüzden de Sertel'ler, Brien'ın mutlaka birşeyler yapabileceğine inanmış, her ikisi de vaktiyle tahsillerini Amerika'da yaptıkları için "Siyasi Himaye" taleplerinin üst kademelerde mutlaka müsbet yolda ele alınabileceğini düşünen kimselerdi.

Çok geçmeden F. O. Brien kayıppederi Zekeriya Sertel'e uzun bir mektup gönderdi. Bu mektupta Amerika'nın Ankara Sefiri Mr. Wilson'a ve "Constutition" Gazetesi sahibi Mr. Mc Gill'e birer mektup yazdığını, ısrar ettiğini bildiriyordu.**

Bu mektupların neler olduğunu da ileride açıklayacağız. Şimdi, bütün bu hâdiseleri orada bırakıp, komünizmin Türkiye'de yeraltı faaliyetlerini nasıl filizlendirdiğine, kurulan gizli teşkilâtların nasıl genişletildiğine dönelim.

** Alöç'ün bu sözleri ve hele sonraki iddiaları ile gerçekleri saptırmaktadır..

Türkiye Komünist Partisi plânları Bulgaristan ve İtalya'da hazırlandı

Birinci Dünya Savaşı'nın, Türkiye'nin kaderinde derin yaralar açan neticesi ve devlet kapısından sokak aralarına kadar her tarafta esen keşmekeş hava, memleketimizde komünizm hareketlerinin başlamasında önemli bir faktör olmuştur.

Dolayısıyla Türkiye'de komünizm hareketlerinin fiilen başlangıç tarihi 1919 sıralarına uzanır. Fakat 1942 yılından itibaren korkunç, plânlı ve kesif bir yeraltı faaliyeti safhası başlamıştır.

Bu tarihte, aralarında doktorlar, İstanbul, Ankara Üniversitesi'nden bazı öğretim üyeleri de bulunan komünistler, sınırlarımızdan gizlice Moskova'ya kaçarak, orada Şark İşçileri Üniversitesi'nde ihtilâlci metotlarla yetiştirilmiş, onra gizlice türkiye'ye gönderilmiş kimselerle birleşerek, merkezi İstanbul'da olan SETA'yı kurmuşlardır.

SETA, Türkiye Gizli Komünist Şurası'nın özel bir ismidir.* Bu gizli teşkilatlanmada ana planlar, Komüntern'e balı ve hatta Komüntern'in genel sekreterliklerinde bulunmuş Bulgaristan Komünist Partisi lideri Dimitrof ile İtalya Komünist Partisi lideri Togliati tarafından hazırlanıp, öğretilmiştir.

Hemen belirtmeli, komünist enternasyonalin bir şubesi olan bu şuranın adı da zaten bir Komüntern deyimi idi.

Bu SETA ismi, şuranın faaliyetinden sonra giriştiği ikinci teşkilâtlanma devresinde, yâni 1944'de İstanbul Üniversitesi'nde geniş tahkikata mevzu olan "İleri Gençler Birliği" meselesi dolayısıyla ilk defa sık sık sözü geçen bir isim olmuştur.

Şuranın vazifeleri

1945'de, sonra 1946 ve 1947'de ele geçirilen bazı vesikalar ve yakalanan teşkilat üyelerinden bir kısmının "İcra Komitesi"nde bulunduklarına dair itirafları üzerine "SETA"yı ilk defa, ilk lideri olan, Komüntern'de Türkiye Temsilcisi Dr. Şefik Hüsnü Deymer tam olarak açıklamıştır.

Dr. Deymer, bu açıklamasında teşekkülün, şura kelimesinin kapsayabileceği her türlü yetkiye de sahip bulunduğunu izah etmiştir. Yine teşkilat üyelerinin itiraflarına göre "Platform" hazırlamak, yâni komünist partisinin ana tüzüğünü, programını tesbit etmek, yöneticisini seçmek, faaliyet taktiğini tayin etmek, partinin en küçük ünitesi demek olan hücre ele-

* SETA deyimi eski harflerin yanlış okunuşundan doğmuştur. Aslı SEKA, yani Santral Komite - Merkez Komitedir.

manlarının hareketlerine istikamet vermek, bunun için de komünist beyannamesi bültenleri hazırlamak, hep SETA'nın çalışmaları cümlesindendi.

Komüntern ile İrtibat

SETA'nın faaliyet raporu, Moskova'da bulunan Komüntern'in Türkiye Seksiyonu Merkez Komisyonuna İngiltere'de The Tribune Gazetesi'nde çalışan bir şahsın aracılığı ile ulaştırılmıştır.

Şuranın 1942 yılında bir defa ve 1943 yılında da iki defa toplantısı tesbit edilebilmiştir. Birinci toplantı 1942 başlarındadır. Bu toplantıda şuranın kuruluş zaruretleri, evvelce rehberlik edenlerin hatalı yönleri, mücadeleleri tek elden idare edecek kudrette merkezi bir teşekkülden yoksun oluşu, gelişmeleri bütünlüğüyle kavrayacak, ona göre taktiği tesbit edecek şahsiyetlerin bulunmaması ve bu yüzden uğranılan ağır zayiatlar görüşülmüş ve sonunda bahsettiğimiz SETA teşekkül etmiştir.

SETA, o yıl içinde faaliyetini sadece neşriyat alanına teksif etmiştir. 1943 yılı baharında Sovyet taarruzlarının başlaması ile beraber SETA toplanmış ve Reşat Fuat Baraner yönetiminde komünist partisinin gizlice, hemen teşkilatlanmasını kararlaştırmıştır.

Saracoğlu Hükümeti

Aynı yıl içinde Saracoğlu Hükümeti'nin faşist ilân edilerek muhalif bir hat üzerinde çalışmak ve Marksist neşriyatın tamamen kontrol altına alınması kararlaştırılmış, varlık vergisinin bazı çevrelerdeki hoşnutsuzluğunun parti lehine istismar çaresi olarak kabul edilmiştir.

Toplantı, bilahare bazı üyelerin "Platform" talepleri üzerine, hazırlık yapılması için dağılmıştır. 1943 yılı Ağustos ayında yapılan toplantıda SETA üyeleri arasında cereyan eden münakaşalar sonunda "Türkiye Komünist Partisi"nin nizamnamesi 48 madde olarak tesbit edilmiştir.

Şuranın belli başlı üyelerine dağıtılan ve madde madde izahı yapılan nizamnamenin birinci maddesinde, teşkilatın korkunç ideali şöyle özetlenmektedir:

"Madde –1) Komünist Enternasyonalin bir şubesi olan Türkiye Komünist Partisi, Türkiye'nin hususi şartları içinde emperyalizm, burjuva derebeyleri aleyhine, Sovyet Rusya Cihan proleterya inkılabı ve mevcut hakimiyetin Sovyet rejimi tarafından istihlafı lehine mücadele eder..."

Parti şurası, yâni SETA faaliyetini sekteye uğratmadan muhtelif yıllarda çeşitli görüntüler halinde her türlü kültür müesseselerimize ve işçilerimiz arasına sızarak komünist partisini teşkilâtlandırmıştır.

Meselâ 1943-1944 yıllarında Reşat Fırat Baraner yönetiminde, sonra 1944-1945 yıllarında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi asistanla-

rından Mihri Belli ile Moskova'da yetiştirilen tornacı Emin Sekün yönetiminde İstanbul Üniversitesi öğrencileri arasında kurulan "İleri Gençler Birliği Faşizm ve Vurgunculara Savaş" teşekkülü bunlardan biri olmuştur.

1945-1946 yıllarında kurulan "İleri Gençler* Demokrat Cephe" bahis konusu faaliyetlerin devamından gayrı şey değildir. Hatta bu teşekkülü kuranlardan Hüsamettin Özdoğan, Nail Çakırhan, Ahmet Furuncu ve Mehmet Boz, Moskova'da yetiştirilmişlerdir. Teşekkülün söz sahibi diğer yöneticilerinden biri de Celal Benneci olmuş, bu teşekkül bilhassa işçiler arasında faaliyet göstermiştir.

1947 yıllarında komünistlerin yer altı faaliyeti Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in idaresinde "Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Partisi"** ismiyle kanuni bir safhaya nakledilmiş ve nihayet senelerdir gizli gizli gelişen, dal budak salan Türkiye Gizli Komünist Teşkilâtı, 1947'de çeşitli delilleri, üyelerinin de büyük kısmı ile ele geçirilmiştir.

İmza yok

* Aslında Gençler sözcüğü yoktur.

** 1947 değil 1946, "Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Partisi" değil, "Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi" söz konusudur. T.S.İ.Ç.P. ise 1919'da kurulmuştur.

- III -

14.4.1967

İsmi Nazilerin kara listesine geçen Komünist partisi lideri paravananın arkasında adamlarını dinliyordu

A. Furuncu "Moskova'da iki yıl süre ile ihtilâlcilik dersi gördüm" dedi...

Sene 1947.

Ocak ayının ilk günlerine gidelim. Her tarafta, karakışın o kendine has sükûneti vardı. Hattâ İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün koridorlarında bile aynı durgunluk göze çarpıyordu ama büyük bir tahkikata sahne olan Siyasi Kısım, yani 1. Şube hiç de öyle değidi.

Günler birbirini kovalarken, akşamları el ayak çekildikten sonra peşpeşe ve gizlice getirilen sanıklar, türlü sorgu sual, bunların yanı sıra toplanan çeşitli delillerle bu büyük tahkikat, çok şeylere gebe görünüyordu.

Evet, Polis'i ve Devlet'in diğer emniyet kuvvetlerini uzun zamandır peşinden koşturan Türkiye Gizli Komünist Teşkilâtı kısmen de olsa ele geçirilmiş, sonra da bütün teşkilâtı yakalamak üzere bu geniş tahkikat açılmıştı.

Tahkikatı ben yürütüyordum. Hemen her akşam saat 18 sıralarında Emniyet Müdürlüğü'ne gelip, 1. Şube'ye kapanır, getirilen sanıkları çok defa saatlerce sorguya çekerdim. Yine o günlerden birindeydi. Basık, loş koridorlarıyla şimdiye kadar pek çok kimsenin uykusunu kaçıran 1. Şubede, makam odasında müdür yardımcısı Hamdi Özdemir ile başbaşaydık.

Konuşturmak için

Aramızdan ayrılmış olan rahmetli Hamdi Özdemir'i hele komünistler iyi, çok iyi tanırdı. Aralarında onu "Parmaksız Hamdi" lâkabıyla bilmeyen, hemen kimse yok gibiydi.

Hamdi beye,

"– Bugün, yine doktoru konuşturmaya geldim" dedim "Gerçi durum epeyce aydınlandı ama, tahkikatın seyri için, doktorun daha ta-

mamlayıcı bilgiler vermesi lâzım."

Hamdi bey, tecrübeli bir polis idi. Neler söylemek istediğimi, daha neler öğrenilmesi gerektiğini elbette noksansız biliyordu.

"– Ama, pek konuşacağa benzemiyor" dedi "Tabir yerindeyse bozuk gramofon plağı gibi daima hep aynı noktada takılıp kalıyor ve ısrarla susmayı tercih ediyor."

"– Orası öyle Hamdi bey. Haklısınız. Lâkin doktorun bu günlerde bana karşı tavrı, eskisinden çok daha munis. Daha güvenir gibi oldu. Hem, bugün ona bazı sürprizlerim olacak. Dolayısıyla bizi, onunla başbaşa bırakacaksınız"

Hamdi bey başını salladı:

"– Hay hay. Ben nöbetçi memurlara gerekli talimatı veririm."

Doktoru getirin

Hamdi bey dışarı çıkarken, üstüste çalan kuvvetli zil sesleri, Emniyet Müdürlüğü'nde o günkü mesainin sona erdiğini haber veriyordu. Az sonra da, görevli olanlar hariç, müdüriyette kimse kalmayacaktı.

Beş on dakika bekledim. Beynimde peşpeşe yuvarlanan türlü soru işaretleri vardı ve günlerdir kılı kırk yardığımız şu makam odasına gelişi güzel göz gezdiriyordum. Nihayet pencere kenarında bir çalışma masası, hayli yıpranmış, soluk, siyah bir kanepe, bir koltuk ve köşedeki paravana. İşte bütün konforu bundan ibaretti.

Paravana. Evet, bugün şu paravana epeyce işime yarayacaktı. Zile uzandım. Odaya giren nöbetçi memura döndüm:

"– Hamdi bey size talimat vermiştir herhalde."

"– Evet efendim."

"– Bana lütfen doktoru getirin. Yalnız gelirken aman çok dikkat edin, bunu, nezarethanedeki diğer sanıklar kat'iyyen hissetmiyecek."

"– Tabii efendim."

Bizim sadece "Doktor" diye bahsettiğimiz bu zât, Türkiye Gizli Komünist Teşkilâtı'nın başlıca söz sahibi kimselerinden biriydi. İsmi, Şefik Hüsnü Deymer. Sonradan bu ismin, Hitler Almanyası'nda Nazi'lerin kara listesine bile geçtiğini öğrendik.*

---

* Dr. Şefik Hüsnü Komintern İcra Komitesi üyesi ve W.E.P. başkanı olarak Berlin'de bulunduğu sırada, başbakan olan Hitler Alman K.P. kapatmak için Reichtag'ı (Millet Meclisi'ni) yaktırdı. Dr. Ş.H. Muavini Komintern İ.K. yedek üyesi Dimitrof tutuklananlar arasındaydı. Dr. Ş.H. tahliye olunca Dimitrof tarihi savunmasını yapmıştır.

Doktor Müterеddedid İdi

Şimdi bütün gayretimiz, ele geçen bazı delilleri kuvvetlendirmek ve bu delillere dayanarak nezaret altına aldığımız komünistleri konuşturarak bütün gizli teşkilatı, noksansız meydana çıkarabilmek idi.

Bunun için de başta Dr. Şefik Hüsnü'nün daha tamamlayıcı bilgiler vermesi lâzımdı. Biraz sonra, uzunca boylu, zayıf yapılı, kır saçlı yüz hatları ince ve keskin, gözlerinin içi parlayan, her zamanki derli toplu kıyafeti ile Şefik Hüsnü içeri girdi:

"– Buyrun efendim."

"– Merhaba. Nasılsınız doktor bey."

Kibar ve edebli bir tavrı vardı. Kanepeyi işaret ettim. Yürürken, göz ucuyla boş olan yardımcılar odasını süzüyordu. Gene müterеddid idi. Hattâ içine kimbilir bir şey mi koyarlar diye şüphelendiği için olmalı, nezarethanede kimsenin ikramını kabul etmiyor, yemeğini, kahvesini sigarasını bile kendi evinden getirtiyordu.

Bu yüzden, uzattığım sigara paketine de tuhaf tuhaf baktı almadı. Havayı yumuşatmak için güldüm:

"– Aman doktor bey, biraz anlayış gösterin artık. Tereddüde ne mahal var. Üstelik kanun yönünden sizin durumunuz tamamen aydınlandı. Hem, öğrendiğimiz bilgilerin çoğunu da yabancılardan değil, gene sizin adamlarınızdan aldık. İsterseniz, buyrun şu paravanın arkasına ve elemanlarınızı kendi gözünüzle görün, kendi kulağınızla dinleyin."

Paravana arkasında

Bu teklif, Şefik Hüsnü'nün hiç de beklemediği bir sürpriz oldu. Donakalmıştı. Çaresiz

"– Peki" dedi. Başka tek şey konuşmadan kalktı. Onu, paravananın arkasında sandalyeye oturttum. Kimin geleceğini merak ettiği kadar, tahkikatın bu derece inkişaf etmiş olacağına inanmayan bir hâli de vardı.

Zile bastım. İçeri giren memurdan Ahmet Furuncu isimli diğer bir sanığı getirmesini istedim. Gene kimseye hissettirmeden alıp gelecekti. Nitekim çok geçmeden Ahmet Furuncu da karşımdaydı. Onu da arkası paravanaya dönük bir sandalyaya oturttum:

"– Ahmet, senin ifadende biraz karışıklık var. Durumu şöyle yeniden özetle bakalım."

"– Peki efendim" diye cevap verdi. Biraz ürkek, biraz çekingen tavrıyla daha önce anlattıkları gibi tane tane sıralayarak başladı:

"– Efendim ben, 1927 yılında, tanınmış komünistlerden Hamdi Şamilof'un yardımıyla Türkiye'den Rusya'ya kaçmıştım. Moskova'da FAHRİ namı müstearını kullanan Veteriner Cevdet bey idaresi altında Şark İşçileri Üniversitesi'nde "İhtilâlcilik" metotları üstüne iki yıl tahsil gördüm.

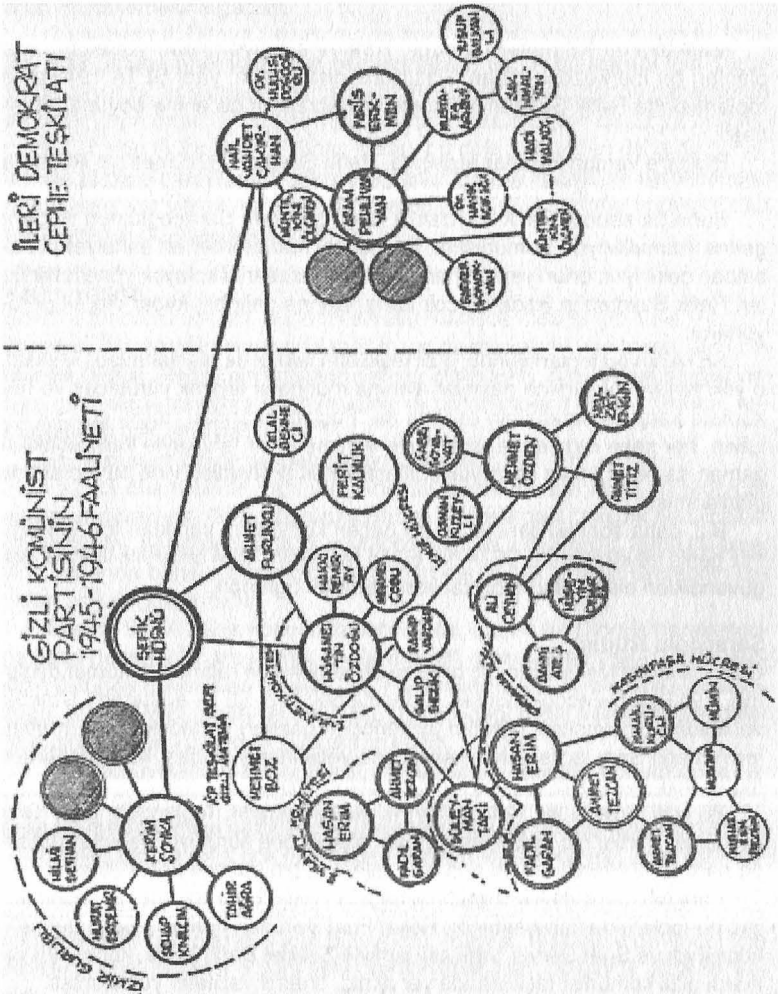
Bu tahsil sona erdikten sonra Veteriner Cevdet bey daima Hamdi Şamilof ile irtibat kuracağıma dair direktifini verdi ve beni 1929 yılında bir şileple getirip, gizlice İstanbul Boğazı'nın tenha bir sahiline bıraktılar."

Ahmet Furuncu, anlatırken heyecanlanıyordu. Hattâ istediği bir bardak suyu da, elleri titreyerek içti. Odada çıt yoktu. Paravananın arkasında onu dinleyen şefinden habersiz, yine devam ediyordu ve dinlerken de Şefik Hüsnü'nün çok defa nefesini bile tuttuğunu hissediyordum.

14.4.1967

Türkiye Komünist Partisi 1945-1946 Hücre Teşkilatı

1945-1946 yılları tahkikatında ortaya çıkan Türkiye Gizli Komünist Partisi faaliyeti yukarıdaki şekilde hücrelere ayrılmıştı. Parti Başkanı Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in dört muteber adamı vardı. Birincisi İleri Demokrat Cephe Teşkilâtını kuran Nail Vahdet Çakırhan, diğeri Ahmet Furuncu, üçüncüsü İstanbul Vilayet Teşkilâtını idare eden Hüsamettin Özdoğu ve nihayet dördüncüsü İzmir grubunu meydana getiren Kerim Soyka, bu dört şahıs ayrı hücrelerle başka şahıslarla irtibat kurmuşlardı. Yukarıdaki şema o tarihlerde tespit edilmiştir. Ancak hücreleri kapalı olarak gösterilen 4 kişi hakkındaki (Bunların ikisi Aram Pehlivanyan, ikisi de Kerim Soyka'ya bağlı idi) ele geçirilememiş veya kimliklerinin açıklanması arzu edilmemişti.

Kâzım Alöç, *Türkiye' de Komünizm ve Irkçılık: İfşa Ediyorum* yazı dizisi. *Yeni Gazete*, 14.4.1967

Saracoğlu'nu tehlikeli gören Komünistler Refik Saydam iktidarını istiyorlardı

Moskova'da Komintern'e bağlı Türkiye seksiyonu'nun yönettiği, ana plânları bu merkezden gelen Gizli Komünist Şûrası, yani SETA 1942'deki toplantısında Refik Saydam Hükümeti'nin icraatını da enine boyuna tartışmıştı.

Bilahare varılan kararlar arasında, Refik Saydam Hükümeti'nin iktidarda kalması için ısrar edilmesi de mühim noktalardan birini teşkil ediyordu.

Buna da sebep, Refik Saydam'a rakip görünen Saracoğlu'nun iktidara gelme ihtimalleriydi. Komünistler, Saracoğlu'nun otoriter bir şahsiyet olmasından çekiniyor, onun yerine, her türlü muhalefetlerini kolayca yöneltebildikleri Refik Saydam'ın iktidarını çok daha işlerine gelir bir iktidar olarak görüyorlardı.

SETA'nın bu toplantısında, gizli teşkilâtın taktiği de planlanmıştı. Teşkilât, o yılki faaliyetini sadece neşriyat alanına münhasır kılarak yürütecek ve hükûmete karşı muhalefetinin esasını da "Faşizm İthamları" teşkil edecek idi. Lâkin, her şeye rağmen teşkilâtın ele verilmesi, bir tehlikeyle karşılaştıkları zaman da bunu en az az zayiatla atlatabilmek prensipleri yine bu toplantıda plânlanmıştı.

Biz, daha sonraki senelerde ele geçen komünizm sanıkları için giriştiğimiz geniş tahkikatlarda, SETA'nın bütün faaliyetini, yine onların o vakitler çok güvendikleri elemanlarını bizzat konuşturarak öğrendik.

Saracoğlu iktidarı

Gizli komünist teşkilâtının hiç de arzu etmemelerine rağmen hükümet değişmiş, 1943'de Saracoğlu iktidarı iş başına gelmişti. SETA aralarında İstanbul ve Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden bazıları ve Moskova'da Komintern'e bağlı Şark İşçileri Üniversitesi'nde yetiştirilmiş elebaşı komünistlerden müteşekkil üyeleriyle yine büyük bir toplantı yaptı.

Bu gizli toplantı ise 1943 baharına rastlamaktadır. Toplantıda, artık "Gizli Komünist Partisi"nin kurulması zamanı gelediği öne sürülüyor ve kısa zamanda parti teşkilâtlandırılması ana maddelerden biri halinde görüşülüyordu.

Parti'nin idare mekanizmasının başına Reşat Fuat Baraner'in getirilmesi işte bu toplantıda kararlaştırıldı. Reşat Fuat Baraner, muharrir Suat Derviş'in kocasıydı ve Suat Derviş, yani asıl ismiyle Saadet Baraner de, kocasının yanısıra gizli komünist teşkilâtında yer almış, önemli vazifeler yüklenmişti.

Platform talepleri

Prensip olarak gizli Komünist Partisi'nin kurulması kararlaştırıldı ama, SETA'nın bu toplantısına katılan üyeleren çoğunluğu,

"– Peki, bu partinin nizamnamesi nasıl olacak" diye Platform talepleri üzerine, meselenin plânlanması ikinci bir toplantıya bırakıldı. SETA'nın aynı toplantısında, bu defa yeni taktikler ile Türkiye'de ve Dünya'daki politik durumun muhakemesine geçildi.

O sıralarda II. Dünya Savaşı'nın en hareketli safhaları yaşanıyordu. Ruslar, atak üstüne atak yapmaya başlamışlardı. SETA bu ataklar için Türkiye'de gayet iyi bir propaganda usulü de Rusya'nın taarruzlarına gazetelerde ve diğer yayın organlarında geniş yer verdirmekle istenilen başarıya uyabilecekti. O halde ilk toplantıda alınan kararı, bu defa faaliyetleri daha da genişleterek tatbik etmek lâzımdı. Neticede Basın yoluyla Rusya'nın hareketlerine daha geniş yer verme ve bunları daha etraflıca duyurabilme fırsatlarından faydalanmak da esaslara bağlanıldı.

Varlık vergisi

Şükrü Saracoğlu iktidarı, bundan evvelki iktidarda olduğu gibi yine "Faşizm İthamları" ile yıpratılmaya çalışılacak bu yolda muhalefet yapılırken, aynı zamanda "Varlık Vergisi"nin istismarı yoluna gidilecekti. Zira "Varlık Vergisi"nin bazı çevrelerde yarattığı hoşnutsuzluk ve bu hoşnutsuzluğun istismarı, komünistlerin çok işine geliyordu.

SETA bunun için de propagandayı plânladı.

Faşizm ithamlarının yanı sıra, ırkçılık hareketlerine karşı da tedbirler alınması gerekiyor. Gizli Komünist Şûrası Türkiye'deki "Irkçılık ve Dincilik" hareketlerini, polisten çok daha büyük bir titizlikle inceliyordu. Bunu da bize, yine yukarıda bahsettiğimiz gibi, sonradan ele geçen teşkilât üyelerinin ifadeleri açıkça göstermiştir.

Nitekim SETA bahis konusu toplantısında, Irkçılık ve Dincilik hareketlerine karşı da tedbirler araştırmış, üyelere çeşitli görevler verilmişti. Lâkin hepsinin üstünde önemi olan mesele gizli Komünist Partisi'nin bir an evvel kurulması, hücrelerinin teşkili ve SETA'nın göstereceği taktik vereceği direktifler ile düşünülenleri kuvveden fiile çıkarmasıydı.

Toplantı, üyelerin gizli Komünist Partisi nizamnamesinin bir an önce hazırlanması dileklerine, birkaç hafta gibi kısa zamanda cevap vermek, dolayısıyla bu nizamnameyi hazırlamak üzere toplantısını, ileri bir tarihe bıraktı.

Bu ileri tarihte ama çok geçmeden yapılan toplantıda ise, artık gizli Komünist Partisi'nin nizamnamesi SETA üyelerinin tasvibine sunuluyordu. Bu toplantı, Ağustos ayında yapıldı. 48 madde halinde tesbit edilen bu nizamnamede parti tam olarak vücut buluyordu. İdaresi, teşkilâtlandırılması için de Reşat Fuat Baraner'e hem geniş selâhiyetler, hem de büyük görevler verildi.

İmzasız

- IV -

15.4.1967

Komünizmin "İhtilâlcilik", metodlarıyla yetiştirilen gençlere Moskova'dan verilen direktif:

Önce Halk Partisi ve Halkevlerine sızınız

Furuncu, şansım yaver gitmedi ve Samsun'da yakalandım, dedi.

"– Nerede kalmıştık" diye sordu. Sonra yine kendi ekledi:

"– Şey. Evet, beni Rusya'dan gizlice getirip, Boğaz'ın bir tenha köşesine bıraktılar. Artık Rusya'ya kaçtığım günlerdeki gibi tecrübesiz değildim. Şark İşçileri Üniversitesi'nde beni de, komünizmin "İhtilâlcilik" metotlarıyla yetiştirmişler, sonra görevli olarak Türkiye'ye göndermişlerdi.

Türkiye'deki faaliyetlerimde sık sık Hamdi Şamilof'a akıl danışacak, ondan direktifler alacaktım."

Ortaya çıkarılan Türkiye Gizli Komünist Teşkilâtı sanıkları için giriştiğimiz büyük tahkikat, o gün belki de en enteresan safhasındaydı. Zira, sanıklardan Ahmet Furuncu isimli bu kişinin anlattıklarını, paravana arkasında dinleyen biri vardı ki, onlara hiç de yabancı değildi: Dr. Şefik Hüsnü Deymer.

Dr. Şefik Hüsnü, Türkiye Gizli Komünist Teşkilâtı'nın liderlerinden idi ve teşkilâtı bütünüyle ele geçirmek, bu yolda kimlerin nasıl faaliyet gösterdiğini etraflıca öğrenebilmek için onu mutlaka daha fazla konuşturmak gerekiyordu.

Hopa'daki teşkilât

Ve paravana arkasına oturtup, kendi adamlarının ifşaatını bizzat dinletirken, eninde sonunda dilinin çözüleceğine inanmıştım. Ahmet Furuncu ise, şefinin orada bulunacağını ve şu anda konuştuklarını virgülüne kadar dinlediğini aklının köşesinden bile geçirmiyordu.

Ahmet Furuncu devam etti:

"– Gizlice İstanbul'a getirilişimden bir müddet sonra Hamdi Şamilof ile buluştum. Ondan, teşkilât kurmak üzere direktif alarak Samsun'a gönderildim. Ama şansım yaver gitmedi. Orada, hem de faliyet göste-

rirken yakalandım.

Mahkeme bana 4 sene ağır hapis cezası verdi. Demir parmaklıklar arkasında günlerimi sayarken, çıkarılan Af Kanunu benim de işime yaradı ve tahliye edildim."

"– Tabii yine boş durmadın?"

Biraz yüzü kızardı. Dudaklarını ısırdı.

"– Evet" dedi "Durmadım, duramazdım. Çünkü her şeyi sineye çekecek gibi yetiştirilmiştik."

"– Sonra?"

"– Sonra, 1933 yılında yine Rusya'ya kaçtım. Beni alıp, MOPR Teşkilâtı'na gönderdiler. Bu teşkilât "Burjuva'nın Eline düşen İhtilâlcilere Yardım Kurulu"dur. Burada beni 7 ay misafir ettiler.

Bu misafirlikten sonra Veteriner Cevdet bey, Rusya'ya adam kaçırmak üzere Doğu hududunda teşkilât kurmamız için bana görev verdi ve tekrar, gizlice getirilip İstanbul Boğazı'na bırakıldım. İstanbul'da da ilk temasım gizli komünist teşkilâtından Mehmet Boz ile oldu.

İşimizi plânlayıp Ahmet Urmeloğlu, Ziya Papil, Mehmet Çapanoğlu ile beraber Hopa'da söz konusu teşkilâtı kurduk."

Moskova'nın direktifi

"– Peki nasıl, bu teşkilât arzu ettiğiniz gibi yürüdü mü? Rusya'ya adam kaçırabildiniz mi?"

Gözlerini, kenarda sabit bir noktaya dikmişti. Tek kelime ile cevap erdi.

"– Evet."

"– Kimlerdi?"

"– Gerçi öyle pek tanınmış kimseler değildi. Ama işimize yarayacak kimselerdi."

"– İsimleri?."

Ancak 7 kişi için bu teşkilâtı yürütebilmişlerdi. İsimlerini, hatırlayabildiği kadarıyla söyledi:

"– Boz Mehmet'in gönderdiği Nail Çakırhan, Mümtaz, Dede Ramazan ve karısı ile, üç kişi daha."

Sonra da korkmuş, kendi de üçüncü defa Rusya'ya kaçmıştı. Ama bu üçüncü Rusya seyahatı, Ahmet Furuncu'nun daha önemli görevler yüklenmesine vesileydi. Şöyle anlattı:

"– Moskova'ya bu üçüncü yolculuk, benim için ihtilâlcilik metotla-

rı üstüne bir nevi yüksek tahsil oldu. Çünkü 1936'ya kadar orada kalıp bu defa Şark İşçileri Üniversitesi'nde daha önce öğrendiklerimin çok daha genişini etüd ettim ve Moskova'da çok itibar gören Dr. Şefik Hüsnü ile tanıştırıldım. 1936 sonlarına doğru, bizi yine orada yetiştirilen Hüsamettin Özdoğu, Emin Sekün, David Nae ve Zileli Halil Süreyya ile beraber bir motorla gizlice Anadolu Kavağı'na getirip bıraktılar. Bu sefer işimiz daha yüklüydü. Zira Moskova'nın direktifi şu olmuştu:

"Şimdilik Türkiye'de Halk Partisi'ne ve Halkevleri'ne sızacaksınız."

Komünistlerin matbaası

Ahmet Furuncu ve Arkadaşları, Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin de yardımlarıyla Moskova'da verilen emri yerine getirebilmek için, her fırsattan istifade ederek çalışmışlar 1943'de de Furuncu'ya gizli matbaanın idaresi verilmişti.

Ahmet Furuncu, Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin evrakını ve beyannamelerini basan bu matbaayı idare ederken, teşkilât üyelerinden çoğu ile beraber yakalanmış ve tevkif edilmiş idi. Lâkin bu tevkifler sırasında, hücre teşkilâtında görülmediğinden klâsik tahkikat usulü onun işine yaramış, cezaevindeki hayatı nihayet onbeş gün kadar ancak sürmüştü.

Bundan sonrasını da yine kendi şöyle anlattı:

"– 1945 yılında Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in direktifi ile Hüsamettin Özdoğu, Nail Çakırhan, Celâl Benneci ve ben toplandık. Şefik Hüsnü bey, Hüsamettin Özdoğu'ya işçiler arasında Komünist Partisi Vilâyet Komitesi'ni teşkilâtlandırmak vazifesini verdi. Nail Çakırhan ile Celâl Benneci'ye verilen görev ise aydın zümre arasında (İleri Demokrat Cephe)'nin teşkili idi. Bu direktiflerden sonra, hazırlanmış nizamnameyi de uzattı.

Sıra bana gelmişti. Ben ise Moskova'dakine benzer bir yardımlaşma kurulunu idare edecektim. Bahsetmiştim bu kurulun ismi MOPR'dur.

Türkiye Sosyalist Partisi

Vazifelerimiz etrafında bütün tamamlayıcı bilgileri de müzakere ettikten sonra dağıldık. Herkes o günkü toplantıda aldığı direktiflere göre hareket ediyordu. Hüsamettin Özdoğu bir müddet sonra, kuruluş hazır-

lıklarına başlayan Türkiye Sosyalist Partisi'ne geçti. Dr. Şefik Hüsnü beyin buna çok canı sıkıldı ve Komünist Partisi'nin gizlice teşekkül eden Vilâyet Komitesi'ne Boz Mehmet ile Celâl Benneci'yi getirdi. Sonra da Hüsamettin Özdoğu ile Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in araları bir müddet için şeker renk oldu."

Ahmet Furuncu'nun isminden sık sık bahsettiği Hüsamettin Özdoğu da bizde, nezaret altında idi. "Kâfi" diye işaret ettim,

"– Gidebilirsiniz" dedim. Kapıda bekleyen nöbetçi Polis memuru onu aldı, nezarethaneye götürürken, Hüsamettin Özdoğu'yu istedim.

Paravana arkasında oturan Dr. Şefik Hüsnü'nün ise çıtı bile çıkmıyordu, kimbilir bütün bu ifşaatları nasıl da hayret, kin ve nefretle dinliyordu. çünkü demin de bahsettiğim gibi hepsi de kendi adamları, güvendiği elemanlarıydı.

Biraz sonra, nöbetçi Polis memuru Hüsamettin Özdoğu'yu getirdi. Paravanın önünde aynı yere oturttum. Arkası paravanaya, yüzü bana dönüktü. Odada sanki başbaşaymışız gibi, evvelce verdiği ifadesini aynen tekrarlamaya başladı.

- V -

16.4.1967

Moskova'nın Türkiye'deki maşası olan Şefik Hüsnü perişan bir halde itiraflarını yazmaya başladı

Senelerce Moskova'nın Türkiye'deki maşası olan Dr. Şefik Hüsnü Deymer, paravananın arkasında, hiç sesini çıkarmadan oturuyor, bu defa da Hüsamettin Özdoğu'nun ifşaatını dinliyordu. Hüsamettin Özdoğu konuşurken rahat idi ve "Artık olan oldu" diye düşünürcesine bir havası vardı:

"– Efendim ben, 1921-1922 senelerinde Halk İştirakiyun Partisi'ne girdim. Bu partide bir müddet hizmet gördük. Lâkin parti, kısa bir müddet sonra kapatıldı. Partiden Şakir isimli bir arkadaşım vardı. Onunla beraber İstanbul'a geldik ve Rusya'ya kaçabilmek için plânlar hazırlamaya koyulduk.

Derken bu fırsat doğdu. İkimiz de bir gece gemici kıyafetine girerek Rus şilepleriyle İstanbul'dan kaçmaya muvaffak olabildik. Kısa zamanda, Şark İşçileri Üniversitesi, bize de kapılarını açtı ve Moskova'da, bu Üniversite'de, arkadaşlarım gibi "ihtilâlcilik" metotları üstüne özel bir eğitim gördüm.

Şark İşçileri Üniversitesi'nde okurken, Çocuk Terbiyesi Profesörü olan Pola isimli bir kadınla tanışmış, evlenmiştik. 1926'ya kadar Rusya'da kaldım ve bu tarihte, teşkilât kurma görevi ile gizlice İzmir'e geldim.* İzmir'de kısa bir müddet içinde gereken teşkilâtın nüvesini attım. Bu teşkilât, işçilerin arasında komünist partisinin çekirdeğini teşkil edecek bir zemin idi. Bir yandan gizli gizli hazırladığımız komünizm beyannamelerini dağıtıyordum.

Bu beyannamelerden bir kısmının ele geçmesi üzerine, İzmir'de kalmak artık tehlikeli olacaktı. İstanbul'a geçtim. O zamanlar İstanbul'da Hamdi Şamilof ile şimdi Moskova'da bulunan elektrikçi Nuri'nin geniş faaliyetleri vardı. Onlarla temasa geçtim. Beraber teşkilâtlanmaya başladık. Lâkin işin bir noktasında şans yaver gitmedi ve ele geçtik. Bunun için üç ay hapis cezası aldım.

Bizim teşkilâttan Lâz İsmail ile Muharrem isimli diğer bir arkadaşı

---

* Vedat Nedim Tör'ün yönettiği TKP'ye Hüsamettin Özdoğu (İzmir bölgesi sorumlusu), İsmail Bilen de (Adana bölgesi sorumlusu) il sekreteri olarak atandılar.

da yakaladılar. İzmir'deki faaliyetlerden ötürü 4 yıl ağır hapis cezasına mahkûm edildik.* Hapishanede yatarken, siyasi suçları da kapsayan Af Kanunu ile tahliye edildim. Halen Rusya'da bulunan tornacı Seyfi ve Zileli Halil ile beraber tekrar Rusya'ya kaçtık. Karım Pola ve kızımla beraber Odesa'ya yerleştim. Komintern, bana Odesa'da bir vazife verdi. Bu vazife, komintern'in propaganda servisinde Rusça'dan Türkçe'ye tercüme işleri yapmak idi."

İleri Demokrat Cephe

Hüsamettin Özdoğu 1936'ya kadar Odesa'da kalmış, sonra da Ahmet Furuncu Emin Sekün, David Nae ve Zileli Halil ile beraber, gizlice getirilip İstanbul Boğazı'nın dışında Anadolu Kavağı'na bırakılmıştı.

Türkiye'de Moskova'nın direktifleriyle nasıl faaliyet gösterdiklerini macera arkadaşı Ahmet Furuncu, ifadesinde etraflıca anlatmıştı. Hüsamettin Özdoğu da bunları aynen teyid etti. Sonra da 1945'de Doktor Şefik Hüsnü Deymer ile müştereken giriştikleri faaliyetlere sıra geldi. Devam ediyordu:

"– Ahmet Furuncu'nun aracılığıyla 1945'de Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in başkanlığında gizli bir toplantı yaptık. Bu toplantıda Ahmet Furuncu, Nail Çakırhan, Celâl Benneci vardı ve hep beraber, Şefik Hüsnü Deymer'in direktiflerini dinliyorduk.

Doktor, Komünist Partisi'nin Vilâyet Komitesi'ni ve aydınlar arasında bir İleri Demokrat Cephe'nin teşkilini istiyordu. Neticede, işçiler arasında Komünist Partisi'nin Vilâyet Komitesi'ni kurmakla vazifelendirildim."

Onların ifadelerini tekrarlatırken, biliyorsunuz asıl maksat, paravana arkasındaki Şefik Hüsnü Deymer'e geniş bir itirafı yaptırabilmek idi. Hüsamettin Özdoğu'ya,

"– Kâfi" dedim ve nöbetçi polis memurunu içeri çağırıp, nezarethaneye götürmesini söyledim. Biraz sonra da, yine diğer sanıklara hissettirmeden, Nail Çakırhan'ı getirttim. Şimdi de Gizli Komünist Partisi'nin en hareketli elemanlarından biri olan bu sanığa sıra gelmişti.

Nail Çakırhan, aydınlar arasında İleri Demokrat Cephe'yi kuranlardan biriydi. Geldi. Paravananın önüne, ötekiler gibi oturdu. Doktor Şefik Hüsnü'de halâ çıt yoktu.

Nâzım Hikmet'in Partisi

Nail de ifadelerini tekrarlıyordu:

---

* İzmir T.K.P. Davası'nda ayrıca Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Kerim Soyka, Ferit Kalmuk gibi önemli sanıklar yer alıyordu.

"– Bendeniz, Konya'da lise tahsilimi tamamladıktan sonra 1930'da İstanbul'da Nâzım Hikmet'in idare ettiği Komünist Partisi'ne girdim. Bu parti teşkilâtında benim ilk vazifem, hazırlanmış komünizm beyannamelerini gizlice posta kutularına atmak idi. Faaliyet gösterirken yakalandım. Bursa Ağır Ceza Mahkemesi'ne verildim ve mahkeme beni 4 yıl ağır hapis cezasına mahkûm etti.

Hapishanede yatarken, 1933'de çıkarılan Af Kanunu ile tahliye edildim. 1934'de de, Mümtaz isimli bir arkadaşımla beraber, gizli komünist partisi teşkilâtından Mehmet Boz ile tanıştık. Mehmet Boz, bizi Hopa'ya gönderdi. Orada Ahmet Furuncu ve arkadaşlarının kurduğu "Rusya'ya adam kaçırma" teşkilâtıyla hemen temas kurduk. Daha doğrusu, bu teşkilât bizi karşıladı ve bir müddet sonra da kayıkla, Rus hududuna bırakıldık. Teşkilât, işini öylesine plânlı yapıyordu ki, biz daha Rus hududuna adım atar atmaz, orada bizi karşıladılar.

Türkiye Komünist Partisini Nâzım Hikmet yönetiyordu

Türkiye'de yeraltı faaliyetleri ve komünizm deyince ilk akla gelecek isim Dr. Şefik Hüsnü Deymer'dir. Ancak Deymer kurduğu hücre teşkilâtları ile etkili olmaya çalışmıştır. Adamlarından ikisi Nail Çakırhan ile Celâl Benneci, 1930 yıllarında Nâzım Hikmet'le yakın ilişki kurmuşlar, ancak bir süre sonra yakalanarak Bursa cezaevine atılmışlardır. O tarihlerde Nâzım Hikmet de orduda dağıtılan bazı beyannameler dolayısıyla yakalanmış ve hapse mahkûm edilmişti. Gerek Celâl Benneci gerekse de Nail Çakırhan Türkiye Komünist Partisi'ni Nâzım Hikmet'in yönettiğini itiraf etmişlerdir.*

Şefik Hüsnü ile tanışma

Doktor Şefik Hüsnü, bütün ifadelerinde ısrarla susmuş, Moskova'da görevli bulunduğunu asla söylemek istememişti. Halbuki Nail Çakırhan, ifşaatın en önemli noktasına gelmişti. Konuştuklarının Şefik Hüsnü için bu bakımdan da ne derece önemli olduğunu belki de aklından bile geçirmiyordu. Devam etti:

"– Moskova'da Şark İşçileri Üniversitesi'nde Doktor Şefik Hüsnü Deymer ile tanıştım. Sene 1937 idi ve o zamana kadar Moskova'da komünizmin "İhtilâlcilik" metotları üstüne ben de geniş bir tahsil yapmıştım. Doktor Şefik Hüsnü, benim Türkiye'de neşriyat alanında vazife

* K. Alöç'ün çözemediği veya çözmek istemediği TKP'deki Pavli adası muhalefeti olayıdır.

görmem için gerekli direktifi verdi. Bunun nasıl olacağını etraflıca konuştuk. Sonra da beni getirip, gizlice Rumelihisarı'na bıraktılar.

Çeşitli hazırlıklarım 1940'a kadar devam etti ve 1940'da Moskova'da aldığım direktif gereğince İstanbul'da neşriyat hayatına atıldım. Ses isimli bir dergi çıkarıyordum. Bu dergi için de Yusuf Ahıskalı ve Abidin Dino ile beraber çalıştım.*

Yapılan gizli toplantı

Sene 1945 idi. Ahmet Furuncu'nun getirdiği bir davet ile gizlice Dr. Şefik Hüsnü beyin evinde toplandık. Ahmet Furuncu, Hüsamettin Özdoğu, Celâl Benneci, ben bu toplantıda oturmuş, Moskova'da tanıdığım Dr. Şefik Hüsnü'nün bu defa İstanbul'da bize vermekte olduğu direktiflerini dinliyorduk. Herkese ayrı ayrı, yeni vazifelerini bildirdi. Ben de İleri Demokrat Cephe'yi kuracaktım."

Tahkikatımızın bu safhası için, şimdilik Nail Çakırhan'ın da konuştukları yeterli idi. Onu nezarethaneye gönderdikten sonra seslendim,

"– Doktor bey, artık paravana arkasından çıkabilirsiniz."

Doktor, paravana arkasından, yüzü sararmış bir halde sendeleyerek çıktı. Canı tek kelime bile söylemek istemiyordu ama, dinlediği ifşaatlar onu belli ki çileden çıkarmış, daha fazlasını duyabilmek için çok defa nefesini bile tutmuştu. Kanepeyi işaret ettim.

"– Bakın" dedim, "Şimdi de yüzümüze karşı herşeyi itiraf edecek olan biri gelecek." Hayretle yüzüme baktı ve sustu. Biraz sonra Celâl Benneci'yi getirttim. Komünistler arasında adı Bakkal Celâl olan bu zat:

"– Beyefendi, artık herşey açıklandı. Arkadaşlarımız bütün sırlarımızı verdiler. Herhalde Doktor bey de durumu aydınlatmıştır." diyerek söze başladı:

Lider kim İdi?

"– Efendim ben, 1930 yılında, Nâzım Hikmet'in yönettiği Komünist Partisi'nde vazife aldım. Bu parti, faaliyetlerini çok gizli yürütüyordu. 1931 senesinde, III. Kolordu Askeri Mahkemesi'nde, dağıttığım komünist beyannameleri yüzünden malûmunuz, beni 7 yıl 6 ay ağır hapis cezasına mahkûm ettiler. Bu beyannameler, orduyu isyana teşvik mahiyetinde görülmüştü.

---

* İlk dört sayısı 1938'de çıkan haftalık SES dergisi, 1939'da aylık olarak yeniden çıktı, dört sayıdan sonra "Yeni SES" adıyla 1940'a kadar (sayı 3-7) Nail ve Abidin'in yönetiminde devam etti, sonra el değiştirdi.

Teşkilâta bu ikinci girişimdi, Doktor Şefik Hüsnü artık bütün bu gizli faaliyetin liderliğini üstüne almış, başlıca söz sahibi kimselerden biri, hatta en ileri geleni olmuştu. 1945'de, Ahmet Furuncu haber getirdi. Doktor bey, yeni vazifeler için bizimle bir toplantı yapmak istiyormuş.

Bu gizli toplantıya gittim. Ahmet Furuncu'dan başka, Hüsamettin Özdoğu, Nail Çakırhan da vardı. Hüsamettin Özdoğu'ya bu toplantıda Komünist Partisi'nin Vilâyet Komitesini teşkil etme, bize de Nail ile beraber aydınlar arasında "İleri Demokrat Cephe"nin kurulmasına dair direktif verildi. Ben, Reşat Fuat Baraner grubundan tanıdığım Aram Pehlivanyan isimli bir komünisti, Nail Çakırhan da Faris Erkman isimli arkadaşını getirdi. Böylece İleri Demokrat Cephe'nin ilk hücre teşkilâtı kuruldu ve çalışmalara başladık.

Doktor yola geldi

Teşkilâtın gizli gizli faaliyet gösteren matbaası bizim eve nakledildi. Neşriyatı çoğaltan ve bu matbaayı yürüten ben idim. Zaten, bu matbaayı bizim evden çıkarıp, zâtıâlinize de kendi elimle teslim etmiş değil miyim?"

"– Evet, yerini de kendiniz gösterdiniz."

Doktorun hayretten açılan gözleri karşısında Bakkal Celâl konuşmasına devam ediyordu.

"– Başta biraz kısır gibi görülen faaliyetimiz sonradan hayli genişledi. Derken, Hüsamettin Özdoğu Türkiye Sosyalist Partisi'ne geçince, Doktor bey, Mehmet Boz ile beni gizli Komünist Partisi'nin İstanbul Vilayet Komitesi'ni yeniden kurmak ve teşkilâtlandırmakla vazifelendirdi."

Bunları dinledikten sonra Celâl Benneci'ye de:

"– Gidebilirsiniz" dedim. Nöbetçi memur onu alıp odadan çıkarırken, doktor dalgın dalgın oturduğu kanepede başını kaldırdı:

"– Beyefendi. Bundan evvelki teşkilâtların talihsiz tesadüfler neticesi ele geçtiğini ve bir çok noktaların henüz alâkalılarca tesbit edilmemiş olduğunu zannediyordum. Bu fikrimde yanıldığımı şimdi anladım. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, maalesef hâdiseleri mantıki seyirle izahtan aciz bu tip insanların kötü ve heyecanlı davranışları yüzünden mes'ul bir istikamete götürülmüştür. Bir kâğıt kalem lütfederseniz, Türkiye'deki sol harekete nasıl karıştığımı ve olayların tarihçesini size teferruatı ile yazıp vereceğim." dedi. Karşıma oturdu ve bir tomar kâğıdın üstüne eğilip yazmağa başladı.

- VI -

17.4.1967

Türkiye Gizli Komünist Teşkilâtının Lideri itiraf ediyor

İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi kuruluşunda tanınmış kimseler vardı*

O gece, saat epeyce ilerlemişti. Lâkin Türkiye Gizli Komünist Teşkilât'nın liderliğini de yapmış ve yeraltı faaliyetlerinde ele başılık rolünü oynamış olan Dr. Şefik Hüsnü'nün, tabir caiz ise bütün itirafını kaleme alması için zaman mefhumunu düşünmüyordum bile.

Oysa, önündeki bir tomar kâğıda kapanmış, arasıra uzun uzun düşünerek yazıyordu:

"– 1887 yılında Selânik'te doğdum. Orada parasız öğretim yapılan,

---

* Savcı Kâzım Alöç'ün dosyadaki belge ve ifadelere göre düzenlediği senaryodaki en önemli saptırma aşağıdaki bölümde kanıtlanmaktadır. Dr. Şefik Hüsnü'nün eski harflerle yazılmış ve "1917-1939" tarihini taşıyan hatıratının ilk sahifesinin fotokopisi "Yeni Gazete"nin 17 Nisan 1967 günlü "İfşa ediyorum" dizisinde yer almaktadır. Bu fotokopi başlı başına oynanan sahtekârlığın kanıtını teşkil etmektedir.

Dr. Şefik Hüsnü 1946'da kurduğu T.S.E.K.P.'nin kapatılabileceğine kesinlikle inanmıyordu. Bu durumu "Kırklı Yıllar" serisinin "1947 T.K.P. davası" kitabının önsözünde ayrıcalı olarak açıklamıştım (Sa: 19-21). Dr. Ş.H. Deymer buna o kadar inanmıyordu ki, karısına hayat hikâyesini yazmasını istemiş, bilmediğin dönemleri ben tamamlarım, diye eklemişti. 16 Aralık 1946'da Parti ve Sendikalar kapatılınca yapılan aramada Doktor'un evinde iki önemli belge bulundu. Biri tefrikada yalan yere "çözülme ifadesi" diye yutturulmak istenen, yukarıda sözünü ettiğimiz tarihçe, diğeri de Komintern'e yazılmış bir rapor görünümündeki bir durum özeti. Dr. Şefik Hüsnü'nün günlerce uykusuz bırakılarak işkence edilmesinin nedeni ise bu ikinci belgenin Moskova'ya yazılmış bir rapor olduğunu kabul ettirmek arzusuydu. Dr. istenilen ifadeyi vermedi. Belkide savcı K. Alöç'ün "çözülme ifadesi" senaryosu bu başarısızlığının hıncından kaynaklanmaktadır. Yine de bu tarihçenin, yalan yanlış elimize geçmesi önemli bir kazançtır.

Yapılan sahtekârlığın bir kanıtı daha var. Dr. Şefik Hüsnü'nün yazısında SETA deyimi yer almaktadır. Oysa bu kısaltma SETA değil, SEKA olmalıydı. SEKA Santral Komitenin kısaltılmış şeklidir, Merkez Komitesi anlamına gelir. Aradaki fark eski harflerde T ve K harflarındaki noktadan kaynaklanmaktadır, birinde bir diğerinde iki nokta vardır, el yazısında karıştırılabilir. Mahkeme zabıtlarında hep SETA diye geçmektedir, savcı ise konuyu çözememiştir, o kadar ki Aclan Sayılgan ve Tevetoğlu da kitaplarında aynı hayatı yinelemektedirler. Bu konuda yazdığım eleştiriye Aclan Sayılgan ilginç bir yanıt vermektedir: "İddianame mahkemede okundu, Dr. Şefik Hüsnü açıklama yapıp düzeltmedi." Sanki Şefik Hüsnü yargının çözemediği konularda işbirliği yapmadı dercesine.

Bu örnek de sunulan belgenin bir "çözülme ifadesi" olmadığını, savcının tam çözemediği bir belge olduğunu kanıtlamaktadır. (R.N.İ.)

lâkin ismi Yunanistan'ın* bile hudutlarını aşmış olan iyi bir okul vardır: M. Graud Koleji. İşte bu koleje ben de devam ettim ve orada Fransızca'yı çok mükemmel bir şekilde öğrendim.

Dolayısıyla Fransızca olan kültür cereyanlarını takip edebilme imkânına sahip olmuştum. Sonra da tahsil için Fransa'ya gittim. Bu gidiş, Rus-Japon harbini müteakip, Rus Burjuva Dumas Inkılap ve Islahatlarının cereyan ettiği sıralara rastlar. Bu sırada Fransa siyasetinde sosyalist hareketi de en büyük hamlelerinden birini gerçekleştiriyordu.

İlk kapıldığı tesir

Fransa'da Jean Jaures'nin şahsiyeti etrafında sosyalist Unifié Partisi ve bu partinin organı olan Humanité Gazetesi" doğuyordu. Paris Üniversitesi öğrencileri arasında büyük sol hatiplerinden Clemenceau'nun da Jaures gibi, etrafında yarattığı büyük tesirler vardı. Ben de bütün heyecanımla bu tesirler altında kaldım ve dünya sosyalist cereyanlarını bu tesirler altında benimsedim.

1907'de Paris'te Baron de L'Hormé'nin konağında yapılan önemli bir kongrede öğrenci temsilcisiydim. Bu kongre, Abdülhamid'i devirmek için kurulan türlü teşekküllerin, elbirliğini temin etmek gayesini güdüyordu. Bu kongrede Ahmet Rıza bey ve Prens Sabahattin bey gruplarıyla bazı Ermeni, Bulgar komitelerinin anlaşmaları başlıca amaçlardandı. Lâkin bazı şahsi ve dar görüşlü ihtilâflar, rekabetler ortaya çıktı. Birleşme şöyle dursun, kongreye iştirak eden türlü teşekküllerin de dağılması işten değildi. İşte bu kongrede, birleşme hariç, bütün menfi hareketlerin yaratacağı bölünme tehlikesini benimseterek, ihtisasların susması gerektiği fikrim kurtarmış oldu.

1919 siyasi cereyanları

1912'de doktor olarak Türkiye'ye geldim. Sırasıyla Balkan ve I. Dünya Savaşları'nda askerlik yaptım. 1919'da, mütareke başlangıcında, Türkiye'de büyük siyasi cereyanlar baş gösterdi. Bunlar arasında "Amele Cemiyetleri" ve "Sosyalist Parti"ler de vardı. Lâkin, hareketlerin başında, durumu bütünlüğüyle kavrayacak, mücadeleleri bir elden idare edecek kudrette merkezi teşekküller ve şahsiyetler belirmemişti.

Sosyalist Parti lideri Hilmi, karacahil idi. Sosyal Demokrat Parti re-

---

* Osmanlı hudutları olmalı, o dönemde Selanik Osmanlı topraklarında idi.

isi Dr. Hasan Rıza adap ve merasim içinde boğulmuş, kitlelerden uzak zavallı bir ihtiyar idi.

Yüksek münevverler, bilhassa Darülfünun (Üniversite) camiasında öğretim üyelerinden pek çoğunun sosyalist istikamette bir kaynaşma içinde bulundukları işitiliyorsa da, bunların kimler olduğunu ve ne yapmak istediklerini bilmiyordum. Fakat, böyle tutanaklı bir teşebbüsü bütün kuvvetimle desteklemek niyetindeydim ve uyanık, bekliyordum.

Bir mektup geldi

1919 yılında "Namık İsmail"* imzalı bir mektup aldım. Bu zât, müşterek dostumuz Abdülhak Şinasi'den benim sosyalist mefkûresine kendini vermiş, Marksizm'i esaslı bir tarzda tetkik etmiş bir vatandaş olduğumu öğrendiğini, bir sosyalist parti yaratmak için uğraştıklarını bildiriyor, gayretlerimizi birleştirmek için randevu istiyordu.

Bunun sık sık lâfı edilen "Münevverler Grubu" olduğunu anladım. Derhal temasa geçtim. Namık İsmail genç bir ressamdı ve Beşiktaş'daki atelyesini bir toplantı salonu haline getirmişti. Haftada bir sosyalist dostları burada toplantılar yapıyorlardı. O sırada bu toplantıya katılanlar 30-40 kişi kadardı.

Konuşmaların sevki, idaresi gevşek ve plânsızdı. Müdahale ederek sevki idareyi ele aldım. Bilahare Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin nizamnamesinin esaslarını hazırlayarak hükûmete verilmesini temin ettim. Bu faaliyetimize muvazi olarak, memleketin diğer bazı vilâyetlerinde sosyalist mahiyet taşıyan hareketler baş göstermişti. Bunların en önemlisi de Ankara'da kurulan Halk İştirakiyun Fırkasıydı.

Bu fırka, eski mebus Nazım bey ve eski veteriner Salih Hacıoğlu ile arkadaşları tarafından kurulmuş, 8-10 kişilik bir Meclis Grubu meydana getirmeye de muvaffak olmuştu. "Emek" isimli bir de gazeteleri vardı.

Fakat bu "Halk İştirakiyun Partisi" Kurtuluş Savaşı'nda Çerkez Ethem hareketini güya inkılapçı bir hareketmiş gibi gösterme temayülü, sonra da Dumlupınar Savaşı'nda, hükûmetin izni olmadan bir kongre yaptığı için feshedildi.

Kimler vardı?

Benim kurmaya muvaffak olduğun Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Par-

---

* Namık İsmail (1890-1935), ünlü ressam, T.İ.Ç.S.P. Başkanı, Kurtuluş ve İleri yazarı (1927-1935) tarihlerinde Güzel Sanatlar okulu müdürü.

tisi ise onlara nazaran çok daha sağlam esaslara dayanıyordu. Zira aramızda da, devletin itibarını kazanmış bazı zevat vardı. Bakın partimize mensup kimseleri, hazırlayabildiğim kadarıyla şöyle sayabilirim: Eski İktisat Bakanlığı Genel Ticaret Müdürü ve milletvekili Mehmet Vehbi, Milli Eğitim Müdürlerinden Ethem Nejat, Çiftçi Kütüphanesi sahibi Akif, ressam Namık İsmail, ağabeysi Hüsnü İsmail, Coğrafya Profesörü Hamid Sadi, Matematik Profesörü Münir, lise müdürlerinden Celâl*, sonradan katılan Sadri Celâl, Nizamettin Ali, gazeteci Nizamettin Nazif, gazeteci Suphi Nuri, eski Maliye Bakanı Nurullah Esat, Fikri Servet, hâlen Moskova'da bulunan Veteriner Cevdet.

Partimiz için beyanname yapılmış, kongre toplanmış, reisliğe Mehmet Vehbi ve genel sekreterliğe de ben seçilmiştim. Parti müşebbis heyetine dahil olanların ekserisi Almanya'da, Spartakist Inkilâp mücadeleleri sırasında orada bulunmuş, bu mücadelelere katılmış kimselerdi.

Kurtuluş mecmuası

O zaman bunlar tarafından "Türk Kulübü" de ele geçirilmiş ve "Kurtuluş Mecmuası"nın ilk sayısı Berlin'de çıkmıştı. Bilahare bu mecmuanın neşriyatını Türkiye İşçi ve Çiftçi sosyalist Partisi üstüne aldı. 6 sayı kadar çıkardı.**

İstanbul işgalini müteakip, bu parti işgal kuvvetleri kumandanlığı tarafından kapatıldı. Propagandaya, bu defa neşriyat sahasında devam etmek üzere Sadrettin Celâl ve Nizâmettin Ali beylerle mutabık kaldık. 1921'de de "Aydınlık" mecmuasını yayınlamaya başladık.

Aydınlık mecmuasının, kendine has bir grubu olmuştu. Bu grupla, haftada bir yazıhanemde, münakaşalı konferanslar tertipliyorduk. Bu toplantılara, parti kuruluşuna katılan zevattan başka, Nafi Atıf ve Ankara Üniversitesi Rektörü Şevket Aziz, Ruşen Eşref beylerin ilmi gayretlerini de sebketti.

1922 senesinde, Bulgaristan'a siyasi bir seyahat yaptım. O zaman Bulgaristan'da İstanbuliski Partisi hâkim idi ve bu sırada Bulgaristan Komünist Partisi'nin tertiplediği büyük kongrede de ben, bizim "Aydınlık Grubu"nu temsil ediyordum. Sofya'daki kongrede benim uzun

---

* Komintern kongresine katılan Sakallı Celal (Celal Yalnız).

** Derginin tamamı kitap halinde basılmıştır. "Kurtuluş", R.N. İleri, Anadolu Yay., 1971. İstanbul'da 5 sayı yayınlanmıştır.

konuşmam, başından sonuna kadar dikkatle takibedildi. Gerek kongre sırasında, gerek kongreden sonra orada Türk komünistlerle tanıştım. Dostluk kurdum."

Şefik Hüsnü Deymer, bunları yazarken, yavaş yavaş sabah olmak üzereydi. Birara başını kâğıtlardan kaldırdı,

"– Çok geç oldu" dedi "İsterseniz, uykusuz kalmayın. Yarın devam edelim."

Evet, kendi de hayli yorulmuştu ve ertesi gün devam etmek üzere, kâğıtlardan yazdığı kadarını aldım ve nöbetçi Polis memurunu çağırarak, Doktor'u nezarethaneye götürmesini söyledim. Giderken de bitkin, biraz sinirli hali gözden kaçmıyordu.

17.4.1967

Bazı mecmuaların kapatılması tavsiye ediliyordu

Maarif vekili Hasan Ali Yücel'in başkanlığıda kurulan bir heyet, o günlerde çıkan mecmua ve gazeteleri teker teker inceliyor mevcut neşriyatı sağ ve sol olarak ikiye ayırıyordu. Bu arada komisyon, verdiği raporlarda bazı mecmuaların da kapatılmasını istiyordu.

Raporda, solcu mecmualar kadar sağcı neşriyata da dikkat edilmesi gerektiği ileri sürülüyor, sık sık kontrol yapılması isteniyordu.

- VII -

18.4.1967

Okuma-yazması bile olmayan bir işçi tarafından İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'ne üç günde on binden fazla işçi kaydedilmişti

Bir gece evvel sabahın çok erken saatlerine kadar, elinde kâğıt kalem itiraflarını yazan Dr. Şefik Hüsnü Deymer, şimdi de Emniyet Müdürlüğü I. Şube makam odasında ve aynı dekor içinde karşımdaydı.

Düne nazaran, sinirlerinin biraz daha rahatladığı, yüz hatlarından belli oluyordu. İtiraflarına devam edecekti. O sırada kapıdaki nöbetçi polis memuru içeri girdi:

"– Hasan Erim sizinle görüşmek istiyor efendim" dedi.

– "Getirin."

Hasan, henüz yedi sekiz yaşlarındaki oğlunu elinden tutmuş, geldi. Çocuğunu göstermek istemiş. Eh, biraz hal hatır sorduktan sonra kendi şivesiyle:

"– Beyciğim" dedi "Bu benim kızanım var ya, süleyin de bir Internasyonalcik okusun, Hepsini ezbere biliyor."

Ve daha "Okusun yahut okumasın" demeye kalmadan, Hasan'ın oğlu komünistlerin milli marşı olan Internasyonal'e başlamıştı bile. Halbuki Dr. Şefik Hüsnü ile epeyce işimiz vardı. Hasan'a

"– Hadi şimdilik gidin. Sonra bol bol konuşuruz" dedim. Edeplice oğlunu aldı ve dışarı çıktı. Arkasından Dr. Şefik Hüsnü sordu,

"– Efendim kimdir bu..?"

"– Tanımıyor musunuz..?"

"– Hayır. İlk defa görüyorum.."

"– Sizin teşkilâttan, Komünist Partisi'nin Beyoğlu komitesi başkanı Hasan Erim.."

"– Hımmm.. Gıyaben tanırdım.."

Başka şey söylemedi ve kalemini çıkarıp, önündeki kâğıt tomarına eğildi:

"– Kaldığım yerden yazmaya başlıyorum efendim.."

"– Buyrun.."

Dr. Şefik Hüsnü itiraflarını ve maceralarını yazarken, ben de Hasan Erim'i düşünüyordum. Emniyet Müdürlüğü'nün I. Şubesi onun için hiç de yabancısı olduğu bir yer değildi. Zira boş durmaz, ya propaganda yapar, yahut gizli teşkilâtlara girerdi. Kavala muhacirlerindendi. Tütün işçisiydi. Kasımpaşa'da yerleşmişti ve kalabalık bir aile efradı vardı.

Okuması yazması yoktu. Gören onu, kendi hâlinde, zavallı biri zannederdi. Halbuki Hasan, 1946 seçimleri sırasında, hem de birkaç gün içinde Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'ne 10 binden fazla işçiyi kaydettirmeyi becermişti.*

Yakayı ele verince

Siyasî Kısım polisleri Hasan'ı çok iyi tanırlardı. Polis tarafından yakalanınca eski ve yeni ne kadar suçu varsa hepsini sayar, döker, en ince teferruatına kadar anlatırdı. Çünkü, Emniyet Müdürlüğü'nün prensiplerini öğrenmişti. Orada, suçlarını samimiyetle açıklayanlara bazı istisnai muameleler yapıldığını biliyordu. Meselâ çay, kahve, ikram edilirdi.

Hasan da bunlardan çok güzel faydalanmasını bilirdi. Dolayısıyla içinde çalıştığı teşkilatların, her ferdine kadar yakalanması için, çok defa polislerle yarış eder gibi hâli gözden kaçmazdı. Ama iş mahkeme safahatına gelince de, Hasan, komünistlerin hakimler heyeti önünde baş vurdukları taktikleri en iyi tatbik edenlerin başındaydı. Demiştim ya ayağı topaldı. Hakikaten dar gelirli olduğu için de üstü başı her zaman perişan bir hâldeydi. Hakimler önünde boynunu büker,

"– Reis beyefendi, bir şeycikler söylediniz ama hiç biriciğini anlamadım. Ben sakat, cahil, aciz işçinin biriyim. Te ne bileyim bunları.." diye yalvarıp yakarmaya başlardı. Üstelik,

"– Onların hepsiciğini polisler uydurmuş. Ben yazı yazmasını da, imza atmasını bilmem. İfade dediklerinizin hiçbiriciğini bilmiyorum, benim değil.." diye iftiraya da girişti mi, Hasan'ı kimse tutamazdı.

Halbuki bazı isimleri yanlış da telaffuz etse, Sorgu Hakimliği'nde "Hepsi iftiradır, ben hiç bir şey bilmem.." diyen Hasan Erim'in çok şeylere aklı, hem de pek iyi erer. Bunu hem teşkilat üyesi arkadaşları, hem de siyasi kısım polisleri iyi bilirdi. Nitekim onun şu konuşmaları

---

* K. Alöç burada da açık bir hata yapmaktadır, önceki bölümde 1919'da kurulan T.İ.Ç.S.P.'den söz ettikten sonra bu bölümde o partiyi 1946'da kurulan TSEKP ile karıştırıyor. Ayrıca 10.000 işçi TSEKP'li değil İstanbul Sendikalar Birliği üyesi idi.

bile çok defa tesbit edilmiştir:

"– Karılı Marks ile Engiliz'in kıyak yazılarını bi dinleseniz, bayılırsınız. Hele o Lenincik, mağaralarda neler çekmedi, neler.. O kaytan bıyıklı Stalin, nasıl işçiceğizlerin elinden tutup, hooop diye iş başına getirdi.."

Bir gün Hasan'a sordum:

"– Sen neden muhakkak ihtilalci işçi olmak istiyorsun. Bak Amerika, İngiltere ve Fransa'daki işçilerin durumu gayet rahat. İhtilâlcilik diye tutturup teşkilât kuracağına, öyle olmak için teşkilât kursana.."

Cevap verdi:

"– Amma da yaptınız beyciğim. Onlar işçi değı, burjuvanın orta göbeği.. Sömürücü esas onlar. Sırtımızdan enseleri de kalın kalın oldu. Siz bu suali Sülüman Taki ile de bir konuşun.."

Ben Hasan Erim'i ve onun gibi kendi halinde, sanki bu işlere karışmak şöyle dursun, komünistliğin "K"sından bile anlamaz görünen daha nice kimselere, gizli faaliyetlerin nasıl bulaştırıldığını düşünürken, Dr. Şefik Hüsnü, kaldığı yerden itiraflarına, giriştiği maceralara devam ediyordu..

"– 1923 yılında, imtiyazı Sadri Celal bey tarafından alınan "Vazife" isimli bir siyasi gazete yayınlamaya başladık. Bu gazete haftada bir çıkıyordu. Beş altı sayı devam ettik. Sonra siyasi havanın kararması üzerine bu gazeteyi de kapamak zorunda kaldık."

- VIII -

19.4.1967

"Aydınlık Grubu" faaliyetini genişletti

Halk Partisinin kurduğu Türkiye İşçi Birliği, komünistlerin eline geçmişti

Türkiye'de komünistlerin yer altı faaliyetinde önemli bir rol oynamış bulunan Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Emniyet Müdürlüğü I. Şube makam odasında, karşıma oturmuş itiraflarına ve maceralarına devam ediyordu.*

Bunları anlatmak yerine, yazılı olarak vereceğini söylemiş ve bir gece evvel sayfalar dolusu yazı yazmıştı. Şimdi de, yazılı ifadesi diyebileceğimiz satırların ikinci kısmındaydı. Yazdıklarını da birkaç sayfada bir bana uzatıyor, nezaketli bir tavırla:

"– Buyrunuz efendim, bunları da takdim edeyim" diyordu:

"– 1924'de "Aydınlık Grubu" yeni hamleler peşindeydi. Doğrudan doğruya işçilere hitaben "Orak Çekiç" isimli bir gazetenin yayınına başladık."

Ortadan kayboldu

Aydınlık Grubu'nun faaliyetini iyiden iyiye genişletmesi, Ankara'da, Hükûmet nezdinde çok dikkatle takibedilmiş ve 1925'de İzmet Paşa Hükûmeti, bir "Takrir-i Sükûn" kanunuyla hem "Aydınlık" hem de "Orak Çekiç" isimli gazeteleri kapatmış, sonra da bu gazeteler etrafında toplanan kimseleri İstiklâl Mahkemeleri'ne sevketmiştir. Lâkin Dr. Şefik Hüsnü Deymer, arkadaşlarının İstiklâl Mahkemeleri'ne sevki sırasında ortadan kaybolmuştur.

Dr. Şefik Hüsnü'ye, ifadesinin burasında o günkü kaybolma olayını hatırlattım. Dudak büktü,

"– Efendim bendeniz, elimdeki pasaportla serbestçe yurtdışına çıkmıştım. Kaybolmuş veya kaçmış değilim" dedi. Halbuki Nazi istihbaratı tarafından neşredilen "Der WELT BOLSHEWISMUS** isimli ki-

---

* K. Alöç tarihi bir incelemeyi ifade olarak monte etmeğe devam ediyor.

** Bu kitaptan alıntılar "EK 2" olarak 216-222 sayfalarında bulunmaktadır.

tabın Türkiye komünistlerine ait bölümünde ve 441. sayfadan itibaren Dr. Şefik Hüsnü'nün maceraları uzun uzun anlatılır, demin bahsettiğimiz hususa da temas edilerek, Şefik Hüsnü'nün Sovyet Ajanları'nın yardımıyla Türkiye'den kaçırıldığı zikredilir.

Türkiye İşçi Birliği

Dr. Şefik Hüsnü, sonra yeniden kağıtlara eğildi ve kaleminin sapını dişlerinin arasına alıp, bir müddet düşündükten sonra, yine devam etti:

"– Türkiye'de (Aydınlık) neşriyatı ve bu neşriyatı yürüten "Aydınlık Grubu"nun da önayak olmasıyla beraber, işçiler arasında bazı sosyalist hareketler başlamıştı.

Bu hareketleri çok iyi takibediyorduk. Hatta hedefimiz, bazı işçi birliklerini ele geçirebilmekti. Derken Halk Partisi tarafından işçiler için bir "Türkiye İşçi Birliği" kuruldu. Bu birliğin kurulmasındaki gaye, işçiler arasında gelişi güzel hareketleri zaptı rapt altına almak, aşırı sosyalist faaliyetlere set çekebilmekti. Halbuki bu birliğin kurulmasıyla beraber, bizler, yâni "Aydınlık Grubu" gözlerimizi "Türkiye İşçi Birliği"ne çevirmiştik. Bu birliği ele geçirmek, iktidar partisi tarafından kurulmuş bir teşekkülü ele almak demekti ki çok işimize yarayacaktı.

Birliğin faaliyete geçmesiyle beraber, bizler de gizli çalışmalarımızın bir kısmını bu birlik üstüne yönelttik. Nihayet çalışmalar semeresini vermeye başladı.

İdealimizde başarı ışıkları parlamaya başladığı sıralarda, Türkiye İşçi Birliği'nin de kongresi vardı. Kulis faaliyetini geniş tutarak, istediğimizi ele geçirdik ve birliğin sevki idaresinde söz sahibi sandalyeler, teşkilâtımıza mensup güvendiğimiz kimselerin seçilmesiyle bize tâbi olmuş oldu.

Hükûmet, bu defa yine kendi partisinin kurduğu ve fakat, kısa zamanda komünistlerin eline geçen bu birliğin kapatılması için hazırlıklara başlamıştı. Bunlar kulağımıza geliyordu. Ama ortada müsbet bir sebep olmadan kapatılması güç diye düşünüyorduk. Lâkin, demin de bahsettiğimiz gibi İsmet Paşa Hükûmeti'nin "Aydınlık" ve "Orak Çekiç" gazetelerini kapatan "Takrir-i Sükûn" kanunu, tek kalemde "Türkiye İşçi Birliği"ni de feshetti ve idarecileri "Aydınlık Grubu" mensuplarıyla beraber İstiklâl Mahkemelerine verildi.

15 yıl ağır hapis

Ankara'da kurulan İstiklâl Mahkemesi, eldeki sanıkları muhakeme ederken, benim ve hâlen Moskova'da bulunan Veteriner Cevdet beyin de sık sık isimleri geçiyordu. Ben bu muhakeme safahatını yurtdışından takibediyordum.

Nihayet mahkeme sonuçlandı ve gerek bana, gerek Veteriner Cevdet beye 15'er yıl ağır hapis cezası verildi. bu şartlar altında yurda dönmek niyetinde değildim. Fakat, çok geçmeden "Yeni Ceza Kanunu" çıktı ve benim cezamın bir seneye indirildiğini öğrendim. Bu yüzden de "Bir sene nasıl olsa çabuk geçer" diye düşünüp, yurda döndüm. Adli makamlara teslim oldum.

Beni, yeniden muhakeme ettiler. Bu muhakeme sırasında ellerindeki deliller benim, Türkiye'de gizli komünist faaliyetlerinden bir kısmına iştirak ettiğimi ortaya koyuyordu. Dolayısıyla 1 seneye, bir de 6 aylık ceza eklediler ve 1.5 sene hapse mahkûm olarak Yozgat Cezaevi'ne gönderildim.

O zamana kadar, bizim "Aydınlık Grubu" kendi aramızdaki fikri münakaşalar ve inkişafın yanı sıra, işçiler arasında da Marksist düşünceli ve bizlere faaliyetimizde takviyeci olacak kimseleri yetiştirmeye azami gayreti sarfediyorduk.

Nitekim, İsmet Paşa hükûmetinin Takrir-i Sükûn kanunu çıkıncaya kadar da bizler, epeyce takviyeci yetiştirmiştik. "Aydınlık Grubu"nun bir kısmı, Ankara'da İstiklâl Mahkemeleri önünde muhakeme edilirken, takviyecilerimiz, dışarıda, işçiler arasında gizliden gizliye, öğrendikleri esaslara uygun faaliyetlerine devam ediyorlardı.

- IX -

20.4.1967

Türkiye'de "Aydınlık Grubu"nun yetiştirdiği Moskova'ya kaçan bir Türk profesör Gizli Komünist Partisine taktik gönderiyordu

58. Alaydan kaçan bir asker kaçağı komünistlerle işbirliği yapıyordu

Gecenin hayli ilerlemiş bir saatiydi: Lâkin, İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şube makam odasında, karşımda oturan Dr. Şefik Hüsnü Deymer, itiraflarını harıl harıl yazıyordu. Şimdi de sıra, hâlen Moskova'da bulunan ve oradan Türkiye'deki gizli komünist partisine taktikler hazırlayıp, gönderen Profesör Cevdet'e gelmişti.

"– Ona Baytar Cevdet derdik. 1924 yılında Devlet hesabına Türkiye'den Berlin'e tahsile gönderilmişti. O, Berlin'deyken bizim "Aydınlık Grubu" İstiklâl Mahkemeleri'ne sevkedildi, ben de yurt dışına çıktım.

Ankara toplanan İstiklâl mahkemesi benimle beraber, Cevdet hakkında da gıyabi mahkûmiyet kararı verince, artık Cevdet Berlin'den dönmedi. Oradan Rusya'ya hicret etti. Moskova, zaten onun hicretini arzuluyormuş. Çünkü bizim "Aydınlık Grubu"nda Cevdet'e düşen iş, işçilerin Marksist fikirlerle yetiştirilmesi, onların birer "Takviyeci" olmasını sağlamaktı.

Cevdet, Rusya'ya hicret ettiği zaman ihtisasını henüz bitirmişti ve Rusça'yı da bilmiyordu. Rusya'da kısa zamanda dil öğrendi. Bir müddet sonra da işittik ki Moskova Üniversitesi'nde Profesör olmuş.

Ama, onun vazifesi, ilmi çalışmaların yanı sıra, Moskova'da Şark İşçileri Üniversitesi'nde "İhtilâlcilik" metotlarıyla yetiştirilen ve Türkiye'ye gizlice sokulan Türk komünistlere türlü taktikler hazırlamaktır.

Şefik Hüsnü, itiraflarında zaman zaman Profesör Cevdet'ten sık sık bahsediyordu. İlk defa bu kısımda ona biraz daha fazla yer vermiş oldu. Lâkin bu bilgi de fazla olmadı. Zira, aralarında biraz da olsa rekabet havası hissediliyordu. Halbuki daha önce dinlediğim Hüsamettin Özdo-

---

* SETA değil SEKA yani Merkez Komitesi.

ğu, Nail Çakırhan, Ahmet Furuncu Moskova'ya nasıl kaçtıklarını, orada Şark İşçileri Üniversitesi'nde nasıl yetiştirildiklerini anlatırken, yurda dönüşlerinde daima Profesör Cevdet'ten taktik aldıklarını rahatça söylemişlerdi. Profesör Cevdet, zamanla Şefik Hüsnü'ye ve onun etrafındaki söz sahibi komünistlere bile direktifler göndermeye başlamıştı. Yani Şefik Hüsnü bile, ondan gelen bazı direktiflerle hareket etmişti.

SETA'nın faaliyeti*

Şefik Hüsnü, yine yazdığı kağıtlardan bir kısmını bana uzattı:

"– Buyrunuz beyefendi. Bunları da takdim edeyim."

Okuyordum:

"– Yozgat cezaevinde cezamı ikmal ettikten sonra 1929'da yeniden bir yurt dışı seyahatim oldu. 1934'de sona eren bu seyahat boyunca Moskova'da, Polonya'da, uzunca bir süre de Berlin'de kaldım. Sonra'dan SETA, yâni Türkiye Gizli Komünist Şurası'nın yöneticilerinden olan Reşat Fuat Baraner ile Berlin'de tanışmıştım. 1934'den 1939 yılına kadar Paris'te kaldım.

Paris, Yüksek Tahsil gördüğüm yerdi. Bahsetmiştim, burada okurken Clemenceau ve Jean Jaures gibi büyük sosyalist hatiplerin tesiri altında kalmış, zaten dünyadaki çeşitli sosyalist hareketlere de bu tesirler altında girmiştim.

Paris'te birçok eski dostları buldum. Onlarla uzun uzun fikri temaslar yaptık. Bu sırada şimdi Nail Çakırhan'ın karısı Halet Hanımla tanıştım. Sonra birkaç defa, yine Rusya'ya geçtim. Rusya'ya gidişlerimde de Komintern'e bağlı teşekküllerle epeyce temaslarım oluyordu. Rusya'nın her tarafını bilhassa Kafkasya Sıhhi Tesislerini, Kazan ve Uallara kadar Ağır Sanayi bölgelerini dolaştım."

Şefik Hüsnü yazılarına devam ederken, SETA'nın, 1943'de yöneticiliğe tayin ettiği Reşat Fuat Baraner'e dönelim.

Bir asker kaçağı idi

Reşat Fuat Baraner, 23 Aralık 1942'de askerlik görevi için sevkedildiği 58. Topçu Alayı'ndan "İzin Tecavüzü" olarak firar etmiş, dolayısıyla asker kaçağı durumuna girmişti.

Sonradan Reşat Fuat'ın bir müddet Şişli'de ve Kadıköy'de Mühürdar semtinde karısı yazar Suat Derviş'in (hakiki ismiyle Saadet Baraner'in) arkadaşı olan H. Mutena isimli birinin evinde gizlendiği ve çok geçmeden izini kaybettirdiği öğrenilmiştir.

Reşat Fuat'ın bundan sonraki faaliyeti ise, Ankara Garnizon Komutanlığı'nca geniş ölçüdeki bir tahkikat sonucu aydınlanmıştır. Bu sonuca göre ele geçen bilgiler şöyledir:

Reşat Fuat Baraner, Ankara Garnizon Komutanlığı'nca yapılan tahkikatta "SETA"yı gizlemeğe, muvaffak olmuştur. İfadelerinde eski komünistlerden Elektrikçi Nuri'nin talimatıyla partiyi kurduğunu söylemiştir.

Hakikatta 1943 baharında "SETA"nın karar ve kendisini yönetici tayin üzerine harekete geçmiş kısa zamanda kesif bir faaliyet sarf ederek idareci kadrosunu seçmişti.

Beraber çalışmak üzere ilk randevulaştığı kimseler Sebati Selimoğlu, David Nae, Nihat Balyoz ve Halit Irgat idi. Onlara haber ulaştırmış, güzel bir bahar günü Kadıköy iskelesinde bu 4 kafadar buluşmuşlar, tek atlı iki arabaya taksim olarak yola çıkmışlardı.

20.4.1967

Prof. Cevdet kimdir?

Dr. Şefik Hüsnü'ye sorulan bir sual üzerine Profesör Cevdet, Komünist teşkilatının bir numaralı şahsı tarafından şöyle tanıtılmıştır:

Türkiye'de gizli komünist teşkilâtının zaman zaman "Baytar Cevdet" diye isminden sık sık bahsettikleri Veteriner Profesör Cevdet, Birinci Dünya Savaşı'nın mütareke devresinde bir süre Berlin'de bulunmuş, orada tahsil görmüştür.

Türkiye'deki faaliyetleri sırasında henüz genç olduğu için komünist Partisi içinde geniş bir faaliyeti olmamış, lâkin "Aydınlık" mecmuasında önemli çalışmalar yapmıştır. Onun hazırladığı "Sermayedar Nizamı İçtimaiyesi" isimli bir kitap, Aydınlık Grubu Neşriyatı'nda yer almıştır. Veteriner Cevdet, Aydınlık Grubu'ndaki ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'ndeki gençleri, işçileri marksist bilgilerle yetiştirmiştir. 1924 senesinde, tahsil için Hükûmet tarafından Berlin'e tekrar gidince de, onun bu işi Şevket Süreyya'ya kalmıştır.

Aslen Bosna'lıdır. Üsküp'te yerleşmiş, küçük bir memur ailesine mensuptur. 1925 yılında Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından 15 sene ağır hapis cezasına mahkûm edilince yurda dönmemiştir. Bu karar, yazımızda da bahsettiğimiz gibi Veteriner Cevdet'in gıyabında verilmiştir. Türkiye'de hapis cezasına mahkûm olunca, artık Berlin'de ikâmetine imkân bulamayan Cevdet, kısa bir müddet sonra, Sovyet Rusya'ya hicret etmiştir. Cezası, Yeni Ceza Kanunu ile sonradan 1 seneye indirilmişse de, Cevdet yurda dönmekten kaçınmıştır.

Profesör Cevdet, çok iyi Rusça bilen Hasan Ali Ediz'in akrabası, Demokrat Parti devrinde milletvekilliği yapan Baha Kodaş'ın kardeşidir. Moskova'da Fahri ismi ile tanınmaktadır. Halen Moskova'da olduğunu sanıyorum.*

* Moskova davaları sırasında 1937'de idam edilmiştir.

- X -

21.4.1967

SETA birinci Şura toplantısı gereğince Moskova'nın emriyle bir asker kaçağı Komünist Hücre Teşkilatını kuruyor

Küçük Çamlıca sırtlarında 5 kafadar oturmuş güya bir bahar gezintisi yapıyormuş havası içinde, çok ciddi mevzulara dalmışlardı. Bunlar Reşat Fuat Baraner'in idaresinde toplanan Sebati Selimoğlu, Mustafa Birten, David Nae, Nihat Balyoz ve Halit Irgat idi. Toplantıyı temin eden de Sebati Selimoğlu olmuştu.

Onları toplayan, buraya getirten Reşat Baraner aslında bir asker kaçağıydı. Fakat izini kaybettirmiş, lâkin "SETA" ile her an irtibat edebilecek sıkı bağlantıları sayesinde yeraltı faaliyetinden her türlü direktifi alıyordu.

Bugünkü toplantıda konuşacakları da "SETA" dolayısıyla Moskova'da Komintern'e bağlı teşekküllerden gelen direktifler esasına dayanmaktaydı.

Parti kuruluyor

Bu toplantıda Reşat Fuat Baraner, cebinden bazı kâğıtlar çıkardı ve arkadaşlarına dönüp Türkiye'de Gizli Komünist Partisinin kurulduğunu haber verdi. Onlardan istediği de hücrelerin en kısa zamanda teşkil edilmesiydi.

Hücre, Komünist Partisi'nin 1917 ihtilalci metotlarına uygun, klâsik bir organizasyondur. Burada üst kademe ile irtibatı olan bir sekreter ile üç kişi çalışır. Dolayısıyla, hücre, partinin en küçük ünitesini temin etmiş olur.

Reşat Fuat bu toplantıda, elindeki kâğıtlardan partinin görüşlerini, dileklerini anlatan bülteni de okuyarak, satır satır arkadaşlarına geniş izahat verdi. Bilahare idareci kadro, kendi aralarında Hasköy ve Fenerbahçe'de toplantılar tertiplemek üzere dağıldı.

Kısa bir müddet sonra da bu gizli toplantılar yapılmış, İstanbul Vilayeti teşkilât yönünden üç kısma ayrılmıştı. Beyoğlu Mıntıkası, İstanbul Yakası ve Kadıköy.

Beyoğlu mıntıkasındaki teşkilâtı Mustafa Birten, Cemali Güngör-

mez ve Yunus Bağatır yönetecekti. İstanbul mıntıkası için Sebati Selimoğlu, Tornacı Arif ve Halit Irgat'a vazife verilmişti. Kadıköy yöneticileri ise şunlardı: Jak İhmalyan, Kirkor Sarafyan ve M. Belen.

Moskova'da yetiştirilmiş olan ve gizli teşkilâtta kendine apayrı bir güven sağlamış bulunan David Nae Beyoğlu Mıntıkası ile İstanbul Mıntıkası arasında irtibatı sağlayacaktı. Nihat Balyoz ise eski komünistlerle, yeni sempatizanları bu mıntıkalarda hücrelemeye görevlendirilmişti.

Böylece başta İstanbul, sonra Ankara ve bilahare Karabük'te teşkilâtlanmaya başlayan Gizli Komünist Partisine*, Reşat Fuat Baraner, Saadet Baraner, F. Kurucu, H. Elin, Sebati Selimoğlu, N. F. Balyoz, Kirkor Sarafyan, M. Birtem, H. Irgat, David Nae, A. Güner, A. Tokuç, H. Yapak, R. Özinel, C. Güngörbez, A. Özinsel, Y. Bağatır, H. Malkoç, O. İşçi, Z. Nur, Hayik Açıkgöz, Ş. Ertekin, Z. Turgay, Z. Ören, Jak İhmalyan, H. İzzet Dinamo, T. Dilmen, A. Özok, E. İstanbullu, M. Osmanoğlu, İ. Yürüyüş, S. Akar Işık da girmişlerdir.

Gönderilen bültenler

Bu kimseler, muhtelif yerlerde Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin hücre teşkilâtlarını kurmuş ve hücreler her geçen gün daha da artmaya başlamıştı.

Bu elemanlara, muhtevası "SETA" tarafından hazırlanan ve gizli teşkilât tarafından çoğaltılan bültenler dağıtılmıştı. Bu bültenleri teşkilât içinde gizli matbaanın başına geçerek çoğaltan da Ahmet Furuncu idi. Biliyorsunuz, Ahmet Furuncu'dan bahsetmiştik. Kendisi Moskova'da yetiştirilen bir komünist idi.

Bültenlerde ise partinin görüşleri, dilekleri, günün meseleleri, beşinci kol faaliyeti ve Saraçoğlu Hükümeti etrafında çeşitli kısımlar yer almıştı. Bilhassa gizlilik prensibinin korunması isteniliyor bilhassa yakalanma anında bunu, az zayiatla atlatabilmek için ifade verme taktikleri belirtiliyordu. Bu bültenlerin ismi de "Her zaman için değişmiyecek esaslar" idi.

Bültenler, hücre teşkilâtına ulaştırılınca, ortaya çıkan görevli takviyeciler, bunlarda neler denilmek istendiğini ayrıca izah ediyorlardı.

---

* Bak. 1944 TKP davası sa. 15-16, "Karabük davası" TKP davasına yapay olarak eklenmiştir.

Neşriyat alanında

Türkiye Gizli Komünist Partisi, faaliyetini genişletirken, "Yurt ve Dünya" sonra da "Yürüyüş" isimli dergileri de tamamen eline geçirmiş, o zamanın çok satan gazetelerinden TAN'da, kendi leyhlerinde yayınlanmasını da sağlamışlardı.

Bu arada "En büyük Tehlike*" isimli bir de broşürü satışa çıkarmayı da başarmışlardı. 1943 yılı Haziran ayında satışa çıkarılan bu broşür Faris Erkman tarafından neşredilmişti. Hemen belirtmeli, bu zâtın maskesi de 1946'da düştü ve tevkif edildi.

Evet, "En Büyük Tehlike" isimli bahis konusu broşür hakkında, tespit edilen taktik gereğince geniş propaganda yaptırılmış, TAN gazetesinde methiyeler çıkmıştı.

Broşürün yarattığı tepkiler geniş oldu. Hattâ Dışişleri Bakanı da bu broşür hakkında izahat vermek zorunda kaldı. Bakın Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in üst makamlarına gönderdiği bir raporda bu konuya şöyle temas ediliyordu:**

"– 1943 yılında Büyük Millet Meclisi'nde istihzahı ve Hariciye Vekilinin kaçamaklı ve küstahça izahını mucip, memleket içinde büyük akisler uyandıran Türkçülük meselesinin iç yüzünü tahlil ve teşhir eden "En Büyük Tehlike" adlı broşür neşredildi."

---

* Kırklı Yillar -1, F. Erkman - S. Dervis, Tüstav Yayınları, 2003.

** Üst makamlara gönderilme iddiası ağır işkenceye rağmen kanıtlanamadı.

1944'de tevkifler sırasında sıkıyönetim komutanlığı tarafından komünistlerin hücre teşkilatı da tespit edilmişti. Yanda komünist hücre teşkilatından olup yakalanan ve yakalanamayanları gösterir liste.

Kâzım Alöç, *Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık: İfşa Ediyorum* yazı dizisi. *Yeni Gazete*, 21.4.1967

- XI -

22.4.1967

Gazete kâğıdına sarılı bir paket ve ötesi

Komünist Partisinden bir hücre yedek subaya sızmak istiyordu

Sene 1944..

Mart'ın 12'si. Günlerden Cumartesi. Sabah mütalâası için dershaneye giren Yedek Subay Okulu öğrencilerinden Necdet Işıksek, ders çalışmak üzere cebinden haritasını çıkarırken, eline, gazeteye sarılı bazı kâğıtlar da geldi. Bunlardan birinin başına "Günün Meseleleri" yazılmıştı. Şaşkınlık içinde, kâğıtlara göz atarken, bunların birer komünist beyannamesi olduğunu anlamakta gecikmedi. Kendine bir komplo hazırlanmış olabileceğinden gayrı şey düşünmemiş, korkudan sapsarı kesilmişti.

Olduğu yerde donakaldı. Birşeyler düşünmek, bu kâğıtların ne zaman, nasıl cebine konulduğunu anlamak istiyordu. Lâkin nafile. Tek şey hatırlayamadı. Titriyordu. Asabı adamakıllı bozulmuştu. Birkaç yakın arkadaşına açılmak, en iyi çare olmalıydı. Çünkü komünistlik ile kati'yen ilgisi olmayan biriydi. Öyleyse neydi bunlar.

Kumandanlığa başvurdu

Arkadaşları da bu beyannameleri okudular. Onlar da ürperdi. Hele Yedek Subay Okulu'nda bu nev'i şeylerin ne derece tehlikeli olduğunu çok iyi biliyorlardı.

"– Yandım" diye ağlamaklı bir sesle, ne yapacağını şaşıran Necdet'e,

"– Derhal Kumandanlık makamına çık. Herşeyi dosdoğru anlat" dediler. Zaten yapılacak tek şey de buydu. Necdet az sonra, gazete kâğıdına sarılı bu kâğıtları aldığı gibi doğruca Kumandanlığa gitti ve herşeyi başından sonuna kadar anlattı.

Böylece iş, resmiyete intikal etmişti.

Kumandanlık derhal gizli ve geniş bir tahkikata girişti. Ayrıca Askeri savcıları da durumdan haberdar etmişti. Necdet'in teslim ettiği evrak uzun uzun incelendi. Bunların arasında bir de mektup vardı. Bu

mektupta bir satır dikkati çekiyordu:

"– Bu iş için oğlunuz Ziya Nur ile görüştüm."

Çok geçmeden Ziya Nur yakalandı. O da bülteni Ankara Postanesi'nde çalışan İrfan Elin'den aldığını itiraf edince, mesele çorap söküğü gibi birbirini takibederek aydınlanmaya başladı.

32 kişi mahkûm oldu

Gizli yürütülen ve gece gündüz devam eden tahkikattan sonra gizli komünist teşkilâtına mensup, hatta Reşat Fuat Baraner'in güvendiği hücre teşkilâtlarından 11 Askerî şahıs olmak üzere 64 kişi yakayı ele verdi.

Bunlar, gizli gizli Ordu'ya sızmak idealinde çalışan kimselerdi ve hedef olarak Yedek Subay Okulu'nu seçmişlerdi. Yakalanan sanıklar, Ankara Garnizon Komutanlığı'nın II Numaralı Askeri Mahkemesi'nin huzuruna çıkarıldılar. Mahkeme heyeti, çeşitli deliller ve sanıkların ifadeleriyle kiminin de itirafına dayanarak Türk Ceza Kanunu'nun 141.ci ve 161.ci maddelerine göre 32 Komüniste muhtelif cezalar verdi.

Bilindiği gibi Türk Ceza Kanunu'nun 141.ci maddesinin mevcudiyeti bazı çevrelerde hâlâ münakaşa mevzuudur. Lâkin, Ordu'nun muhakame safahatında ve cezalarda böylesine hassas davranışı, komünistlerin daha önceki yıllarda da Ordu saflarına sızmak, subay veya eratı kandırabilmek için fırsatlar kollamış olmalarındandır.

Önceki faaliyetler

Meselâ İstanbul Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kısım arşivlerinde 1929 yılında Piyade Atış Okulu'nda ele geçirilen komünist beyannameleri saklı durmaktadır.

Bunun dışında, Moskova'da yetiştirilen ve komünistlerin Bakkal Celâl diye tanıdığı Celâl Benneci'nin III. Kolordu Birlikleri'ne aynı tertip beyannameler dağıtmış olması, bu yüzden giydiği mahkumiyet, sonra gizli faaliyetlerini Deniz Kuvvetleri'ne de bulaştırmaya cür'et eden diğer bazı komünistler unutulmamıştı.

Yine gizli faaliyet gösteren komünistlerden bir kısmının da Harp Okulu'nda veya Üniversite'de okuyan, ileride askeri okullara öğretmen olacak gençlere tesir etmek isterken su yüzüne çıkan taktikleri hatırlardaydı.

Sözü, yine yukarıda anlattığımız şebekeye getirelim. Bu şebeke zikrettiğimiz gibi Reşat Fuat grubunun güvenilir adamlarındandı. Bunların

yakalanmaları "SETA" da, yâni Türkiye Gizli Komünist Şurası'nda geniş yankılar uyandırdı. "SETA" derhal toplandı ve acele kararlar aldı. Bu kararlara göre teşkilât çalışmasına değişik bir yön önerilecek, hücreler maskelenecekti.

Bu maskelenme de Polisi aldatacak kuruluşlar olmalıydı. Nitekim çok geçmeden Üniversitedeki ele geçmeyen hücrelerle, "İleri Gençler Birliği - Vurgunculuk ve Faşizmle Savaş Cephesi" ismi altında bir teşekkül kurdular.

Hattâ gerektiği zaman "Kemalist" yahut "İnkılâpçı" gençler olarak da teşkilâtlanacaklar, güya komünizmin karşısında birleşmiş gibi görüneceklerdi.

"İleri Gençler Birliği - Vurgunculukla ve Faşizmle Savaş Cephesi"ni kuranlaın başında, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi asistanlarından Mihri Belli ile Moskova'da yetiştirilmiş bir tornacı olan yardımcısı Emin Sekün vardı.

Emin Sekün, Mihri Belli'ye iyi bir yardımcı olmakla beraber, teşkilâta mensup kimselerin yakalandıkları takdirde polis veya diğer resmi makamlar nezdinde nasıl hareket edilirse en ucuz şekilde kurtulmak kaabil olacaktır, bunu en iyi bilenlerdendir.

- XII -

23.4.1967

Polisi de, Adliyeyi de uğraştıran gerçek Komünistlerin yakalandıkları an bambaşka taktikleri vardı

Yakalanan elebaşıları herşeye rağmen konuşmamak için ısrar ederlerdi

Komünist Partisi'nin yer altı faaliyetine katılanların her an yakalanma ihtimaline karşı gizlenme, yahut çok az zayiat vererek kurtulabilme tedbirlerine dayanan, bambaşka taktikleri vardır. Bunları çok iyi bilirler ve yakalandıkları an, hemen hepsi de ağız birliği etmişcesine bu taktikleri kullanırlar.

Bu taktikler yüzünden hem polis, hem de adliye makamlarının epeyce uğraştıkları olur. Gizli Komünist Partisi'nde, yeraltı şebekesini bir zincir olarak kabul edersek, bu zincirin en zayıf halkalarını da teşkilâta sadece macera arzularını tatmin ve tecessüs neticesi girmiş bulunanlar teşkil eder.

Ağzı kalabalık olanlar, polis tahkikatlarında çok faydalıdır. İtiraflarda bulunanlar ise, umumiyetle ya kendilerinin veya diğer arkadaşlarının dayak yediğini ve bunu görünce konuşmak zorunda kaldıklarını ifade ederler.

Bir istisna ile

Nitekim, İstanbul Üniversitesi'nde gizli komünist partisini yönetirken yakalanan bir lider, cezaevindeyken, Ankara'da Askeri hapishanede yatan diğer bir komüniste şu satırları yazmıştı:

"– Heyhat, bunlar dayağa biraz mukavim çıktı, fazla değil. Ama, sadece bir istisna ile".

Bunu yazmasına sebep de neden yakalandıklarını, neden geniş ifşaatlarda bulunulduğunu izah etmek zaruretiydi.

Yakalanan komünistler arasında tahkikat yaparken, ağzı kalabalık olanların ziyadesiyle işe yaradığını söylemiştik. Bakın bunlardan bilhassa Hasan Erin üstünde durmak isterim. Size, Hasan Erin'den daha önce de biraz bahsetmiştim. Gizli komünist partisindeki elemanlara ti-

pik bir örnek teşkil eder.

Gene bir gün Hasan Erin "...hâkim beye bir diyeceğim var" demiş karşımıza getirilmişti. Huyunu bildiğimiz için, yüz verdik. Bundan cesaret alarak,

"– Beyciğim, size bir sualcik de ben soruvereceğim" dedi.

"– Sor bakalım Hasan."

"– Bunca zamandır komünistlerle uğraşıp, durursunuz. Süle bakalım, en kolay propagandacık kimlere yapılır."

"– Hasan, bu işin doktoru sensin. Anlat da şunu biz de öğrenelim."

"– Evet, beyciğim" diye başladı:

En kolay propaganda

"– Bizim kuş beyinlilere te şunu kavratamadım gitti. En kolay propaganda tütün işçilerine yapılır. Oncağızların sadece elleri çalışır ve bir de çıtır çıtır tütün yaprağının sesi işitilir. Diğer işçilerde bu zordur. Hepsiciğinin kulağı makina gürültüsüyle dolar ama, tütün işçilerinin ki boştur. Ne fıslasan duyabilirler."

"– Hasan, sen hiç böyle propaganda yaptın mı?"

"– Çoookkk." Sonra güldü, devam ediyordu:

"– Hem de hepsiciliğinden beraat aldım. İsterseniz size birini anlatayım da dinleyin.

"– Anlat bakalım Hasan."

"– Kalabalık işçilerle bir tütün deposunda çalışıyorduk. Hepsiciği beni tanır ve severlerdi. O gün yine kızanların kulakları bendeydi. Arkadaşlar, dedim. Bedavadan bi ciğaracık içmek isteyen varsa, soracağım suale cevap versin."

"– Neydi bu sual Hasan?"

"– Hımmmm. Bu sual şuydu. Kasımpaşa'da oturan 10 yaşındaki bir kızancığın anası evde hastadır. Hiç kimseciği de yoktur. Karıncıkları açtır. Kızancık kıvranıp durur. Gece yarısı kalkar. Beyoğlu'nda göklere tırmanan zenginlerin apartmanlarına bakar. Yerinden fırlar. Tozkoparan'dan asfaltı geçer. Bakar ki apartmanın avlusunda bir kümescik var. Yavaşça sokulur. Karanlıkta bir tavukçuğu kaptığı gibi, koltuğunun altına yerleştirir ve caddeye seğirtir."

Otomobil çiğneyince

"– Eeee sonra Hasan."

"– Kızancık tavuk çalarken, koca bir apartmanın yatak odasında, pufla gibi yatağına uzanmış, ensesi kalın, yemiş yemiş de göbeği, te bu tütün balyaları gibi olmuş patronun birisi yumuşacık yatmaktadır. Bir türlü uykusu gelmez. Canı sıkılmıştır. Şoförüne "Arabamı hazırla gezeceğim" der. Şoför emri alınca, şimşek gibi koşar. Arabayı hazırlar. Domuz gibi kalın enseli adam, arabaya zor sığar..

İşte böyle araba kaçarken, Tozkoparan asfaltında hasta anacağına tavuk götüren kızancığa çarpar ve öldürür. Şimdi süleyin bakalım. Kabahat kimindir. Hasta anacığına tavuk çalan kızanın mı, yoksa balya göbekli, kalın enseli patronun mu, yoksacığıma ona iktisaden bağlı şoförceğizin mi."

Hasan bunu sorunca, onu dinleyenlerden biri, önünde tütün balyalarını gördüğü için olmalı.

"– Te bu balya gibi göbekli zındığındır" demiş.

Hasan da,

"– Aferin. Al bakalım sigarayı" diye paketinden bir sigara uzatmış. Devam ediyordu:

"– Ama aramızda polisliğinen şüphelendiğim sarı suratlı biri vardı. Onun için hakiki kabahatin kimde olduğunu anlatmadım. Sonradan sarı bizi ihbar etti. Yakalandım. Bereket kızancıkların hepsiciği şahit oldu da, yakayı ucuz kurtardım" dedi ve inanılmaz bir kabiliyetle ağızdan kopma teorilerle nizamı yererek izahat verdi.

Hemen arkasından da,

"– Beyciğim, esastan sana bir hâdise daha anlatayım mı" diye sordu. Evet, onu da dinliyorduk.

Eski bir zarf bulmuştu

"– Sene 1937-1938 idi. Yolda giderken, eski bir zarf buldum. Üzerinde güzel bir pul vardı. Kızanıma veririm diye cebime koydum. O günlerde polis beni, komünistlik propagandasından arar dururmuş. Yakaladılar. Yine buracağa getirdiler. Üzerimi aradılar. Kızanıma vermeyi unuttuğum zarfı, şu koyun cebimde buluverdiler. Meğer ki bu zarf, bir Ermeni'ye Kafkasya'dan gelmiş bir mektupçuğun zarfıymış. Üzerindeki pul da Rusya'nın pulu değil miymiş.

Polis, üstüme fazla yüklendi. Bütün propagandalarımı anlattım. İlle ve lakin Kafkasya'yı soruyorlardı. Zarfın sahibi olan Ermeni de bulunamamıştı. Te beni zorladılar. Zorladılar. Ben de bunu Ermeni'den al-

dığımı süledim. Beni müddeiumum beye, oradan da Sultanahmet hapishanesine gönderdiler. Mahkemeye çıktık. Hâkim bey, bir çok şeyler sordu. Sonra,

"– Anlat bakalım. Bu işlerin iç yüzü nedir" dedi.

"– Hepsiciği yalandır. Reis bey" diye cevap verdim. "Ben ekmek paracığından acizim. Bunları nereden bilirim, nereden akıl erdiririm ki?"

"– Öyle söylüyorsun ama bak hazırlık tahkikatında polise herşeyi anlatmışsın. Kafkasya'yı bile söylemişsin."

"– Ah reis beyciğim, orada benim yediğim dayağı siz yeseydiniz, Kafkasya'yı değil, dünyayı dolaşırsınız."

Hâkimler güldü. Beni de serbest bıraktılar."

Komünist Teşkilât Lideri açıklıyor

'Vatan Cephesi' tabiri ilk defa Komünistler tarafından kullanıldı

Türkiye'de, gizli komünist teşkilâtının "İleri Gençler Birliği Savaş Cephesi" üstünde geniş bir tahkikat açmıştık. Bu ismin son iki kelimesi, yâni "Savaş Cephesi"nin ne mânâya geldiğini de ancak, teşkilâtın lideri Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in çok sıkı sorguya çekilmesi sonunda çözebilmiştik.

Dr. Şefik Hüsnü, önce konuşmak istememiş, lâkin kendi adamlarını bir paravana altında gizlenerek dinledikten sonra itiraflara mecbur kalmıştı. Şimdi de bu itiraflarda sıra, "İleri Gençler Birliği Savaş Cephesi"ne gelmişti. Dr. Deymer'e sordum:

"– Bu ismin taşıdığı mânâ nedir. Savaş Cephesi ne demektir. Neden İleri Gençler..?"

"– Efendim bu isimde, her kelime apayrı bir anlam taşır.." diye cevap verdi. Devam ediyordu.

Faşizme karşı

"– İleri tabiri komünistleri ifade etmektedir. Cephe ise bazı Avrupa memleketlerinde teşekkül etmiş bulunan demokratik müesseselerin, sırf memleketlerindeki faşizmi ve irtiacı yok etmek üzere beraberlik tesis etmeleri demektir.."

Dr. Deymer, sözünün burasında durdu. Biraz düşündü. Hemen arkasından da:

"– Meselâ bakın, size "Vatan Cephesi"nin ne demek olduğunu da hazır sırası gelmişken anlatayım.." dedi.

"– Evet, buyrun. Bu mevzu etrafında bütün anlatacaklarınızı dinliyorum."

"– Bulgaristan'da Çiftçi Partisi, Demokratlar, Sosyalistler, Komünist Partisi lideri Dimitrof'un liderliği altında birleşerek "Vatan Cephesi"ni teşkil etmişlerdir.

Ben de bundan ilham alarak demokratik müesseselerin komünist teşekküllerle biribirlerini desteklemeleri fikri etrafında "Cephe" ibaresini düşündüm.."

"– Bulgaristan Komünist Partisi lideri Dimitrof'u ne derece yakından tanırsınız.."

İdeal arkadaşları

Dr. Şefik Hüsnü, bu sualin cevabını da etraflıca anlattı. Dimitrof ile beraber, İtalya Komünist Partisi lideri Togliati ve Macaristan Komünist Partisi lideri Rakoşi, Dr. Şefik Hüsnü'nün ideal arkadaşlarıydı. Hatta zaman zaman buluştuklarını da anlatmıştı. Bu buluşmaların yeri de Berlin idi.

Ele geçirdiğimiz gizli komünist teşkilâtı mensupları hakkında tahkikatımız günden güne derinleştirilmekteydi. Lâkin şunu hemen belirtmek isterim ki, bu tahkikat ne kadar çabuk yürütülürse yürütülsün, yine de yetersizdi. Çünkü tahkikatı yürüten Örfi İdare müddetliydi. Tahkikatın da, davanın da en çok 6 aylık bir süre içinde bitirilmesi lâzımdı.*

Tabutluk hevulası

Sonra gece gündüz çalışan Emniyet mensupları da birçok maddi ve teknik imkândan mahrum olarak bu gizli komünist teşkilâtının peşindeydiler. Dar bir kadro içinde yorgunluktan bitkin hale geliyorlardı. Tahkikatımızın seyrine tesir eden önemli diğer bir nokta daha vardı. O da Emniyet Müdürlüğü'nde bilhassa Siyasi Kısmın, bu gibi tahkikatlara müsait olmamasıydı. Kendi kadrosunu bile zor barındırabilen Siyasi Kısım, yâni Birinci Şube Müdürlüğü'nde sanıkları ayrı ayrı nezaret odalarına koymak elbetteki imkânsızdı. Dolayısıyla sanıklar, kolayca biribirleriyle irtibat kuruyor, ifadelerini öğreniyor, hatta bu bilgilere göre ifade bile değiştiriyorlardı.

Sırası gelmişken "Tabutluk Heyulası"na da temas etmek isterim. Bu mevzu, hâlen dahi polemik mevzuudur. Fakat, görevli bulunduğum süre içinde "Tabutluk" görmedim.

Şansları yaver gidenler

O zamanlar Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kısmı'nın, demin bahsettiğim daracık nezarethanelerinde kalmış, uzun boylu tahkikatlara ismi karışmış bazı kimseler vardır ki, sonradan talihin cilevesiyle milletvekilliğine kadar yükselmiş, milleti idare edenler safına geçmişlerdir.

---

* Dizi ile ilişkisiz bir ek. Sırf karalama taktiği ile kutu olarak uydurulmuş.

Zaman zaman büyük siyasi tahkikatlara sahne olan kısmın genişletilmesi, yahut başka çareler aranılması o sıralarda bu kimseler tarafından şikayet mevzuu yapılmıştı ama, bugün dahi beklenen çareler araştırılmadı. Kısım, bugün de aynı elverişsizliği içinde bulunmaktadır.

Sanıkların şikâyeti kadar, tahkikat makamlarının karşılaştıkları korkuları da yukarıda anlatmıştık. En büyük zorluğun ise, bilhassa komünistlik tahkikatlarında meydana çıktığını ben de bizzat müşahade ettim.

Komünist sanıklar

Çünkü komünistler, ele geçtikleri zaman bu vartayı en az zayiatla atlatabilmek için, her türlü çareye başvurur, hatta içerideki sanıklar, dışarıdan taktikler bile alırlar. Bu taktikler yine gizli komünist partisi teşkilâtının Moskova'da Komintern'e bağlı Şark İşçileri Üniversitesi'nde yetiştirilmiş elebaşılar tarafından hazırlanmaktadır.

Öyleki, yine zaman zaman bu taktikler sayesinde, Siyasî Kısmın nezarethane imkansızlıklarından istifa ederek haberleşen, ifadelerini apayrı yolda düzenleyen sanıklardan pek çoğunun mahkeme huzurunda beraat ettikleri de malumdur.

- XIII -

24.4.1967

Müezzin sabah ezanına çıktığı an iki komünist Süleymaniye minarelerinde ne arıyordu

Düdük sesiyle kaçan meçhul şahıslar iki de paket bırakmışlardı

Evet. 1944 yılının ilkbaharına dönelim. 18 Mayıs günü Sabahın çok erken saatlerinde, adeta birer karaltı gibi iki gölge peşpeşe Süleymaniye Camii'nin avlusuna girdiler. Kendilerini kimsenin görmediğinden emin olarak, yavaş yavaş camiin Haliç'e bakan iki şerefeli minarelerine doğru yürüdüler. Her ikisinin koltuğunda büyükçe paketler vardı.

Düzlüğe çıktıkları sırada, müezzin sabah ezanına başlamıştı. Tanrı Uludur, Tanrı Uludur nidasıyla irkildiler. Birden hızlandılar. Daha kuytu olan minarelerin arka tarafına gizlendiler. Herhalde bir ayak sesi duymuş olmalılar ki, bir müddet burada kaldılar.

Fakat Müezzin Mehmet Ziya, ezan okurken bu iki gölgeyi görmüş şüphelenmişti. Namaza gelenlere benzer bir halleri yoktu. Sonra neden saklanıyorlardı ki.

Müezzin Mehmet Ziya, ezanını bitirip aşağı indikten sonra camiin bakımıyla görevli Mehmet Keskin'e seslendi:

"– Mehmet, ezan okurken avluya iki kişinin girdiğini gördüm. Şunlara bir bak bakalım."

Hırsız zannetmişlerdi

Camiin kurşunlarına dadanan hırsızlardan bizar olan Mehmet Keskin, acele giyindi ve dışarı çıktı. Usul usul, ayaklarının ucuna basa basa ortalığı kolaçan etmeye başladı. Evet, gördü. Haliç'e bakan iki şerefeli minarelerden birinin altında biri oturmuş, diğerinin de minarenin paratönerine çıkar gibi bir hâli vardı. Saklana saklana ilerledi. Oturan şahıs, birşeyler yiyordu. Ortalık henüz tamamen aydınlanmadığı için yüz hatlarını seçemiyordu. Ama, hırsıza da pek benzemiyorlardı.

Bağırdı:

"– Orada ne arıyorsunuz?"

Oturan ayağa kalktı:

"– Sen kimsin. Müezzin misin, kayyum musun" diye gayet soğukkanlı bir eda ile sordu. Onu oyalamak istiyor, minarelerin altına gelmesine fırsat vermeden orada oyalamak istiyordu. Mehmet Keskin ile göğüs göğüse geldiler. Mehmet, onu itip, ötekinin neler becermeye uğraştığını farketmek, anlamak istedi. Ama beriki, onu göğsünden itti. Yere yuvarladı.

Mehmet düdüğü çalınca

Mehmet, yerde debelenirken, alelacele cebinden düdüğünü çıkarıp, olanca hızıyla öttürebildi. Bu düdük sesi üstüne de, ikisi birden fırlayıp, kaçtılar. Her ikisi de camiin yerden 5 metre kalan yüksek olan duvarının kenarına geldiler. Birisi duvar dibindeki elektrik direğine sarılarak, diğeri ise atlamak suretiyle gözden kayboldu.

Düdük sesine yetişen Müezzin Mehmet Ziya, yerden henüz kalkmış elini, bacaklarını oğuşturan Mehmet Keskin'e sordu:

"– Ne var, ne oluyor?"

Mehmet Keskin, nefes nefese olup bitenleri anlattı. O sırada, iki meçhul şahıs sırra kadem basmışlardı. Ama paketleri almaya fırsat kalmamıştı. İkisi de gidip, bu paketleri kucakladılar. İçeride açtılar. Biri 9 metre kadar uzunlakta, 2.5 metre genişliğinde idi ve kenarlarına rüzgar uçurmasın diye kurşun parçaları dikilmişti. Üstüne de büyük harflerle:

"Saracoğlu Faşisttir" yazılı, altına da "Faşizm ve Vurgunculukla Savaş Cephesi" diye eklenmişti. Diğer pakette bunu asmaya mahsus ipler vardı. Durum derhal Emniyet Müdürlüğü'ne ve Sıkı Yönetim Kumandanlığı'na intikal etti. Yapılan incelemelerde, camiin, 5 metrelik duvarının dibinde kan izleri görüldü. Demek ki buradan atlayıp kaçmışlardı. Lâkin biri yaralanmış olmalıydı.

Yaralı aranırken

Müezzin de cami bekçisi de bu iki meçhul şahsın yüz hatlarını teşhis edememişlerdi. Fakat Polis bir yandan, sıkı yönetim kumandanlığı bir yandan, bu kimseleri ısrarla bulmak için her türlü çabayı gösteriyorlardı. Kimdi bunlar?

5 metrelik duvardan atlayan bir kimsede mutlaka kırık, çıkık olmalıydı. Polis bütün kadrosuyla seferber edildi. İstanbul'da bulunan bütün hastanelere, kliniklere haber gönderildi. Tarama yapıldı ve kırık çıkıklı şahısların kimler olduklarının tesbitine uğraşıldı. Bu araştırmadan uzun

bir süre netice alınamadı.

Dövizin metni sarihti. Buluş, yazının metni, aydın gençler arasında gizli bir komünist teşkilâtının bulunduğunu ortaya koyuyordu. Fakat bu teşkilâtı kimler kurmuşlardı? Kimler, bu isim altında birleşmiş ve bu ismi bir paravana gibi yüzlerine çekmişlerdi?

Emniyet Müdürlüğü'nün direktifi ile rahmetli "Parmaksız Hamdi Bey" yâni Hamdi Özdemir, İstanbul'da bütün sabıkalı ve şüpheli komünistleri kontrol ve takibe başladı. Her ne kadar bu olaydan bir müddet önce Eminönü Halkevi'nde İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun konferansını bir kısım Üniversiteli öğrenciler ihlâl etmek istemişlerse de, o hareketin komünist bir teşkilât ile bağlantısı görülememişti.

Diğer bir hâdise

Olaylar birbirini takibediyordu.

Yine aynı yıl, 29 Ağustos gecesi Pasif Korunma sebebiyle şehir ışıklarının karartılmasından istifade ederek, Fatih, Vezneciler, Eminönü, Kuledibi, İstiklâl Caddesi ve Şişli semtlerinde duvarlara, binaların kapı yanlarına dükkan kepenklerine asılan 30 kadar afişle karşılaştık:

"İşçiler, Köylüler, Münevver Yoldaşlar, Halkın Türkiye'sini kurtaracak kafa ve kol emekçileri, Birliğimiz Adaletsizliği yıkacaktır, Birleşiniz"

Feshane fabrikasında vargel dairesinin bir köşesinde yığılı sandıklar üstüne de bu ibareler yazılı afişler yapıştırılmıştı. Ayrıca yerlere atılmış halde orak-çekiç suretli "İşçiler Birleşiniz" yazılı kartlar serpilmişti.

İşte bu sıralarda Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kısmın şüpheli olarak üstünde durduğu Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden Tahsin Berken'in esrarengiz şekilde ortadan kaybolması dikkati çekiverdi.

- XIV -

25.4.1967

Yüksek tahsil gençliği arasında komünizm faaliyeti

"İleri Gençler Birliği" komünist şurasının kararlarıyla kurulmuştu

İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde siyasi kısmın üstünde durduğu Edebiyat Fakültesi öğrencisi Tahsin Berkem, mayıs ayı sonlarında ansızın ortadan kaybolunca, cereyan eden esrarengiz olaylar üstünde bir ışık belirdi.

Bahsetmiştim, Pasif Korunma'dan faydalanarak karartılan İstanbul'da bazı köşe başlarında komünizm afişleri yapıştırılmış Feshane fabrikasında yerlere orak çekiçli "İşçiler Birleşiniz" yazılı kartlar serpiştirilmişti.

Bunları hazırlayan, bu derece cür'et ile gözler önüne serenler kimlerdi. İşte geniş bir tahkikatın daha mesnedi..

Samsun'da bulundu

Siyasi Kısım polisleri, Tahsin Berkem'in muhitinde gizlice yürüttükleri tahkikatı müteakip, Samsun'lu olduğunu, ailesinin Samsun civarında bir çiftliği bulunduğunu ve sık sık bu çiftliğe gittiğini tesbit etmişlerdi.

Durum, derhal Samsun'a bildirildi ve çok geçmeden, ortadan kaybolan Tahsin Berkem, Samsun'da bahis konusu çiftlikte bulunup İstanbul'a getirildi.

Emniyet Müdürlüğü mütehassıs doktoru tarafından muayenesi yapıldı. Evet, sağ kolu bileğinden çıkık ve başında da bir yara izi tespit edilmişti. Sorguya, Süleymaniye Camii minareleri arasına asılmak istenen afişten başlamak faydalı olacaktı. Sualler bu yöne çevrildi. çok geçmeden siyasî kısım polisleri Tahsin Berkem üzerinde, haftalardır ısrarla durmanın büyük faydasını görmeye başlamışlardı.

Bidayette konuşmak istemiyordu. Fakat gevelemelerinden sırlarını vereceği ve bu işe girdiğine pişman olmuşa benziyordu.

Yapılan itiraflar

Hele, "...Her şeyi anlatırım. Fakat ne olursunuz, intiharıma müsaade

ediniz." gibi konuşmaları mühim sırlara da sahip bulunduğu kanaatini kuvvetlendirmişti. Telkinler tesirini göstermekte gecikmedi.*

"– Ne olursa olsun anlatacağım" diye razı oldu.

"– Süleymaniye Camiinin minarelerine Saracoğlu faşisttir" yazılı afişi asanlardan biri benim. Yanımda da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi asistanlarından Mihri Belli vardı" dedi.

Böylece başlayan itiraflar bir çorap söküğü gibi birbirini takip etti. Bilhassa, 1945, 1946, 1947 yıllarındaki faaliyetlerin meydana çıkarılması aramalarda ele geçen vesikalar "İleri Gençler Birliği" felaketini bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarmıştı.

"SETA" acele toplanıyor

"SETA" yâni Komünist Şurası Reşat Fuat Baraner şebekesinin tevkifatı hızını kaybedince acele toplandı. Esasen 1943 yılında alınmış bir prensip kararı vardı. O da, her ne pahasına olursa olsun teşkilâtlanma faaliyeti sekteye uğramıyacaktı. Fakat, Reşat Fuat Baraner grubunu polis nasıl yakalamış ve meydana çıkarmıştı? Hatta neredeydi? Bu sorular SETA'yı bir hayli düşündürdü ve yordu. Bunlardan dersler çıkarılarak çürük tarafları ayıklamak suretiyle yeni tetkiklerle esaslı bir teşkilât kurulmasına karar verildi.

Hedef İstanbul Üniversitesi

Reşat Fuat grubu tevkifatından üniversitede kurulmuş olan hücreler gizlenebilmişti. Şu hâlde teşkilât olarak aydınlar arasında komünist partisi daha mükemmel gelişecek ve gizlenebilecekti. Formül de hazırdı.

Bulgaristan'da DİMİTROF da aynı şekilde hareket etmiş miydi?... Bu sebeple derhal İstanbul Üniversitesi'nde "İleri Gençler Birliği-Vurgunculuk ve Faşizmle Savaş Cephesi" adıyla bir teşkilât kurulmasına karar verildi.

Yöneticiliğine "SETA"nın genç müçahitlerinden İktisat Fakültesi asastanlarından Mihri Belli ve yardımcılığına da yine "SETA" üyesi ve Moskova'da ihtilâlci olarak yetiştirilmiş tornatcı Emin Sekün getirildi.**

---

* Bütün bu tefrikada ağır işkenceler, tabutluklar göz ardı ediliyor. İşin aslını anlamak için "Kırklı yılların 2, 3 ve 4'üncü ciltlerini incelemek yeterlidir.

** Mihri Belli o dönemde SEKA üyesi idi, Emin Sekun değildi.

Taktikler

Üniversitede, Reşat Fuat şebekesinden yine Moskova'da yetiştirilmiş David Nae ve Kunduracı Osman Paçalı ile Elektrikçi* Hasan Basri tarafından kurulan hücreler şunlardı:

(David Nae, Tahsin Berkem, Mustafa Göksu) (Tahsin Berkem, askeri öğrenci Yusuf Atılgan, askeri öğrenci Kenan Uluğ), (Osman Paçalı, Nuri, Nahit Erel) ile (Safa Yurdanur, Duruş Kazancı, Recep Akesi)den ibaretti.

Mihri Belli, bu hücrelerin sekreterleri ile hemen irtibat sağladı ve SETA'nın yeni taktiğini belirledi. Hücreler altı veya daha fazla elemandan teşekkül edecek gruplar halini alacaktı. Çünkü polis üç kişilik hücre şekline alıştığı için takiplerde yeni gruplar nazarı dikkati çekmeyecekti. Yakalanma halinde de üç kişiden fazlası kurtulmuş olacaktı. "İleri Gençler Birliği" Kemalist ve Anti-Faşist görünüşlü olacaktı.

Teşkilâtlanma ve katılanlar

Komünist gruplar kısa zamanda çoğaldı. Üniversitenin bütün fakültelerine yayıldı. Yukarda isimleri sayılanlardan başka Cezmi Ulucan, Ekrem Ataman, İsmail Tanık, Dündar Baştımar, Muzaffer Özkolçak, Müeyyet Boratav, Can Boratav, S. Yazıldı, Safter Tümay, Arslan Kaynardağ, O. Bağman, Mehmet Fethi Elmas, Bilâl Şen, Mustafa Arhavi, Süleyman Taşdağ, F. Kızılırmak dahil oldular. Gruplar verilen direktiflerle birbirlerinin evlerinde Yıldız'da Doğancılar parklarında, mesirelerin tenha köşelerinde toplanıp çalışıyorlardı. SETA'nın hazırlayıp sekreterlerine dağıttığı bültenler bu toplantılarda okunuyor, yeni taktikler öğretiliyordu. Bu arada ihtilâlcilik metodlarıyla yetiştirici mahiyette hususi dersler veren de Emin Sekün'den başkası değildi.**

Liderlerinin raporu

Artık, yukarıda bahsettiğimiz dövizler hazırlanıyor, yaftalar yapıştırılıyor, fabrikalara orak çekiçli kartlar atılıyordu. Birbirinden habersiz olarak Eminönü Halkevi'ne sevkedilen komünist grupların profesör İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun konferansını öksürmek, lüzumsuz yerde al-

---

* Elektrikçi değil, şair ve yazar.

** Emin Sekun ders verenin kendisi değil Reşat Fuat olduğunu, 1944 davası sanığı Reşat Fuad'ı gizlemek için suçu kabul ettiğini bana anlatmıştı.

kışlamak vs. gibi çirkin tezahüratlarla ihlâl ettikleri ve diğer komünizm hareketlerinde de bilfiil çalıştıkları öğrenilmişti.

Bütün bu yeraltı faaliyetlerine liderlik eden Doktor Şefik Hüsnü Deymer, İngiliz "The Tribune" gazetesindeki bir komünistin aracılığıyla Moskova'da "Komünist Internasyonal Türkiye Seksiyonu Komitesi Başkanlığına" gönderdiği raporda "İleri Gençler Birliği" hakkında şunları yazmıştı:

"–... Reşat Fuat Baraner'in tevkifatı faaliyeti aslâ sekteye uğratmamış, bundan dersler çıkarılarak kusurlu ve çürük yönler ayıklanmak ve daha sarih olarak geniş bir DEMOKRATİK SAVAŞ CEPHESİ kurmak istikameti tutulmuştur.

Tabiatiyle ilk haftalarda millî grup ve teşekküllerle bağlantıların çoğu kopmuş ve bazı çevikleşmiş unsurlarda yılgınlık alâmetleri görülmüş ve faaliyetten yan çizenler olmuştur. İdareci kadrodan tedhiş ve tevkiften yakasını sıyırmış olanlar bunlar meyanında bir sene kadar evvel SETA işlerine alınmış, genç bir mücahit büyük yararlıklar göstermiş ve evvelâ arkadaşlarının maneviyatlarını kuvvetlendirmeye ve sonra da yeni şartlara göre harekete veçhe vermeye muvaffak olmuştur.

Üniversite muhitinde hiçbir zaman hareketimize nasip olmayan nümayiş ve süratli bir serpilme kaydedilmiş üç ay gibi kısa bir zaman içinde yüz ellisi teşkilâtlı gruplara mensup beş yüz kadar gencin şiarlarımız etrafında harekete geçirilmesi imkânı elde edilmiştir. Eminönü'nde Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun verdiği konferansa sevkedilen gençler itirazlar ve mâkûs tezahüratla bu konferansı ihlâl ederek muvaffakiyetlerimize bir yenisini daha ilâve etmeyi başarmışlardır."*

---

* Dr. Şefik Hüsnü'nün evinde yakalanan belgeden alıntı.

- XV -

26.4.1967

İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde cereyan eden olay

Komünizm sanıkları poliste şifre vasıtasıyla konuşuyorlar

Mihri Belli'nin yatağının pamukları arasında bazı önemli notlar bulmuştuk

Dünyanın neresinde olursa olsun, suçlular, nezarethane veya hapishane köşelerinde kalırken, birbirleriyle irtibat kurmaya pek meraklıdır. Bu, biraz da psikolojik sebeplerden gelir. Lâkin, komünizm sanıklarının bu irtibat kurma isteği bambaşkadır.

Hem irtibat kurmak isterler, hem de bunun gayesini gizli tutmaya hasrederler. Bunun bir misaline Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kısmı'nda şahit olduk ve memurlarımız onların şifresini büyük bir maharetle çözmüşlerdi.

Yeraltı faaliyetinde bulunmaktan sanık Mihri Belli, Tahsin Berkem, Safa Yurdanur ve Ferit Teksoy nezarethanede ayrı ayrı hücrelerdeydiler.

Sigarayla İşaretler

Mihri Belli'nin bulunduğu oda Ferit Teksoy'un odasının tam karşısındaydı. Bu odalarında da küçük küçük kontrol pencereleri vardı.

Tesadüfen bir gün nöbetçi memur, Mihri Belli'nin elindeki sigarayla karşı odaya bazı işaretler verdiğini farketmişti. Onlara hissettirmeden bu işaretlere bütün dikkatini teksif edince ortaya çıkan gerçek şuydu:

"– Nezarethane tuvaletine bir kâğıt bırakacağım."

Nöbetçi memur, yine onlara tek şey hissettirmeden durumu, amirlerine haber vermişti. Tertibat alındı ve onların bir yazışmasına imkân verildi.

Lâkin, her yazışma Siyasi Kısım tarafından gizlice takibediliyor, birbirlerine neler söyledikleri tesbit ediliyordu. Bakın sırası gelmişken bu yazışmayı da sizlere aynen naklediyoruz.*

---

* "Kırklı Yıllar" Cilt 3'de bu yazışmanın nedenleri açıklanmıştır.

Neler Söylediler?

Mihri Belli'den Ferit Teksoy'a:

1- Safa bir iki tokatta komünist olduğunu söylemiş. Beni de karıştırmış.

2- Sen ifadeni değiştirme. Birliğe "Kemalist ve kanuni bir teşebbüs olarak bildiğim için girdim" dersin.

3- Sen bu pazar, arkadaşlarına haber göndermeyi ihmal etme sakın.

4- Eğer Safa'dan parti neşriyatı aldınsa ve bunu Safa'dan başkası bilmiyorsa, Safa söylerse de sen inkâr et. Komünist olarak tesbit etmediklerini, ergeç serbest bırakacaklarını tahmin ediyorum.

Mihri Belli, sonra da Safa Yurdanur'a şu mesajları yine aynı yoldan göndermişti.

1- Galiba hasta olmuşsun. Geçmiş olsun.

2- Sen azami bir seneye mahkûm edileceksin. Belki de daha az.

3- Birliğe mensup çocuklara haber göndermeyi ihmal etme.

4- Tuttuğun prensip şu olmalıdır: Az zayiatla işi atlatmak lazım.

5- Yeni bir inkişaf olursa beni haberdar et.

6- Şimdiye kadar yazdıklarıma birşey söylemeyeceksen bildir.

7- Fazla gururlanma Gülünü koklayan, dikenine katlanır.

Aslında neydiler?

İleri Gençler Birliği kendilerine her ne kadar "Kemalist" bir veçhe vermeye uğramışsa da, bu haberleşme onların gerçek yüzlerini açığa vurmuştu. Hatta bazı yerlerinde, kaçamaklı ifadelerinden bile daha müsbet idi.

Bu haberleşmeden şu neticeler çıkarılıyordu:

Mademki Safa Yurdanur, komünist partisi neşriyatını, yâni bültenleri Ferit Teksoy'a vermişti o halde üst kademeyle irtibat görevi Safa'daydı. Dolasıyla bu hücrenin sekreterliğini de yine kendi yapıyordu.

Mihri Belli, Ferit Teksoy'a "Aldın mı" diye sorduğuna göre, neşriyat yapıldığını biliyor, demek ki bu neşriyatla ilgili bir makam da idi. Sonra, dışarıda henüz yakalanmamış komünistlerin bulunduğu da aşikâr olarak meydana çıkmaktaydı.

Mihri Belli bütün bu hususlarda titizlik gösterdiğine göre, hücrelerin sevk ve idaresi onun omuzlarına yüklenmişti. Sonra Safa Yurdanur'un bir iki tokatta ifadesini gizlemeyip "Ben komünistim" şeklinde itiraflarını bir aracı vasıtasıyla öğrenmiş olmalıydı. Ferit Teksoy'a

"Sen, ifadeni değiştirme" demesine bakılırsa, onun ne şekilde ifade verdiğini de biliyordu.

Ziyaret günü için

Sonra, yine Mihri Belli "Az zayiatla kurtulma" prensibini tekrarlarken, "Sen çocuklara haber göndermeyi ihmal etme" demişti. Böylece, Pazarları, ziyaret günlerinde nezarethanedeki sanıkların dışarıyla bazı irtibatlar kurduklarını da ortaya koymuş oluyordu.

Hemen Siyasi Kısım mensupları, pazar ziyaretleri için alınan tertibatı genişlettiler. Çok daha sıkılaştırdılar. Bu haberleşmenin bize kazandırdığı çok şeyler oldu ve tahkikatlarımıza geniş ışıklar tuttu. Eğer bu haberleşmeyi, o gece nöbetçi memurumuzun titizliği neticesinde öğrenememiş olsaydık, yukarıda değerlendirdiğimiz kıymetlendirme tamamen tersine işleyecek, yine bir kısım komünistlerin faaliyeti gizli kaldığı gibi, yakaladıklarımız hakkında da tahkikatımızı istediğimiz gibi yürütemiyecektik.

Sanıkların Askeri Cezaevi'ne naklinden sonra Emniyet Müdürlüğü nezarethanesinde temizlik yapılırken, Mihri Belli'ye ait yatağın pamukları arasında bazı notlar bulduk. Bunları, kız kardeşine yazmış, karalayıp atacak yer bulamayınca da pamukların arasına saklamıştı.

Bu notlarda, Ankara Üniversitesi'nde görevli öğretim üyesi bir hanımın* aracılığıyla Reşat Fuat Baraner'e ulaştırmak istediği bazı hususlar yazılıydı. Bu hususlara göre de SETA'dan iki üyenin teşkilâtlandıkları komünist partisindeki birleşik çalışma meydana çıkıyordu ve bu hanımın aracılığı istenirken de, onun komünist teşkilatlarıyla irtibatlı olduğu artık aşikâr idi.

---

* Behice Boran.

Komünistler dikkati çekmemeğe gayret eder

Diğer sütunlarda okuyacağınız yazıda komünistlerin parola ile konuşmaya başladıkları izah edilmektedir. Bu kimselerin nasıl buluştukları ve aldıkları emirleri ne şekilde birbirlerine naklettikleri ise ayrı bir konu teşkil etmektedir. Türkiye'deki komünistler ya gizli bir toplantı yerinde ya da ikişer ikişer buluşmak suretiyle görüşürler. İkişer kişilik buluşmalarda randevuların genellikle parklarda, sinema önlerinde ve açık yerlerde verilmesine itina edilir. Randevu yerine hiçbir zaman aynı anda gelinmez, birbiri arkasında gelinir. Konuşmalar bir fısıltı halinde yapılır. Yanlarından herhangi bir kimse geçecek olursa yüksek sesle ve derhal mevzu değiştirilir. Buluşma saatleri umumiyetle ya herkesin işe gitme saati ya da akşam dokuzdan sonradır. Her buluşmada randevu yerinin değiştirilmesi bir âdet haline getirilmiştir. Birbirlerini tanımayanlar buluştukları zaman kendilerini parola ile tanıtırlar. Parola bazen elle yapılan bir hareket bazen de eşyalarla belirtilir. Bu usul daha ziyade vilâyetler arası tanışmalarda kullanılır. Birbirini tanımayanların buluşmalarında kendilerini hangi hareket veya eşya ile tanıtacakları bu kimselere Merkez Komitesi tarafından bildirilir. Bu arada birbirini tanımayan kimselerin buluşmalarda takma ad kullanmaları da tatbik edilmektedir. Birbirleriyle buluşan Komünistler bilhassa dikkati çekmemeğe gayret ederler. Buluşmalarına bir tesadüf havası vermeğe çalışırlar. Bu arada önemli işler için birbirlerini tanımayanları buluşturmak görevi irtibatçı adı verilen kimselere de verilebilir. İrtibatçı bu kimseleri ayrı ayrı görerek nasıl ve nerede buluşacaklarını, parolalarının ne olduğunu, buluştuktan sonra ne yapmaları gerektiğini ve ne şekilde hareket edeceklerini söyler.

Toplu olarak görünmek istemezler

Komünistler, her ne kadar topluca bir araya gelmek istemezlerse de çok ciddi meseleler için bir ev veya özel bir yerde buluşmaları zaruret haline gelebilir. Bu takdirde dikkati çekmemek için en elverişli günleri tercih ederler. Toplantı dağıldıktan sonra da bir daha o ev veya yerde buluşmazlar. Toplantıya katılanlar ayrı ayrı kontrol edilir ve etrafta kimsenin bulunmamasına dikkat edilir. Konuşmaların dışarıya sızmaması için âzamî dikkat sarfedilir.

Komünistler, kapalı salon toplantılarının büyük bir intizam içinde yapılmasına önem verirler. Bu gibi toplantılarda genellikle konuşan bir kimsenin sözü bitmeden hiç kimse söz istemez. Münakaşa hemen hemen hiç yapılmaz. Toplantıya katılanlara genel bir talimat verilecekse "yukardan" görevlendirilen şahıs tarafından bu talimat üyelere iletilir, anlaşılmayan noktalar varsa sıra ile tevcih edilen sorulara yine bu şahıs tarafından cevap verilir.

- XVI -

27.4.1967

Örfi İdare Komutanlığı ve polisi aylarca uğraştıran Üniversitedeki komünist hücresinden firari Hasan Basri Alp nasıl yakalandı

"Kıpırdama" diye bağırdı Hasan Basri ne olduğunu anlamamış, dona kalmıştı

Gizli Komünist Partisi'nin idarecileri, Reşat Fuat Baraner'in başkanlığında bir şebeke olarak Ankara Garnizon Komutanlığı tarafından yakalanmıştı. Bu grupta elebaşı komünistlerden David Nae, kunduracı Osman Paçalı da vardı. Fakat onlarla işbirliği yapan elektrikçi Hasan Basri Alp firara muvaffak olmuştu.

Polis bir yandan Hasan Basri Alp'i ararken, 1944'de meydana çıkarılan İstanbul Üniversitesi'ndeki "İleri Gençler Teşkilâtı" meselesine de isminin karışmış bulunması, gerilen sinirlerde tuz biber oldu.

Hasan Basri Alp, hâlâ ortalarda yoktu. Bu tahkikatla görevlendirilen askeri hakim Halit Ulusoy, Hasan Basri'yi mutlaka bulabilmek için ısrar ediyordu. Zira üniversitedeki komünist teşkilâtının Hasan Basri Alp'in de uzun boylu yeraltı faaliyetleriyle kurulduğu artık ortaya çıkmıştı.

Vazifeli iki memur

Örfi İdare'nin ısrarının yanısıra, ayni konuda Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kısmı'nın da aynı titizlikle meseleye eğilmesini zikretmeden geçemeyiz. Hattâ Siyasi Kısım Müdür yardımcılarından Hamdi Özdemir, en güvendiği iki elemanını bir ara Halit Ulusoy'un makamında, yanına çağırmış ve onlara:

"– Arkadaşlar, siz isterseniz, elinizden kuş uçmaz" demişti. "Bakınız, hâkim beyin huzurunda söylüyorum. Eğer Hasan Basri Alp'i yakalarsanız, Sıkı yönetim Komutanlığı tahsisatından size mükâfat verecekler. Karısı Şükriye Alp'i bu hafta sıkı takibe alınız. Muhakkak kocasıyla haftada bir defa da olsa buluşacaktır. Yalnız çok dikkatli davranmanız gerekecektir."

Süleyman ve Kemal Karasu isimli bu iki memur

"– Başüstüne efendim." diyerek odadan çıkmışlardı.

Derhal işe koyuldular ve haftalardır yaptıkları takipte birşey elde edemedikleri halde, bu defa şansları daha yaver gitmeye başlamıştı.

Kadın nereye gidiyor

1945 yılının 20 Ocak günü sabahın erken saatlerinde iki memur, Haydarpaşa'ya kalkan ilk vapurda buluştular. O saatler, herkesin belki de yatağında mışıl mışıl uyuduğu saatlerdi. Ortalıkta karakışın dondurucu ayazı hâkimdi. Ama ne karakışı, ne uykuyu ne de Hasan Basri'den gayri tek şeyi düşünmüyorlardı.

Haydarpaşa'da Banliyö trenine yetiştiler ve Şıhlar Köyü'nün yol güzergâhı olan Pendik'te indiler. Geçit noktalarını aralarında taksim ederek sıkı bir kontrola başladılar. Rüzgâr ikisinin de iliklerine kadar işliyordu ama, nafile. Demin de bahsettiğimiz gibi, kafalarını kurcalayan tek bir nokta vardı. Hasan Basri'yi yakalamak.

Saatler geçiyordu. Ama aradıkları kimse hâlâ ortalarda yoktu. Nihayet vakit öğleye yaklaştı. Saat 12'ye yakındı. Şükriye Alp göründü. Hemen işaretleştiler. Hiç de hissettirmeden Şükriye Alp'i tarassuta başladılar.

Şükriye Alp, bugün diğer günlerden ters bir rota ile vapur iskelesine yönelmişti. Nereye gidiyordu.

Hareketlerindeki telâş

Şükriye Alp, vapura bindi. Arkasından memurlar da bindi. Değil hareketleri, mimikleri bile sıkı kontrol altındaydı. Vapur, bu defa bir ring seferiydi. Önce Anadolu yakasında bir iki iskeleye uğradı. Adalara gitti. Oradan tekrar Anadolu yakasını tarıyarak Köprü'ye geldi.

İndiler, Şükriye Alp Köprü'yü yürüyerek geçti. Mısırçarşısı'na uğradı. Biraz ufak tefek alış-veriş yaptıktan sonra Unkapanı istikametine yöneldi. Orada durdu. Bir evin, sokağa yakın bulunan alt pencere camını takırdattı. Birşeyler konuştular. Ama ne konuştuklarını memurlar duyamadı.

Süleyman, bildiklerine dayanarak bu evin, Hasan Basri Alp'in ablasının evi olduğunu kestirdi. Şükrüye belki de, Hasan Basri'nin ablasından o günkü randevunun yerini ve saatini öğrenmişti.

Yine aynı titizlikle takibediyorlardı. Belki de bugün birşeyler olacak, aradıklarını bulabileceklerdi. Şükrüye Taksim'e çıktı. Bir eczane-

ye girdi. Aspirin aldı. Artık çok, ama çok sıkı bir tarassuttaydı. Fakat bu tarassutu hissetmemesi için iki memur da tecrübelerinin bütün kurnazlığını kullanıyorlardı.

Ama Şükriye'de birkaç saat öncekinden çok daha başka türlü bir acelecilik, daha doğrusu bir telâş başlamıştı.

Evet, Hasan Basri buydu

Taksim'de Talimhane tarafına doğru yürüdü. Adımlarını sıklaştırdı. Belki de takibedilme ihtimallerini düşünerek izini kaybettirmeye çalışıyordu. Bir iki sokak dolaştıktan sonra, bir noktada durdu.

İşte herşey o bir iki saniye içinde oldu.

Hasan Basri Alp, karşısındaydı. Hemen Süleyman bir atlet çevikliğiyle atıldı ve:

"– Kıpırdama" diye bağırdı. Hasan Basri ne olduğunu şaşırmıştı. Olduğu yerde donakalmıştı. Hemen Süleyman bir koluna Kemal diğer koluna girdiler ve aylardır aradıkları sanığı bir mengene gibi sıkıştırdılar.

Şükriye Alp'in yüzü ise sapsarı kesilmiş, tek kelime söyliyememişti. Hasan Basri, büyük bir teessür ile karısına baktı. Sadece bakışlarıyla vedalaştılar. Oradan bir otomobile bindirilerek doğruca Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kısma getirildi.

- XVII -

28.4.1967

Gizli Teşkilâtın hücre faaliyetine katılan bir Komünist sırrını vermemek için kendini emniyetin üst katından attı

H. Basri Alp'ın karısı intihar edeceğim diye mektup bıraktı

Takvim yaprağı 20 Ocak 1945...

Soğuk bir gün, dışarıda lâpa lâpa kar yağıyordu. Günlerden Cumartesi, vakit öğleden sonra. İstanbul Emniyet müdürlüğü tatilde idi. Hattâ, müdüriyet binasının tam ortasında, çatıya kadar bütün genişliği ile yükselen aydınlık etrafındaki merdivenler çok tenhaydı.

Siyasi kısmın caddeye bakan odalarından birindeydik. Pencerenin kenarındaki bir masaya oturmuş Hasan Basri Alp isimli sanık eline usulen nöbetçi memurların tutuşturduğu kâğıda itiraflarını yazıyordu. Birinci sayfa... İkinci sayfa... Nihayet üçüncü sayfanın ortasına geldi... Fakat Hasan Basri'nin hareketleri hiç de başladığı gibi değildi. Yüzü sararmış, elleri titremeye başlamıştı. Kimse, daha ne olduğunu anlamaya kalmadan birden, olduğu yerden sıçrayarak, kendini külçe halinde dördüncü kat penceresinden fırlattı...

Neden intihar etti?

Nöbetçi memur olduğu yerde donakalmıştı. O anda gürültüler ve koridorlarda koşuşmalar başladı.

Çok geçmeden toparlanan görevliler aşağıya indiler. Hasan Basri için artık herşey bitmişti. Soğumaya yüz tutan cesedini, müteferikadan getirerek gazetelerle örttüler. Paramparça olmuştu. Yüzü gözü aslâ tanınmayacak bir haldeydi.

Kimdi bu zat. Neden intihar etmişti?

Hasan Basri Alp, yakalanmadan iki yıl kadar evvel yani 1943 senesinde Reşat Fuat Baraner'in şebekesinde, David Nae-Osman Paçalı ile beraber hücre teşkil etmiş, çeşitli faaliyetlerde bulunmuştu. Bu teşkilât Ankara Garnizon Komutanlığınca yakalanıp hücre arkadaşları tevkif edilince de kaçıp gizlenmeye muvaffak olan bir komünist idi.

O teşkilât içinde başkaca bir faaliyeti bilinmemekteydi.

Fakat, 1944-1945 yıllarında bu defa İstanbul Üniversitesi'nde "İleri Gençler Birliği" komünist teşkilâtı ortaya çıkarılınca, mesele aydınlandı. Hasan Basri Alp'in dahil bulunduğu komünist partisi hücresinin, üniversite içinde bir hayli dalbudak salan hücrelerin kurulmasına önayak olduğu tesbit edildi. Edebiyat Fakültesi'nden Tahsin Berkem ve Mustafa Göksu ile irtibat sağlayarak onların da yardımıyla Reşat Fuat grubuna bir hayli hücreler kazandırmıştı. Bu itibarla firari olan Hasan Basri Alp'in üzerinde Sıkı Yönetim Komutanlığı dikkatle duruyordu.

Lakin, Hasan Basri Alp, her ne kadar Reşat Fuat Baraner teşkilâtı hakkındaki tahkikattan kısmen malûmat sahibi ise de hiç bir temas yapamadığı için "İleri Gençler Birliği" tahkikatının seyrinden haberdar değildi. Bu itibarla yakalandığı zaman teşkilât sırlarını vermekten çok endişeli bir görünüşü vardı.

Bunun yanında içine yeni doğan bir şüphe bütün benliğini kemiriyordu. Çünkü karısı için tesbit ettiği randevuda buluştuğu saniye yakalanmıştı. Acaba çok sevdiği karısı polisle işbirliği yaparak mı kendisini yakalatmıştı? Bu düşünce onu çileden çıkarıyordu.

Biz ise daha başka yönlerden olayı yorumluyorduk. Hasan Basri Alp'in Moskova'da yetiştirilmesinden veya partinin ileri kademe sırlarını vermemesinden veyahut da birçok insanın başına felâket getiren İstanbul'da Gürcü Kilisesi diye adlandırılan bir konunun onun üzerindeki hasıl ettiği endişeyi düşünüyorduk.

Biraz Sakin Düşünseydi

Halbuki, kendisini biran için ruhi keşmekeşten kurtarıp sakin düşünse, gayet rahat edecekti.*

Çünkü, Emniyet Müdürlüğünde kendisi lehine mülâyim bir hava vardı. Yakalandığı gün Cumartesi ve tatil saati olduğu halde nezarethaneye bile konulmamıştı.

Memurlara ait ikinci kısımdaki bir odada oturtulmuştu.

Bu gibi tahkikatlara girip çıkan komünistler çok iyi bilirler ki, Emniyet görevlileri bir şahsın komünist partisinden hücre durumunu çözmüşlerse sanıkların diğer fonksiyonları üzerinde pek önemle durmazlardı. Bu itibarla da Hasan Basri'ye adeta iltifat edilmiş, caddeye nazır bir odada memur masasına oturmuşlardı.

---

* Yani korkunç işkence edilecekti.

Görevli kendisine "–... Hasan Basri, senin durumunu hâkim beyler biliyorlar. Usulen bir defa da kendin nasıl bir teşkilâta girdiğini, kimlerle hangi hücrelerde görev aldığı yaz" demişti.

İki buçuk sayfa yazdı

Hasan Basri Alp, bahsettiğimiz odada bu suale karşı,

"–... İfademi yazar takdim ederim" diye cevap verdi. Bir masanın kenarına ilişerek yazdığı her sayfayı da nezaketle nöbetçi memura,

"– Buyurunuz efendim, bu sayfayı ikmal ettim" diyerek uzatmıştı. Ne olduysa üçüncü sayfanın ortalarında olmuş, olanca hızıyla kendisini camlara fırlatmıştı. Zihinlerde uyanan bütün şüpheler, muallak noktalar halinde kalmıştı. Fakat Hasan Basri olayı bu intihar vakasıyla kapanmış değildi.

Sonradan vuku bulan bazı hadiseler, zincirleme birbirini takibediyordu. Yine o soğuk kış günlerinden birindeydi.

Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kısım müdür yardımcılarından Hamdi Özdemir, beni acele telefonla aradı:

"– Kâzım bey, Hasan Basri Alp'in İstanbul'da Şıhlarda oturan öğretmen eşi bir arkadaşına intihar edeceğine dair mektup bırakarak ortadan kayboldu."

"– Ya çocuğunu ne yapmış?"

"– Onu da bu mektubu gönderdiği arkadaşının evine bırakmış."

"– Cesed?"

"– Nerede nasıl intihar ettiği belli değil efendim. Yalnız kadın ortalarda yok. Biz, derhal tahkikata giriştik. Sizi de haberdar ediyorum."

Ben de derhal komutana durumu arzettim. Bu sırada Moksova Radyosunun İntihar olayı hakkındaki neşriyatı geldi.

- XVIII -

29.4.1967

Moskova Radyosu Türk polisine hücum ediyor

H. Basri Alp'in intiharı Moskova'da geniş yankılar uyandırmıştı...

Aylardır arandıktan sonra, nihayet yakalanarak Emniyet Müdürlüğü'ne getirilen ve Siyasî Kısım'da ifadesi alınırken kendini pencereden boşluğa atarak intihar eden Hasan Basri Alp'in kendi canına kıyması, Moskova Radyosu'nda geniş yankılara yol açmıştı.

Moskova Radyosu'nun yorumcusu Erdem*, Polis'in Hasan Basri'yi döverek sopa altında öldürdüğnü ve olaya güya intihar süsü verdiğini bildirmekte, akla hayale gelmemiş ithamlar savurmaktaydı.

Emniyetin raporları

Moskova Radyosu'nun bu yayını üzerine, zamanın Emniyet Müdürü Ahmet Demir, neşriyatı hemen bir raporla İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığı'na bildirdi.

Ahmet Demir Orgeneral Asım Tınaztepe'ye Moskova Radyosunun neşriyatı için zaman zaman verdiği raporlardan biri de aynen şöyle idi:

"– 16.12.1946 günü yazımıza ektir:

Moskova Radyosunun 17 Aralık 1946 günü akşamı saat 20'de yaptığı Türkçe yayınında yorumcu Erdem, Türkiye hakkında şu konuşmayı yapmıştır:**

"Sayın dinleyicilerim, Türkiye'nin reaksiyoner çevreleri ve irtica, uzun zamandır dillerine birşey dolamışlardı. Asıl demokrasi bizdedir... Bizden başka hiçbir memleket demokrat değildir, diyorlardı. Türkiye'de bir atalar sözü vardır. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar, derler. Bu pek doğru bir söz imiş. Daha dün sabah çıkan Türk gazeteleri, demokrasi üzerine gevezelik yapıyorlardı. Halbuki akşam üstü Ankara Radyosu iki partinin ve birkaç amele sendikasının kapatıldığını ve bazı demokra-

---

* Laz İsmail-İsmail Bilen.

** Hasan Basri olayı Aralık 1945 iken, verilen ilginç Radyo konuşması '7 Aralık 1946'ya aittir, olayla zaman bakımından da ilişkisi yoktur.

tik mecmua ve gazetelerin intişarına nihayet verildiğini bildiriyordu.

Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bu emri eski Beşiktaş Muhafızı 7-8 Hasan Paşa'nın emirlerine ne kadar benziyor. Bu gazetelerin de, amele sendikalarının da kabahati neymiş biliyor musunuz? Güya bu sendikalar, ameleleri bir araya toplayıp isyana teşvik ediyorlarmış. Bu saçma iddiayı ancak safdiller yutabilir.

Ortada kin var

Görülüyor ki Türkiye'de vücut bulmak isteyen demokrasiye karşı reaksiyonerlerin müthiş bir kini vardır. Demokratik kuvvetleri ezmek için büyük bir hareket mevcuttur. Halbuki İstanbul'da bu yeni 7-8 Hasan Paşa'nın "Yâni Sıkıyönetim Komutanı'nın" bir çırpıda kapadığı amele sendikalarının günahı, sadece ameleyi bir çatı altında toplamaya matuf idi. Bu sendikalar, amelelerin yararına çalışıyorlardı.

Bu sendikalar ameleyi gaddar patronların elinden kurtarmak istiyorlardı. Demokrat Gazeteler ise Cumhuiryet'in, Türkiy'nin milli menfaatlerini savunuyorlardı. Kapatılan bu partiler, sendikalar ve demokrat gazeteler halkın kanını emen ve her ne pahasına olursa olsun gayeleri yalnız kendi kasalarını ve ceplerini doldurmak isteyen 2.000 vurguncu ailenin saltanatına karşı yürüyorlardı.

Türkiye'de reaksiyoner çevrelerin hoşuna gitmeyen işler de işte bunlar idi. Reaksiyonun böyle açıktan açığa demokrasiye karşı hareket geçmesi de Türkiye'de irticaın ilerlemekte olduğunu göstermektedir.

7 Eylül kararları

Türkiye'de demokrasinin artmakta olduğunu gören reaksiyonerlerin ödleri patlamıştır. Türkiye'de demokrat gazeteler, 7 Eylül kararlarının iflâs ettiğini yazmaktadırlar.

Türkiye'de hayat pahalılığı son aylar içinde yüzde 30 nisbetinde artmıştır. Bu durum karşısında Türkiye'de orduya çalışan büyük müteahhidlerin, vurguncuların ve büyük ithalât tüccarlarının cepleri, kasaları dolmuştur.

Doğrusu bu 7-8 Hasan Paşa, yani Sıkı Yönetim Komutanı zorbalıktan yana eskisine taş çıkarttı. Zaten açılan işçi sendikaları Demokrat gazeteler reaksiyonun gözüne diken olmuştur. Reaksiyon ve sağcı Türk gazeteleri ikide bir kızıl kuvvet ve kızıl tehlike diye halkı körüklemek istediler. Fakat ne yapmak istedilerse emekleri boşa çıktı.

Kendisine başka bir yol bulamayan reaksiyon, yeni teşekkül eden demorasiyi zor kuvvetiyle alaşağı etti. Halk Partisi'nin sağ kanadı demokrat gazetelere yeni bir baskı yaptırmak istedi. Fakat reaksiyon bu sefer, İstanbul Üniversitesi'ni bir oyuncak gibi kullanmaktan korktu.

Yalnız bir kaç külhanbeyine ve Turancı'ya bazı demokrat gazeteleri yırttırdılar. Netice olarak ortada şu vaziyet duruyor: Memleketin içinde demokrasiye karşı sonuna kadar savaşmak azminde bulunan bir reaksiyoner kütle ve bu kütlenin karşısında demokrasiye susamış, demokrasiye inanmış bir halk kütlesi bulunmaktadır."

Diğer rapor ise

İstanbul Emniyet Müdürü Ahmet Demir'in Sıkı Yönetim Komutanlığı'na zaman zaman Türkçe neşriyat hakkındaki raporlarından bir diğerinde ise şunlar yazılıydı:

"25 Ocak 1945 günü saat 21.30'da Moskova'dan radyo ile kısa dalga 41,89 metre üzerinden yapılan Türkçe neşriyatta:

1) Suat Derviş'in Sovyet Rusya hakkında yazdığı küçük bir broşürden dolayı askerî savcılıkça 25 sene hapse konulması ve arkadaşlarının da yine ağır cezalara çarptırılması istendiği halde, Panturanizm suçlularının "Hükûmeti devirmek istemelerine rağmen" aynı savcılıkça dört seneden oniki seneciğe kadar hafif cezalara çarptırılmalarının istendiği,

2) Komünistlik suçundan dolayı 70 kadar Türk Üniversitelisinin tahkikat yapılmak üzere "Zabıta elinde inledikleri"ni söylediği duyulmuştur. Arzederim."

Ahmet Demir'in raporunda bahsettiği ve Moskova Radyosu'nda ismi etrafında gürültü koparılan Suat Derviş, asıl adıyla Saadet Baraner idi ve gizli komünist partisinin yöneticilerinden Reşat Fuat Baraner'in karısıydı.

- XIX -

30.4.1967

Müdüriyette canına kıyan kocasından sonra intihar ediyorum diye kaybolan kadın öğretmen Bulgar sınırında yakalandı

Komünistler mahkemede her şeyi inkâr eder ve polisleri suçlarlardı

Gizli Komünist teşkilâtından Hasan Basri Alp'in Emniyet Müdürlüğü'nde, kendini üst kattan aydınlık boşluğuna atarak nasıl intihar ettiğini anlatmıştım. Lâkin bu intihar olayı, orada bitmiyordu.

Zira Hasan Basri'nin Şıhlar'da oturan genç öğretmen eşi de, çocuğuyla beraber birkaç kuruş parasını ve bir de veda mektubunu yakın arkadaşlarından birine bırakarak "İntihar ediyorum" diye ortadan kaybolmuştu.

Bana bu hâdiseyi Siyasi Kısım Müdür Yardımcılarından Hamdi Özdemir bey acele telefonla bildirince, ahizeyi kapatırken içim bir tuhaf olmuştu. Ne olursa olsun genç bir aydın, birkaç tahrikçinin esiri olarak tahakkuku imkânsız maceraya sürüklenmiş, sonunda ailesini geride perişan bırakarak intihar etmişti. Şimdi de eşi aynı yolda hayatına kıyıyordu veya kıymış olmalıydı...

Arama yapıldı

Hemen İstanbul Sıkı Yönetim Komutanını durumdan haberdar ettim ve arkasından İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne geldim. Bayan Alp'in arkadaşına bıraktığı mektup cidden pek acıklıydı. Hasan Basri olmadan bu hayatın kıymeti bulunmadığını anlatıyor, komodinin gözünde biriktirdiği üç beş kuruşunu teslim ederek çocuğunun bir yatılı okula verilmesini istiyor ve "Allahaısmarladık" diyerek hayatına son vereceğini bildiriyordu.

Siyasi Kısım polislerinden bir ekip, Şıhlarda Bayan Alp'in cesedini bulmak ve intihar vak'asını aydınlatmakla görevlendirildi. Derhal yola çıktılar.

Lâkin aradan bir gün, beş gün, on gün, onbeş gün geçti. Bütün ara-

malar çaresiz. Cesed ortalarda yok. Ne bakmadık, kollamadık sahil kaldı, ne didik didik etmedik kuyular. Komünistlerin türlü taktiklerini iyi bilen Siyasi Kısım Müdür Yardımcılarından Hamdi Özdemir bey, bu intihar olayına başından beri bir türlü akıl erdirememiş.

"– Bu işin içinde bir iş var" diye dudak bükmüştü.

Aramaların neticesiz kalması, onu haklı çıkarıyordu. Bu hanım intihar ettiyse cesedi nerede? Eğer bu da bir taktik ise o halde nereye gitti?

Niksar'da görülünce

Hasan Basri Alp, aslen Kafkasya'lıydı. Türkiye'ye göç etmişler, Tokat'ın Niksar ilçesine yerleşmişlerdi. O halde Niksar'da bir tahkikat yaptırmalıydı. Bu tahkikat derhal yaptırıldı ve gelen cevap hepimizi şaşırttı.

Bayan Alp, intihar edeceğini bildirdiği tarihten bir müddet sonra Niksar'da görülmüş, sonra da ortadan kaybolmuştu. Tehevvüre kapılarak canına kıyacağını söyleyen, üstelik çocuğunu bile bırakan bir kadının İstanbul'dan bu kadar uzaklarda, kocasının memleketinde ne işi vardı? Öyle ya, Hasan Basri Niksar'dan çıkalı epeyce zaman olmuştu. Gözü kocasının malında mülkündeyse, çocuğuyla beraber gidebilir, kimse de onlara mâni olmazdı. O zamanda intihar neyin nesi. Eğer mal mülk gözünde yoksa, Niksar'da ne işi vardı. Dolayısıyla tahkikat pek önemli bir safhaya giriverdi. Evet Bayan Alp ruhî krizler mi geçiriyordu? Veya o da mı gizli komünist teşkilâtındaydı ve kocasının ifaya fırsat bulamadığı bir vazifeyi mi yerine getiriyordu? İki nokta üzerinde duruyorduk. Lâkin tahkikatımız, ikinciyi çok daha akla yatkın bir düşünce olarak göstermeye başladı.

Sınırda yakalandı

Derhal, sınır vilâyetlerindeki polis teşkilâtına genç kadının eşkâli, durumu ve aranılma sebepleri bildirildi. Bir yandan Türkiye çapında soruşturma devam ederken, bir yandan da sınır vilâyetlerimizden gelecek haberlere kulak kabartıyorduk.

Çok geçmeden bayan Alp, Trakya'da yakalandı. Küçücük çocuğuyla beraber, loş koridorlara bakan bir nezarethaneye kapatıldı. Hakkındaki tahkikat inceden inceye devam etti ve sonuçlandığı zaman eldeki netice, yazımızın başında da belirttiğimiz gibi aşırı teessürden gayri şey değildi.

Genç kadın, komünistlikten sanık kocasının intiharı karşısında deliye dönmüş, ne yapacağını şaşırmış ve aksülâmelini böylece göstermişti. Demekki birkaç tahrikçinin esiri olan veya da asıl gizli hüviyetini eşinden gizleyen Hasan Basri, ailesini geride gerçekten perişan bir halde bırakıp macerasına son vermişti.

Gizli komünist partisinin "İleri Gençler Birliği" sanıklarına dönelim. Bunlar, mahkeme huzuruna çıkarılınca komünistlerin mahut taktiklerini çoktan ezberlemişlerdi ve hepsi de hazırlıklıydılar.

Süleymaniye camiinin minarelerine asılmak istenen yaftalar, Tahsin Berkmen'in itirafları, gece karanlığında köşe başlarına yapıştırılan dövizler, Prof. Baltacıoğlu'nun konferansındaki taktik, Feshane fabrikasına orak çekiçli kartlar, el yazısıyla nezarethane haberleşmeleri ve yatak arasına sıkıştırılmış notlar hep elimizde, hep delillerin arasındaydı.

Halbuki mahkemede bir tek nokta hakimdi. Hepsi de bunları tek kalemde inkâr ediyor, elbirliğiyle polise hücum ederek,

"– Dayakla ve zorla bu itirafları imzalattılar. Halbuki bizler, İleri Gençler Birliği olarak samimi bir öğrenci grubundan gayrı hiçbir şey değiliz. İdealimiz Kemalizmdir. İnkılâpçıyız, Irkçılığa, Turancılığa karşıyız. Bize, polis leke sürmek istiyor ve karşınıza çıkarırken bunu nasıl kabul ettiğimizi, sizlerin yüksek takdirlerinize ve akibetimizi asil vicdanlarınıza bırakırız."

En büyük tehlike isimli broşürde neler vardı? "İrtica ile inkılâbımıza set çekilmek isteniyor"

1943 yılında (EN BÜYÜK TEHLİKE) adı altında Galata'da Fermeneciler de bir ermeni matbaasında bastırılan kitap büyük olaylara yol açmıştı. İstanbul elektrik idaresinde bir memur olan Faris Erkman tarafından kaleme alınan bu kitabın bedava dağıtılması üzerine emniyet birinci şube harekete geçti. O tarihlerde gazeteler Darüşşafaka mezunu olan 1330 doğumlu Faris Erkmanı tramvay idaresinin teknik kısmında çalıştığını ve bu kitabı bedava dağıttıramayacağını iddia ederek geniş çapta neşriyata başladılar.

Faris Erkman, bu kitabında ne diyor ve istiyordu?.. Bunları okuyucularımıza tanıtabilmek için kitaptan bazı pasajları aynen alıyoruz:

"Bunlar fikir ve iddialarıyla sadece kemalizm prensiplerine aleyhtar bir cephe almakla kalmazlar. Irk, kan ve saire gibi hiç bir ameli esasa dayanmayan safsatalarla yurttaşlık camiamızda zorla ayrılıklar yaratmaya çalışmak suretiyle Cumhuriyet kanunlarını ve nizamlarını hiçe sayarlar. Sözleriyle, nazariyeleriyle hükümetimizin dış siyasetine aykırı hareket ederler. Muharip devletlerden birine karşı tapınma derecesine varan sempatileri ve taraftarlıkları ile dürüst bitaraflığımızı ihlal etmeğe hatta bizi İstila harbine sürüklemeye çalışırlar!

Aynı kitaptan başka bir pasajda da şöyle deniliyordu:

"Bu ırkçı, milliyetçi geçinen gençler, birer kukla olarak ortaya çıkarılmıştır. Bunlar kendi kendilerine uydurma secereler düzerler, yedi göbek kanının Türk olduğunu isbat edemeyenler, Türklük sınıfından ıskat edilirler. Bunların hepsi istisnasız ırkçıdırlar...

"Milleti tarif ederken ırk ve kan birliğini de mutlaka şart koşarlar. Hatta, bazılarının fikir ve iddialarında her vakit besmele gibi ağızlarından düşürmedikleri" bir şiar vardır: "Irkların üstünde Türk ırkı" şiarı.

Bu cereyanın arkasında kimlerin olduğunu ise şöyle açıklamaktadır:

"Bu cereyanın başında bulunanlar, daha doğrusu bu cereyanın memleketimize sokulmasına vasıta ve alet olanlar arasında Zeki Velidi, Ayaz İshaki, Muharrem Fevzi Toğay, Resulzade Ahmet Caferoğlu vesaire gibi tatarlar ve azeriler vardır.

Bu cereyanı asıl körükleyenler kendi memleketlerinden kaçan ve halefleri tarafından koğulan adamlardır."

Faris Erkman kitabında en büyük tehlikenin ne olduğunu son satırlarında kendine göre şöyle anlatmaktadır:

"Bu adamlar davalarında samimi değillerdir. Birçokları kendilerinin iddia ettiği gibi şeflik hülyasında, kimi ecnebi bir devletin bu ırkçı siyasetinden kendine faydalar çıkarmak emelindedir. Birçok gençlerimizi millet, ırkçılık, Türkçülük sözleriyle aldatarak bu davaya hazırlamaktadırlar. Bunlar irtica ile inkı-

lâbımıza set çekmeye, Türkiye'mizi de istilacı emeller besleyen devletlerin kucağına atmaya çalışmakta, İngiltere ve demokrasi aleyhine yaptıkları mücadelelerle Sovyetler aleyhine yaptıkları propagandalar devletin bitaraflık siyasetine dahi aykırı hareket etmektedirler."

Erkman "En Büyük Tehlike" adlı kitabında General Erkilet'in, Ali İhsan Sabis'in Peyami Safa'nın, Nihal Adsız'ın, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi'nin yazdıkları yazılardan misaller alarak bunların Türkiye'yi nasıl harbe sürüklemeye çalıştıklarını, din propagandası, ırkçılık propagandasıyla Türk inkılâbının esaslarına nasıl aykırı olarak çalıştıklarını isbat ediyor. Bunların gayesini totaliter devletlerin rejimini müdafaa ettikleri gibi, totaliter devletlere hayranlıklarını, memleketimizde irtiacı temsil ettikleri gibi irtica ile nasıl birleştiklerini de anlatmaktadır.

Faris Erkman bilhassa Irkçı ve Turancıları hedef tutan bu kitabında bunların çalışma şekillerini de anlatırken,

"Bunların ellerinde birçok mecmuaları ve yevmi gazetilerde sütunları bulunduğunu Konferanslarına halkevleri salonları açık tutulduğunu. İshaki namına jübileler yalıldığını, memleketimizde propaganda şeklinde konferanslar verildiğini yazdıktan sonra "Terakkii Maarif Cemiyetinin çıkardığı Bozkurt yayını, Aykurt yayını, daha birçok yayın ismi altında birçok broşür çıkarmaktadırlar. Ellerinde teşkilâtları ve hatta gizli bir cemiyetleri vardır. Bunlar planlı olarak siyasi faaliyette bulunmaktadırlar.

Bu gençleri toplayan Bozkurt kahvehanesi, Turan Kıraathanesi, Türkistan çayhanesi vesaire gibi açılan kıraathanelerde gençlere ve mektep talebelerine aynı kurt masalını vazetmektedirler. Böyle bir faaliyet neticesinde bazı gençleri iğfale muvaffak oluyorlar" demektedir.

Memleketlerinden kaçarak veya koğularak Türkiye'ye sığındıklarını söylediği şahıslar için Faris Erkman kitabında faaliyetlerini de şöyle anlatmaktadır:

"Bazıları buraya gelmeden önce uzun seneler Almanya'da bulunmuşlar, buraya geldikten sonra da bu devletle ve Japonya ile sıkı temaslarını devam ettirmişlerdir. Bu efendiler sırtlarını hem bize, hem de kendi öz memleketi halklarına tamamiyle yabancı devletlere dayanarak kendi şahsi menfaatleri hesabına Türkiye'yi tehlikeli bir oyuna sokmak istiyorlar. Bütün o memleketler halkının Türk olduğunu, bizimle aynı ırktan bulunduğunu ileri sürerek onları kurtarmanın milli bir vazife olduğunu bize telkine çalışıyorlar. Kendi halkları bugünkü idarelerinden memnun değilse, bu efendiler neden doğrudan doğruya kendi milletleriyle bu işi yapmıyorlar? Bu efendiler bizlere, hatta öz yurtlarının düşmanlarına bu işi yaptırarak hazıra konmak istiyorlar."*

* TÜSTAV "Kırklı Yıllar" Cilt 1, 2002. Bu kitap o kadar büyük bir etki yaratti ki TBMM'de bir tartışmaya neden oldu. (5.7.1943) C.K. İncedayı'nın sorusuna Dışişleri Bakanı yanıt verdi. Kitaptaki iddiaları küçümsedi. Tamamı Ek-1'in sonunda İnönü'nün nutkundan önce verilmektedir. sa: 207-210

1.5.1967

Türkeş'in gizli mektuplarını açıklıyoruz

Ordu'da tasfiye fikrini ortaya ilk defa Alparslan Türkeş attı

Sene 1944... Temmuz ayının bunaltıcı günlerinden birindeyiz. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde Siyasi Kısım, o gün hiç de alışılmamış bir kalabalıkla dolup taşıyordu.

Nezarethane odaları tamamen dolmuştu. Hattâ bir kısım memur odaları da boşaltılmış, yan yana, sıra sıra sandalyeler yerleştirilerek Irkçılık ve Turancılık suçlarından sanık olarak buraya getirilen gruplar oturtulmuştu...

Tahkikat gece gündüz, aralıksız devam ediyordu. Örfi İdare'nin 6 aylık süresi sona ermeden önce, mutlaka bu tahkikatın bitirilmesi gerekiyordu ve biz, Örfi İdare Savcılığı, Siyasi Kısım memurlarıyla beraber bu tahkikatı her geçen gün daha da derinleştiriyorduk.

Türkeş'in mektubu

İşte o günlerdeydi. Birara, nöbetçi polis memuru, elinde kapalı bir zarfla odaya girdi ve bana,

"– Efendim, Alparslan Türkeş gönderdi" diye bu zarfı, uzattı. Açtım. Bu, 21 Temmuz 1994 tarihini taşıyan, bana yazılmış, özel bir mektuptu. Şöyle başlıyordu:

Çok sayın Yüzbaşım,

Herşeyden önce annemle görüşmekliğime müsaade buyurduğunuzdan dolayı şükran ve minnetlerimi sunarım. Hususi şekilde mektup yazarak sizi rahatsız etmek cüretinde bulunduğum için affınızı istirham ederim.

Taşıdığım milli duyguların verdiği heyecanlarla, hiç düşünmediğim ve hatırımdan geçirmediğim mânâları da ifade edebilecek olan şeyleri yazdığımı sorguya çekildikten sonra anlamış bulunuyorum.

Fakat lütfen emin olmanızı isterim ki, ben bunları kat'iyyen bir maksatla yazmış değilim. Edebî ve parlak cümleler yazmış olmak için ve millete şamil umumi bir mana kastederek yazdım.

Otuzsekiz günden beri anlatılamaz bir elem ve ızdırap içindeyim. Vatanımı, milletimi, cumhuriyetimi çok severim. Daima İstiklâl Harbini yapanları, zaferi yaratanları derin bir sevgi ve saygı ile sevdim. Saydım. Bugün ve bugüne kadar devleti idare edenlerin o büyük kahramanlar olduğunu hiç bir zaman unutmadım. Hatta unutuklarımı hatırlamak lütfunda bulunursanız orada bu duygularımın ifadelerini görürsünüz. Bugüne kadar hiç vazifemi ihmal etmedim. Vatanıma, devletime hizmet etmek için kendi meslek alanında bütün kudretimle çalıştım.

Verilen söz neydi

Altı aydan beri beni kıtada tanımış olan bütün amirlerimin takdir ve teveccühlerini kazandım. Arkadaşlarım içinde daima temayüz ettim. Şimdi sizlerin beni affetmenizi bir an evvel tahliye etmenizi istirham ediyorum. Bundan sonra kendi vazifemle meşgul olacağıma söz veririm.

Otuzsekiz günden beri maddi ve manevi büyük ızdırap ve elemler içindeyim. Bu kadarı artık bana kâfi görmenizi istirham ederim. Cezadan maksat, insanları ıslah etmek olduğuna göre, bu mevkufiyetimin bana büyük bir ibret teşkil edeceğine inanmanızı da istirham ederim. Beni bir an evvel tahliye etmenizi arzeyleyerek saygılarımı sunarım.

Mektubun altındaki miza "Üsteğmen Alparslan Türkeş" idi. Mektubu tekrar tekrar okudum. Cidden üzülmüştüm. Acaba yanılıyor muydum?

Alparslan Türkeş'in dosyasını istedim. Yeniden sayfa sayfa gözden geçirmeye başladım. Onun mektubunda "Edebî ve parlak cümleler yazmış olmak için o satırları yazdım" dediği mektuplar, Nihal Atsız'a yazılmış ve önemli birer vesikaydı.

Bu vesikalar da elimize geçmişti. Türkeş, herşeyden önce bu mektuplarında ordunun tasfiyesini istiyor, hakiki Türk olmayanlar, mutlaka silah taşımak şerefinden mahrum edilmelidir, şeklinde fikirlerini ileri sürüyordu...

Onun, hakiki Türk kabul etmediği kimseler de, Lâz, Boşnak, Çerkez vs. gibi vatandaşlarımızdı...

Orduda tasfiye ve ötesi

Evet, dosyayı okurken Türkeş'in fikirleri gayet sarih olarak ortaya ye-

niden çıkıyordu. Hele orduda tasfiye üstündeki mütalaalarını titizlikle inceliyordum. Bu satırlarını da sizlere nakledeceğim. Lâkin şimdi bir an için aradan geçen zamanı, bu zamana dair hatıraları bundan sonraki yazıya bırakarak Türkeş'in orduda tasfiye fikri üstünde durmak isterim.

27 Mayıs ihtilâlinin sabahında, geniş yetkilerle sesini vatanın her tarafına işittiren Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in etrafını çeviren hâle, ırkçılar davasında kader birliği yaptığı dostlarına sadakatini gösteriyordu.

Nihayet orduda büyük bir tasfiye yapıldı ve bir "Eminsu meselesi" ortaya çıktı. Kıstasları pek anlaşılmayan bu tasfiyenin Alparslan Türkeş'in ve dostlarının pek arzuladıkları ırkçılık yönünden ve kan bakımından orduda tasfiye fikriyle bir ilgisi var mıydı?

Acaba kimsenin gözünün yaşına bakmadan Arnavut, Çerkez, Boşnak, Lâz ve bunun gibi aslı esası olmayan, okul sıralarında çocukluk hâtırası takılan lâkapların kurbanı mı olmuşlardı?

Kamuya açıklanan ırkçılık safatını hatırlayanların zihinlerinde haklı olarak istifhamlar belirmişti. Esasen, Alparslan Türkeş'in yaptığı işlerden efkârı umumiye pek aydınlatılmamıştı. Orduda yapılan tasfiyeden sonra da, herşeyin bir "Oldu bitti"ye getirildiğine dair kanaatlar hâkimdi.

Ve nihayet Alparslan Türkeş yurt dışına çıkarıldı. Müteakiben bütün demokratik müessese ve özgürlükleri ihtiva eden anayasa kabul edildi. Irkçılık tekrar açıkça münakaşa konusu yapıldı. Sonra da "Mahkûm bir zihniyet" olarak ilân edildi.

Şimdi, yine eski günlere, Alparslan Türkeş'in ırkçılık suçu isnat edilerek nezaret altına alındığı günlere gelelim ve demin bahsettiğim dosyadaki önemli vasikaları birer birer açıklayalım.

Solcu gençlere meçhul mektuplar yollanıyor

Gizli Komünist Partisi, birbirinden habersiz çalışan hücrelerini epeyce artırdığı için, bir kısmı yaptığımız tahkikatın dışında kalmıştı. Bilhassa Arslan Kaynardağ ve Kemalettin Özerden kısa bir müddet mevkufiyetten sonra tahliye edilince tekrar Üsküdar'daki hücrelerini toplamışlar, faaliyetlerine devama karar vermişlerdi.

1945 Mayıs'ının ilk günü Arslan Kaynardağ, Kemalettin Özerdem, Orhan Boğma*, Safter Melih Tümay, Mehmet Fethi Elmas, Bilal Şen gizlice toplanıp, yeni propaganda yolları araştırmaya başlamışlardı.

"– Mayıs'ın ilk günündeyiz. Bu tarihi taşıyan mektuplar hazırlayalım ve zenginlere terör mektupları gönderelim."

"– Canım bu mektuplardan bir şey anlaşılmaz. Pek makbul bir buluş değil."

"– Marks'tan, Lenin'den ihtilâlci cümleleri alalım. Bunları kâğıtlara yazarak, umumî mahallere atalım. Buna ne dersiniz?"

"– Bundan da kimse birşey anlamaz."

"– O halde komünizmin enternasyonal marşını Türkçe'ye çevirelim. Kartlar üzerine de mantardan orak-çekiç damgasını basalım. İşçiler birleşiniz diye yazıp, fabrikalar ile komünist sempatizanlarına dağıtalım veya postalayalım."

"– Bu çok güzel fikir. Ne dersiniz, kabul mü?"

Hep beraber, bu fikri benimsediler. Aralarında vazife taksimi yapıldı. Larousse'dan faydalanarak enternasyonali Türkçeye çevirdiler. Bunlar temiz kağıtlara daktilo ile yazıldı. Kartlar da hazırlandı. Feshane fabrikasında çalışan Bilal Şen, kartları kendi çalıştığı muhite gizlice serpiştirdi. Safter Melih Tümay da Haydarpaşa Lisesi'nden, tanıdığı komünist sempatizanı gençlere bu hazırlanan kağıtları postaladı.

Bu arada Haydarpaşa son sınıf öğrencisi N. Varoğlu'na da komünist marşı, orak çekiçli bir kart ile beraber gelmişti. N. Varoğlu zarfı açıp okuyuncu, adamakıllı heyecanlandı. Düşünmeye başladı.

"– Demek ki benim komünizme meyilli bulunduğumu Rus Sefareti biliyor. Çünkü böyle orak-çekiçli temiz bir kâğıt üzerine muntazam yazılmış ve çok güzel tercüme edilmiş olan enternasyonali ancak bu makamdan gönderebilir.

N. Varoğlu bunu bir davet olarak kabul etmiş, uykuları kaçmıştı. İlle de gitmek, sefaret mensuplarıyla tanışmak istiyordu. Lâkin içinde bir korku da vardı. Yakın arkadaşlarından N. Yılmaz'ın fikrini aldı. O da aynı heyecanı göstermiş,

"– Tamam" demiş "Evet, seni çağırıyorlar. Ben olsam, derhal Sovyet Se-

* Bağman.

fareti'ne giderdim."

"– Sen Sefarethane'nin nerede olduğunu biliyor musun?"

"– Biliyorum. İstersen beraber gidelim."

"– Pekâlâ yarın sabah tertemiz giyinir, gideriz."

"– Oldu."

Ertesi sabah, doğruca Rus Sefareti'nin önüne geldiler.

N. Varoğlu, arkadaşına:

"– İstersen ben yalnız gireyim" dedi "Sen, dışarda kal. Çünkü yalnız bana mektup geldi. İkimizi görünce belki şüphelenirler."

"– Pekâlâ, Ben seni karşıdaki mağazanın önünde beklerim."

N. Varoğlu kendine bir çeki düzen verdi. Sefaretin kapısından girdi. İlerlerken, arkadan bir ses duydu:

"– Nereye gidiyorsunuz?"

Baktı ki Sefaret'in resmi kılıklı bir memuru. Durdu.

"– Beni dâvet ettiler" diye cevap verdi. "Bu davet dolayısıyla geldim. Buyurunuz, bakınız cebimdeki davet zarfını göstereyim."

Onu kapıdan çeviren Sefaret'in kavasıydı. Biraz beklemesini söyledi. İçeriye haber gönderdi. Az sonra da "Gelsin" dediler ve N. Varoğlu sevinçle gitti. Onu Sefaret'in bahçe içindeki binasında iki Rus memur karşıladı. Maksadını sordular. O da, cebinden zarfı çıkarıp gösterdi.

"– Siz komünist eserler okur musunuz?"

"– ....."

"– Bu kâğıdı biz göndermedik. Hem enternasyonal marşı çok değişti. Metni bundan çok uzaklaştı. Siz bize adresinizi veriniz, biz sizi ararız.

N. Varoğlu anlamadığı, bir türlü çözemediği problemler içinde Sefarethane'den çıktı. Arkadaşına olanları anlattı. Aradan uzun bir süre geçti fakat N. Varoğlu her gün, postacıyı boşuna bekledi.

Günün birinde "Neden aramadılar" diye düşünüp, yeniden Sovyet Sefarethanesi'nin yolunu tuttu. Lâkin bu defa kavas da içeri almadı.

Mihri Belli grubunun türlü hücre faaliyetleriyle düzenlediği buna benzer taktikler, daha birçok gencin kafasını bulandırmış, sol temayüllü gençlere ümit vermişti. Lâkin, adamlarını çok iyi seçiyor. Bir müddet tarassut altında bulundurup, iyice inandıktan sonra aralarına alıyorlar, yahut da körpe dimağlara komünistlik tohumlarını vesilelerle saçmaya uğraşıyorlardı.

- XXI -

2.5.1967

Türkeş'in, Nihal Adsız'a yazdığı mektup

Senin kalemin kâfi gelmezse bizim silâhımız, kılıcımız var

Alparslan Türkeş, 29 Aralık 1942'de Nihal Atsız'a yazdığı mektubunda şöyle diyordu:

"– ... Memleketin dertlerini konuşmak ve bu dertlere çareler düşünmek için size gelecektim. Evvelâ ordumuzun malzeme ve herşeyden evvel yüksek bir ırk seviyesine ihtiyacı vardır. Orduda subay, er ve çavuş olarak hayli Türk olmayanlar vardır. Bunların kat'iyyen ordudan atılması ve silâh taşımak şerefinden mahrum edilmesi lâzımdır."

Orduda temizlik

"– Almanların bu yaz taarruza geçerek harbi kazanacakları muhakkaktır. Türkiye Almanlara iltihak etmiş olsaydı, bizim zümre şimdi çoktan harbi kazanmış olacaktı."

Türkeş, yine Nihal Atsız'a yazdığı, duruşma zaptının 440.cı sayfasında da tesbit edilen 19 Aralık 1943 tarihli mektubunda şunları söylüyordu:

"– Orduyu, subayları temizlemek icap etmektedir. Kan bakımından Türk subaylardan gayrı diğer unsurların göz yaşlarına aldırmadan uzaklaştırılması lâzımdır. Bütün Türkleri bir devlet, bir millet halinde toplamaya herhalde muvaffak olacağız..."

Bizim silâhlarımız var

Türkeş, 4 Nisan 1944 tarihli duruşma zaptının 442.ci sayfasına geçen mektubunda da, Nihal Atsız'ın Orhun Dergisi'nde merhum başbakan Şükrü Saracoğlu'na hitaben yazdığı, Milli Eğitim Bakanlığı'nda komünistlerin himaye edildiğini ileri süren açık mektubunun Erdek'teki subaylar arasında uyandırdığı yankıları anlatmakta ve şöyle devam etmekteydi:

Atsız'ın kılıcından keskin olan kalemi, bu işi herhalde muvaffakiyete erdirecektir. Kalem kifayet etmezse, o zaman işi silahlara bırakaca-

ğız. Ruhumuz, yüreğimiz, kılıçlarımız seninle beraberdir."

Bu mektuplara göz gezdirdikten sonra da, Türkeş'in tahkikattaki ifadelerini inceledim. Orada serahaten:

"– ... Türkiye'de yalnız Türk soyundan gelenler yaşamalıdır. Bilhassa devlet mekanizmasında kat'iyyen karışık ırklardan insanlar getirilmemelidir. Karışık ırkları memleketten çıkarırsak, nüfusumuz azalacağından Asya'daki Türklerle birleşmemiz lâzımdır" demişti.

Yine birbirini tamamlayan bu tahkikatlarda ırkçıların niyetleri birer birer ortaya çıkmıştı? "Türküm" diyebilmek için bir secere esastı. Bir kısım ırkçılar 6, bir kısım 12 batın saf kan olduğunun seceresiyle isbatını isterlerdi. Ellerinde bazı secereler vardı. Sonra kafatasları da ölçülü, biçiliydi.

İşin garibi ırkçılar kendi aralarında daima birbirinin seceresinin sahteliğini iddia etmişlerdir.

Nihat Atsız'ın ifadesi

Türkeş'in, nezarethaneden gönderdiği ve "Tahliyesini isteyen" mektubundan sonra, bütün dosyayı gözden geçiriyordum. Nihal Atsız tahkikatta, dosyanın 258.ci sayfasında da kayıtlı olduğu gibi ve hemen belirtmeli duruşma zaptının da 275'nci sayfasına geçtiği şekilde "Alparslan Türkeş Irkçı ve Turancıdır" demişti.

Irkçılık ve Turancılık hareketlerinin ve bu hareketlerden sanık kimselerin Adalet önünde hesap verdiği günlerde zamanın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bu konu üstüne eğilen 19 Mayıs 1944 tarihli nutkunda ise şöyle diyordu:

İnönü'nün nutku

"Cumhuriyet, memleketin içerdeki yaşantısında ve dışarıyla münasebetlerinde açık ve dürüst hatlarla ülküsünü tayin etmiştir. Vatandaşlarımızın ve yeni yetişen nesillerimizin yüreklerini aşk ile dolduracak prensipler temel olarak alınmıştır.

Devletimizin hüviyetini teşkil eden esas vasıflar, uzun felaket asırlarının tecrübe mahsulü ve gelecek asırların en feyizli gelişme prensibi olarak bulunmuştur. Milliyetçi Türkiye anayasasının tarif ettiği Türk vatandaşına, vatansever bir Türk milliyetçisi olmanın bütün imkânlarını vermiştir. Devletimiz milli bir devlettir. Bütün milletlerle iyi ve sa-

mimi münasebetler beslemek isteyen milli menfaatler, milli ülküler üzerine kurulmuş bir müessesedir. Kendi içinde yapıcı, iyi ve kaynaştırıcı bir zihniyettir.

Azınlık diye tanınan vatandaşlar her Türk vatandaşı gibi kanunun bütün himayesine, bütün vatandaş haklarına sahiptirler. Bundan başka Türk kültürü içinde yetişerek, Türk milliyetçisi olmak isteyen her vatandaş için imkân kapıları açıktır. Türk milliyetçisiyiz, fakat memleketimizde politika garezleri için uydurulan ırkçılık önderlerinin facialarını hatırlarımızda canlıdır. Türk milliyetçiliği için vatan çocuklarını temiz ülkülü ve vatan fikirli olarak birbirine dayanan sağlam bir millet olması, erişilmesi yanlış bir hayal değildir. Bunun doğru bir fikir, erişilir hedef olduğunu elle tutulur ve gözle görülür neticeleriyle, tamamiyle anlıyoruz.

Şimdi insaf ediniz, Türk vatandaşı yetiştirmek için bütün iyi şartları özünde toplamış olan bu feyizli yolu bırakır da ırkçıların milleti binbir parçaya ayırarak fesatlı ve nifaklı zehirlerine cemiyeti kaptırır mıyız"

Gizli Komünist Partisi daha geniş bir taarruzu çoktan hazırlamıştı

Hükümet basında sol ve sağ temayüllü mecmualar üzerinde tedbirler araştırırken, İstanbul Üniversitesi'nde "İleri Gençler Birliği" adı ile teşkilâtlanan komünist partisi meydana çıkarılmış ve tevkifler başlamıştı.

Türkiye Komünist Şurası yani SETA bu tahkikatta esaslı elemanlarından büyük bir kısmını kaybettiği halde, katiyen yılmamıştı. Prensip malûmdu. Gaye tahakkuk edinceye kadar her ne pahasına olursa olsun faaliyet sekteye uğratılmayacaktı.

Binâenaleyh, henüz hayatlarının baharındayken aldatılıp komünist teşekküllere sokulan ve orada faaliyetleri dolayısıyla yakalanan birçok üniversiteli gencin hürriyetlerinin tehdit edilmesi ve öğretimlerinin yarıda kalması umurlarında bile değildi.

Lider ne diyor?

Sorguda Doktor Şefik Hüsnü Deymer, süratle inkişaf eden cihan olayları karşısında sevinçten adeta şaşkına dönmüş, Üniversitedeki dramı bir kenara iterek yeniden kuracağı teşkilâtın hayaline dalmıştı.

"–... 1945 yılı başlarında Hitler Almanyasının tutar tarafı kalmamıştı. Pasifik Okyanusunda Japonlar da Amerikalılara daha fazla mukavemet edemeyecek hale gelmişlerdi.

Her yerde halkın çoğunluğu, faşist iktidarların yere serilmesinin pek yakın olduğunu biliyorlardı. Dünyadaki bu kaynaşmalar içinde, yurdumuzdaki komünist akidelere bağlı olanların birşeyler yapmak için vakit geçirmeden faaliyete geçeceklerini biliyordum.

Bu itibarla mevcut şartlara göre derli toplu bir halde komünistlerin vazifelerini formülleştirerek yeni şiarlar tespit ettim. Ve sevki idareyi ele aldım..." demekteydi.

Yeni idareci kadro ve teşkilât

Lider, bu defa idareci kadrosunu, Moskova'da kominterne bağlı üniversitelerde yetiştirilmiş tecrübeli elemanlardan seçmiş ve komünist partisinin, 1945 yılı teşkilâtını üç yönden bir taarruz halinde faaliyete sevketmişti.

Bu üç ayrı yön şunlardı:

Hüsamettin Özdoğu işçiler arasında komünist partisinin İstanbul vilâyet partisini* kuracak.

Nail Çakırhan Celâl Benneci ile birlikte aydınlar arasında "İleri Demokrat Cephe"yi teşkilâtlayacak.

Ahmet Furuncu ise, kominternin benzeri şekilde "Burjuva'ya" karşı mücadele eden ihtilâlcilere yardım kurulu yani "MOPR'u" organize edecekti.

1945 Nisanında İstanbul vilâyet komitesi sekreterliğine getirilen Hüsamettin Özdoğu, Moskova'da tanıdığı eski komünist teşkilâtçılardan Mehmet Boz'u yardımcı seçmişti. Fakat Mehmet Boz Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından İstanbul Hudutlarından dışarı çıkarılmış, hatta Gaziantep'te ikamete mecbur edilmişti.

Gizlice İstanbul'a geldi

Mehmet Boz'a haber gönderilip gizlice İstanbul'a getirilmesi temin edildi. Masrafları "Burjuvaya karşı mücadele edenlere yardım" teşkilâtından karşılanmak suretiyle Beşiktaş'ta eski ölü komünistlerden Baba Haydar'ın evinde kurulan gizli matbaanın başına oturtuldu.

Komünist Partisi işçilerin kesif halinde bulunduğu bölgeleri kendi yönünden kısımlara ayırmıştı. Beyoğlu, Haliç ve Yedikule mıntıkası gibi.

Beyoğlu mıntıkası, Beşiktaş-Galata-Kasımpaşa ve Boğaziçinden müteşekkildi.

Haliç Mıntıkası, Defterdar Cibali vs.yi teşkil ediyordu.

Yedikule mıntıkası da, Yedikule-Kazlıçeşme ve civarını içine alıyordu.

Diğer taraftan Hüsamettin Özdoğu ustabaşı bulunmaları sebebiyle işçilerin üzerinde geniş nüfus sahibi olduklarını bildiği sabıkalı komünistlerden

* "Komitesini" olacak.

Ragıp Vardar, Galip Sezik, Hakkı Demiray ve Mehmet Çoba'nın çalıştıkları atelyelere giderek kendilerini evvelâ Tünel'de bir muhallebiciye bilahare Küçükbebek'te tenha bir gazinoya davet etmiştir.

Bu kimseler müteaddit defalar polis takibatına uğramış ve artık gözleri yıldığı için komünizan faaliyetlere yeniden karışmayı istemiyorlardı. Lâkin Hüsamettin Özdoğu onlara gayet mülayim bir konuşma yapmıştı. Esasen ikna kabiliyeti çok iyi olduğu için hepsini kandırmakta gecikmedi.

Gayeler gerçekleşecek mi?

Bu toplantıda, kısa zamanda gayenin gerçekleşeceğini anlatan Hüsametin Özdoğu, Komünist Partisinin teşekkül ettiğini, kendileriyle birlikte vilâyet komitesini kurmaya memur edildiğini bildirmişti. Bunu takiben vilâyet komitesi Rumelihisarında, Haliç Fenerinde, Hasköy'de ve Küçüksu'da yapılan toplantılarla çalışma programını hazırladı.

Beyoğlu mıntıkası Süleyman Taki, Hasan Erin, F. Garan'ın iştirakiyle teşekkül etmiş ve kısa zamanda gelişerek Fatih, Paşabahçe hücreleri ile bilhassa Hasan Erin'in gayretiyle Kasımpaşa'da faaliyet gösteren hücreler kurulmuştu.

Hücre mensuplarına muhtevası lider tarafından hazırlanıp Mehmet Boz'un gizli matbaada çoğalttığı komünist beyannameleri dağıtılmaya başlanmıştı.

Komünist beyannameler

Bu beyannamelerde dış olaylara geniş yer veriliyor, bütün gelişmelere rağmen komünist partisinin resmen kurulmasına müsaade etmeyen hükümete ağır hücumlar ediliyordu.

Yine bu beyannamelerde evvelce aydınlar arasında "İleri Gençler Birliği" olarak faaliyet gösteren komünist partisinin yeni kurulan "İleri Demokrat Cephe" ile paralel çalışmalarda bulunacağı haber veriliyor yurt çapında girişilecek muhtemel bir harekette polis müdahale ederse her ne pahasına olursa olsun işçilerin buna karşı koymak için acele teşkilâtlanmaları tavsiye ediliyordu.

Sözün kısası bu beyanname tam bir ihtilâlci mahiyet taşıyordu. Doktor Şefik Hüsnü Deymer'in evinde yapılan aramalarda bulunan bu beyannameleri kendisi sanık sandalyesinde etraflıca izah ediyor unuttuğu yerleri hatırlamaya lüzum kalmadan açıklıyordu.*

* Alöç eski karalama taktiğini sürdürmektedir.

- XXII -

3.5.1967

Orduda mutlaka temizlik yapılması isteniyor Türkeş'in Erdek'ten Nihal Atsız'a yolladığı mektup

Rusya'nın en ufak başarısını büyük sevinçle karşılayan şahısların adedi artıyor

Alparslan Türkeş'in Nihat Atsız'a yazdığı mektupları bundan evvelki yazılarımızda birer birer açıklamıştık. Bu mektuplardan birince, Alparslan Türkeş, Nihal Atsız'ın sözlerini ve hareketlerini methederek, Erdek'teki subaylar arasında da müsbet yolda geniş tepkiler yarattığını bildirmekteydi.

Türkiye'de ırkçılık faaliyetleri üstüne, İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığı olarak açtığımız geniş tahkikat sırasında Türkeş'in Nihal Atsız'a yazdıklarını teyid eder daha sarih bir mektubu daha elimize geçmişti.

29 Aralık 1942 tarihini taşıyan bu mektubunda, birçok subayın küçük rütbeli silâh arkadaşlarına ve erata karşı yaptıkları konuşmalarda "Allah göstermesin harbe girersek, İnşallah girmeyiz ya, Biz sulhçuyuz" gibi sözler kullandıkları belirtilmekte ve bu sözlerin Türk ruhuna aykırı olduğu, Türk'e yakışmadığı ifade edilmektedir.

Ordunun ihtiyacı

Yine aynı mektupta ordunun malzemeden evvel bir ırkseverliğe, bir yurtseverliğe, demir gibi sağlam bir disipline ihtiyacı olduğu söylenilmekte, arkasından da Türkeş'in ısrarla bahsettiği "Ordu'da temizlik" faslına geçilmektedir. bu fasılda da orduda subay, er ve çavuş olarak Türk olmayanların hayli kabarık miktarda bulunduğunu ileri sürerek, bunların mutlaka ordudan atılmasını istemektedir.

Bu istekten bahsedilirken, şayet dünyanın Rusya, İngiltere ve Amerika'nın eline geçerse, ordudaki güya kozmopolit düzenin Türkiye için hiç de hayırla neticelenmiyeceği üstünde ısrarla durulmaktadır.

Hatta bir kıyaslamaya kadar giderek, "Şimdiye kadar temas ettiğim

subayların 10'da 9'u bu bakımdan gaflete düşmüş durumdadır" şeklinde mütalaalar serdetmektedir.

Bizim için çok manidar mahiyet taşıyan bu mektupta, ayrıca "Rusya'nın en ufak bir başarısını büyük sevinçle karşılayanların arttığı, orduda silâh altına çağrılan kimselerden çoğunun dini tanımadığı" şeklinde cümleler zikredilmiş ve hatta Nihal Atsız'a, Türkiye'de silâhlı kuvvetler için malzeme imâl edebilecek fabrikalar kurulması mümkünken, bunun şimdiye kadar daima hasıraltı bir fikir edildiğinden şikâyet olunmuştur.

Mektup, nasıl bitiyor

Nihal Atsız'a güya bir kurtarıcıymış gibi yazılan bu satırlar şu şekilde neticelenmektedir:

"– Akıllı, namuslu, bilgili Türkçüler bu işleri gayet iyi başarabileceklerdir. Bu hastalığın iyi olması da, millette uyandırılacak ateşli bir Türkçülük ruhu ve yurtta kurulan koyu Türkçü bir idare ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla Türkçülerin, birbirleri aleyhine uygunsuz yazılar yazması Türkçü olmayanlarla, komünistlere, Türkçüler arasında birlik olmadığını göstermesi bakımından önemli bir husustur."

Görülüyor ki, Türkeş'in Nihal Atsız'a yazdığı mektuplar, sadece kendi fikirleri olma çerçevesinde kalmamış, Irkçılık yönünden bir hareket halini almıştır.

Resmi üniforma ile Sovyet Konsolosluğuna giren bir assubay paketle çıktı...

Gizli komünist teşkilâtının tam mânâsıyla plânlı ve kesif hareket devresinde, Sıkı Yönetim Komutanlığı ve Siyasi Polis'i iyiden iyiye uğraştırırlarken, bazı garip, tuhaf tesadüfler de oluyordu.

1945 Ramazanı'ndaydı. Yaz sıcağının bunaltıcı havası içinde, memleket iznini kullanmak için kıtasından ayrılan yaşlı bir yedek assubay, Bilecik'e gidecekti. Ama eli boş gitmek istemiyordu. Şöyle, İstanbul hatırası olabilecek birşeyler satın almak istedi.

Karaköy'de vitrinlere bakındı. Gönlünü okşayan pek birşeyler göremedi. İyisi mi Beyoğlu'na çıkmalıydı. Tünel'e yukarıya çıktı. Oruç kafa dalgın dalgın yürümeye başladı. Derken, sağ tarafta, gözüne fotoğraflarla süslü bir camekan ilişti. Durdu. Uzun uzun seyretti. Hele, tarlada orakla başak biçen sarışın bir dilberin resmi vardı ki, neredeyse orucu sakatlayacaktı.

İçeri girdi ve sonra..

"– Hah işte memlekete götürecek en güzel hediyeler" diye düşündü. Bu fotoğrafı ve buna benzer birkaçını daha alırsa, olup bitecekti. Etrafına bakındı. Satıcıyı göremedi.

"– Acaba resimlerin fiyatını kimden öğrensem" diyordu.

"– Eh, ayıp değil ya, içeri girer sorarım."

Açık kapıdan daldı. Bahçede yürümeye başladı. Arkadan kalın bir ses işitildi:

"– Nereye gidiyorsun?"

"– Affedersiniz, birkaç resim satın alacaktım da."

"– Hangi resimleri?"

"– Canım şu kapıda, camekânda orakla başak biçen kızın resminden. Ucuzsa bir kaç tane alırım" dedi, kulübeye doğru yöneldi.

Kapıcı, telefonla anlayamadığı bir dille konuşuyordu. Ama yadırgamadı. Zira İstanbul'da konuşulmayan dil yoktu.

Bir paketle çıktı

Kapıcı konuşmasını bitirdi.

"– Bir dakikacık buyrun, oturunuz" diye yer gösterdi. Gitti, camekândaki resimlerden bir tomar hazırlayıp getirdi. 10-15 kadar resimdi. Bunları paket yaparken, assubay dayanamadı:

"– Ama ben bu kadar resmi alamam pahalı gelir."

"– Yok efendim, para filân istemez. Bunlar size hediyemiz olsun."

Dudak büktü. Olur mu olur. Ne var bunda. Garipsemedi. Kapıcının yaptığı paketi koltuğunun altına sıkıştırıp, bir de uzun boylu teşekkür ettikten sonra dışarı çıktı.

Hâlâ girdiği, resimleri aldığı ve çıktığı şu kapının neresi olduğunu farkedememişti. O sırada, karşı kaldırımda biri, hem de resmi üniformalı bir assubayın Sovyet Konsolosluğu'ndan çıktığını görmüş, hele kolundaki paket büsbütün dikkatini çekmişti. Polis görebilir miyim diye bakındı. Görünürde yoktu. Assubayı suçüstü yakalatmak istiyordu. Takibe koyuldu. Galatasaray'a kadar yürüdüler. Orada birpolise rastlayınca, hemen durumu anlattı. Bu defa polis ile beraber takibe başlamışlardı. Polis de bir inzibata rastlayınca hemen haber verdi. Üçü birden, assubayın yolunu kesip durdurdular. Polis, assubayın kolundaki paketi aldı ve

"– Buyrun" dedi. Emniyet Müdürlüğüne götürmüşlerdi. Assubay, ne olduğunu şaşırmıştı. Kimse bir şey de söylemiyordu.

Hadiseye bir türlü mânâ verememiştik. Emniyet Müdürlüğü'nde, Siyasi Kısım'da paketi açtık. Resimlerden başka bir şey yoktu. Mütehassısların teknik tahkikatı da aynı sonucu vermişti. Assubay nezaret altına alındı. Kısa bir süre gerek kıtasında, gerek Sirkeci'de, kaldığı otelde arama yaptırıldı. Şüpheyi çeken tek şey ele geçmedi.

Neler anlattı

Bu tahkikattan sonra assubayı çağırttım.

"– Orada ne işiniz vardı."

"– Nerede efendim" diye hayretle soruyordu.

"– Kapısından girdiğiniz yerde."

"– Efendim ben bir yere girmedim. Sadece Beyoğlu'nda bir resimciye uğradım. Paramla resim alacaktım. Bana bir paket resim verdiler. Hediye olsun diye de para almadılar."

"– Hangi binaya girdiğiniz farkında mısınız?"

"– Efendim oruçlu ağzımla yemin edeyim ki, bilmiyorum."

"– Girdiğiniz yer, Sovyetler Birliği'nin Baş Konsolosluğu idi."

"– ... "

Assubay, bunu duyunca, yüzü kireç gibi bembeyaz olmuş, olduğu yerde donakalmıştı. O zamana kadar yaptığımız tahkikat ve o günkü sorgumuz da gösterdi ki, bu, tamamen bir dalgınlık eseri, bahis konusu assubay için kelimenin tam mânâsıyla şanssızlıktı.

Ortada bir suç izi bulunamamıştı. Ama ne olursa olsun, bir ordu mensubunun üstelik resmi üniformayla Baş Konsolosluğu'na girmiş bulunması affedilir cinsten değildi.

Durum, resmi bir yazıyla acele Milli Savunma Bakanlığı'na bildirildi. Sonra da dalgın ve yaşlı assubayın terhis muamelesiyle beraber tahliyesi de yapıldı.

Eşine ender rastlanan bu hadise, resmi arşivler arasına katıldı.

- XXIII -

4.5.1967

Türkiye Sosyalist, Emekçi ve Köylü Partisi tahkikatı sırasında Sertel'lerin evindeki aramada Mareşal Fevzi Çakmak'a ait bir mektup bulduk

Cemiyetler Kanunu'nda, sınıf esası üzerine partilerin kurulmasına müsait hükümler 1946 Haziran ayında mer'iyete girmişti. Bunu fırsat bilen komünist şurası, yani SETA, yeraltı teşkilâtını "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" adıyla maskeleyerek kanuni sahaya naklet-miş ve parti de resmen kurulmuştu.

Lâkin, komünizan faaliyet devam ediyor, partileri de titizlikle taki-bediliyordu. Nihayet, daha aradan 6 ay geçmeden İstanbul Örfi İdare Komutanlığı, partinin kapatılmasına karar verdi. Kapatma kararıyla be-raber, kurucularıyla yakın elemanları derhal tevkif edilmiş, bunlarla il-gili görülen kimselerin evlerinde ani aramalar yapılmaya başlanılmıştı.

Tan'daki arama

Kapatılan partinin görüşlerini aksettirdiği tesbit edilen "Tan Gazetesi" sahipleri Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'in de evlerinde ve matbaala-rında arama yapılarak yakın tarihimizin bazı ilginç yönlerini aydınlatan belgeler bulundu.*

O zaman, bir kısmı Büyük Millet Meclisi'ne intikal ettirilen bu bel-geler, malesef politikacılarımız tarafından yapılan bir hata eseri, ob-jektif olarak ele alındı. Dolayısıyla merhum Mareşal Fevzi Çakmak'ın şe-refli mazisine bilmiyerek gölge düşürülmek istenildi.

Elbette ki bir maksat yoktu. Fakat yapılan hata, tahkikat neticeleri alınmadan, noksan bilgilerle açıklama yapılmasıydı. Şimdi sizlere me-selenin içyüzünü anlatıyorum.

Sertel'lerin evinde yapılan aramalarda, Zekeriya Sertel ve Cami Baykurt'un, merhum Mareşal'a yazıp da Tevfik Rüştü Aras aracılığıy-la gönderdikleri 2 Eylül 1946 tarihli, CHP tarafından Büyük Millet

---

* Bu konudaki en önemli mektupları Sertel'ler Nail Çakırhan'a vermişlerdi. Demokrat Parti'ye zarar gelmemesi için geri alıp yayınlamamayı yeğlediler.

Meclisi'ne getirilen mektupla beraber, bu konuyla yakından alâkalı diğer vesikalar da eldeydi. Bu vesikalar ise sırasıyla şunlardı:

Seçim beyannamesi

I- Mareşal Fevzi Çakmak'ın, ara seçimleri dolayısıyla Dr. Tevfik Rüştü Aras ve merhum Hikmet Bayur'u, İstanbul seçmenlerine takdim eden beyannamenin eski harflerle yazılmış, imza edilmiş müsveddesi,

II- Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın Zekeriya Sertel'e muhtelif tarihlerde yazdığı 10 kadar mektup,

III- Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel tarafından merhum Mareşal Fevzi Çakmak'a yazılan 2 Eylül 1946 tarihli mektubun eski harflerle müsveddesi..

IV- Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel'e yazdığı Özdemir Evliyazade'nin aracılığıla gönderdiği 9 Eylül 1946 tarihli bir mektup.

V- Özdemir Evliyazade'nin getirdiği şifahi cevabın mahiyeti.

VI- Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Daimi İcra Komitesi'nin 9 Eylül 1946 tarihli tutanağı.

VII- Parti Lideri Şefik Hüsnü Deymer'in el yazılı ifadesi ve şifahi beyanına dair zabıtlar...

Görülüyor ki bu kadar vesikadan, acele edilerek yalnız bir kısmı Büyük Millet Meclisi'ne intikal ettirilmiştir. Halbuki merhum Mareşal için bir açıklama yapılırken, çok titiz davranılması gerekirdi kanaatindeyim.

Hemen belirtelim ki; Mareşal Fevzi Çakmak'ın tutumu, rivayetlerin tam aksine, komünistleri ve komünizm sempatizanlarını tam bir hüsrana uğratmıştı... Üstelik rivayetlerle ilgisi yoktu.

Şimdi de bunu teyid eden vasikalara gelelim. Merhum Mareşal, Dr. Tevfik Rüştü Aras ile yakın bir dost idi. Aras'a karşı büyük itimadı vardı. Nitekim İstanbul'da boşalan 3 milletvekilliği adaylığı için bizzat kaleme aldığı takdim beyannamesinde bu yakınlık, açık olarak kendini göstermekteydi. Bu beyanname ise şuydu:

Çakmak'ın beyannamesi

"Sayın İstanbul Seçmenlerine..."

"İstanbul'da üç milletvekili intihabı münasebetiyle iki zâtı sayın seçmenlerime, hakkımda göstermiş oldukları itimada güvenerek tavsi-

ye etmek isterim. Hiç şüphe etmiyorum ki, bu iki zâtı, eserleriyle tanırsınız. Atatürk'ün zamanında hemen 13 sene müddetle memleketimizin harici işlerini muvaffakiyetle idare etmiş ve iş başında bulunduğu müddetçe ardı arası gelmeyen, birbirinden ehemmiyetli başarılarıyla milletimizin sevgisini hakkıyla kazanmış olan Dr. Tevfik Rüştü Aras'ı içinizden tanımamış veya duymamış olan bulunduğunu sanmıyorum.

Ben kendisini Anafartalar Cephesi'nde, Mustafa Kemal'in yanında gördüm. Ve milli hareketimizin devamınca yakından tanıdım. Aziz halkımızın selâmet ve saadeti yolundaki çalışmalarımızda Genelkurmay ile Hariciyemizin işbirliğini daima iyi bir ahenk içinde yapmıştık.

Eski Maarif Vekili ve Atatürk'ün eski Umumî Katibi Hikmet Bayur'un adını aramızda işitmemiş bulunabileceğine ihtimal vermiyorum. Onun faziletini, çalışkanlığını, bilgisini merhum reisimiz söylemekle bitiremezdi. Millet Meclisi'ndeki onun feragatli mücadelelerini her birimizin ne kadar çok takdir ile takip etmiş olduğumuzu hatırlatmak kâfidir.

Benim bu tavsiyeden maksadım, bu iki zatın Büyük Millet Meclisi'nde söz sahibi olmalarını aziz memleketim için çok faydalı gördüğümü ifade etmektir."

İmza "Fevzi Çakmak" idi.*

* Bak: Ş. Sökmensüer Meclis konuşması, sa: 267-286.

Hıfzı Timur Yapılan Müracaatı Reddetti
Gizli Komünist Partisi
İnönü'nün nutkunu da istismara kalkışmıştı

Gizli komünist teşkilâtının "Saracoğlu Faşisttir" ibareli büyük bir yaftayı, Süleymaniye Camii'nin minaresine asmak isterken, cami bekçisiyle aralarında nasıl bir mücadelenin cereyan ettiğini daha önce anlatmıştık.

Evet İktisat Fakültesi asistanlarından Mihri Belli ve yüksek tahsil öğrencisi Tahsin Berkem, yakalanma korkusuyla kaçmış, camiin yüksek duvarlarından atlayarak kurtulmuşlardı. Fakat minareye asmak istedikleri yafta, bir paket halinde orada kalmış, dolayısıyla Sıkıyönetim Komutanlığı'nın eline geçmişti.

İmza yerinde "Vurgunculuk ve Faşizmle Savaş Cephesi" pek öyle yabana atılır cinsten bir formül değildi. Bu, mutlaka aklı başında bir teşkilâtın marifeti olmalıydı. O günkü hâdiseleri ve bu hâdiselerin zincirleme seyrini sizlere uzun uzun anlattık. Lâkin bu zincir halkalarına paralel, Üniversite içinde de bazı kaynaşmalar vardı. Bakın şimdi, Üniversite içindeki tepkileri ve kaynaşmalarını da gözler önüne serelim.

İnönü'nün Nutku

Süleymaniye Camii'nin minaresine asılmak istenen yafta ele geçince, muhakkak ki ilgililerin nazarları Üniversite üstüne çevrilecekti. Bu düşünce, Üniversitede yeraltı faaliyetini yürüten gizli komünist teşkilâtı yöneticilerini ürkütüyordu. O halde buna bir çare aramak lazımdı.

Gizli teşkilât bu çareyi bulabilmek için itibat ettikleri, iki grubu birbirlerinden habersiz olarak Üsküdar'da Bağlarbaşı'nda diğeri de Yıldız Parkı'nda olmak üzere iki ayrı toplandı hâlinde bir nevi "Durum Muhakemesi"ne çağırdı.

Her iki toplantıda da, Üniversite üzerine çevrilecek şüpheli nazarları bertaraf etmek için neler yapılması gerektiği tartışılıyordu. O sıralarda, yâni 19 Mayıs 1944'de, zamanın Cumhurbaşkanı Sayın İnönü "Irkçılık ve Turancılık" hareketlerine ışık tutan bir nutuk vermişti. Bu nutuk, tam mânâsıyla işlerine yarayabilirdi.

Ama nasıl?...

Evet, bu da plânlaştırıldı. Üniversite'den, Başkan İnönü'ye çok imzalı bir bağlılık telgrafı çekilirse, mesele "uyutulabilir"di. Hemen karara varıldı ve harekete geçildi.

Hıfzı Tımur'un reddi

Bu telgrafla beraber, Üniversitede bir de "İnönü'ye Bağlılık Tezahüratı" yapılacaktı. Üst kademeyle irtibatı temin eden Safa Yurdanur, bu iki hareketin de müştereken Talebe Cemiyeti kanalıyla yapılmasında büyük faydalar gör-

mekteydi. Fikrini, kendi grubunda savundu. Esasen merkezin direktifi bu idi. Muhtelif gruplar altında ve sanki "Heyecanlı, milliyetçi gençler" olarak o zamanki Talebe Cemiyeti Başkanı, hâlen profesör olan Hıfzı Timur'a müracaatlar başladı...

Talebe Cemiyeti, bu müracaatları dikkatle inceliyordu. Müracaat edenler arasında bilhassa ısrarda bulunanlar da Safa Yurdanur, Dündar Baştımar ve grubundan birkaç öğrenci idi. Bunu diğer müracaatlar da takibetmiş lâkin Hıfzı Timur, buna bir türlü mânâ verememişti. Tezahürat ve telgraf için müracaat edenler:

"– Sayın Cumhurbaşkanımıza bir telgraf çekerek, Üniversite Talebe Cemiyeti'nin Irkçılar ve Turancılarla birlikte olmadığını ve kendilerine bağlılıklarımızı bildirelim. Hatta konferans salonunda da bu mevzuda bir tezahürat hazırlayalım. Arkadaşlarımız böyle arzu ediyor..." demişlerdi.

Bir maksat sezildi

Profesör Hıfzı Timur, bu ısrarlardan, daha doğrusu "işgüzarlıktan" endişelenmiş, hususî bir maksat sezmeğe başlamıştı. Neticede tekliflerinin yersiz olduğunu bildirdi ve reddetti.

Red kararını gizli teşkilât etraflıca görüştü.

Israrı daha ileri mi götürmeli, yoksa sükûnetle "Peki" diyerek vazgeçmeli miydi?.. İkincisi şüphe uyandırmamak bakımından daha yerinde bir hareket olacaktı. Böylece karar verilde ve ısrardan vazgeçildi.

Bir gösteri yapılacaktı

Esasen yapacakları birçok işler vardı. Çünkü yönetici Mihri Belli, yakında tahakkuk edeceği bâriz bir şekilde anlaşılan müttefiklerin zaferi için İstanbul'da Üniversite tarafından görülmemiş bir kutlama töreni yapılmasını teklif etmiş, gizli gruplara intikal eden bu teklif çok müsbet karşılanmıştı.

Talebe Cemiyeti de muhakkak ki pek yerinde olan bu teklifi reddedemezdi. Olmazsa, bir emrivaki yapılabilirdi. Bunun için "İleri Gençler Birliği" hazırlıklara başladı.

Halbuki önlerindeki günlerde Koca Fatih'in İstanbul'un zaptının yıldönümü bulunuyordu. Bu katiyen akıllarına gelmiyordu. Belki geliyordu fakat hazırlanacak tezahürattan maksat müttefiklerin zaferi deniyorsa da hareket yalnız bunlardan birine yapılacaktı. Onların sembolünü halka göstermekten başka bir gayesi olmayacaktı.

Olaylar süratle gelişti için bunda muvaffak olamamışlardı.*

* "Kırklı Yıllar", Cilt: 3, 1945 İ.G.B. Davası.

- XXIV -

5.5.1967

1946 olaylarının bir perdesini aralıyoruz

Çakmak'ın beyannamesini Sertellere kim götürüp verdi?

Celal Bayar'ın takdiri ve Adnan Menderes'in yazıları

Mareşal Fevzi Çakmak'ın Dr. Tevfik Rüştü Aras ile Hikmet Bayur'u seçmenlere takdim etmek için yazdığı seçim beyannamesinin eski harflerle hazırlanmış orjinal metnini Serteller'in evinde bulduk.

Bu beyannameyi Sertellere kimin verdiği uzun bir araştırma konusu oldu. Neticede, şu anlaşıldı ki, bu mektubu Sertel'lere götürüp veren Dr. Tevfik Rüştü Aras idi. Aras'ın Mareşal ile olduğu kadar, Sertel'lerle de yakın dostluğu vardı.

Şimdi asıllarının İçişleri Bakanlığı arşivinde olduğunu tahmin ettiğim ve Sertel'lerin evinde bulunan Dr. Tevfik Rüştü Aras'a ait 10 kadar mektubun bir kısmı şunlardı:

1- Ankara mahreçli, 26 Nisan 1946 tarihli mektubunda Dr. Aras "Tan Gazetesi'nde yazdığı makalenin bedelini aldığını bildirmekte ve "...Bu makalede Celâl Bayar'la yaptığım bir seyahatı mevzuu bahis etti. Bunun sebebi, Bay Celâl Bayar, gazetenizde benim imzamı görmeyi çok arzu ediyordu. Bunu bir başka defa söylemişti. Kendisine de haber vermeden, size yazacağım yazılarının bir başlangıcı olarak onun bir beyanatından bahsetmeyi yerinde buldum."

Sovyetlerle işbirliği

II- Dr. Aras 3 Temmuz 1944 tarihli mektubunda "...Sovyet Rusya ile Türkiye arasında ve garbi Asya'da işbirliği demek, bu mıntıkalarda bulunan milletlerle her ikimizin arasındaki iyi münasebetleri kurmak ve korumakla birbirimize yardım etmek ve bu mıntıkalarda her milletin istiklal dâvâsını beraberce benimsemek, iktisadi alanda hepimizin müşterek refahımız için ahenkli çalışmayı aramak ve temin etmek manasına gelir." demekte ve şöyle devam etmektedir: "Zaten böyle bir işbirliği Sovyet Rusya ile aramızda senelerce evvel yapılmış ve devam etmiştir.

Esasen bizim gibi anti-emperyalist olduğunu ilân etmiş Sovyet Rusya'nın temeli, gerek Balkanlarda, gerek Garbi Asya'da yeni doğan Lübnan ve Suriye istiklâlleri dahil olmak üzere bütün milletlerin tamamiyle müstakil olarak ve onlarla aramızda dostluk ahenginin kurulması ve devam etmesidir.

Bulgaristan'ın durumu

Bundan başka, bugün ikimizin adeta ortasında denebilecek durumda. Almanya'nın müttefiki bir Bulgaristan var. Sofya'da her ikimizin de elçileri var. Almanya, bu zavallı memleketi, sırasına göre, her ikimizin de aleyhine kullanabilir. Buna karşı gelmek ve icabında, yâni Bulgaristan ikimizden biri aleyhine askeri bir vaziyet aldığı ve yahutta tecavüze kalkıştığı takdirde birlikte müdafaa etmeliyiz. İşte Rusya ile yapılabilecek ittifak mevzularının bugün için başlıcasını teşkil eden mesele kaldıki Sovyet Rusya, müttefikimizin müttefikidir.

Sovyetlerle bu harb içinde, İngiliz ittifakı vesilesiyle isteyerek veya istemeyerek işbirliği olmaktadır. İşte bu işbirliğinin doğrudan doğruya temasla idare edilmesindeki fayda üzerinde duruyoruz.

Sovyetlerle ittifak hususuna gelince, artık mevcut vaziyet etrafında değil, bu vaziyetin inkişaf ve ihtilatının, ihtimalleri mütalâa edilerek dikkate alınacağı şüphesizdir.

Aramızdaki fikir birliğine güvenerek, edebiyatına değil, zapt ve raptını bile düşünmeden karalamaya başladım. Bu mektubu yazmayı bir makaleye başlamaya tercih ettim. Bu suretle çok kıymetli yazılarınızla muvaffakiyetli müdafaa etmekte olduğunuz müşterek dâvâmızın yeni tenkitler muvacehesinde müdafaasını da yine size bırakmayı daha isabetli görüyorum."

Celal Bayar'ın takdiri

III- Dr. Aras, 8 Temmuz 1944 tarihli mektubunda "...yazdığınız izahatı beğendim. Sade ben değil, burada dün rastladığım arkadaşlarımın çoğu bu yazılarınızdan bahsettiler. Bay Celâl Bayar çok sitayişli söyleyenlerin başında geliyordu."

IV- Tarihsiz diğer bir mektubunda da Dr. Aras, şunları yazıyordu:

"Mecmuaya* yazı göndermesi için Adnan Menderes ile konuştum.

---

* Görüşler Dergisi

Gazetelerimizde zaruret olmadıkça yazı yazmak adetini edinmediğini hatırlatarak, sırf mecmuanız için nüshaya birşeyler hazırlayacağını vaadetti. Celâl Bayar daha buraya gelmedi. Belki siz orada daha önce görüşeceksiniz. Bana gelince sizin mecmuanızda adımın görünmesinden ancak memnun olurum. Mali vaziyetim müsait olsaydı kuruluşuna da iştirak edecektim. Şimdi elimden geldiği kadar naçiz kalemimle yardımda kusur etmemeye çalışırım. Yazı kadrosuna isterseniz, Rüştü Şardağ'ı koyabilirsiniz. Şevket Süreyya'ya henüz rastlamadım. Mektuplaşacağınızı tahmin ederim. Buradan daha başka esaslı yardımcıları hatırlamıyorum. Umarım ki, Sedat Zeki imzasız olarak zaman zaman bazı yazılar gönderir."

Menderes'in yazıları

V- Dr. Aras'ın 30 Ekim 1945 tarihli mektubunda ise şunlar yazılıydı:

"– Yazdığı bir makâle münasebetiyle Bay Celâl Bayar, orada sizinle konuştuğunu söyledi. Ve aynı vaadini teyid etti. Fuat Bey de sizinle görüştüğünü anlattı. Adnan Menderes, ikinci bir nüsha için yazı hazırlayacaktır. Zekeriya Bey gelince, daha tafsilâtlı konuşuruz."

VI- Dr. Aras tarihsiz diğer bir mektubunda da şunları söylüyordu:

"– İstanbul'da bir gazeteye, sermayesi gibi tahrir işlerinin de tanzimi hususlarının tamamiyle sizin elinizde kalması ve münderecatının baş makalede takip edeceğiniz iç ve dış politikaya uyması sureti ile en az üç veya dört, hatta bazen beş makale yazmak üzere bir müddet için bu vazifeyi üzerime almayı ve ileride bu ciheti paylaşmayı düşünüyorum.

Ancak böyle bir işi yerine getirebilmem için çok sık İstanbul'da bulunmalıyım. Daha iyisi, daha çok İstanbul'da kalmalıyım. Ara sıra buraya gelmeliyim. Bunun için de maddi yardıma ihtiyacım vardır. Bu hususta münasip göreceğiniz şekli kararlaştırmayı kolaylaştırabileceği tasavvuru ile hatırıma geleni Özdemir'e söyledim."

Görülüyor ki bu mektuplarda Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın Sertel'ler ile makale yazmak ve diğer bazı konularda işbirliğine kadar giden ve bazı tanınmış zevatla aralarında irtibatlar kuran hareketleri mevcuttur. Sayın Mareşal Fevzi Çakmak bu münasebetlerden kat'iyyen haberdar değildir.

Komünistlerin parolası "Programım" broşürü idi

Komünist partisinin başlıca prensiplerinden biri "Gizlilik"tir. En küçük komünist teşekkül olan hücrelerde de hücre elemanlarına herşeyden önce bu prensip öğretilir.

Nitekim geniş tutulan ve çok dikkatle takip edilen bir tahkikata rağmen Reşat Fuat Baraner şebekesinden 64 kişi mahkemeye sevkedilmiş, bunlardan ancak 32'si mahkûm olmuş diğer 32'si ise beraat etmişti.

Beraatlara sebep de, yine yukarıda bahsettiğimiz "Gizlilik" prensibine azamî dikkatleri, ısrarla sükûtu tercih etmeleri, üstelik iyi bildikleri taktiklerle, ithamları mazur göstermesini bilmeleriydi..

Bakın, bu tahminlerimizi teyid eden bir vesika da, Türkiye'de gizli komünist teşkilâtını yöneten Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in Komintern'e, yâni Moskova'ya ulaştırdığı bir raporda, bahsettiğimiz 64 kişinin çok üstünde bir rakamdan söz etmesiydi.

İleri Gençler Birliği'nde

İleri Gençler Birliği tahkikatında da böyle olmuştu. 55 kişi mahkemye sevkedilmiş, ancak 28 kişi mahkûm olmuş, diğerleri yine beraatla yakalarını kurtarmışlardı. Halbuki Moskova'ya giden raporda 150 kişinin bu teşkilâta girdiği ve 500'den fazla gencin de komünist şiarlar etrafında toplandığı bildirilmişti.

Tahkikatlarımızdaki tecrübeler bize şu gerçeği göstermiştir ki, komünist teşekküller mutlaka titizlikle üstünde durulması gereken kuruluşlardır. Çünkü, çok iyi teşkilâtlanıyor ve tam "Hepsini yakaladık" derken, ilgililer ancak şebekeden cüz'i bir kısmını ele geçirdiklerini üzüntüyle öğreniyorlar. Bu durum, bizde de çok defa böyle olmuştu.

Hazır sırası gelmişken, size komünistlerin su yüzüne çıkan taktiklerinden de bir misal vermek isterim. Bir taktik onların tanıştırma prensiplerinden biri olmuştu. Bakın nasıl.

Yayınlanan broşür

"İleri Demokrat Cephe"nin hücre teşkilâtında bulunan Faris Erkman, yüksek tahsil görmüş bir ressam ve yazardı. Aynı hücrenin teşkilât şefi de Hukuk mezunu ve Norlur Gazetesi'nin sahibi Aram Pehlivanyan, merkezden aldığı gizli bir direktifle Faris Erkman'a, yeni kurulacak bir hücrede sekreterlik görevi vereceğini bildirdi.

Lâkin Faris Erkman, yeni hücrenin elemanlarıyla gelişigüzel değil, itimat kazanabilmek için ancak bir parola yardımıyla tanışabilecekti. Zira, gizli komünist teşkilâtının elemanları yer altı faaliyetleri sırasında, Siyasi Polis'in ne derece titizlikle peşlerinde olduğunu çok iyi biliyorlar, hareketlerini buna göre tanzim ediyor, kendilerine göre parolalar yaratıp, niyetlerini karşılarındakine ancak çok güvendikten sonra açığa vuruyorlardı.

Faris Erkman'ın sekreteri alacağı yeni hücredeki elemanlarla tanışması için de bir randevu mahalli tesbit edildi. Bu randevuda parola ise "Programım" isimli broşürdü.* Faris Erkman orada bu broşürü açık tutacak, tanışacağı eleman da yanına gelip soracaktı:

"– Bunu nereden aldınız..?"

Buluşma muvaffak oldu

Nitekim, Faris Erkman "Programım" isimli broşürle randevu mahalline geldi. Açık tuttu. Beklemeye başladı. Beklerken de etrafında şüphe uyandırmamak için gayet sakin bekliyordu. Etrafından pek çok kişi geldi geçti. Kimse sormuyordu. Derken, biri yanına yaklaştı ve sordu:

"– Affedersiniz, bunu nereden aldınız."

Faris Erkman'ın gözlerinin içi güldü. Karşısındakine tebessüm ederek:

"– İsminiz." diye sordu.

"– Hadi Malkoç efendim."

"– Ben de Faris Erkman.. Evet, rahat görüşebiliriz."

O sırada, Aram Pehlivanyan başka bir hücre daha hazırlamaktaydı. Bu hücrede ise Dr. Hayik Açıkgöz ile Müntekim Ölçmen çalışacaklardı. Lâkin onları da bir parolayla tanıştırmak lâzımdı. Aram, bu tanıştırma için de bir parola buldu...

Yeni parola neydi?

Haşet Kitabevi'nin önünde, muayyen bir randevu saati tesbit edildi. Müntekim Ölçmen, buraya gelecek, bir "Tan Gazetesi"ni dörde katlayıp, elinde ters olarak tutacaktı. Dr. Hayik Açıkgöz de onu görünce, yanına yaklaşıp,

"– Burada gazete satılıyor mu?" diye soracak ve bu şekilde tanışacaklardı.

Evet, o gün, o saatte bahis konusu kitabevinin önünde bu parolayla buluşan iki komünist, daha ilk sohbette dost olmuş, ideal arkadaşlığı kurmuş, sonra da bu arkadaşlığı gizli komünist teşkilâtının yeraltı faaliyetinde iki önemli eleman olarak yürütmüşlerdir.

Gizli komünist teşkilâtının, elemanlarını buna benzer usullerle tanıştırmalarında en büyük fayda ise, şayet bir aksilik olur, yakalanırlarsa üçünün bir arada ele geçmemesi, dolayısıyla daha az zayiat verilmesiydi.

Onların bu esrarengiz buluşturma, esrarengiz tanıştırma yolları Siyasi Polis takibini hayli zorlaştırmakta ve teşkilâtı kolay kolay ortaya çıkarabilme, buna benzer usulleri yüzünden tam mânâsıyla mümkün olamamaktadır.

Her şeye rağmen, yine de gizli teşkilâtın bütüne çok yakın kısmı her türlü sırlarıyla ele geçmiş, maskeleri aralanmıştır...

---

* Bak: "Kırklı Yıllar" Cilt: 4, 1947 TKP Davası "Programım" Faris Erkman, sa: 23-31.

- XXV -

6.5.1967

Sertel'lerin Mareşal'den isteği neydi?

Mareşalin red cevabını Tevfik R. Aras Sertel'lere götürmüştü

Dr. Aras'ın dostluğuna güvenerek Cami Başkurt ve Zekeriya Sertel, 2 Eylül 1946'da Mareşal Fevzi Çakmak'a şöyle bir mektup yazmışlardı ve bu mektubu da yine Dr. Aras götürüp Mareşal'e vermişti. Mektup şuydu:

"Muhterem Mareşal,

Bugün Cami, beyefendi ile birlikte vaziyeti tetkik ederken, vardığımız neticeyi zat'ı devletlerinize arzetmeyi faydalı bulduk. Meclis'te intihap mazbataları hakkında cereyan eden müzakere ve varılan netice şu kanaati kuvvetlendirmiştir ki, Halk Partisi şimdiye kadar muhaliflere karşı oyunlarda muvaffak olmuş ve nihayet meclisin, hükûmetin ve cumhurreisinin meşruiyeti bakımından bir emrivaki vücuda getirmişlerdir. Bu işte bizi en ziyade üzen nokta, Halk ve Demokrat Partinin, zat'ı devletlerinin de halk nezdindeki büyük teveccüh ve itimadını sarsmak için adeta elbirliği ile hiç bir gayreti esirgememekte olmalarıdır."

Ve mektup "halkın, seçim münasebetiyle bütün tazyiklere rağmen ızdırabını ve iradesini ilk defa olarak ifade etmek fırsatını bulmuş ve intihabatta yapılan suistimallere karşı da isyanını tâ Çankaya eteklerine kadar sirayet eden mümayişlerde izhar etmiştir" şeklinde devam ediyordu. Daha sonra da Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel sadede geliyorlardı. Evet, mektup şöyle devam ediyordu.

"Halkın bu umumi tezahürü, meclisin, hükûmetin ve cumhurreisinin meşruiyetini tanımamakta olduğunun beliğ ifadesidir. Halkın bu temiz ve mukaddes heyecanı karşısında Demokrat Parti temsil kabiliyetini gösterememiş, Halk Partisi'nin oyunlarına boyun eğerek millete hiyanet etmiştir. Millet, bu heyecanına tercüman olmak hususundaki son ümidini zat-ı devletlerinize bağlamış bulunmaktadır.

Meclis'te kalıp, mücadeleyi millet kürsüsünden devam etmenin de imkânı kalmadığı son celselerdeki tecrübelerle sabit olmuştur, kanaatındayız. Milletin bu nezih ve mukaddes heyecanını kanalize ederek

onun haklarının çiğnenmemesini temin için bizce radikal bir harekete ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç şu iki noktaya dayanmaktadır:

Birinci nokta

I- Halkı ümitsizliğe ve yeise düşürmemek, Türk tarihinde ilk defa görülen bu milli tezahürü akamete uğratmamak lüzumu. Halk kendisine düşen milli vazifesini yapmış, iradesini izhar etmiş, sözünü söylemiştir. Şimdi haklarını müdafaa edecek ve kendisine yol gösterecek bir lider olarak gözlerini zat-ı devletlerine çevirmiş bulunmaktadır. Meclis'te kalmak, meclisin ve hükûmetin meşruiyetini tanımak demek olacağı için halk yeise düşebilir ve bir daha ne harekete ve ne de kendi başına dâvâsını halle teşebbüs edemez. Bu da memlekette anarşi doğurabilir.

II- Bir memleketin bugünkü buhranlı vaziyetinde harici emniyet meselesi ön safta gelen milli bir dâvâdır. Halka dayanmayan, halkın idaresi ile iktidara gelip, onun temsil selâhiyetini haiz olmayan gayrı meşru bir hükûmet ise memleketin harici emniyetini temine muktedir olamaz. Nitekim cumhurreisinin yeni seçimi münasebetiyle ecnebi devletlerden hiç biri, hattâ dost sandıklarımız dahi kendisini tebrik etmek teamülüne riayet etmemişler ve bu surette de bu seçimin meşruiyetini tanımadıklarını göstermişlerdir. Böylece bu idarenin Türkiye'nin harici emniyeti bakımından zararlı olduğuna şüphe yoktur.

Ne yapmak lâzım

Binanaleyh zat-ı devletlerinin meclis kürsüsünden kısa, veciz ve fakat kat'i bir nutukla meclisin, hükûmetin ve cumhurreisinin gayrı meşru olarak kurulduğunu, böyle bir mecliste bulunmakla onun mesuliyetlerine iştirak edemiyeceğinizi bildirerek çekilmenizi, gemisi batmak üzere bulunan bir amiral gibi bayrağınızı alarak dışarda halkla beraber, onun hakkını ve dâvâsını müdafaa etmenizi ve en tabiî ve zaruri bir hareket olarak görüyoruz.

Bütün milletin böyle bir hareket karşısında arkanızdan geleceğine emin bulunuyoruz. Şahsınıza karşı olan sonsuz bağdan ve memleketin selâmet ve kurtuluş ihtiyacından cesaret alarak vaki olan bu maruzatımızdan dolayı bizi mazur göreceğinizi umarız."

Mareşal'in cevabı

Dr. Tevfik Rüştü Aras tarafından götürülen bu mektubu Mareşal dik-

katle okumuş ve "hayır" demişti. Üstelik yazılı bir cevapa bile lüzum hissetmemişti. Dr. Aras, Mareşal'in cevabını şu mektupla Sertel'lere bildirdi:

"Aziz dostlarım Cami ve Sertel Beyfendilere,

Mektubunuzu Mareşal'e kendim götürdüm. Görüşlerinizi ben de izah ettim. Mareşal bu suretle hareketinizden çok memnun oldu. Yazacağım cevapta sönmez muhabbetlerini tekid etmekliğimi rica etti. Sizin de makul göreceğinizi kuvvetle ümid ettiğim netice ve kararı Özdemir oğlunuz tafsilâtıyla size arzedecektir. Bu münasebetle de derin hürmetlerimi sunarım."

Özdemir Evliyazade'nin anlattıkları da nihayet Mareşal'in "Hayır" cevabı etrafındaki sözlerden öteye gitmedi. O sıralarda Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Daimi İcra Komitesi'nin toplantısında da bu meseleler etraflıca görüşülmüş, varılan neticeler bir tutanakla tesbit edilmişti. Bu tutanak, Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel'in Mareşal'e yazdığı mektupta belirtilenlerle hemen hemen aynıydı. Bu yüzden de Mareşal'e yapılan teklif şayanı dikkattir. Bakın, bahis konusu tutanakta şöyle deniliyordu: Ve bu zaptı parti lideri Şefik Hüsnü Deymer tutmuştu:

Şefik Hüsnü'nün zaptı

"...Demokrat Parti'nin siyaseti iflâs ediyor. Meclisin meşruiyetini tanımış oluyorlar. Hükûmetin siyasi ve iktisadi tedbirlerine karşı halk faydasına mukabil teklifler ileri süremiyorlar. Siyasi mücadeleyi halka mal etmekten çekiniyorlar. Çünkü menfaatleri zıt bir çok varlıklı zümreler aynı bayrak altında kof bir muhalefet parolası altında toplanmış bulunuyorlar. Dış siyasette İngiltere'ye tagayyet* politikasına karşı ileri demokrat bir politika plânı ileri sürmek cesaretini gösteremiyorlar. Demokratların bu aciz meskenetlerini tenkit etmeye girişmek mecburiyeti yakın bir gelecekte hâsıl olacaktır. Bunu yaparken tedbirli hareket etmek ve hücumlarımızın siklek merkezini Halk Partisi'nin memleketi uçuruma sürükleyen Aglo-Sakson'lara karşı uşakça ve halkımıza karşı zorbaca anti-demokratik siyasetine tevcih etmek lüzumunu mütemadiyen göz önünde bulundurmak mecburiyetindeyiz. Bu çok nazik bir iştir. Demokratları ciddi surette tenkit etmekle beraber muhalefet cephesine sürüklemeye uğraşmamak lâzımdır."

---

* "Tâbiyet" olacak.

Ve yine Şefik Hüsnü Deymer'in Sıkı Yönetim Komutanlığı soruşturması sırasında verdiği yazılı ifadede ise şunlar vardı:

"...Seçime bir çok yerlerde hile karıştırıldığı hakkındaki haberler halk arasında yayılır yayılmaz Mareşal'in değil, kuvvetli bir ihtimalle Demokrat Parti'nin meclisten çekileceğini haber aldık. Mareşal'in siyasi görüşleri hakkında malûmatım yoktur."

Bunun arkasından da yine Şefik Hüsnü Deymer, şifahen şunları eklemiştir:

"Mareşal'in, meclisin meşruiyetini tanıması gerek bizi, gerek yakın dostlarımız Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel'i hüsrana uğratmıştır."

6.5.1967

Komünist Teşkilâtının Rusya'ya yolladığı rapor

Türkiye gizli komünist teşkilâtının yeraltı faaliyeti etrafında geniş tahkikatımızı yürütürken, teşkilâtın Moskova'ya, Komünist Enternasyonal'e gönderdiği bir raporu da ele geçirmiştik.

Komünist teşkilâtın maksadı, taktiği ve korkunç emellerini özetleyen bu raporu aynen yayınlıyoruz. Bu da onların maskelerini düşüren, hakiki hüviyetlerini ortaya koyan önemli bir vesikadır:

Rapor bir tarihçe ile başlıyordu:

"– ...Harp başlangıcında durum şöyle hülasa edilebilir. Hükümet, teşkilâtlanma gayretlerine karşı esasen mevcut olan sıkı yasağı bir kat daha sıkılaştırmıştı. Her türlü teşebbüs dahi bir hamlede önleniyor ve ve müteşebisler tedhiş, tevkif, nef'i vs. suretlerle faaliyet gösteremez bir hale konuluyordu.

Gençlik, dağınık durumda

Amele sınıfı tam bir teşkilâtsızlık içinde bocalıyordu. Faaliyetsiz, idaresiz bir tarzda sürünen tek tük meslek birlikleri de ortadan kalkmıştı. Küçük burjuvazi ve gençlik de aynı dağınık durumdaydı.

İnkılâpçılar, harpten az evvel kabul etmiş oldukları yeni taktik mucibince gizli teşkilâtlarını yok denilebilecek dereceye icra etmişlerdi. Buna mukabil tasavvur edilen, Halk Partisi'ne ve Halkevlerine girmek işi ancak çok küçük nispetlerde başarılmıştı...

Bunların yegâne faaliyetleri münevver gençlik arasında umumi karakterde bir sol ajitasyon yapmaya ve bazı sol neşriyatı desteklemeye inhisar ediyordu.

Bizzat kendileri de edebî bir Marksist mecmuacık çıkarmışlardı. Bu mecmuanın siyasi meselelere kat'iyyen dokunmaksızın hissiyata hitap eden bazı inkılâpçı şairleri, Marksist tahliller, tarihi materyalist vülgarizasyon makalecikleri neşrediyorlardı. Bu kadarı bile etrafta heyecanlı gençlik zümresinin toplanmasına ve harekete bazı kıymetli unsurlar kazandırmasına yaramıştı.

Nihayet hükümet; bunu da çok gördü. Türlü türlü faşist mecmua ve risalelerin çıkmasına aldırış etmediği halde, Yeni Edebiyatı 1941 sonlarında kapattı.* Muharrirlerinden belli başlılarını askeri mahkemeye verdi. Bundan evvel de amele ve gençlik arasında birkaç lideri Örfi İdare Komutanlığı nefetmişti."

SETA'nın kararı

Bu önemli rapor, daha sonra tarihçesini II. Dünya Savaşı'nın 2. senesi sonlarına getiriyor ve şöyle devam ediyordu:

"...Böylece harbin ikinci senesi sonlarında hareketin idarecilerinden ancak bir kaç kişi iş görebilecek durumda bulunuyordu. O sıralarda ilk defa bir SETA toplantısı yapıldı ve Platformda bu toplantıya hükümetin iç ve dış siyaseti, ana mevzu olarak getirildi. Uzun uzun gözden geçirildi. Hükümeti faşist telâkki etmek ve hakkında tamamiyle menfi, muhalif bir hat takipetmek görüşü muvafık görülmedi. İnkılâp hareketi için "Refik Saydam hükümetinin iktidarda kalması, bütün diğer ihtimallere müreccah olacaktı." Şimdi de 1942 senesi içindeki faaliyetlerimize gelelim:

1942 senesi içindeki faaliyetlerimiz, daha ziyade kanuni neşriyat üzerinde toplanmıştı. Ankara'da çıkan marksist iki ciddi mecmuaya muntazam rehberlik ettik. Bir taraftan da "Tan Gazetesi"nde umumi siyaset ve dünyadaki harp safhaları hakkında günü gününe görüşlerimizi akseden yazıların çıkmasını temine uğraştık. Bazan da bunları kaleme alarak neşrettirdik.

En verimli çalışma

Hareketin siklet merkezi biraz münevver gençliğe ağır basmaya başlıyordu. Zira rehber arkadaşlarımızdan ekserisi merkezden uzaklaşmış ve işçi sınıfı ile olan rabıtamız oldukça gevşemiş bulunuyordu. Böylece 1943 baharından 1944 baharına kadar olan harp devresinin en verimli, hareketimizin kredisini azami derecede yükselten bir sene oldu.

İleri sürülen harp aleyhindeki fikirlere karşı tenkitlerimizi ve hemen harbe girmemiz lüzumu hakkındaki görüşlerimizi ihtiva eden bir beyanname hazırladık ve bunu neşrettik.

Ne yazık ki bu beyanname geniş mikyasya dağıtılmadı.

Sonradan anlaşıldığına göre Mart 1944 tevkifatına takaddüm eden devrede en kıymetli arkadaşlarımızdan birçoğu, ulu orta hareketlerde bulunmaktan çekinmemiş, kolayca önüne geçilemiyecek birçok teknik hatalar işlemişler, gizlilik kaidelerimizi ayaklar altında çiğnemişlerdir.

Nihayet kendi tedbirsizlikleri yüzünden ele geçirdikleri ipuçları sayesinde, hareket içinde bilhassa fazla rol oynayan unsurların mahrum edilmeleri kararlaştırılmış ve 100 kadar mücahit 10-15 gün gibi kısa bir müddet içinde İstanbul, Ankara, Karabük ve diğer şehirlerde toplanmışlar, haklarında vahşiyane işkenceler tatbik edilerek, feci bir tahkikat açılmıştır.

---

* "Yeni Edebiyat" sosyalist gerçekçilik, Suphi Nuri İleri, 1998, Scala Yayınları; "Yeni Edebiyat" şiir antolojisi, Suphi Nuri İleri 1998, Scala Yayınları.

- XXVI -

7.5.1967

Sosyalist Partisi Lideri Esat Adil tevkif edilmişti

Sosyalist Partisinin hazırlığı gizli teşkilâtı endişelendirdi

Gizli komünist partisi teşkilâtına dağıtılan bültenlerin birinde Hükûmetin faşizm ve irticaa saptığı bildiriyor, arkasından günün siyasi meseleleri incelenirken Türkiye'nin, İngiltere'nin esareti altına sokulmak istenildiği büyük bir cür'etle ifade ediliyordu.

Yine Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in hazırladığı 31 Temmuz 1945 tarihli bir bu bültende, Toprak Kanunu'nun hiç de iyi maksatlar taşımadığı ilâve edilmiş, diğer bazı kanunlara da ağır hücumlardan sonra teşkilâtla ilgili fasıla geçilmişti.

Hücre elemanları iki kısma ayrılarak, direktifler buna göre düzenlenmişti. Verilen direktifler de, Komintern'in metotlarını taşıyor, esaslarının Moskova'dan alınmış olmasında artık şüphe bile kalmıyordu.

Sosyalist Parti

Gizli komünist partisinin İstanbul Vilâyet Komitesi'ni kuran Hüsamettin Özdoğu bu görevinde 1946 Mart'ına kadar faaliyet göstermiş, sonra da yine kuruluş hazırlığına başlayan Türkiye Sosyalist Partisi'ne geçince, liderleri Dr. Şefik Hüsnü Deymer'i çileden çıkarmıştı.

1946'da Cemiyetler Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılması sınıf esası üzerine partilerin kurulmasına müsait hükümler ilâve edilmesine dair tasarı meclise sevkedilmiştir. Bundan faydalanan Esat Adil Müstecabioğlu da resmen "Türkiye Sosyalist Partisi"nin kuruluş hazırlıklarına başlamıştı. Bu haber gizli komünist partisi teşkilâtında bomba tesiri yaratmış, böyle bir isim altında teşkilâtı genişletmek varken, aslan payını Esat Adil'e kaptıran Dr. Şefik Hüsnü hop oturup, hop kalkmıştı.

Hüsamettin Özdoğu, Esat Adil'e gizlice müracaat ederek, kendisinden özel bir görüşme için randevu almıştır.

Neler konuştular

Bu görüşme sırasında Esat Adil cemiyetin sosyalist merhaleleri geçirmeden komünizme gidemiyeceğini, bu yüzden ihtilâlci metotlarla gizli

şebekeler kurarak, kanunen ağır cezaları mucip beyannameler dağıtmak suretiyle faaliyette bulunmanın hem gayeyi, hem de işçi sınıfının aileleri ile berabet felâkete sürüklenmekten gayrı şey olmadığını anlatmıştı. Hüsamettin Özdoğu bu görüşmede Esat Adil ile anlaştı. Türkiye Sosyalist Partisi saflarında yer alacağını bildirdi.

Sadece Hüsamettin Özdoğu'nun İstanbul Vilâyet Komitesi'ni yüzüstü bırakıp gitmesi değil, arkadaşlarından bir kısmını da Türkiye Sosyalist Partisi'ne geçmek üzere ikna etmesi, gizli komünist partisi teşkilâtına kendi içinden indirilen bir darbe olmuştu.

Derhal "İleri Demokrat Cephe" sekreteri Nail Çakırhan, Boz Mehmet ile beraber koşup Dr. Şefik Hüsnü Deymer'e durumu haber vermişler uzun uzun mesele etrafında görüşmüşlerdir. Çok heyecanlanan Dr. Deymer, daha sonra bize şunları anlatmıştı:

"– Böyle bir entrikayla gizli teşkilâtın çökmesinden endişelendim. Derhal Hüsamettin Özdoğu'yu vilâyet komitesi görevinden azlettim ve yerine Mehmet Boz'u getirdim..." demiştir.

İki pusula getirdiler

Bu olaylarla ilgili görülen Türkiye Sosyalist Partisi lideri Esat Adil Müstecabioğlu da tevkif edilmiştir. Sorguların bu istikamette inkişafı sırasında birgün görevli bir memur içeri girdi.

"– Efendim, Esat Adil Müstecabioğlu sizinle görüşmek istiyor."

Dedi ve iki pusula uzattı.

Pusulalardan birinde "Huzurunuza celbimi rica ederim" diye yazılı, diğeri ise

"– Sıkı Yönetim Komutanlığı vasıtasıyla Cumhurbaşkanına ve Büyük Millet Meclisi Başkanlığına yazılı bir dilekçe idi." Esat Adil'in bu dilekçesini acele okudum.

"Kanun ve ahlâka aykırı hiçbir fiil ve harekette bulunmadığım halde 82 günden beri İstanbul Polis Müdüriyetinin bir hücresinde idam mahkûmlarından bile esirgenmeyen temiz havadan, güneşten mahrum yaşamaktayım.

Memlekete çeşitli hizmetler etmiş bir vatandaş ve siyasi bir parti liderine reva görülen bu muamele adalet ve demokrasi mefhumlarını lekedar eder bir mahiyet almıştır.

Şahsi hüviyetim* iade edilmediği takdirde "Açlık Grevi" yapmak

---

* "Hürriyetim" olacak.

suretiyle intihar etmekten başka çarem kalmamıştır. Bunun vebalinin kimlere ait olacağının takdirini Allah'a bırakıyorum."

Altında da "Allah vatanımı ve çocuğumu korusun" şeklinde bir ibare bulunuyordu. İmza yerine de Türkiye Sosyalist Parti Kurucusu Esat Adil Müstecabioğlu yazmış ve imzalamıştı.

Nöbetçi memuru çağırarak Esat Adil Müstecabioğlu'nu istedim. Biraz sonra geldi.

– Esat Adil Bey, biraz fazla telaş ve heyecana kapılıyorsunuz.

– Beyfendi 82 gündür büyük bir ıstırap içindeyim.

– Tahmin ediyorum. Fakat iki hukukçu olarak durumunuzu objektif bir açıdan tahlil edebiliriz. Siz Hüsamettin Özdoğu ile sosyalist partinizin komünizmi tahakkuk ettirmek gayesiyle kurulduğunu görüşüyor ve mutabakat yapıyorsunuz. Hüsamettin'in Cemiyetler Kanunu'ndaki değişiklik tasarısının kamuoyuna intikaline rağmen yeraltı komünist partisinin İstanbul vilayet sekreterliğine devam ettiğini de biliyorsunuz ve kendisiyle beraber komünist hücrelerin partinize gelmesine müsaade ediyorsunuz. Ne kadar hüsnüniyet iddiasında bulunsanız tahkikat hakimi sıfatıyla bu durum muvacehesinde hakkınızda herhangi bir karar vermeme hukuken imkân bulunmadığını herhalde siz de iyi bilirsiniz. Yine gayet iyi takdir edersiniz ki bu olaydaki davranışlarınızda samimi ve iyi niyeti ancak mahkemede hakimler kurulunun takdir ve kanaatları tâyin eder.

Pek tatmin olmuşa benzemiyordu. Fakat sesini çıkarmadı.

7.5.1967

Komünist faaliyeti devam ediyordu...*

Bu tevkifatı takip eden safha esasında, faaliyet zerre kadar sekteye uğramamış, bilakis bundan dersler çıkarılarak kusurlu ve çürük yönler ayıklanmış ve daha sarih olarak, geniş bir demokratik savaş cephesi kurmak istikâmeti tutulmuştur.

Tabiatıyla ilk haftalarda milli grup ve teşekküllerle olan bağlantıların çoğu kopmuş ve bazı kâfi derecede çevikleşmiş unsurlarda yılgınlık âlametleri görülmüş, faaliyetten yan çizenler olmuştur.

İdareci kadro mensuplarından, tedhiş ve tevkiften yakalarını sıyırmış olanlar, bunlar meyanında bir sene kadar evvel SETA işlerine alınmış genç bir mücahit** büyük yararlıklar göstermiş, evvelâ arkadaşlarının maneviyatını kuvvetlendirmeye, sonra da yeni şartlara göre, harekete yeni veche vermeye muvaffak olmuştur.

Siyasi durum yeni baştan gözden geçirilmiş, bilhassa Üniversite muhitinde hiçbir zaman hareketimize nasip olmayan küşayiş ve sür'atli bir serpilme kaydedilmiş, üç ay gibi kısa bir zaman içinde 150'si teşkilâtlı gruplara mensup olmak üzere 500 kadar gencin şiarlarımız etrafında harekete geçirmek imkânı sağlanmıştır.

Bunlar, Halkevinde faşist Profesör İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun verdiği konferansta itirazlar ve makûs tezahüratla, sükûneti ihlâl etmişler, sonra da konferansın dağılması gibi bir başarıyı elde etmişlerdir. Ocak ayı içinde Üniversite binası adeta polis hafiyeleri tarafından muhasaraya alınarak şüpheli sanılan birçok genç, bu meyanda teşkilâtlı kadromuza dahil bazı kıymetli mücahitler alınıp sorguya çekilmiş, tevkif edilmişlerdir. Bunların yakında İstanbul Sıkı Yönetim Mahkemesi'nde duruşmaları başlayacaktır."

Son paragrafta ne vardı

Raporun son paragrafında ise hükümetin sonunun yaklaştığı belirtiliyor ve şöyle deniliyordu:

"– Görülüyor ki son günleri yaklaşmış olan mevcut hükümet, ileri görüşlü vatandaşlara, ister bir teşkilâta mensup olsun, isterse hareketlerimize bir dostluk göstermekle iktifa etsinler, kat'iyyen ağız açtırmama kararını tatbik etmişlerdir. Fiili olarak elde etmiş olduğumuz yarı legal neşriyat imkânları, esaslı hadiselerle durum tehavülleri hakkında söz söylemek fırsatını bugün için elimizden almış bulunuyor. Bugün için bu siyasetle Sovyetler ve demokrasi düşmanı hükümet bizi illegaliteye doğru zorla itiyor."

---

* Dr. Şefik Hüsnü'nün evinde bulunan "rapor"dan.
** Mihri Belli.

- XXVII -

8.5.1967

Sosyalist Parti lideri Ağır Cezada beraat etti

"İleri Demokat Cephe"nin Amerikalılara müracaatı neydi?

Cemiyetler Kanunundaki değişiklikten faydalanarak resmen kurulan "Türkiye Sosyalist Partisi" lideri Esat Adil Müstecabioğlu'nun partisinin henüz kuruluş hazırlıklarında yeraltı komünist teşkilâtı elemanları ile temasları ve bir kısım komünist hücreleri bünyesine kabul etmesi sebebiyle Sıkı Yönetim Komutanlığınca tevkif edildiğini açıklamıştık.

Gerek Türkiye Sosyalist Partisi ve gerek komünist eylemli Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi haklarındaki tahkikat Sıkı Yönetim Komutanlığınca intaç edilmiştir.

Ancak, Sıkı Yönetimin kaldırılması dolayısıyla bütün bu dâvalar İstanbul İkinci Ağır Cezalar Mahkemesine intikal etmiştir. Mahkemece görülen lüzum üzerine vakı davete icabet ederek heyeti hakimeye Esat Adil Müstecabioğlu'nun hukuki durumunun mahkemenin yüksek takdirine taallük ettiği hususundaki görüşümüzü aynen izhar ettik.

Bu meyanda, Esat Adil Müstecabioğlu:

"– Efendim rica ederim, huzurunuzda Kâzım Bey açıklasınlar. Başbakan Recep Peker benim tevkifim hakkında kendilerine ima yoluyla dahi olsa bir ikazda bulunmuşlar mıdır?" dedi.

Mahkemece tarafımıza tevcih olunan bu suale

"– Muhterem hakimlerim, Katiyyen böyle bir şey varit olamaz. Sayın Recep Peker otoriter bir şahsiyettir. Bu tarz hareketini düşünmek hata olur." diye cevap verdik.

Mahkemece Esat Adil Müstecabioğlu hakkında beraat kararı verilmişti.*

Hüsamettin Özdoğu'nun yeraltı vilayet komitesi sekreterliğinden azlinden sonra yerine Mehmet Boz'un getirildiğini bildirmiştik. Mehmet Boz, Celâl Benneci'nin de yardımıyla gizli komünist partisinin Beyoğlu mıntıkasını ikinci defa teşkilatlandırmıştır.

---

* İki partinin birleşmesi hakkındaki protokole rağmen.

Kurtuluş'ta Hasanakinin kahvesinde Tütün işçisi Hasan Erim'le buluşarak bu defa onun sekreterliğinde Hasan Erim, F. Garan, Ahmet Tezcan'la müştereken yeni Beyoğlu mıntıkasını teşkil etmişlerdir. Mehmet Boz'un yükü ağır olduğundan Beşiktaş'taki gizli matbaa Celâl Benneci'nin evine nakledilmiş ve orada çalıştırılmaya başlanılmıştır.

Hemen şurada kaydedelim ki, tahkikatta geniş itiraflarda bulunan Celâl Benneci gizli matbaayı evinde sakladığını itiraf etmiş, birlikte evine gidilerek döşeme tahtaları arasında bütün teferrüatı ile çıkarılan matbaa tarafımıza teslim edilmiştir.

İleri Demokrat Cephe

Aydınlar arasında kurulmasına karar verilen İleri Demokrat Cephe adlı gizli teşekkül için doktor Şefik Hüsnü Deymer 25 maddelik bir program, ayrıca propagandanın esasını teşkil eden 9 madde halinde şiarlar tesbit etmiştir.

Doktor Şefik Hüsnü Deymer'in evinde yapılan aramalarda bulunan cephe programı ve bununla ilgili parti neşriyatının belli başlı maddeleri şunlardır:

"–... Milli istiklalimizin temelleri Sovyetler Birliği ile sıkı dostluk ve işbirliği sayesinde atılmış olduğundan bundan sonraki istiklâlimizi sağlamlaştırmamızın ilk şartı, onların yüzde yüz itimat edebileceği (?) bir hükümeti başımıza getirmekle kabildir..."

"–... Bütün hükümet daireleri, Ordu ve Okullarda faşizmle ırkçılık safsatalarına katılmış bulunanları sözle, yazı ile öğmüş ve yaymış memur, öğretmen ve komutanlar çabuklukla temizlenmeli rehber rolü oynayanlar zarar vermeyecek hale getirilmelidir..."

Yani, bunların öldürülmeleri* gerektiği belirtilmekte ve belli balı maddelere şöylece devam edilmektedir:

"–... Faşizm ve irticaa karşı savaştıklarından dolayı muhtelif tarihlerde mahkûm veya sürgün edilmiş veya zan altında hapse tıkılmış, mahkemelere verilmiş olan mücahitler af edilmelidir..."

"–... Bu savaşların** seyri esnasında yaptığımız tahrikâta ilgi gösteren, fakat henüz her safhada bizi takip edecek kadar olgunlaşmamış

---

* "Öldürülmeleri" yorumu açık bir art niyet eseridir. Yukarıdaki tümcede bu anlamda bir şey yoktur.

** Savaşımlar olmalı.

kimseleri cephe gruplarında yarı resmî şekilde toplamalı, faaliyete sevk etmelidir..."

Nasıl buluşturuldular?

Bu program ve esasları gizli komünist teşkilâtında belli başlı kimselere okutulmuş ve kısa zamanda yayılmıştı. Şimdi tatbikatına sıra gelmişti.

Komünistler polis takibinden çok çekinirler. Toplantılarının gizliliğine, birbirleriyle irtibata bilhassa merkezi teşekküllerle temasa titizlik derecesinde dikkat ederler. Bu sebeple Nail Çakırhan'ın cephe teşkilâtında yardımcısı olan Celâl Benneci ile buluşma randevusu dahi şifreli olarak Doktor Şefik Hüsnü Deymer tarafından tesbit edilmiştir.

Her iki elemanını Taksim Abidesi önünde ayrı ayrı telefon irtibatı ile buluşturmuştur.

Taksim'den Harbiye istikametine doğru yürüyen iki kurucu "İleri Demokrat Cephe"nin merkez hücresinin teşkilinde mevcut elemanları esaslı surette eleştirme yaptıktan sonra bir karara varmışlardır.

Celâl Benneci Reşat Fuat Baraner şebekesinden tanıdığı ermeni vatandaşlar arasında sevilen ve bilahare ermenice müntesir "NORLUR" gazetesinin sahibi olan Aram Pehlivanyanı uygun görmüştür.

Nail Çakırhan da gene Reşat Fuat Baraner şebekesi tarafından neşrolunan "En Büyük Tehlike" adlı broşürün yazarı görünen Faris Erkman'ı seçmiştir. Müşterek bir kararla Nail Çakırhan'ın Kandilli'deki evinde bir randevu tesbit edilmiştir.

Bu toplantıda derhal bir mutabakata varılmış ve "İleri Demokrat Cephe'nin Yönetici Merkez Hücresi" (Nail Çakırhan, Faris Erkman, Aram Pehlivanyan) arasında kurulmuştur. Yapılan görev bölümünde Nail Çakırhan sekreterliğe, Faris Erkman Babıali'de basın muhitinde faaliyete, Aram Pehlivanyan da bilhassa ermeni vatandaşlar arasında olmak üzere cephenin teşkilât şefliğine memur edilmişlerdir.

Hücre genişletildi

Faris Erkman o tarihlerde yapılan belediye seçimlerinde namzetliğini koyarak Cephe programını ustaca işleyip tehlikeli kısımlarını çıkardıktan sonra "Prorgamım" adı altında bastırıp dağıtmıştır.

Merkez hücresi, Küçüksu Kandilli-Aksaray'da muhtelif toplantılar yaparak cephe teşkilâtına Doktor Hayik Açıkgöz, Barkev Şamikyan, Leon İller, Jak İhmalyan, Müntekim Ölçmen, Doktor Hulusi Dosdoğru, Mustafa Arhavi, Hadi Malkoç, Yusuf Balkanlı, hususî randevu ve paro-

lalarla birbirleriyle tanıştırılarak Haşet Kitabevi, İkbal Kıraathanesi vs. mahallerde buluşturmak suretiyle "İleri Demokrat Cephe" hücrelerine girmişlerdir.

Merkez hücresinin yükünün ağırlaşması sebebiyle Doktor Şefik Hüsnü Deymer'in muvafakat ve talimatı alınmış, hücre takviye edilerek,

(Nail Çakırhan, Faris Erkman, Aram Pehlivanyan, Müntekim Ölçmen, Doktor Hulusi Dosdoğru) şeklini almıştır.*

Hususî parolalarla buluşturulan bu kimselerin doktor, hukukçu, iktisatçı, serbest ressam ve yazar olduklarına bilhassa dikkatinizi çekmek isteriz.

Amerikalılara müracaat

Türkiye Komünist Partisi'nin bir taktiği de Amerika Birleşik Devletleri'nin yetkili şahıslarına, gazetecilerine ve hatta diplomatlarına sempati, yakınlık ve onlara jurnalcilik idi. Komünist Partisi'nin 1945 yılı faaliyeti sırasında memleketimizi ziyaret eden Birleşik Devletler, Basın Başkanı Ms. Wilbur Forest ve Constitution Gazetesi sahibi Mc. Gill'in İstanbul'da, Amerikan Haberler Servisi'nde misafir kalacağını haber alan Dr. Şefik Hüsnü Deymer, basın başkanına hitaben Fransızca olarak yazdığı 21 Şubat 1945 tarihini taşıyan mektubunda şöyle diyordu:

"Memleketimiz hakkında malumat edinirken yalnız resmi ve yarı resmi kaynaklardan bilgi alınması lâzım geldiğini hatırlatmak isterim. Zira Türkiye'de otoriter rejim iktidar inhisarını kıskançlıkla elinde bulundurduğu için, faşistlikten mülhem olan metod ve icraatı da demokrasiyle perdelenmeye çalışılmakta, resmi ve yarı resmi şahsiyetler tarafından desteklenen bu riyakâr idare, o derece maharetle idare edilmektedir ki, yabancıların, aldatıcı dekorların maskelediği hakikati öğrenmelerine imkân bırakmamaktadır."

Yine bu mektupta "Tahsilini Amerika'da yapan Mihri Belli adındaki gencin teşkil ettiği anti-faşist gençler birliğinin yakalanıp, tevkif edilmesinin bu teröre bir misal teşkil ettiği" belirtilmiş, 1944'den itibaren demokratik hürriyetlerin sağlanması için memlekette ayrıca kuvvetli bir cephenin kaynaşmakta olduğu, zaruret icabı cephenin gizli olarak yürütülmekte bulunduğu bildirilmiştir.

---

* Bazı iddiaların aksine Mihri Belli bu kuruluşta yoktur.

Dr. Deymer'in yanı sıra Nail Çakırhan da kendisine "Gizli faaliyette bulunmak zorunda kalmış bir sendikalar idare heyeti temsilcisi" süsü vererek Constitution Gazetesi sahibi Mr. Ralph Gill'e giderek, ziyarette bulunmuş, bu ziyaretten önce de yine Fransızca olarak şöyle bir mektup göndermiştir:

"Tahammül edilmez şartlardan dolayı, sendikaların gizli olarak teşkilâtlandıklarını, muzaffer, büyük Amerika demokrasisinin mümessili sıfatıyla yurdumuzda ve çalışmamızda bizi manen destekleyeceğinize güvenimiz olduğu gibi, Ankara Hükümeti'nin otoriter ve mürteci karekterini açıklayacağınıza, bilhassa demokrasi ve milletlerin hürriyeti için savaşan büyük müttefiklerin güya dost sayılan böyle utandırıcı bir rejimin mahiyetini meydana çıkaracağınıza inanıyoruz."

- XXVIII -

9.5.1967

Sertellerin damatlarının yazdığı mektupları açıklıyoruz

Serteller Tan olayından sonra Amerika'ya iltica etmek istedi

Üniversite gençliğinin "Tan Gazetesi" matbaasını ve idarehanesini tahrip etmesinden sonra Sabiha ve Zekeriya Sertel'ler, durumu derhal Romanya'da görevli bulunan Amerikalı damatları F.O. Brien'e bildirmişlerdir.

F. O. Brien'den Sertel'lere gelen mektubun metni de aynen şöyleydi:

"Sevgili Babacığım,

Böyle bir talihsizliğe kurban gitmenize ne derece üzüldüğümüzü takdir edersiniz. Annemiz gibi sizin de ne kadar ümitsizliğe düştüğünüzü, tesellinin pek fayda vermeyeceğini biliyorum.

Onun için sizi sevdiğimizi ve hürmet ettiğimizi söylemekten başka ne denebilir ki. Bu mektupla beraber Amerika Birleşik Devletleri Ankara Büyükelçisi Wilson'a ve Constitution Gazetesi yöneticilerinden Mc Gill'e de birer mektup yazdım. İkinci bahsettiğim zâta yazdığım mektup daha mufassaldır. Bu mektupta Türk gazetecilerinin cezalandırılacak duruma düştükleri takdirde yardımını esirgemiyeceğine dair vaadini de hatırlattım. Green Welda'ya da yazdım.

Amerika'ya havale

Gördüğünüz gibi vaziyeti en iyi şekilde açıklıyor hakkaniyeti de Amerikan duygusuna havale ediyorum. Buna rağmen bazı haller vardır ki kaçınılması imkânsızdır. Bunların ne dereceye kadar yardım edebileceklerini de pek kestiremiyorum.

Bütün vaziyet sizi Amerikalıların Rus sever komünist tanımalarına bağlıdır. Komünist olduğunuz kanatindeyseler bu müracaatım pek fayda vermez. Ruslarla aramızdaki açıklığın büyüklüğünü Rus'ların bizden ne kadar nefret ettiklerini mümkün olan her hadisede, her milleti aleyhimize çevirmeye uğraştıklarını siz orada takdir edemezsiniz.

Bu kimin kabahatidir. Daha doğrusu onların bizden şüphe etmeleri, bizim onlara itimad edememiz için hangi taraf önce buna sebebiyet

vermiştir. Bunu tayin edecek durumda değilim. Herşey gösteriyor ki, Amerika Rusya'nın oyununu oynamaya kalkışan herkese arkasını çevirmektedir. Bu oyunun bir kısmı her memleketteki hükûmeti zayıflatmak, Hitler'in tatbik ettiği 5.ci kol usulü, işi halkın menfaatini düşündüğünden değil, sırf Rusya'yı düşündüğünden yapmak mahalli istibdatı Rus istibdatı için devirmek, doğrusu fenaya müteveccih bir harekettir.

Sizin ıslahat mücadeleniz Rus menfaatine uygun geliyorsa, Amerika elbette sizden şüphe eder. Size bunları açıkça yazışımın sebebi, teessürünüzü arttırmak değil, vaziyeti olduğu gibi aksettirmek içindir.

Gerek Mr. Wilson'a ve gerek diğerlerine yazmış olduğum mektuplarda göreceğiniz veçhile faaliyetinizin Ruslarla tezat teşkil edecek yöne doğru olduğunu göstermeye çalıştım.

Asıl hatayı işlemeyin

Annemin durumunda bunu yapmak tabii daha zordur. Fakat sizin bitaraflığınız dolayısıyla onu halletmeye çalıştım. Amerika Birleşik Devletlerine gitmek arzusundaysanız muvaffak olabilirsiniz. Ve orada mes'ut olacağınıza eminim.

Buraya veya Rus kontrolu altında bulunan herhangi bir yere gitmeniz büyük bir hata olur. Zira gelir gelmez politik bakımdan ölmüş farzedilebilirsiniz. O andan itibaren Rus bayağılıklarına da âlet olmaya mahkûmsunuz.

Bu hareketinizle Amerikalıların lanetini de kazanmış olursunuz. Amerika'nın Türkiye'den yakın zamanda bazı değişiklikler isteyeceğine eminim. Bu da sizin durumunuzda fayda verebilir.

Ümitler iyi temenniler ve sevgilerle."

Zekeriya ve Sabiha Sertel'lerin, Bükreş'te görevli damatları F.O. Brien, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ankara Büyükelçisi Mr. Wilson'a da şu mektubu yazmıştı:

Wilson'a yazılan mektup

"Sayın Bay Wilson,

Kayınpederim Zekeriya Sertel ile karısı Sabiha Sertel'in 4 Aralık 1945 tarihinde, İstanbul'da bulunan matbaasının tahrip edilmesi ve şahsının da tehlikeye maruz kalması hadisesinden dolayı bu mektubu yazıyorum.

Sizce de malûm olduğu üzere, aynı zamanda Sovyetlere ait mülklere de taaruz edilmiş, Rus konsolosluğunun tecavüze maruz kalmaması için hususi tedbirler alınmıştır.

Benim gibi siz de takdir edersiniz ki Örfî İdare'nin bulunduğu İstanbul Hükûmeti'nin muvafakati olmaksızın böyle bir hareket halk tarafından ne tertiplenebilir, ne de icra edilebilir. Bana öyle geliyor ki, Türkiye Hükûmeti tahmin edemediğim bir sebepten Rusya ile anlaşmayı bir kenara bırakıyor, hiç değilse Türk-Sovyet yakınlaşmasına taraftar olanları matbaasını tahrip ediyor.

Zekeriya Beyin bildirdiğine göre İstanbul'da Amerika Birleşik Devletleri Konsolosluğu, kendilerinin siyasi himaye için yaptıkları müracaatı reddetmiştir.* Bundan da anlaşılıyor ki, sizin emrinizde bulunan İstanbul Konsolosluğu, Türkiye Hükûmeti'nin muvafakatini alarak hareket etmiştir. Zekeriya Bey ve karısı Türkiye'de hâlen iktidarda olanların idaresine nihayet vermek demek olan dahili ıslâhat istedikleri için bu duruma düşmüşlerdir. Kendilerine ve adamlarına komünist ve Rus taraftarı diye hücum etmek işlerine gelmiştir.

Romanya'daki durum

Romanya'nın bugünkü diktatörlüklerine karşı gelmek isteyen samimi muhalefeti yıkmak için kendilerine faşist veya Amerikan, İngiliz taraftarı gibi hücum etmeleri misalindekinin eşi. Bu hakikati gizlemek için kullanılan eski bir taktiktir.

Sayın Byrnes'in karışık olan yerlerde diplomat yerine namuslu gazetecilerin gönderilmesini tercih eden beyanatı üzerine hâlen Romanya'da bulunuyorum. Mes'uliyeti müdrikim. Burada Sovyet İdaresi'nde gördüğüm herşeye karşı derin bir nefret duymaktayım. Bu idare amansız bir terör, demokrasi ve adaletle istihza kısacası Amerikan milletinde daima infial uyandıran şeylerle doludur.

Bu sükûtu önleyemiyecek ve kanuni olan herşeye karşı Amerikalıların duydukları geleneksel samimi inancı yayamıyacak olursak, kaçınılmaz bir savaşın eşiğindeyiz. Bu mücadeleyi kazanmamızın tek çaresi her tarafta yayılmış olan Amerikalıların doğru ve haklıya karşı olan nefreti izhat ile kaabildir. Amerika'nın hayat ve refahı, tarihimizin idamesi, dışarıda cereyan eden olaylarla yakınen ilgilidir. Bugüne kadar

---

* F.O. Brian'ın bu iddiası tamamen gerçek dışıdır, olsa olsa kendi varsayımıdır.

Ruslara karşı kullandığımız bu silâhı, onların bu defa bize karşı kullanacağı yer Türkiye'dir.

Fayda sağlayabilirsiniz

Kanaatimce Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'i himaye etmek, milletimizin inancını onlara destek yapmak yerinde bir fikir olacaktır. Amerika'ya gitmeleri ve orada vatandaşlığa girerek İ.S. dahili teşkilâtında çalışarak fikirlerinden istifade edilebilir veya başka servislerde kullanılabilir kanaatindeyim.* Kendileri için istenilen garantiyi verebilirim. Hürmetlerimle."

F.O. Brien'in diğer mektubu ise "Constitution" gazetesi sahibi ve yöneticilerinden Mr. Ralphe Mc. Gill'e yazılmıştı. Bu mektubun metni de aynen şöyleydi:

"Sayın Mr. Mc. Gill,

İstanbul'a yapmış olduğunuz seyahat sırasında, diğerleriyle birlikte tanıştığınız Tan Gazetesi sahibi, kayınpederim Zekeriya Sertel'in 4 Aralık 1945 günü halkın ani ayaklanması ve yaptığı gösteri neticesi matbaası tahrip edilmiş ve hayatları tahlikeye sokulmuştur. Bunu, kendisinden aldığım bir mektuptan öğrendim.

* Bu da Serteller'le ilişkisiz F.O. Brian'in kişisel bir arzusundan ileri gitmemektedir.

- XXIX -

10.5.1967

Tahran'da ortaya çıkan sahte Peygamber

Ermenice neşredilen bir gazete gençliğe meydan okuyordu

Bunun sebebi Zekeriya beyin Türkiye'nin millî bütünlüğünü yıkmaya çalışması ve Rus siyaseti gütmesi olarak gösterilmiştir. Bu zabıta şehrinde yaptığımız kısa ziyarette, Türkiye'nin gizli ve üniformalı polisleri tarafından ne kadar sıkı kontrol ve gözetlemeye tabi tutulduğunuzu eminim ki anlamışsınızdır.

Neden kızıl oldu

Orada bir süre ikametim müddetince şu kanaate vardım ki, polisin ilgilendiği bir şahıs olduğunuz takdirde her hareketiniz sıkı bir kontrol altındadır. Binanaleyh böyle bir şehirde günlerce evvel tertibine başlanmış, Halk Partisi'ne yakın bir meydanda toplanmış ellerinde sopa, bayrak ve balta taşıyan bir halk kitlesinin, polisin muvafakati olmadan harekete geçmesi imkânsızdır. Zekeriya beyin bana yazdıklarını İstanbul'dan gelen Amerikalı bir arkadaşım da aynen teyit etmiştir.

Kalabalık, Üniversite rektörünün hararetli hitabesi, hükûmeti tutan bir gazetecinin "Uyanın" adlı bir tahriki, bilâhare İstanbul Polis Müdürü'nün, insan zayiatı olmamak şartıyla izin vermesinden sonra bu hareket organize edilmiştir. Tasavvur buyurunuz ki, 4 seneden beri Örfi İdare Kontrolu altında olan bu şehirde her türlü gösteri de yasaktır.

Zekeriya bey bir komünist değildir. O, Amerikan terbiyesi almış, düşündüğünü, gördüğünü, sizin mes'ut yurdunuzda olduğu gibi söylemek hakkını açıklıkla müdafaa eden bir liberaldir.

Karısı Sabiha'ya gelince, o tatbikattaki komünizmin ne olduğunu iyice anlaması için Rusya nüfuzu altındaki yerlerde kısa bir zaman bulunması icabeden bir salon çiçeğidir. O da tahsilini Amerika'da yapmıştır. Türkiye'ye dönünce sosyal reform, çocuk refahı hakkındaki fikirleri belki reddedildiği için "Kızıl" olmuştur.

Neden ben yazdım

Zekeriya bey, dışarıya çıkmaya cesaret edemediği için size bunları ben bildiriyorum. Bunun başlıca iki sebebi vardır: Birinci sebep, sizin Türk gazetecilerine sıkıntıları olduğu olduğu takdirde müracaatlarını ve Birleşik Devletlerde kendilerini destekleyeceğinizi vaadetmiş olmanızdır. Kaldı ki Türk Hükümeti, liberal bir gazeteyi bertaraf etmek için hüviyetleri meçhul bir tahrik kitlesi meydana getirmiştir.

İkinci sebep, benim için çok önemlidir.

Zekeriya beyin bildirdiğine göre Amerika Birleşik Devletleriyle İngiltere, himaye ve yardım taleplerini reddetmiştir.* Bunun sebebi Türkiye'de İngiliz siyasetinin yerleşmesidir.

İngiltere, Amerika Birleşik Devletleriyle Rusya arasında çıkacak bir harpten en kârlı hisseyi almak peşindedir. Onun için Türkiye-Yunanistan-Ortadoğu'da büyük siyasete karışıyor ve Türkiye'de Rus aleyhtarı hükûmeti destekliyor.

Hakikat budur

Rus işgali altındaki yerlerde Rusların yapmış olduğu mezalimi ve onların iç yüzünü anlatarak ahlâki nefreti biz de uyandırmış olduk. Ben, sayın Byrnes'in diplomat yerine namuslu gazetecilerin gönderilmesi sebebiyle Amerika Birleşik Devletleri'nin bir memuru olarak Romanya'dayım.

Acı hakikatı yazmak bana tuhaf geliyor. Buradaki karanlık, kirli himayeyi, bayağılığın son haddini bulan sadece kuvvet hâkimiyetine dayanan yalancı demokrasiyi, korkusuz olarak tesbit ettiğim raporlarımla Romanya'dan bildirmekteyim. Bugün, Rusya'nın tutumu karşısında herhangi bir ülkede kuvvet gösterilerini kabul etmememiz gerekir.

Bana şahsen en acı gelen tarafı, müsaadenizle açıklayayım. Türkiye'de vuku bulan olay, orada bulunan muhabirimiz tarafından tarafsız bir görüşle Amerika'ya bildirilmemiştir. Gazetecimizi gayet iyi tanırım. Hattâ bu hadiseyi ters istikamette aksettirmesinin sebebini de biliyorum. Uzun zaman Türkiye'de bulunmasından faydalanarak, kendisine varidat getiren bir servis kurmayı sağlamıştır.

Memleket dışındaki haberler servisimizin acıklı bir halidir bu. Halbuki Amerikan halkı günü gününe doğru haberler bekler. Eğer görüşle-

---

* Gerçek dışı bir yorum, olayın iç yüzünü bilen Nail Çakırhan hayattadır.

rimde beni haklı görüyorsanız, lütfen fikirlerinizi A.S.N.E.ye bildirerek ve münasip şekilde İçişleri Bakanlığı'na bilgi vererek Zekeriya bey ve karısı, Amerikan tabiyetine geçmeyi arzu ettikleri takdirde, onlara Amerikan vizesi verilmesini temin ediniz. Birleşik Devletler istihbarat servisinde faydalı olacakları kanaatindeyim. Sizden haber beklerim. Saygılarımla."

Tan Matbaası olaylarını, yazılarımızın başında sizlere uzun uzun anlatmıştık. Lâkin bu olaylarla yakından ilgili, fakat kamuoyuna intikal etmeyen taraflar vardı.

1946 yılı başlarında bazı ajanlar, Tahran'da, "Avak" isimli bir Ermeni gencinin mucizelerle hastaları ve sakatları iyileştirdiğini, bunun yepyeni bir peygamber olarak ortaya çıktığını bildirmeye, Avak'ın propagandasını yapmaya başlamışlardır.

Norlur Gazetesi'nde

Hâtta Avak'ın mucizeleri için İstanbul'da bile bazı broşürler bastırılıp, dağıtılmaya başlanılmış, lâkin Sıkı Yönetim Komutanlığı bunları maksatlı gördüğü için hepsini toplattırıp, yayınevlerine de talimat vererek bulundurulmasının dahi yasak edildiğini bildirmişti.

Bu defa Ermenice yayınlanan Norlur, Jamanak ve Marmara gazeteleri Avak'ı ele alarak, aralarında mensup oldukları Katolik ve Gregoryan tarikatları yönünden leyhinde ve aleyhinde neşriyata başlamışlardı. Komutanlık bu neşriyatı da lüzumsuz görmüş, menetmiş, gazete mümessillerine de sıkı tenbihatta bulunulmuştu.

Sonradan gizli Komünist teşkilâtında görevli Aram Pehlivanyan'ın satın aldığı Norlur gazetesinin o zamanki sahibi Vahan Toşikyan, evinde hasta yatarken kapıcısı bir mektup getirmiş ve,

"– Bunu, size verilmek üzere bırakmışlar" demişti.

Vahan Toşikyan, 15 Mart 1946 tarihli bu mektubu irkilerek okudu. Zira mektupta şöyle denilmekteydi:

"Avak, peygamberlik payesine yükselmiştir. Buna Ermeniler tamamen, Türklerin de büyük kısmı artık inanmaktadır. Avak'a itikat eden genç üniversiteliler, Türk arkadaşlarına sizin Norlur'da, Avak aleyhindeki kötü neşriyatınızı anlattılar.

Biliyorsunuz Ermeni üniversitelilerle Türk arkadaşları sık sık futbol temasları yapar. Dolayısıyla bu temaslar sırasında da bol bol mevzuu görüşmüşlerdir. Birgün, Üniversiteli gençler gazetenizin idarehanesine

taarruz edeceklerdir. Baş muharririniz Zaven Biberyan'ın Hükûmet aleyhtarı yazılarını bahane ederek idarehanenizi tahrip edeceklerdir. Hattâ evinizi bile yakabilirler. Tan Gazetesi'nin, Sertel'lerin dırumuna düşebilirsiniz. Bu kepazeliğe nihayet vermelisiniz."

Gazetede yayınlandı

İleri Demokrat Cephe ile Türkiye Sosyalist Partisi paraleline giren Norlur Gazetesi'nin 18 Mart 1946 tarihli nüshasında ise bu mektup aynen yayınlanmış, sonra da büyük puntolarla:

Bir acayip tehdit mektubu aldık. Bunu savcılığın dikkatine arzederiz. Üniversiteliler "Tan" gibi, "Norlur"un da matbaasını, hükûmete karşı yazdığımız makaleleri mesnet tutarak tahrip edeceklermiş. Donkişotların hücumunu bekleriz.

Yukarıdaki sersemce yazıyı aynen, tashih etmeden, bütün gramer, cümle ve imlâ hatalarını muhafaza ederek neşrettik. Adresimizi biliyorlar. Matbaamızın kapısı açık. Donkişotları bekliyoruz."

Bu son paragrafı, devletin ırkçılık cereyanlarına karşı hassasiyetine rağmen ekalliyet tahrikçiliği yaparak yazdığı makalelerle dikkati çeken Zaven Biberyan*, yetkisinden faydalanarak mürettiphaneye gitmiş ve ilâve ettirmişti.

Esasen heyecan içinde olan gençliğin "Donkişot" gibi kelimelerle tahrik ve tahkir edilerek huzuru asayişi bozucu hareketlerin meydana gelmesine sebep olan Norlur'un bu neşriyatından dolayı, bütün ilgilileri tevkif edilmiştir.

Yapılmakta olan tahkikat sırasında, kapıcı Takuhi'nin verdiği eşkâl üzerine, bu sırada Norlur'un idarehanesine gelen Ermeni vatandaşlardan seyyar bir vaiz yakalanıp, müdüriyete getirildi.

---

* Altmışlı yıllarda Zaven'le T.İ.P'de arkadaşlığımız süregelmiştir.

- XXX -

11.5.1967

Komünizm ve ırkçılık ayrı ayrı yönlerde gelişiyordu

Yenicamide bulunan bir mektup Hükûmet için komünist diyordu

Gece yarısı dinlemek zorunda bulunduğumuz bir vaiz ile aramızda cereyan eden konuşma ise şöyleydi:

"– Lütfen Avak hakkında bilgi verir misiniz..?"

"– Efendim, Avak denilen hilebaz adam sahtekârın biridir. Tanrı buyrukları hakkında hiç bir bilgi sahibi olmayan bu adama Hazreti Musa, Hazreti İsa, Hazreti Muhammed efendilerimizin yüksek kudsiyetleri, yüksek şahsiyetleri gibi bir şahsiyet izafe etmek din bilgilerimize aykırıdır. Tahmin ederim ki, bunun altında başka türlü maksatlar yatmaktadır.

Müsaada ederseniz size İncil'den, Kuran'ı Kerim'den âyetler okuyarak bu hususu aydınlatalım."

"– Buyrunuz, memnun oluruz."

Cebinden küçük ebatta bir İncil ve Kur'an-ı Kerim çıkardı. Evvelâ İncil'den okudu ve etraflı bir şekilde izah etti. Bilâhare Kur'an-ı Kerim'den inanılmayacak bir kabiliyet ve makam üzerine âyeti kerimeler okuyarak mantıkı şekilde tefsirler yaptı. Ahır zaman neb'isinden sonra peygamberlik iddialarının dinen mümkün olmadığını etraflı bir şekilde izah etti.

Ağlamaya başladı

Temiz yüzlü bir vaizdi. Gregoryan mezhebindendi. Sonra kendisine serbest bırakıldığını bildirdim. Olduğu yerde şaşırıp kalmıştı. Bunu hiç de tahmin etmiyordu. Yutkundu. Sonra da gözyaşlarını tutamadı. Hem ağlıyor, hem de:

"– Beni serbest bıraktığınızdan dolayı ağladığımı zannetmeyiniz, diye ekliyordu.

"Hak Talâa bana, sizi bu hususta aydınlatmak gibi büyük bir vazife vermiş. Ona şükrediyorum. Onun için göz yaşlarımı tutamadım."

O halde Norlur gazetesine tehdid mektubu yazan şahıs bu olamazdı. bunun bir Katolik olmasından şüphelenmeye başladık ve ısrarla bu şahsı arıyorduk.

Norlur Gazetesine tehdit mektubu yazan şahsı yakalamak için Siyasi Kısım geniş bir faaliyet ile çalışıyordu. Muvaffak olmak için de Paskalya törenleri iyi bir vesile olacaktı. Paskalya Yortusu sırasında, İstanbul'da Saint Antoine Kilisesinde Siyasi Kısım memurları tarafından geniş bir tertibat alındı.

Matbaanın bulunduğu hanın kapıcısı Araksi, tehdit mektubu yazan şahsı görünce tanıyabilecekti. Çünkü bu şahıs, ikinci defa bir tehdit mektubunu getirip Araksi'ye vermişti. Araksi'de kilisedeydi ve çok geçmeden Karabet Hopser ismindeki bu şahsı tanımakta gecikmedi.

Avak'ın Peygamberliği

Tahran'da türeyen ve türlü safsatayla peygamberliğini iddia eden şahıs, Karabet'i o kadar inandırmıştı ki, yakalanıp Emniyet Müdürlüğü'ne getirildiği gün ifadesinde bunu açıkça söylüyordu.

Hatta Karabet, hastaların, şifa bulmaz denilen sakatların el yazılarını alıp Avak'a gönderiyor, gelen efsunlu büyülü, sözde şifa getirecek cevapları da sahiplerine ulaştırıyordu. Bunları da anlattıktan sonra, bize:

"– İnanmalısınız ki, mübarek zattır." dedi. "Hasan Rıza Soyak'ın da mektubunu gönderdim. O da şifasını bekliyor."

Neticede Karabet Hopser ve etrafında çalışanları mahkemeye sevkettik. Lâkin çıkarılan Af Kanunu ile dâvâları düştü.

O sıralarda bu olaylara tamamen zıt yönde gelişen bazı olaylar da vardı. Yenicami'de bir gün, öğle namazı kılmakta olan bir vatandaş, önündeki halının kenarından ucu meydana çıkmış, bir zarf bulmuştu. Bu zarfı açıp bakmış ve içinde eski yazıyla yeşil mürekkeple yazılı mektubu da hayretle okumuştu. Sonradan bu mektup da bize intikal ettirildi ve üzerinde aynen şöyle yazılıydı:

Yeşil mektupta ne var?

"– Ey Müslüman kardeş, Başımızdaki hükûmet dini ortadan kaldırdı. Komünist bir hükûmettir. Artık bununla savaşmak zamanı gelmiştir. Biz müminler İslamiyet'i kurtaracak ve bu komünistleri ortadan kaldıracak bir teşkilât kurduk. Bu mektubu alır almaz iki gün sonra Sultanahmet Camii'ne git. İkindi namazından sonra, ikinci imamın arkasında yüksek sesle üç defa kamet getir. Vereceği talimata göre hareket et."

Bu mektubun altına da muhtevası pek okunmayan bir mühür basılmıştı. Mektubu okuyan vatandaş, elindeki zarfı aldığı gibi doğruca Em-

niyet Müdürlüğü'ne getirmiş, kapıdaki nöbetçi polis memuru vasıtasıyla da Siyasi Kısım'a intikal ettirmişti.

Mektup muhteviyatı derhal Sıkı Yönetim Komutanlığı'na, Ankara'ya ve ilgili bakanlıklara da bildirildi. İkinci bir "Menemen Olayı" yaratacak ihtimalde görülen böyle bir teşkilâtın meydana çıkartılması lâzımdı.

Emniyet Müdürlüğü, bütün polislerine sivil elbiseler giydirerek camilere tevzi etti. Bir yandan da polisin nazarlarını başka tarafa çevirerek, çok daha değişik hareketler mi hazırlanıyor diye apayrı şüpheler de vardı. Bu yönden de tahkikatlar derinleştirilmekteydi.

Emniyet tedbirleri artırıldıkça, bu nevi mektupların adedi de artıyordu. Hergün muhtelif cins 10-15 mektup toplanmaya başlanılmıştı. Son mektuplarda, devlet memurlarının hepsi de itham edilmekteydi. Lâkin bunları yazanlar kimlerdi? Hâlâ ip uçları bulunamamıştı.

Yazanı yakaladılar

Üslûp ve cümleler muntazamdı. Bu sebeple İstanbul'da vaazlarında çelişik konuşmalar yapan meşhur imamlar, hocalar, vaizler emniyet müdürlüğüne getiriliyordu. Bu arada şüpheli görülenler de netice belli oluncaya kadar nezarethanede bekletiliyordu. O tarihlerde Siyasi Kısmın tecrübeli ve kıymetli elemanlarından Suavi Ortaç, ortayaşlı bir adamın camide hareketlerinden şüphelenmiş, onun arkasında namaza durmuştu. Derken, adam koynundan çıkardığı bir mektubu, camideki halının kenarına sıkıştırırken de suçüstü ele geçti.

Derhal evinde arama yapıldı. Mühür ve bu mektupları yazdığı yeşil mürekkep bulundu. Emniyet Müdürlüğü'nde kendisine tekrar bir mektup yazdırıldı. Bu yazı, mektuplardaki yazılarla karşılaştırıldı. Evet, tamamdı, aranılan suçlu buydu. Emniyet Müdürü Ahmet Demir'in odasında, Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Sabit Noyan, İstanbul Valisi Lütfü Kırdar, Emniyet Birinci Şube Müdürü ve ben, bir toplantı yaptık. Bu toplantıdan sonra da seyrek sakallı, anormal bakışlı, 60 yaşlarındaki sanık huzura getirildi. Sıkı Yönetim Komutanı'nın emriyle, bu zatı sorguya çekmeye başladım:

"– Bu mektupları kim hazırladı?"

"– Ben hazırlıyorum efendim. Camilere kendim bırakıyorum."

Buna sebep neydi

"– Peki niye yazıyorsun?"

"– İşte o sebep mühim. Efendim, ben 10 yaşındayken babam öldü.

Yetim kaldım. Annem bir imamla evlendi. Okumaya çok hevesliydim. Mektebe gidiyordum. Muallimlerimin takdirini de kazanmıştım. Hatta Fransızca ders alıyordum. Bir gün küçük bir Fransızca kitapla eve geldim. Üvey babam bu kitabı görünce,

"– Bu çocuk kâfir olacak.. diye küplere bindi. Kitabı alıp, yırttı. Annemi de tazyik altında bulundurarak beni mektepten aldırdı. O zamandan beri hocalara karşı içimde bir kin vardır. Bu müthiş bir kindir. Ara sıra bu kimin şiddetlenir. Hemen oturup, böyle mektuplar yazarım. Nasıl olsa bunlardan biri polisin eline geçer diye düşünürüm. Böyle bir hâdisenin hocalar tarafından tertiplendiği tahmin edilir. Birkaç hoca tevkif edilir, ben de intikamımı alabilirim düşüncesindeydim efendim."

"– Bundan evvel de böyle mektuplar yazdın mı?"

"– Cumhuriyet devrinde üç defa yazdım. Bir hayli hocayı da içeriye tıktırdım efendim."

Adamı dışarı çıkattık. Arşivlerin acele aranılması emredildi. Hakikaten bu hâdiseden 10-15 sene kadar evvel ayni mühürle ve ayni yazılarla yazılmış mektuplar bulundu. Bu şahsın bir akıl hastası olduğuna şüphe kalmamıştı. Müşahedeye aldırttık. Bilâhare Bakırköy Akıl Hastanesi'nden de bunun "Şifa bulmaz bir akıl hastası olduğuna" dair rapor geldi.

Komünistlere yardım

Dincilik faaliyetlerinin yanında komünistler de boş durmuyordu. 1945-1946 yıllarında komünist partisini bizzat yöneten Dr. Şefik Hüsnü Deymer, bu gizli teşkilâtından iki mühim dalın yakalanıp tevkif edilmeleri üzerine, bu defa "Burjuva İdaresine Karşı Mücadele eden Komünistlere Yardım Teşkilâtı"nı kurdu. Mopr denilen bu teşkilâtın başına da Moskova'da yetiştirilmiş olan Ahmet Furuncu getirildi. Üstelik "İleri Demokrat Cephe" tahsisatından, Nail Çakırhan, bu iş için Ahmet Furuncu'ya nakden 1000 lira vermiş, ayrıca da maaş bağlamıştı. Mopr Teşkilâtı, vilâyet komitesini yöneten ve aslında Örfi İdare tarafından Gaziantep'de oturmaya mecbur edildiği halde kaçırılıp İstanbul'a getirilen Mehmet Boz'a da maddi yardımlarda bulunmuş, ayrıca gizli komünist teşkilâtının matbaası için de masrafları üstüne almıştı. Cezaevlerinde tutuklanan komünistlerin birlikte yiyip içmeleri, diğer tutuklularla kıyaslanamayacak kadar mükellef iaşeleri dikkati çekmiş ama, bu hususta bilgi alınamamıştı. Sonradan bunun Mopr teşkilâtı tarafından temin edildiğine dair bilgiler durumu aydınlattı.

- XXXI -

12.5.1967

Yeraltı faaliyetinden usanan gizli teşkilât üyeleri*

"Türkiye Sosyalist, Emekçi ve Köylü Partisi"ni kurdular

Türkiye'de gizli komünist teşkilâtını yürüten Dr. Şefik Hüsnü Deymer, sorgusu sırasında büyük bir rahatlıkla "Sosyalist" ve "Komünist" tabirlerini, birbirlerinin yerine kullanıyordu.

Halbuki "Komünist" bir partinin kurulması yasak lâkin Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikle "Sosyalist" görüşlü bir partinin teşekkülü ise serbest idi. Zaten, bundan faydalanan Esat Adil Müstecabioğlu da o sıralarda Türkiye Sosyalist Partisi"ni kurma hazırlıklarına girişmişti. Bu hazırlıklar sırasında gizli komünist teşkilâtının hücre elemanlarından bir kısmını da kendi saflarına çekmeye ikna etti.

Bir maske varken

Böylece Esat Adil'in partisinde, komünistler de artık rahat rahat hareket edebileceklerdi. Böyle bir duruma rağmen, SETA, gerek kanundaki değişiklikten, gerekse "Sosyalist" tabiri etrafında bir teşekküle yönelmekten uzun zaman kaçınmış, dolayısıyla 3 ayrı teşkilâtını yâni II. İstanbul Vilâyet Komitesi'ni, İleri Demokrat Cephe ile buna bağlı hücre teşkilâtlarını, sonra da Burjuva'ya karşı mücadele eden mücahitlere yardım kurulu'nu yeraltı faaliyetlerinde kalmaya mecbur tutmuştu. Ama bir yanda Esat Adil'in teşkilâtlandırdığı partide gizli komünist partisinin üyelerinden bir kısmı "Sosyalist" maskesi altında rahatça faaliyet gösterirken, öte yanda gizli komünist partisinin pek çok üyesi, yeraltı faaliyetlerinden bıkmış usanmışlardı.

---

* TÜSTAV'da yayınlanan "Kırklı Yıllar" dördüncü cildinde konunun gerçek yüzü açıklanmış bulunmaktadır. TKP hiç bir dönemde "gizli teşkilat" taraftarı olmamıştır, aksine Hükûmetlerin yasaklayışlarından dolayı dönem dönem bu yolu seçmek zorunda kalmıştır. Esat Adil Müstecaplıoğlu ise ancak TKP Merkez Komitesi (Seka) teklifi üzerine legal sosyalist partiyi kurmayı kabul etmiş ve TKP İstanbul İl Komitesinin yardımı ile partiyi kuracakken Dr. Şefik Hüsnü'nün lideri bulunduğu TKP'den kopmuştur. K. Alöç bile bile olguları ve tarihleri saptırmaktadır. (RNİ)

Herşeye rağmen, SETA'ya karşı seslerini çıkaramamış, hiçbiri Esat Adil'in yaptığına imrendikleri hâlde, böyle bir yola yönelmeyi isteyememişlerdi.

1946 Mayıs'ında artık SETA'nın keyfi (!) yerine gelmiş ve bir parti hazırlıklarına başlamaya karar vermiştir. Bu parti "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" olacaktır. Âsıl gaye de, gizli komünist teşkilâtında bilfiil çalışan elemanları bu parti saflarında toplamak, faaliyetleri artık su yüzüne çıkarıp, yeraltından kurtarmaktır.

Nizamname hazırlandı

Bu niyetle SETA, derhal bir toplantı tertipledi ve kurulacak yeni partinin hazırlıklarına başlanıldı. Önce bir nizamname lâzımdı. Bu nizamname içinde, gözle komünist partisinin nizamnamesi adeta ana hatları teşkil ediyordu ve hazırdı. Dolayısıyla bu nizamname, ufak tefek değişiklikler, daha doğrusu bir kamuflaj ile yeni partinin tüzüğü oluverdi. Bu eski nizamnameden evvelce bahsetmiştik. 45 maddelik münderecatında, gizli komünist partisinin faaliyetini çiziyor, istikametini tâyin ediyordu.

Bilahare gizli teşkilâttan Ferit Kalmuk'a direktif verildi ve sendikalar birliğini kurması için hazırlığa başlanılması istenildi. Bir yandan da Dr. Şefik Hüsnü Deymer, kurulacak yeni partinin geniş hazırlık faaliyetini üstüne almıştı.

Kurucular arasında tanınmış kimselerin bulunması, halk nazarında itibar kazandıracaktı. Dr. Deymer, bu düşünceye evvelâ Cami Baykurt, Sadrettin Celâl Antel, Zekeriya Sertel, eşi Sabiha Sertel'i hemen celbedileceğini tahmin etmişti. Dr. Deymer, önce Cami Baykurt'la görüştü.*

Kabul ettiremedi

Bu görüşmede Baykurt'a, hemen her şeyi anlatmış, lâkin:

"– Teşebbüsünüz muhakkak ki güzel ve hayırlıdır. Fakat Cihan siyasi münasebetlerinde bir istikrar olmadan ve memlekette sol düşmanlığı gerektiği gibi yatışmadan bu faaliyet tehlikeli olabilir" şeklinde hiç de beklemediği bir çekimser cevapla şaşırmıştı.

---

* 1945 yılında Ferit Kalmuk babam Suphi Nuri'ye Dr. Şefik Hüsnü adına gazete çıkartmayı teklif ettiğinde bana da Cami Baykurt ve Esat Adil'in çıkartacakları "Yeni Dünya" gazetesinde çalışma görevini verdi ve kurulacak Partide Cami Bey ile Esat Adil'in bulunacağını bildirdi. Bu görevi Esat Adil kabul etmiş, ancak sonra Partiden kopmuştur.

Çok diretti, lâkin ilk müracaat ettiği Cami Baykut'u iknaya muvafak olamadı. Cami Baykurt, ısrar karşısında,

"– Doktor bey affedersiniz, ben durumu bir daha gözden geçireyim. Zatı âlinize kararımı bildiririm" demekten başka cevap bulamamış, onu savdıktan sonra da "red" kararını bildirmişti.

Dr. Deymer ikinci müracaatını ise, Aydınlık Grubu'ndan, Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde birlikte mahkûm edildikleri ideal ve kaderbirliği yaptıkları, arkadaşı Sadrettin Celâl Antel'e yaptı. Fakat, bu müracaata bizzat gitmemiş. İleri Demokrat Cephe Merkez Hücresi'nden Müntekim Öçmen ile haber göndermişti.

"– Garanti" diyordu. Ama bu da netice vermedi. Zira, Antel Müntekim Öçmen ile şu haberi gönderdi:

"– Sakın haa. Tecrübeli insanlarız. Ortalık daha düzelmedi. Sonra düşünürüz."

Dr. Deymer bu cevaplara çok içerliyordu. O hâlde Sabiha Sertel'le konuşalım ve gerek onun, gerek arkadaşlarının iltihakını temin edebiliriz, şeklinde bir kanaatteydi. Sabiha Sertel'le irtibat kuruldu. Fakat o da, nazik bir cevapla:

"– Hayır." dedi "Şimdilik pek erken."

Doktor küplere biniyordu

Hele Sabiha Sertel'den de böyle bir cevap alınca Dr. Deymer artık küplere biniyordu. Yakınlarına söylediği şu sözleri de sorgular sırasında tesbit ettik:

"– Bu umumi korkaklık karşısında yüksek münevverlerimizin sosyalist bir harekete faydaları dokunmasına inanmak, ümidetmek safdillik olacaktır. Onlar katılmasalar da biz partiyi kuracağız."

Nitekim, çok geçmeden kuruluş hazırlıkları tamamlandı ve SETA'nın arzu ettiği tarzda parti kuruldu. Bu partinin kurucuları ise başta Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Müntekim Öçmen, Ragıp Vardar, İbiş Aydınlatan idi ve 19 Haziran 1946 tarihinde, parti, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi olarak ortaya çıktı.*

Gizli Komünist Şûrası, yâni SETA'nın emriyle kurulan "Türkiye

---

* Kurucuları arasında Dr. Habil Amato, Fuat Bilege, İstefo Papadopulos, H. Emin Manoğlu bulunmaktadır. (T. Z. Tunaya, T. Siyasi Partiler sa: 704.) Bunlar sanık bile olmadılar. Oysa Fuat Bilege ile Habil Amato Daimi İcra Komitesi üyesi idiler.

Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" teşkilâtlanırken, üyeliklerine daima sabıkalı komünistleri ve onların yakından tanıdığı komünizm sempatizanlarını tayin ediyordu.

Nitekim gizli komünist teşkilâtından İstanbul Vilâyet Komitesi üyesi Ragıp Vardar, yeni partinin "Daimi İcra Komisyonu"na getirildi. Galip Sezik, "Vilâyet İdare Heyeti Sekreterliği" görevine alındı. İleri Demokrat Cephe'nin hücre faaliyetlerinde bulunan Müntekim Öçmen'in yeni partide işi Ragıp Vardar ile beraber "Merkez Takviye Üyeliği" idi. Nail Çakırhan, Vilâyet İdare Heyeti, Propaganda Şefliğine; Aram Pehlivanyan, Vilâyet İdare Heyeti Takviye Şefliğine tayin edildi. Faris Erkman'a Fatih İlçe İdare Heyeti Başkanlığı, Mustafa Arhavi'ye Beyoğlu İlçe İdare Heyeti Başkanlığı gibi önemli görevler verildi.

Ankara teşkilâtı

Diğer gizli, komünist teşkilâtı üyeleri de güvenlik durumları ve hizmetlerine göre muhtelif kademelere dağıtıldılar. Yeni partinin Ankara teşkilâtını ise SETA'nın mühim elemanlarından Zeki Baştımar kurmuştu. Zeki Baştımar bu çalışmalardan önce Dr. Şefik Hüsnü Deymer ile konuşmuş, Ankara Üniversitesi'nde görevli "Yurt ve Dünyacılar"ın müteşebbis heyete katılmalarını kararlaştırmışlardı. Lâkin Zeki Baştımar, Dr. Deymer'e Ankara'dan gönderdiği bir raporda, bu kimselerin gerek memuriyetleri gerekse diğer bazı sebeplerden partiye katılamıyacaklarını bildirdi.

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ne üye kaydedilenlerin sabıkalı komünistler ve komünizm sempatizanları olmasına bilhassa dikkat edildiğini bildirmiştik. Tüzüğe bunun için:

"– Kurucu üyelerden veya daimi icra komisyonundan birinin tavsiyesi.." şeklinde bir de şart konulmuş, ama bu şart ile asıl neyin kasdedildiği maskelenmiştir.

Parti kurulduktan sonra, Merkez Daimi İcra Komisyonu teşkilâta bir tamim göndermiş, seçilen konferansçılar tarafından emekçi üyelerin esaslı bir şekilde yetiştirileceklerini bildirmişti. Bu konferansçılardan biri de Nail Çakırhan idi.

- XXXII -

13.5.1967

İsmi Komünistler arasında sayılınca Sabahattin Ali'nin açtığı dâva bazı nümayişlere sebep oldu

Nail Çakırhan'ın adeta vilâyet vilâyet dolaşarak, partisinin üyelerine verdiği konferanslarda şunları söylemişti:

"– Yıllardır hep aynı kaldık. Hep aynı gaye için beraber döğüştük. Çocuklarımızla hapishanelerde beraber yattık. Bugünleri de biz, hürriyetlerimiz pahasına kazandık. Bugünler bize, nice kıymetli arkadaşlara, meselâ bir Nâzım Hikmet'e maloldu. Meselâ bir 4 Aralık hadiselerine maloldu.

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ne sosyalist diyoruz. Fakat bunun sosyalistliği birçok memleketlerde olan sosyalist partiler gibi değildir. Çünkü onlar emekçi ve köylü yığınlarını aldatan, sosyalistlikten uzak, hakiki kapitalist partileridir.

Meselâ İngiliz İşçi Partisi denilen İngiliz Sosyalist Partisi, Fransız Sosyalist Partisi bunlara birer misal teşkil etmektedir. Halbuki bizim partimiz, amele sınıfının hakiki menfaatlerini korumak için her şartta, her imkânda durmadan, yılmadan döğüşmüş olan, icabında ölmesini bilen amele sınıfının en şuurlu mücahitleri tarafından kurulmuştur."

Nail Çakırhan'ın bahsettiği 4 Aralık Hâdiseleri, daha önce de bahsettiğimiz gibi Tan Gazetesi'nin ve sol temayüllü diğer bazı neşriyat organlarının tahribi hâdisesidir. "Kimimiz öldük" derken de, Hasan Basri Alp olayını kasdetmiştir. Hatırlanacağı gibi Hasan Basri Alp, uzun bir takipten sonra yakalanmış ve Emniyet Müdürlüğü'nde sorgusu yapılırken üst katın penceresinden kendini fırlatıp, intihar etmişti.

Hücre tabiri yerine

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nde, gizli komünist teşkilâtının "Hücre" tabiri yerine "İstihsal Grupları" ismi kullanılmış, takviyeci şeklindeki deyimler muhafaza edilmiş, bunların yanı sıra bir de "Yoldaş Tahkikat Mahkemeleri" kurulmuştur.

Ayrıca, bu resmi partinin iç politikadaki taktiği de, yine SETA üyelerini yaptığı bir toplantıda tesbit edilmiş, sonra da partinin yüksek ka-

demelerinden alta doğru yayılıp, benimsetilmiştir. Bu taktik "Olanca güç ile muhalefeti desteklemek"tir.

Bu taktikle çalışılırken, teşkilât da bir yandan genişletilmiş, İzmir'deki geniş faaliyet ise, gizli komünist partisinin buradaki elemanları tarafından yürütülmeye başlanılmıştır.

Bu faaliyetler, öteden beri gizli teşkilât tarafından zaman zaman mufassal raporlar halinde Moskova'ya ulaştırılmıştır. Moskova'ya giden raporlar arasında, meselâ Pravda Gazetesi'nde makalelere bile mevzu teşkil eden biri vardır ki bahsetmeden geçemeyeceğiz.

Faris Erkman'ın broşürü

1943 yılında Türkiye'deki gizli komünist partisi, Faris Erkman'ın imzasıyla "En Büyük Tehlike" isimli bir broşürü yayınlamaya muvaffak olmuştu. Bu broşür, memleket içinde büyük yankılara sebep oldu ve yayınlandığı sırada da Dr. Şefik Hüsnü Deymer tarafından bir raporla, Moskova'ya ulaştırıldı. Pravda, bu broşüre dayanan yazılarını, işte bahsettiğimiz rapor üzerine neşretti. Bu gerçeği de Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in sonradan bize yaptığı itiraflardan çıkarıyoruz. Bu broşür, esasında "Irkçılık" meselesini ele almış, bunun etrafında uzun boylu açıklamalarda bulunmuştu.*

Faris Erkman'ın imzasıyla, Türkiye gizli komünist teşkilâtının yayınlamaya muvaffak olduğu broşür, geniş yankılar uyandırmıştı. Bu broşüre karşı ilk tepki de Peyami Safa'nın 29 Haziran 1943'te "Tasviri Efkâr" Gazetesi'nde yazdığı "Tahrikçilerin Topuna Cevap" başlıklı bir makale ile oldu.

Peyami Safa, bu makalesinde özetle şöyle diyordu:

"Nihayet hep bu mahut M. Zekeriya'nın Tan Gazetesi'nde üç gün evvel, büyük serlevhalarla ve üç sütun yazısıyla bu broşürü metheden bir makalenin de çıktığını görünce, Faris Erkman isimli tahrikçinin mahiyetini ve kendisine havale edilen rol hakkında zerrece şüphem kalmadı.

O Tan Gazetesi ki, Antel imzasıyla son zamanlara kadar yazıları çıkan başlıca muharrirlerden biri, Sadrettin Celâl Antel, vaktiyle "Aydınlık" isimli komünist mecmuasının kurucularından biridir. İstiklâl Mah-

---

* Kırklı Yıllar" Cilt 1, Bu konudaki Dr. Şefik Hüsnü'nün itirafları sözü, K. Alöç'ün sürelice kullandığı uydurma-kötüleme taktiğinin eseridir.

kemesi'nde komünistlikten mahkûm olmuştur.*

Nâzım Hikmet'e gelince

O Tan gazetesi ki, sahiplerinin can ciğer dostu olan ve ideal arkadaşları Nâzım Hikmet, Türk Ordusu'nu isyana teşvik suçundan hapistedir.

O Tan Gazetesi ki Dino kardeşleri yazı kadrosunda tutmaktadır. Bu komünist sabıkalılarının Tan Gazetesi'nde toplanmaları bir tesadüf müdür.

Fakat herşeye rağmen Antel'ler, Sabiha ve Zekeriya Sertel'ler meşum faaliyetlerine açıkça devam ediyorlar."**

Peyami Safa, yazısının altında da Zeki Velidi Togan ve Turancı tanınan diğer bazı kimseleri methediyordu. Görülüyor ki Tan, şimşekleri çoktan üstene çeken bir gazete olmuştu. Nitekim 1946 yılında komünist partisi tahkikatını yürütürken, gizli komünist teşkilâtının bu gazeteye rahatlıkla sızdığı, kendi görüşlerini aksettiren yazılar yazmayı sağladığı açıkça ortaya çıkmıştı.

Yine "En Büyük Tehlike"nin yarattığı yankılara dönelim. Peyami Safa'dan sonra Orhan Seyfi Orhum "Maskeler Aşağı" başlıklı bir broşür ile en büyük tehlikenin iç yüzünü tahlil etmiş, daha pek çok yazılar, makaleler birbirini kovalamıştı.

Sabahattin Ali'nin dâvası

Bu meyanda sağcılar içinde liderlik tezahürleri de kendini göstermiş, karşılıklı ithamlara varan broşürler neşredilmiştir. Irkçılık-Turancılık hareketinin öncülerinden Nihat Adsız da Orhun Dergisi'nin 16.cı sayısında, zamanın başbakanı Şükrü Saracoğlu'na açık bir mektup yayınlamıştı. Bu mektupta tesbit edebildiği bazı komünistlerin isimlerini saymış, bunların Milli Eğitim Bakanlığı camiasında himaye edildiğini belirterek, Hükûmet'e çatmıştı.

Bu mektupta Sabahattin Ali'nin de ismi vardı ve Sabahattin Ali, yazıyı okuyunca, Nihal Adsız aleyhine Ankara'da bir dâvâ açtı. Dâvânın açıldığı gazete haberleri şeklinde duyurulunca, bu defa hiç de arzu edilmeyen nümayişler yapmışlar, aleyhte tezahüratla şimşekleri kendi üstlerine çekmişlerdi.

Şunu hemen belirtmek isterim ki, o zaman Nihal Adsız'ın bahis ko-

---

* S.C. Antel o davada komünistlikten mahkûm edilmemiştir.

** Prof. S. Celâl Antel o dönemde İ.Ü. Pedagoji enstitüsü başkanıydı.

nusu yazıda sayıp döktüğü komünist sanığı isimler üzerinde, ilgililer durmak lüzumunu göstermedi. Halbuki birkaç sene sonra bu isimler etrafında çok şey tesbit ettik. Meselâ 1946 yılında, komünist partisi tahkikatı sırasında "Yurt ve Dünya" dergisinin komünist partisi kontrolü altında neşriyat yaptığı tespit edildi.

Gizli teşkilâtla ilgisi

Hattâ 1946 yılında Esat Adil Müstecabioğlu ve Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in evlerinde, iş yerlerinde, partilerinde ve üzerlerinde yapılan aramalar neticesi, elde edilen vesikalar da Sabahattin Ali'nin gizli komünist teşkilâtıyla irtibatını ortaya koydu.

Şöyle ki, Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin bir devamı olan ve "Sosyalist" maske altında su yüzüne çıkan "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi"nin "Merkez Daimi İcra Komisyonu" haftalık toplantılarını aksatmadan devam ettirirken, toplantı konularını da Dr. Şefik Deymer bir deftere not etmekteydi.

Ele geçirilen bu defterin 12 Ağustos 1946 tarihli sayfasında toplantı konusu şöyle özetlenmişti:

"Siyasi Durum, Sovyetler'in Boğazlara dair notası."

"Sabahattin Ali'nin yardım teklifleri."

"Bina İşçileri Sendikası tarafından entrikalar."

Bu durum karşısında Sabahattin Ali'nin Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ne yardım teklifi önemli görülmüş, bunun tam mânâsıyla ortaya çıkarılması için de, serbest dolaşmasındaki mahzurlar hesaba alınarak, tevkifine karar verilmişti. Dolayısıyla Sabahattin Ali, Sıkı Yönetim Komutanlığı emriyle alınıp, Emniyet Müdürlüğü'nde, Siyasi Kısım nezarethanesine konuldu.

Üzerindeki muhtıra

Fakat Sabahattin Ali'nin yakalanması ani olmuş, derhal Müdüriyete sevkedildiği için de üzerindeki muhtıra defterini saklamaya fırsat bulamamıştı.

Emniyet Müdürlüğü'nde üstü aranınca, bu defterin ele geçmesi, Sabahattin Ali'nin sapsarı kesilmesine sebep oldu. Defteri inceledik. İçinde çok önemli notlar vardı ve bu notların neler olduğunu, bugün bile açıklamak yerinde olmayacaktır.*

---

* Doğru, yanlış bu kadar çok şeyi açıklayan K. Alöç'ün bu iddiası havada kalmaktadır.

- XXXIII -

14.5.1967

Hazırlıksız bir anında konuşturmak için Sabahattin Ali'yi, sabaha karşı uyandırıp, âni sorguya çektim

Büyük tahkikatlarda, Siyasi Kısmın nezarethanesinde kalan sanıkları hiç ummadıkları sıralarda ve umumiyetle sabaha karşı uyandırıp, sorguya çekmek, uyku sersemliği içinde birçok sırlarını vermeleri bakımından epeyce işimize yarıyordu.

Büyük tahkikatlarda portatif karyolasını makam odasına getirip orada ikamet eden Emniyet Müdürü ile de bu hususta mutabık kaldık. Sabahattin Ali'yi, bir gece sabaha karşı uyandıracak ve cevaplara hazırlıklı olmadığı bir anda sorguya çekecektik.

Sabahattin Ali getirildi

Nitekim o sabah, çok erken saatlerde Emniyet Müdürü'nün odasında buluştuk. Nöbetçi memura, hemen Sabahattin Ali'yi getirtmesini söyledim. Biraz sonra da, arzu ettiğimiz bir mahmurluk içinde Sabahattin Ali karşımızdaydı.

Kırlaşmış saçları, gözlüğü, kısa boyuna rağmen zinde yapısı ile onu ilk defa görüyordum. Tipik bir insandı. Gerçi üzerinde daha henüz uyanmış olmanın mahmurluğu vardı ama, bu mahmurluk çok geçmeden kaybolup gitti. Yerine gözleri cin gibi parlayan, üstelik cevapları esprili bir Sabahattin Ali geliverdi..

Üstelik, büyük bir rahatlıkla, sanki kırk yıllık ahbabmışız gibi konuşuyordu. İlköğretmen Okulu mezunu olduğunu, bilahare ortaokul öğretmenliği imtihanını verdiğini söyledi. İyi Almanca biliyordu. Talebeliği sırasında "Aydınlık" dergisini elinden düşürmediğini, üzerinde bunun büyük etkileri olduğunu sözlerine ilave etti. Daima da bu derginin heyecanını duyduğunu belirtiyor. Konya'da öğretmenlik yaparken mahkûm edildiğini, fakat Af Kanunu'ndan faydalanarak çıktığını anlatıyordu.

Sabahattin Ali yazardı ve aynı zamanda Devlet Konservatuvarı'nda görevliydi. Nihayet sorguya şöyle başladım:

Sol Fikirler ve...

"– Neşriyatınızda sol fikirler fazlaca hâkim görülüyor..?"

"– Evet efendim. Ben, samimi bir sosyalist mefkûreliyim. Yurt ve Dünya Dergisiyle de alakalandım. O grubun hepsiyle yakınlığım mevcuttur. İstanbul'da Cami Baykurt ile, Sertel'ler ailesiyle samimi dostluklarım vardır. Fakat sizi temin ederim ki, komünist teşkilâtıyla kat'iyyen alakam olmamıştır.."

"– Böyle bir gizli teşkilât var mı..?"

"– Üç dört sene kadar evvel Suat Derviş ve kocası Reşat Fuat Baraner'in, böyle bir teşkilâtla alakaları dolayısıyla yakalanıp tevkif edildiklerini, son zamanlarda da Pertev Naili Boratav'ın kardeşlerinin bir kısım üniversitelilerle beraber nezaret altına alındıklarını işittim efendim."

"– Dr. Şefik Hüsnü Deymer'i tanır mısınız..?"

"– Aydınlık neşriyatından tanırım. Zaten onu Türkiye'de tanımayan da hemen hemen yoktur. Lakin temasım olmamıştır."

"– Sosyalist partilerle temasınız..?"

"– Esat Adil bey yakın arkadaşımdır. Gerçek bir sosyalisttir. Onun partisini benimserim. Diğer sosyalist parti ile alakadar olmadım. Esasen bu iki sosyalist lider arasında büyük bir rekabet ve gerginlik vardır. Esat Adil o parti için, esrarengiz, tehlikeli teşkilâtları var, dikkatli ol demişti."

Neden lüzum gördü?

Sabahattin Ali ustaca, kaçamaklı cevaplar veriyor, dilinin altındaki baklayı çıkarmıyordu. Sorguya devam ediyorduk:

"– Peki, Esat Adil size böyle bir ihtar yapmayı neden lüzumlu gördü dersiniz..?"

"– Efendim, yukarıda arzettiğim gibi Cami Baykurt ve Sertel'ler ailesiyle yakın dostluğum vardır. Pek sık buluşurduk. Konuşmalarımızda Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in Maksizme derin vukufu ve bu alanda beynelmilel şahsiyeti üzerine epeyce şeyler anlatırlardı. Ben de Esat Adil ile sohbetim sırasında herhalde ara sıra bahsettiğim için, böyle bir ihtara lüzum görmüş olmalı. Yoksa, Şefik Hüsnü ile irtibatım hiç olmamıştı.."

"– Sertel'lerin ve Cami Baykurt'un Dr. Şefik Hüsnü Deymer ile münasebet dereceleri etrafında ne biliyorsunuz."

"– Dostluklarından başka bir şey bilmiyorum."

"– Şöhret yapmış güzel eserlerinizle beraber dil bilginiz de herhalde size, Ankara'da yabancı diplomatlar nezdinde iyi bir muhit temin etmiştir?.."

Neşesi kaçıverdi

Bu sual, Sabahattin Ali'nin neş'esini kaçırıverdi. Dudak büktü:

"– Neden sorduğumu bilmiyorum ama, bütün basın ve kültür ataşeleriyle tanışırım. Kendilerine de nezaket ziyaretlerinde bulunurum efendim." diye cevap verdi.

Sorgu, bizim için çok önemliydi. Çünkü, Dr. Şefik Hüsnü Deymer, ifade verirken Sabahattin Ali'yi yakından tanıdığını, aralarında iyi bir dostluk olduğunu söylemiş, hattâ Ankara'da Gizli Komünist Şurası üyelerinden ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin yöneticilerinden Zeki Baştımar ile münasebetlerini uzun uzun anlatmıştı. Üstelik, partinin Merkez Daimi İcra Komisyonu gündeminde, "Sabahattin Ali'nin yardım teklifleri" diye bir not bile yazılıydı.*

Sabahattin Ali'nin şimdilik gönderilmesinde lüzum gördüm ve nöbetçi memuru çağırarak, götürmelerini söyledim. Sabah olmuştu. Nezarethane'de görevli polis memurlarına, Sabahattin Ali'nin kat'iyyen diğer sanıklarla görüştürülmemesini tenbih ettik ve Siyasi Kısım'da buna göre sıkı tedbirler alındı. Tahkikata devam ediyorduk.

* Yine aynı taktik, ortada Dr. Şefik Hüsnü'nün ifadeleri yok, sadece not defterindeki tümce var.

- XXXIV -

15.5.1967

Demokrat Parti aleyhinde yazı yazması için Vali Lütfi Kırdar, Sabahattin Ali'yi derhal tahliye ettirmişti

Sabahattin Ali'yi sabaha karşı uykudan uyandırıp sorguya çekmeden iki gün sonraydı. Tekrar Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kısmına geldim ve saat 9 sıralarında nöbetçi memurlara, Sabahattin Ali'yi getirmelerini bildirdim.

Hem de,

"– Tahmin ederim, verdiğimiz direktiflere göre kimseyle temas ettirilmemiştir. Buna azami dikkat etmelisiniz." diye işin önemini de tekrarlamıştım. Memurların cevabı beni şaşırttı:

"– Efendim, Hamdi bey sizinle bu mevzuda görüşecek" diyorlardı. Kısa bir süre sonra Hamdi bey geldi ve Sabahattin Ali için söyledikleri, beni büsbütün hayretlere düşürdü.

"– Efendim, dün akşam Vali bey, Sabahattin Ali'yi tahliye etti. Emniyet Müdürü, zatıâlinizle görüşecek."

Sıkı Yönetim Komutanlığı'nın tevkif ettiği bir şahsı, Vali'nin nasıl olup da tahliye edebileceğini bir türlü aklım almıyordu.

Müdür ne diyordu?

Çok geçmeden Emniyet Müdürü ile karşı karşıyaydık. Şöyle izah ediyordu:

"– Vali Lütfi Kırdar bey, dün gece telefon etti ve acele olarak Sabahattin Ali'yi makamına istedi. Gönderdim. Bir müddet sonra da tahliyesini istediler..."

"– Beyefendi bundan Sıkı Yönetim Komutanı'nın haberi var mı..?"

"– Kâzım bey, hiçbir şey bilmiyorum."

Telefonla Komutan'ı aradılar. Emniyet Müdürü Ahmet Demir, yardımcısı Alaaddin Eriş ile beraber olduğumuz odada. Komutanla aramızda şu konuşma cereyan etti:

"– Sayın Generalim Sabahattin Ali, Vali bey tarafından tahliye edilmiştir. Bunun hakkında bir emir veya bilgileriniz var mıdır..?"

"– Hayır, böyle şeyden haberim yok. O ne karışırmış bu işe.."

"– Herhalde bilgi vermeye geleceklerdir. Sayın Korgeneralim bir hususu daha belirtmek isterim. Sabahattin Ali'nin Komünist Partisi ile irtibatı memleket için tehlike teşkil edebilecek yönleriyle tesbit edilmiştir.."

"– Kâzım, bu mevzu ile hemen alâkalanır, seninle görüşürüm.."

Hadise gelişirken

Emniyet Müdürü ve yardımcısının bu tahliye hakkında bildikleri de benimkinden fazla değildi. Sebebin öğrenilmesini beklemek üzere dağıldık. Ben, Birinci Şube Müdürü'nün odasında kalmıştım. İki saat kadar çalıştım. Derken kapı vuruldu. İçeriye Sıkı Yönetim Komutanlığı İkinci Şube Müdürü merhum emekli hakim general Cevdet Erkurt ile Komutanlık İstihbarat Şube Müdürü Hilmi Ayata ve Jandarma Müşaviri yarbay Haydar bey girdi. General Erkurt, o zaman Albay idi. Bana kısa bir hal hatır sormadan sonra:

"– Sayın Korgeneralin bir emrini size bildirmeye geldim" diye sadede girdi. "Sabahattin Ali'yi siz tahliye etmiş olacaksınız.."

"– Albay'ın, affedersiniz, bu sözlerinizde samimi misiniz..?"

"Evet.."

"– Tahkikat hakimi olarak ben, Sabahattin Ali'yi suçlu görüyorum. Tevkif ediyorum. Komutanlık tevkif ediyor. Malumatımızın dışında, bir mülki amir tahliye ettiriyor. Şimdi de zatıaliniz, bir tahkikat hakiminden usulsüz şike bir muamele yapılmasını istiyorsunuz. Bunu hukuk anlayışınızla nasıl telif edebilirsiniz?.."

"– Aziz kardeşim, bunu ben değil, sayın Korgeneral emrediyorlar."

"– Albayım ben, herhangi bir sebep öğrenmek istemiyorum. Ancak Askeri muhakeme usulü kanunu sarihtir. Tahkikat safhasında tevkif etmek, tahliye etmek ve hatta tahkikata mahal olmadığı kararını vermek adlî amirin yetkisi içindedir. Kendilerine kanuni selahiyetlerini izah buyurunuz. Beni de bu türlü bir muameleye karıştırmayınız."

Vali, Sabahattin Ali ile ne konuştu?

Sabahattin Ali böylece tahliye oldu. Aynı gün, Hakkı Atıl ziyaretime gelmişti. O tarihte binbaşıydı. Sonra Kurbay Albaylıktan emekliye ayrıldı. Hakkı bey ile Müdüriyet'ten beraberce çıktık. Yolda hem sohbet ediyor, hem yan yana yürüyorduk. Sohbet esnasında, farkına bile var-

madan Sirkeci Garı'nın önüne gelmiştik. Derken, yanı başımda biri peyda oldu. Evet Sabahattin Ali idi.

"– Efendim affedersiniz, beni Vali bey tahliye etti." dedi. "Size veda edemedim, acele oldu..." diye de sözlerine ekliyordu.*

"– Ne tarafa böyle." diye sordum. Aynı istikamete gidiyormuşuz. Bir dolmuş taksisinin arkasına üçümüz, yan yana bindik. İçimde, zihnimi kurcalayan bir sual vardı. Bir sırasını bulup, sordum:

"– Vali bey ile ne konuştunuz kuzum..?"

"– Ali bey** Marko Paşa mecmuasının haftalık kazancını sordu. Ben de 1000 liraya yakın olduğunu bildirdim. Bunun üzerine neşriyatınızı Demokrat Parti aleyhine tevcih ederseniz, size haftada 1500 lira verdiririm ve derhal de tahliye ederim. dediler. Ben de düşünmek için fırsat istedim. Emniyet Müdürlüğü'ne beni tahliye etmeleri için telefon ettiler ve çıktım" diye anlattı..

* Tam Sabahattin Ali'ye uygun bir yanıt, fırsatını bulmuş dalga geçiyor.
* Ali değil, Vali bey olacak.

- XXXV -

16.5.1967

Faaliyetlerini pek güzel kamufle eden Zeki Baştımar, Şefik Hüsnü'nün tevkifi ile Partiye başkan oldu

"İleri Gençler Birliği" ismiyle kurulan komünist teşkilâtın yakalanmasından sonra SETA, 1945-1946 yıllarındaki faaliyet programını tesbit ederken, âdeta üç yönlü bir taarruz plânı hazırlamıştı.

Dr. Şefik Hüsnü Deymer kuvvetli elemanlarının tevkifleri dolasıyla sevki idareyi bizzat eline aldı. Hüsamettin Özdoğu, işçiler arasında İstanbul Vilayet Komitesi'ni teşkil edecek, Nail Çakırhan ve Celâl Benneci, aydınlar arasında "İleri Demokrat Cephe"yi kuracaklar ve Ahmet Furuncu da, Moskova'dakine benzer bir Mopr teşkilâtı hazırlıyacaktı.

İstanbul Vilâyet Komitesi Sekreteri Hüsamettin Özdoğu, bu faaliyete başlarken kendisine yardımcı olarak Mehmet Bozışık'ı seçmiş ve onu gizlice Gaziantep'ten İstanbul'a getirtmişti. Halbuki Mehmet Bozışık*, Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından Gaziantep'te oturmaya mecbur edilmiş bir sabıkalı komünist idi.

İhanet edince

Daha sonra Hüsamettin Özdoğu, yeraltı teşkilâtına, yine onların tâbiriyle "İhanet ederek" Esat Âdil Müstecabioğlu'nun kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi'ne geçti.** Bu hareket Dr. Şefik Hüsnü Deymer'i çileden çıkardı ve derhal Hüsamettin Özdoğu'yu teşkilâttan azletti. Yerine de Mehmet Bozışık ve Celâl Benneci'yi getirdi.

Mehmet Bozışık, kendisine verilen bu görevi kısa zamanda başarmış, teşkilâtın İstanbul Vilâyet Komitesi'ni ikinci defa toplayarak faaliyete geçirmişti.

---

* Boz Mehmet, Bozışık soyadını almıştı.

** Hüsamettin ustanın (Aziz Yoldaş) bana anlattıkları azıcık değişik, Esat Adil'e Parti kurma teklifi yapılınca TKP İstanbul örgütü bu yönde görevlendirilmiş, Esat Âdil Börklüce'nin telkinine uyarak kendi başına iş görmeye başlayınca Hüsamettin, zararı yok ben onu idare ederim hayaline kapılmış, kopma bu yüzden meydana gelmiş.

Bu gizli teşkilât, 1946 yılından sonra, Cemiyetler Kanunu'ndaki değişiklikle "Türkiye Emekçi Sosyalist ve Köylü Partisi"* olarak kanuni bir safhaya taşındı. Kısa bir müddet sonra da, partinin asıl maksadı meydana çıktı. Kapatılmasına karar verildi. İlgilileri de birer birer adalet huzuruna sevkedildiler. Size bunlardan uzun uzun bahsetmiştik.

Boz Mehmet bulunamıştı

Lâkin bu son tevkifat sırasında Bozışık, izini kaybettirmeye muvaffak olmuş, yakalanamamıştı. Mamafih, elebaşılar tevkif edildiği için ilgililer, komünistlerin artık kolay kolay teşkilâtlanamıyacağını zannediyordu. Bu düşüncelerinde pek haksız değillerdi. Çünkü 1944 yılında Reşat Fuat Baraner şebekesi, Ankara Garnizon Komutanlığının II numaralı mahkemesinde ağır cezalara mahkûm edilerek cezaevine konulmuşlardı. 1944-1945 yıllarında Üniversite'deki "İleri Gençler Birliği" teşkilâtı da aynı şekilde cezaevini boylamıştı. Nihayet 1945-1946 yıllarındaki teşkilât da, yöneticileriyle beraber ele geçirilmiş, üstelik geniş ölçüde tevkifler yapılmıştı.

Ama, bir müddet sonra herkes tahminlerinde yanıldığını anladı. Zira SETA, 1943 yılında ya ölüm, ya zafer kararını vermişti. Dolayısıyla her ne pahasına olursa olsun faaliyet kat'iyyen sekteye uğratılmayacaktı. Bütün üyelerin gizlice yaptıkları bir toplantıda alınan bu karar mutlaka tatbik edilecekti.

Bir de lider bulundu

Bahsettiğimiz son tevkiflere kadar, mevcut kanunların açık kapılarından faydalanarak faaliyetini pek güzel kamufle eden SETA'nın ikinci lideri Zeki Baştımar, Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in tevkifinden sonra liderliği ele aldı.

İlk işi firari olan Mehmet Bozışık ile temas etmek oldu. Komünistlerin Boz Mehmet diye tanıdıkları Bozışık, ona, uzun zamandan beri kendi kabuğuna çekilmiş gibi sessiz, sedasız yaşayan, fakat aslında Moskova'da yetiştirilmiş elebaşı bir komünist olan Halil Yalçınkaya'yı buldu. Komünistler bu zatı da Zileli Halil olarak tanırlar.

Evet, Zileli Halil, Mehmet Bozışık, Zeki Baştımar'ın direktifleriyle derhal faaliyete geçti ve yeniden teşkilâtlanmaya başladılar.

---

* T.S.E.K.P. olacak.

Bu defaki teşkilâtta elemanlar, polisin hiç tanımadığı kimselerden seçilecekti. Bu da pek zor bir iş değildi. Çünkü, "Türkiye Emekçi Sosyalist ve Köylü Partisi" İstanbul, Ankara, İzmir'de mükemmel teşkilâtlanmış, sempatizanlarını kısa zamanda hayli arttırmıştı. Bu sempatizanlardan faydalanmak isteniyordu.

Derhal vazife taksimi yapıldı.

Mehmet Bozışık, Sıkıyönetim Bölgesi'nde kalamıyacağı için, İzmir'de çalışacaktı. Halil Yalçınkaya, İstanbul'da, Zeki Baştımar ise teşkilâtın nüvesini kuruncaya kadar Ankara'da faaliyet göstereceklerdi.*

Boz Mehmet ortaya çıktı

1948 yılı içinde Boz Mehmet, İzmir'de işe başladı. Tütün işçisi olduğu halde, polisten gizlenmek için Yamanlar'da bir gazinoya garson olarak girmişti. Sâbıkalı komünistlerden Cazim Aktimur ile irtibat sağlamakta gecikmedi. Taktik mâlumdu. Türkiye Emekçi Sosyalist ve Köylü Partisi'nin sempatizanlarını avlayabilmek için uğraşıyorlardı. Bu, zor da olmuyordu.

Nitekim Cazim Aktimur, partiden, iyi tanıdığı Macil Bilge'yi Boz Mehmet ile tanıştırdı. Artık bu tanışmalar, birbirini kovaladı. Sonunda da gizli teşkilâtın, yâni Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin İzmir Vilâyet Komitesini kurmak üzere İnciraltı'nda bir randevu ve toplantı tesbit edildi.

Macit Bilge, kardeşi Ahmet Bilge, Fadıl Barkan, Şükrü Düşünsel**, Yusuf Etik, bu toplantıya katıldılar. Boz Mehmet yapılan sondajlardan ve konuşmalardan son derece memnundu. Artık coştukça coştu. Komünizm ve taktiklerini, bilhassa polisten gizlenme yollarını, geçirdiği tecrübelerden misaller vererek uzun uzun izah ediyordu.

Aralarında ajan vardı

Boz Mehmet, toplantıya katılanların takdir ve hayranlığını kazanmıştı. Fakat, İnciraltı'ndaki bu toplantıda tam manasıya kapana girdiğinin farkında bile değildi. Çünkü bu toplantıya iki Milli Emniyet ajanı da katılmıştı ve üstelik bu ajanlar, birbirlerinden habersizdi.

---

* Durum değişiktir. Önce İzmir kuruldu, sonra İstanbul ve Ankara ile temas kuruldu: Boz Mehmet-Şükrü Dinsel.

** MAH ajanı Şükrü Düşünsel değil Dinsel'dir, Y. Etik ise TSEKP'e bağlı bir sendikacı iken sonra polise teslim oldu, Şükrü Dinsel'i Partiye Cazim Aktimur tavsiye etti.

- XXXVI -

17.5.1967

Yol arkadaşının kim olduğunu bilmeyen Boz Mehmet Milli Emniyet ajanına, Rusya'ya uçak kaçırmak için teklif yaptı

Boz Mehmet, İnciraltı'ndaki toplantıda teklifini de yaptı. Komünist Partisi'nin İzmir Vilâyet Komitesi'ni teşkil edeceklerinden bahsediyordu. Zaten asıl gaye de buydu. Okul sıralarından beri kendisine "Macit Yoldaş" denilmesinden pek hoşlanan Macit Bilge, komitede en yüklü işleri bile kolayca yapacağını söylüyor, toplantıya katılan diğer komünistler de hep beraber türlü tasavvurlardan bahsediyorlardı.

İş, Boz Mehmet için artık oldu bitti havasına çoktan bürünmüştü. Herkes konuşulanları tasvip ederek dağıldı. İş bölümü için ilk toplantı Bilge kardeşlerin evinde yapıldı. Bu toplantıya Mehmet Bozışık, Cazim Aktimur, Macit Bilge, kardeşi Ahmet Bilge, Şükrü Düşünsel*, Yusuf Etik, Fadıl Barkan ve Tütüncüler Sendikası'ndan İhsan Konaş iştirak etmişti.

Komite seçiliyor

Boz Mehmet bu toplantıda "Vilâyet Komitesi'ni, aramızdan, komünistlerce yapılan bir seçim usulüne göre seçeceğiz" dedi. Mahirane bir eda ile seçimi idare etti. Vazife taksimi yapıldı.

Macil Bilge İzmir Vilâyet Komitesi sekreterliğine getirildi. Fadıl Barkan Eshot, yani Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs, Troleybüs işçileri arasında faaliyete memur edildi. Ahmet Bilge hem teşkilâtın şefi olacak, hem de Karşıyaka civarındaki gençler arasında çalışacaktı. Tütün İşçileri Sendikası'nda bir konuşma yapacak olan İhsan Konaş'ın konuşma metni de bu toplantıda Boz Mehmet'in müdahalesiyle ve komünist taktiklerine göre hazırlandı. Faaliyet kısa bir süre içinde gelişti. Bu

* Düşünsel değil Dinsel. K. Alöç ajanları gizlemek için hep aynı türden hatalar yapmaktadır.

arada Boz Mehmet İstanbul'un vaziyetini yakından görmek ve merkezle irtibatı temin etmek için bir seyahat yapmasının zaruri olduğunu izah etti. Vilâyet Komitesi bunu tasvip etti. Teşkilâttan bir arkadaşıyla beraber, uçakla İstanbul'a gönderildi.

Uçak kaçırma teklifi

Boz Mehmet uçakta, yanındaki ideal ve yol arkadaşının bir "Milli Emniyet Ajanı" olduğunun farkında değildi. O gün de çenesi adamakıllı açılmıştı. Birara aklına geldi ve arkadaşına sordu:

"– Siz tayyareci assubayken ordudan çıkarılmıştınız değil mi?"

"– Evet öyle oldu."

"– Peki, şimdi uçak kullanabilir misiniz?"

"– Oooo, tabii. Elbette. Bu benim işim."

"– Yahu sana ciddi bir teklifim var. Acaba bizim şu demir perde gerisine bir uçak kaçırabilir miyiz. Ne dersin."

"– İmkânsız bir şey yok. Bu çok zor iş ama, silâh tehdidiyle pilotun yolunu çevirirsek pekala olur. Siz ne emir verirseniz, biz elimizden geleni yaparız."

Boz Mehmet bir an düşündü. Göz bebekleri gülüyordu. Sonra,

"– Bu hakikaten Türkiye Komünist Partisi'nin çok güzel bir muvaffakiyeti olacaktır. Çok güzel bir jest sayılacaktır. Ben bu işi merkezle görüşeyim. Muvafakat alırsam, hemen hazırlığa gireriz" diye devam etti.

Arkadaşı tam manasıyla itaatkâr görünüyordu.

"– Başüstüne Mehmetçiğim. Siz görüşün, biz de düşünelim" dedi. Mehmet Bozışık İstanbul'da parti faaliyeti için gerekli bütün temasları yaptı. Hatta cezaevinde bulunan Dr. Şefik Hüsnü ile irtibat sağladı. İzmir teşkilâtının başarılarını bildirdi. Fakat bu arada kendisini polis teşkilâtının çok sıkı bir şekilde aradığını işitince de İzmir'li arkadaşını İstanbul'da bırakarak hemen Ankara'ya gitti.

Lider Zeki Baştımar İzmir raporundan ziyadesiyle memnun kalmıştı. Hele Macit Bilge ile becerikli diğer arkadaşlarını bulduğu için Boz Mehmet'i tebrik etti. Çünkü polisçe tanınmamış, güvenilir elemanlara SETA'nın çok ihtiyacı vardı. Kaldı ki SETA'nın artık bugün elemanları deşifre olmaya başlamıştı.

Fakat, her nedense güvenlik teşkilâtlarımız elde mevcut belgelere ve uyarmalar rağmen SETA adlı teşekkülü bir türlü kabullenememişlerdi. Umarız ki bu ifşaatımızdan sonra yurdumuzdaki komünizm davasında

"SETA"nın mevcudiyetinden artık kimsenin şüphesi kalmayacaktır.*

Mehmet Bozışık'ın yakalanması icap etti

Bu defa milli güvenlik kuvvetleri taktiği gereğince Mehmet Bozışık'ın ortadan çekilmesi lâzımgeldi. Esasen İstanbul Emniyet Müdürlüğünce 1945 yılı faaliyetlerinden dolayı aranmaktaydı. 1948 yılı Temmuz ayında hiç ümit etmediği bir zamanda kıskıvrak ele geçirildi. Neye uğradığını şaşırmıştı. İzini ve hüviyetini mükemmelen sakladığı halde, nasıl olup ta yakalandığına bir türlü akıl erdirememişti.

Fakat, 1953 yılında İzmir faaliyetinden dolayı yargılanırken esaslı komünist diye bağrına bastığı ajanların hüviyetlerini öğrenince küçük dilini yutacak gibi oldu. Mehmet Bozışık'ın tevkifinden sonra İzmir vilâyet komitesi Macit Bilge'nin sekreterliğinde ajanlardan habersiz olarak faaliyetine devam etti.

Olayın cereyan edişindeki sırayı kaçırmamak için nazarlarımızı biraz da Ankara'ya çevirelim...

Ankara teşkilâtı

Zeki Baştımar, Mehmet Bozışık'ı İzmir'de, Halil Yalçınkaya'yı İstanbul'da faaliyete sevkettikten sonra kendisi de Ankara'da harekete geçti.

Reşat Fuat Baraner şebekesi elemanlarından Hikmet Elin vasıtasıyla komünist partisine katılan, fakat henüz polis tarafından tanınmayan Kemal Ergin'le irtibat kurdu. Ona Ankara vilâyet komitesi sekreterliğini verdi.

Ayrıca teksir makinesi, yazı makinesi, mumlu kâğıt gibi malzemeler satın alarak Kemal'in evinde portatif bir matbaa vücuda getirip komünist partisinin neşriyat işini de ona bıraktı.

Kemal Ergin, aktif bir elemandı. Zeki Baştımar vasıtasıyla tanıştığı Şevki Akşit, Enver Gökçe ile bir hücre kurdu. Dil Tarih Fakültesi mensuplarının "Türkiye Gençler Derneği" adıyla kurdukları cemiyete el attı. Şevki Akşit'in sekreterliğinde Enver Gökçe ve Melâhat Türksal'dan ibaret bir hücreyi dernek içinde faaliyete geçidi. Bunlar vasıtasıyla Sıdıka Umut, İlhan Başgöz, Muzaffer Arabul, Faruk Ural komünist parti-

* K. Alöç hala SETA'yı gizli Komünist Şurası olarak algılıyor, oysa SEKA yani Merkez Komitesi tutuklanmayan üyeleri zor anlarda inisiyatiflerini kullanarak görevlerini hep yapmışlardır.

sine katıldılar.

Diğer taraftan Zeki Baştımar tarafından kendisine verilen:

" GÖRÜŞLER", "MAO ÇE TUNG", "STALİN'İN 70. YILDÖNÜMÜ", "KOMÜNİST ENFORMASYON BÜROSU KARARLARI", "YOLDAŞLAR", "İNGİLİZ-AMERİKAN TEZADI" adlı komünist neşriyatı, yani "Bültenleri" çoğalttı. Fakat, evrak sahtekârlığından bir mahkumiyeti vardı. Bu cezası kanun yollarından geçerek kesinleşmişti. Yakında polisin kendisini araması muhtemeldi. Keyfiyeti Zeki Baştımar'a bildirildi. O da İstanbul'a gitmesinin daha iyi olacağını orada kolay gizlenebileceğini, Halil Yalçınkaya ile temas ederek faaliyette bulunabileceğini söyledi. Kemal Ergin, Şevki Akşit, Enver Gökçe'yi Zeki Baştımar'la tanıştırıp İstanbul'a hareket etti.

Halil Yalçınkaya ile temas eden Kemal'in, Ortaköy tütün işçileri arasında teşkilât kurması uygun görülerek Kadri Çokuğurlu ile tanıştırıldı.

Tütüncüler Komitesi kuruluyor

Kısa zamanda, Kadri Çokuğurlu sekreterliğinde Seyit Atılal Mustafa Özçelik, Arif Nanak ile komünist partisinin tütüncüler komitesini teşkile muvaffak oldu. Yanında getirdiği yukarda isimleri bildirilen komünist neşriyatı komite üyelerine dağıttı ve muhtevası hakkında gerekli izahatı verdi.

Yeni Ankara Vilâyet Komitesi

Zeki Baştımar Kemal Ergin'in ayrılmasından sonra Ankara vilâyet komitesini, Muzaffer Şerif Başoğlu'nun teşkilâtından tanışdığı "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisinin Ankara elemanlarından Ömer Lütfü Tuncay'ın sekreterliğide Enver Gökçe ve Bekir Karayel ile teşkil etti. Ömer Lütfü Tuncay bilhassa terzi işçiler arasında faaliyete geçecek, aynı zamanda neşriyat işlerini de idare edecekti. Enver Gökçe, aydınlar arasında faaliyette bulunarak "Türkiye Gençler Derneği"ni komünist partisine bağlamaya çalışacaktı.

Bekir Karayel daha ziyade irtibat görevini sağlayacaktı. Ömer Lütfü Tuncay, Zeki Baştımar'da bulunan teksir makinesi ile yazı makinesini alarak kendi evinde bir matbaa kuracaktı. Hemen faaliyete geçtiler.

- XXXVII -

18.5.1967

Yeraltı faaliyetlerine zemin hazırlayan olaylar

Demokrat Partinin çıkardığı af Komünist teşkilâtına yaradı

Diğer taraftan Mustafa Kolkır, Süleyman Salter'i kendisine bağlı olarak hücreleyip Ruhi Su, Lütfü Nanak, Hilmi Artan, Kenan Yaşlıçam, Ahmet Gayretli, Sabahattin Özbay'ı da komünist partisine dahil olmaya ikna etmişti.

Fakat ikna ettiğini zannetiği bir genç "Milli Emniyet" ajanlarındandı.*

Yeni Lider İstanbul'a naklediyor

Zeki Baştımar'a göre Ankara teşkilâtı artık yoluna girmişti. Kaldı ki, yeni seçimler de yaklaşıyordu. Siyasi suçlara bu arada komünistlere de şamil umumi bir af kanunu beklenmekteydi. Bu takdirde SETA üyeleri de tamamen tahliye edilerek kendisine iltihak edecek olursa durum bambaşka olurdu. Aynı zamanda İstanbul, komünist teşkilâtların dahili bir merkez olmuştu. Halil Yalçınkaya'nın da geliştirdiği teşkilât raporları ümit vericiydi. Hele son zamanlarda Ankara'dan gönderdiği henüz hüviyeti polisçe bilinmeyen güvenilir elemanlarından Kemal Ergin kısa zamanda kendisini göstermişti.

Toplantı yapılıyor

Halil Yalçınkaya ile temas etti. SETA'dan Celâl Benneci'nin tahliye edildiğini öğrendi. Derhal Hürriyet Abidesi civarında bir randevu tesbit etti.

Bu toplantıya Zeki Baştımar, Halil Yalçınkaya ve Celâl Benneci katılmışlardı.

Hayatının büyük kısmını hapishane köşelerinde geçiren Celâl Benneci, her şeye rağmen gizli komünizm faaliyetlerinde fiilen rol oyna-

---

* Ajan Sabahattin Özbay'a ayrıca Parti arşivi teslim edilmişti. K. Alöç yine ismini gizlemektedir.

maktan vazgeçmemişti.

Hatta teşkilât lideri Dr. Şefik Hüsnü Deymer, birgün onu kenara çekip:

"– Sakın haa" demişti. "Bundan sonra fiili hareketlere karışma. Aktif bir görev alma. Görüyorsun, nasılsa gene beraberiz."

Lâkin can çıkar, huy çıkmaz. Celâl Benneci, son toplantıyı kaçırmadı. Hürriyet Abidesi civarındaki bir evde yapılan bu toplantıda kesin bir prensip kararı alındı. Bu defa İstanbul Teşkilâtı da Polis'in kat'iyyen tanımadığı kimselerden kurulacaktı. Mümkün olduğu kadar sabıkalı komünistler, henüz tanınmayan komünistlerle birlikte hücrelenmiyecekti.

Her nedense bu toplantıda Celâl Benneci, Mehmet Bozışık'ı "İstenmeyen adam" ilân etti. Hatta onun bulunacağı bir teşkilâta yakın arkadaşı Ahmet Furuncu'nun da katılmayacağını bildirdi.

Önce bir adres lâzımdı

Gizli Komünist Teşkilâtı'nın, Şefik Hüsnü hapse girdikten sonra liderliğini alan Zeki Baştımar, demin bahsettiğimiz prensip kararı gereğince, teşkilâta bir yön vermek için derhal harekete geçti. Kemal Ergin'e haber göndererek bir randevu tesbit etti. Kadıköy'de iskelede buluştular. Kemal Ergin, Zileli Halil ile irtibatlı olarak Ortaköy'de kurduğu "Tütüncüler Komitesi"ni ve diğer faaliyetleri anlattı. Zeki Baştımar, bunları dinledikten sonra:

"– Herşey iyi, hoş. Lâkin rahat çalışabilmemiz için önce Polis kontrolundan kurtulmak lâzım. Bana emin bir adres temin edeceksiniz. Bütün muhaberatın o adrese gelmesi lâzım. Sen alıp, bana getireceksin." dedi.

Kemal Ergin düşündü. Haliç Feneri'nde berber dükkânı olan Ahmet Hoşbay'ın adresini uygun gördü. Önce bu adres kullanıldı. Sonra Ahmet Hoşbay'ın dükkândan ayrılması üzerine İsmail Safa Sındır isimli birinin adresi kullanıldı. Ankara Vilâyet Sekreteri Ömer Lütfü Tuncay, İzmir Vilâyet Sekreteri Macit Bilge ile muhaberat ve partililerin topladıkları aidat bu kanaldan Zeki Baştımar'a gönderildi.

İstanbul Vilâyet Komitesi

Daha sonra Zeki Baştımar, Kemal Ergin ile Tevfik Dilmen'i tanıştıra-

rak, her ikisi ile birlikte İstanbul Vilâyet Komitesi'ni teşkil etti. Kemal Ergin aynı zamanda Beyoğlu Mıntıka Sekreteri olarak kalacak, ayrıca partinin gizli neşriyatını da idare edecekti. bu münasebetle Küçükmustafapaşa'da bir ev tutuldu. Yeniden bir teksir makinası, bir daktilo makinası satın alındı. Ankara'dan gelen Şevki Akşit'e de İstanbul mıntıkası sekreterliği verildi. Partinin diğer kademeriyle irtibat maksadıyla Bilâl Şen ve Recep Akesi bu zat ile beraber hücrelendi.

Daha önce David Nae, Hasan Basri Alp ve Osman Paçalı'nın gayretiyle gizli komünist teşkilâtına giren askeri öğrenci Abdülkadir Demirkan*, işte bu sıralarda Askeri Lise'de öğretmen yüzbaşı idi. Zeki Baştımar ile Ankara'dan tanışmaktaydı. Onun öğretmen oluşu bilhassa askeri lisede bulunuşu Zeki Baştımar'ın çok işine yaradı. Çünkü komünist partisinin başlıca gayesi orduya sızmaktı. Bu itibarla kendisine sımsıkı yapıştı. Bir parola vererek tesbit ettiği randevu ile Üsküdar'da Doğancılar Parkı'nda vilâyet komitesi sekreteri Tefik Dilmen'le buluşturdu.

Talebeler ve Komünist Partisi

Kendisine "Görüşler", "Lenin'in Ölüm Yıldönümü", "Mao Çe Tung", "Komünist Enformasyon Bürosu Kararları" adlı neşriyat, yani bültenler verildi.

Abdülkadir Demirkan, Zeki Baştımar'ın direktifi ile maalesef henüz pek genç yaşta bulunan talebelerine komünizm telkinlerine başladı. Hatta steno bilen iki talebeye bir radyo satın alınarak Moskova ve Sofya radyolarının Türkçe neşriyatının tesbiti görevi verildi.

Abdülkadir Demirkan komünist partisinin işlerine eşini de bulaştırmıştı. Zeki Baştımar tarafından o tarihte Ankara'da bulunan Mihri Belli'ye yazılan çok gizli bir mektubu Tevfik Dilmen'den almış, karısı aracılığıyla Ankara'da Mihri Belli'ye göndermiş ve cevabının da aynı kanaldan Zeki Baştımar'a ulaşmasını temin etmişti.

Kendisi de bir defa Ankara'ya seyahat ederek Ankara vilâyet komitesi sekreteri Ömer Lütfü Tuncay'yla tanışmış, arkadaşı Veli Demirci'nin adresini vererek onun da komünist partisine girmesini sağlamıştı.

İrtibat

Kemal Ergin hiç boş durmuyordu. Neşriyatı çoğaltıyordu. Diğer taraf-

* Sonraki yıllarda Vedat Türkali adıyla ünlü bir yazar ve senarist olacaktır.

tan "Tütüncüler Komitesi" sekreteri Seyit Atılal ile Tevfik Dilmen'in irtibatını sağlamış, Recep Zühtü Yelkenkaya, Oğuz Eren, M. Eren'i partiye dahil etmişti. İzmir Vilâyet Komitesi sekreteri Macil Bilge ile muhaberatı da idare etmiş, hatta kendisini İstanbul'a davet ederek İzmir faaliyetine ait aldığı şifahi raporu Zeki Baştımar'a bildirmişti. İzmir'de tevzi edilmek üzere parti neşriyatını da Macil Bilge'ye vermiş bulunuyordu.

O sıralarda 1950 yılı af kanunu şayiası oltaya çıktı. Kemal Ergin'in evrak sahtekârlığından mahkûmiyeti de böylece ortadan kalkacaktı. Esasen Küçükmustafapaşa'daki evinden tahliye edildiği için neşriyata ait bilumum malzemeyi Oğuz Eren'in evine nakletmişti. Zeki Baştımar, Tevfik Dilmen ve Kemal Ergin'in iştirak ettiği bir toplantıda Kemal Ergin'in Ankara'ya gitmesini tasvip etti. Ankara vilâyet komitesi sekreterliğini Ömer Lütfü Tuncay'dan devralmasını ve oradaki faaliyeti İstanbul teşkilâtına paralel ber hale sokmasını söyledi.

Af kanunu çıkınca

Zeki Baştımar geçmiş yıllara nazaran teşkilâta daha plânlı bir yön vermişti. Seçimleri müteakip ilân edilen genel af üzerine komünist elemanlar tekrar ortaya döküldü. Yıllardır cezaevi köşelerinde çekilen mahrumiyet, ailelerin, ebeveynlerin maddi manevi perişanlığı hiçbiri de islâh edici tesirini göstermemişti.

Hepsi cezaevlerinden yeraltı teşkilâtına adeta birbirleriyle yarış edercesine koşmuşlardı.

Zeki Baştımar, kısmi bir SETA toplantısı tertip etti. Böyle yapması da zaruriydi. Çünkü SETA yani Komünist Şûrası üyeleri arasında 1946 yılı tevkiflerinden sonra gergin bir hava vardı. Mehmet Bozışık'ın uluorta hareketleri Celâl Benneci ve Ahmet Furuncu'yu çok kızdırmıştı.

Doktor Şefik Hüsnü Deymer ise kendisine tevdi edilen vesikaları ile sırları iyi muhafaza edememişti. 1946 yılı aramalarında Sıkı Yönetim Komutanlığına hepsini kaptırmıştı. Hele Komünist Enternasyonal Türkiye seksiyonu merkez komisyonuna gönderilen raporun müsveddelerinin yetkililerin eline geçmesi hepsini çileden çıkarmıştı.*

* Bu konuya önceden açıklık getirmiştik, aslında kendisine tevdi edilen vesikalar diye birşey de yoktu.

- XXXVIII -

19.5.1967

Dört başı mamur bir hale getirilen Komünist hücre teşkilâtına bir Millî Emniyet ajanı sızmıştı

Tenkitçilerin başında Doktor Şefik Hüsnü Deymer'in Moskova'ya gönderdiği raporda genç bir mücahit olarak methü sena ettiği Mihri Belli geliyordu. İşte bu sebeplerden Zeki Baştımar gayelerine sekte verecek olan davranışları ve kırgınlıkları bertaraf etmek ve üç senedir geliştirdiği komünist partisi hakkında izahat vermek için Bakırköy Yenimahalle toplantısını tertipledi. Koşu yeri civarında bir ağacın gölgesinde güya atyarışı seyrediyorlarmış süsünü vereceklerdi.

SETA'nın bu ön toplantısına Zeki Baştımar, Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli, Halil Yalçınkaya katıldı. Zeki Baştımar hali hazır durum hakkındaki raporunu yazılı olarak okudu. Ne de olsa yalnız olarak yürüttüğü teşkilatta biraz dağınıklık vardı. Yeni bir yönetme taktiği tesbit edildi.

Komünist partisi bu defa üç kişi tarafından yönetilecekti.

a) ZEKİ BAŞTIMAR teşkilât şefliğine,

b) MİHRİ BELLİ neşriyat şefliğine,

c) HALİL YALÇINKAYA sendikalar içinde faaliyette bulunacaktı.

Tanınmamış elemanlar hakkında prensibe mutlak riayet edilecekti.

Zeki Baştımar, Halil Yalçınkaya'ya, sendika işlerinde bir yardımcı göndereceğini bildirdi. Bir süre sonra Reşat Fuat Baraner şebekesinden yakasını kurtarmış ama İleri Gençler Birliği teşkilâtında mahkûm olmuş komünistlerden Bilâl Şen'i, Tevfik Dilmen'in aracılığıyla gönderdi. Bilâl Şen iktisat fakültesinde okumuş, muhtelif fabrikalarda çalışarak sendika faaliyetleri hakkında mütahassıs olmuştu. Halil Yalçınkaya ile yaptığı görüşmede gayenin sendikaları komünist partisine kaydırmak olduğunda anlaşmakta gecikmediler. Bununla beraber o sıralarda hazırlanan grev ve lokavt tasarısı üzerinde bir tenkit hazırlayarak, Bilâl Şen'in bunu Bakanlığa ulaştırması istenildi.

Temaslarını geliştiren Zeki Baştımar İstanbul vilâyet komitesi sek-

reteri Tevfik Dilmen'in Cihangir'deki evinde SETA için ikinci bir toplantı tanzim etti. Tevfik Dilmen aracılığıyla üyelere haber gönderildi. Cihangir toplantısına* DOKTOR ŞEFİK HÜSNÜ DEYMER - ZEKİ BAŞTIMAR - REŞAT FUAT BARANER - MİHRİ BELLİ - HALİL YALÇINKAYA - MEHMET BOZIŞIK katıldılar. Celâl Berneci ve Ahmet Furuncu'ya haber gönderildiği halde gelmemişlerdi. Yukarda açıkladığımız gibi bu iki SETA üyesi Mehmez Bozışık'ı bir türlü istemiyordu.

Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin Dr. Deymer'den sonraki lideri Zeki Baştımar, SETA'yı Cihangir'de Tevfik Dilmen'in evinde toplamış, meseleleri ve teşkilâtın gidişini enine boyuna görüşmeye başlamışlardı.

Bu toplantıda Mihri Belli, sırların çok iyi muhafaza edilmesi için çok daha geniş tedbirler alınmasını, bunların tevdi edileceği kimselerin dikkatle seçilmesini yine ortaya attı. Bu fikri ortaya atarken de Dr. Şefik Hüsnü Deymer'e iyice çatıyordu. Mihri Belli'nin konuşması bazı münakaşalara yol açtı. Zeki Baştımar, konunun dağılmak üzere olduğunu görünce, türlü rizikolar altında topladığı Şûrayı, boşuna vakit geçirmekten kurtarmak için araya girdi. Ağırlığını koyarak münakaşayı yatıştırdı.

Yedek komite kuruldu

Baştımar, geçmiş olayların kritiğini yapan mufassal bir rapor okudu. Rapor, tasvip gördü. Yenimahalle'deki ön toplantıda ortaya atılan komünist partisinin üç kişilik sevki idareci kadrosu teklifi kabul edildi. Ancak, komünist partisinin herhangi bir tevkifat ile faaliyetinin aksamaması için de yönetici komiteye, bir de yedek komite seçilmesi uygun görüldü. Bu komite, Polis tarafından tanınmayan kimselerden seçilecekti. Esas komite Polisce yakalanırsa, iş, bu yedek komiteye düşecekti. İstanbul Vilâyet Komitesi Sekreteri Tevfik Dilmen, Ankara Vilayet Komitesi Sekreteri Kemal Ergin ve İzmir Vilayet Komitesi Sekreteri Macit Bilge yedek komite üyeliklerine seçildiler.

Ayrıca emniyet kuvvetlerini aldatabilmek için parti teşkilâtının iki kademeye ayrılması, polis tarafından bilinen, tanınan komünistlerin ayrı hücrelerde, tanınmayanların da yeni hücrelerde çalışması planlandı.

---

* Cihangir toplantısının asıl nedeni Zeki Baştımar ile Mihri Belli arasındaki ihtilaftır. "50'li Yıllarda" ele alınacaktır.

Bunlar, faaliyetleri sırasında birbirleriyle hiç temas etmeyecekler, hatta birbirlerini tanımayacaklardı bile.

Milli emniyet, teşkilâta sızıyor

Kemal Ergin Ankara'ya gelir gelmez aldığı direktifle Ömer Lütfü Tuncay ve Bekir Karayel ile toplanıp, Ankara Vilâyet Komitesi'ni yeniden kurdu ve komitenin sekreterliğini de yine kendi eline aldı.

Evvelce Ömer Lütfü Tuncay tarafından münferiden hücre görevi verilen Sabahattin Özbay, sıkı bir çalışmayla Sabahattin Dikmen, Orhan Suda, Bekir Kenan Yaşlıçam ile Sergievi durağı, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi civarı ve Kız Lisesi önünde randevular temin ederek, dağınık haldeki çalışmalarına bir yön verdi ve bu komünistleri dört başı mamur birer hücre haline getirdi...

Fakat bu teşkilâtlanmalar sırasında, "Milli Emniyet"de aynı şekilde sıkı çalışıyor, komünistlerin yeraltı faaliyetlerine sızmak istiyordu. Nitekim, çok geçmeden bir "Milli Emniyet" ajanı, bu hücrelerden birine girmeye muvaffak oldu.

Arşiv kime teslim edildi

"Milli Emniyet" ajanı, komünist teşkilâtında, kısa zamanda öyle itimada şayan bir insan olmuştu ki, Kemal Ergin çok geçmeden elindeki arşivi bile, muhafaza için bu ajana teslim etti. Onun değil "Milli Emniyet" mensubu olabileceği, Polis ile yakınlık peydah edeceğine bile en küçük ihtimal vermiyorlardı.*

Kemal Ergin faaliyetine 1952 yılı ocak ayına kadar devam etti. Bu tarihten sonra Ankara vilayet komitesinde yalnız kalan Ömer Lütfü Tuncay, İstanbul, İzmir ve hatta Ankara'da tevkifat devam ederken sanki hiçbir şey yokmuş gibi çalışmasından bir saniye geri kalmıyordu.

Mehmet Bozışık'tan sonra

Mehmet Bozışık'ın yakalanmasından sonra Macit Bilge sekreterliğinde kurulan Ahmet Bilge ve Fazıl Barkan'dan müteşekkil İzmir vilâyet komitesi faaliyetlerine devam etmiş ve semereli bir mesaiden sonra Doğan Çetiner, Saim Altıneş, Kemal Dayan, Hüsnü Onat, Selahattin Soylu, Erdoğan Berktay, Sururi Özbatur, Kâmil Akar ve bir üçüncü ajanı

* Ajan Sebahattin Özbey.

da partiye katılmaya ikna etmişlerdi.

Fakat, 1950 senesi yılı şubatında vukua gelen bir olay komiteye korkulu dakikalar yaşattı. Zira aynı gün Bornova'da bir lokantada içkiyi fazla kaçıran Ahmet Bilge ile Fazıl Barkan coştular. Boz Mehmet'in kendilerine gizli toplantılarda öğrettiği komünist nutuklardan birini Ahmet Bilge ile kalabalık olan lokantada yüksek sesle vermeye kalktı. Tabii kızılca kıyamet koptu. Her ikisi de soluğu mahkemede aldılar.

Macit Bilge'nin buna canı çok sıkılmıştı. Derhal keyfiyeti bir raporla İstanbul'da bulunan merkeze aksettirdi. Buna da mecburdu. Çünkü iki vilayet komitesi üyesinin komünist olarak hüviyeti polisçe öğrenilmişti. Kısa bir süre sonra komünist partisi merkezi Kemal Ergin'in aracılığı ile parolalı olarak kendisine şöyle bir talimat verdi.

- XXXIX -

20.5.1967

Komünist Partisi saflarına gizlice giren Ajan'ın gönderdiği bir fotokopi yetkililerin eline geçmişti

Talimatta parola olarak şunlar yazılıydı:

"–... İkametgâhın uzaklığı dolayısıyla ortaklığa giremeyenin yerine diğerinin, yani odun ve kömür tüccarının alınması lazımdır."

Macit Bilge, parolayı çözdü. Polisçe hüviyeti öğrenilen kardeşi Ahmet Bilge ile Fadıl Barkan'ın vilayet komitesinden uzaklaştırarak yerlerine çok itimat ettiği elemanlardan Kâmil Akar ile güvenlik ajanını* vilayet komitesine seçti. Bunlarla ilk toplantıyı Kızılçullu'da tertip etti.

Toplantıda Macit Bilge her hangi bir tevkifat karşısında nasıl hareket edileceğine dair Boz Mehmet'in öğrettiği komünist taktiklerini uzun uzadıya izah etti. Bir aralık üye olan ajana dönerek:

"– Siz bana emin bir adres bulabilir misiniz Komünist partisi merkezi ile irtibatı o kanaldan yapalım" dedi.

"– Hay hay, Macit Yoldaş, benim çok güvendiğim Muharrem Şangar adlı bir tanıdığım var. Onun adresi emindir. Size verebilirim. dedi. Ve Muharrem Şangar'ın adresini Macit Bilge'ye yazdırdı. Macit Bilge,

"– Benim takma adım Mehmet Güler olacak. Bu adrese ne kadar mektup gelirse bana getirirsiniz" diye teşekkür etti.

Bir müddet sonra "Muharrem Şangar eliyle Mehmet Güler'e şeklinde yazılı mektuplar gelmeye başladı. Tabii ajan, görevi icabı gelen mektupları evvela yetkililere götürüyor, fotokopisi alındıktan sonra Macit Bilge'ye ulaştırıyordu.

Macit Bilge, partililerden tabii ajanlar da dahil olmak üzere muntazaman komünist partisine aidat toplamayı da ihmal etmiyordu.

Macit Bilge merkezle irtibat kuruyor

Macit Bilge Merkezle temas için bir kaç defa İstanbul'a geldi. Kemal

---

* Ajan Behçet Şener, Gerekçeli Kararda yer alan ajanların adlarını gizlemek veya değiştirmek mesleki bir deformasyon olacak.

Ergin, Zeki Baştımar ve "Saim" takma adını taşıyan Tevfik Dilmen'le tanıştı. Zeki Baştımar, herhangi bir tevkifat halinde komünist partisinin merkezi üç kişilik yönetici komitesine yedek üye olarak seçildiğini Macit Bilge'ye haber verdi.

Bütün parti neşriyatı yani "Komünist bültenler", elemanlara tevzi edilmek üzere kendisine verildi.

Merkezin diğer bir davetine işlerinin fazlalığı dolayısıyla gidemediğinden arkadaşı olan ajanı İstanbul'a gönderdi. İstanbul vilayet komitesi sekreteri Tevfik Dilmen ile bir parola neticesi buluşan ajana Dilmen, kendisini Saim takma adı ile tanıtarak İzmir raporunu aldı ve merkeze gerekli direktifleri söyledi.

Macit Bilge, bir türlü tatmin olmak bilmiyordu. Bu sebeple son baklayı da ağzından çıkardı. İstanbul'a çok acele gönderdiği bir raporla İzmir'li elemanlardan Moskova'ya yetiştirilmek üzere gönderilmelerini istedi. Bunda da pek haksız değildi. Zira Moskova'da Şark İşçileri Üniversitesinde ihtilalci metodlarla yetiştirilenlere dair Boz Mehmet'ten bir hayli hikâyeler dinlemişti. Hele Boz Mehmet'in İstanbul'da komünist partisinin yönetici kadrosunda bulunduğu sıralarda Ahmet Fırıncu'nun Moskova'dan getirdiği direktif üzerine Hopa'da kurdukları adam kaçırma teşkilatı ve bu vasıta ile kaçırılan Nail Çakırhan, Mümtaz, Dede Ramazan ve daha bir kısım gençlerin hikayeleri Macit Bilge'yi fazlasıyla etkilemişti.

Komünist partisi teklife lakayt kalmadı

İstanbul, Macil Bilge'nin bu teklifine kayıtsız kalmadı. Muharrem Şangar eliyle Mehmet Güler adresine şu cevabı gönderdi:

"–... Ortakların dışında okutulması için eskiden söylediğim gibi göz önünde tutuluyor."

Şüphesiz ajan eliyle ulaşan bu cevabın da fotokopisi yetkililerin eline geçmişti.

Ahmet BİIge, her ne kadar lokantada yaptığı komünist propagandasından vilayet komitesinden ayrılmışsa da yine aynı maksada matuf çalışmalarına devam etmekteydi. Nitekim, radyo üzerindeki ihtisası dolayısıyla alıcı ve verici istasyonlarla irtibatı da sağlamakta gecikmedi. Hatta bu gibi haberler yayan bir ara istasyona:

"Biz Türk komünistleri Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşunun yıldönümünde Çinli yoldaşlarımızı selamlarken tez günde memleketimi-

zin de Amerikan emperyalistlerinin ellerinden kurtulacağını, insanlığın refahına giden yolda Çinli yoldaşlarımıza yetişeceğimize and içiyoruz" mesajını da ulaştırmayı başardı.

Zeki Baştımar, Dr. Şefik Hüsnü'nün başarısızlığından ders alarak Türkiye Gizli Komünist Partisi Teşkilâtı'nda, kendine göre yenilikler yapmak istiyordu. Bu yeniliklerin en önemli tarafı da, Polis'e karşı teşkilâtı kamufle etmek gayretleriydi. Nitekim, teşkilâtın muhtelif kademelerini, Polis'in sabıka kayıtlarına henüz geçmeyen komünistlerle örmeye başlamıştı. Sabıkalılar ayrı hücreler teşkil ediyor, sabıkasızlar başka hücrelerde çalışıyorlar, fakat bir grup, diğer grubu tanımıyordu.

İstanbul Vilayet Komitesi'ni kuran Tevfik Dilmen, Zeki Baştımar'dan aldığı direktif üzerine Ankara'dan gelen Enver Gökçe ile temasa geçerek, beraber çalışmaya başlamışlardı. Kısa bir müddet sonra da onların bir müşterek faaliyetine Şevki Akşit de katıldı.

Teşkilât gizli faaliyetine devam ederken komünizm bültenleri de çoğaltılıyor ve bunların dış memleketlerdeki komünist Türklere de ulaştırılması isteniyordu. Tevfik Dilmen, Enver Gökçe ve Şevki Akşit, hazırlanan komünizm bültenlerini, teşkilâttan Oğuz Eren ve Muzaffer Eren'in evlerinde saklamışlardı. Bir müddet sonra da onlarla teması daha da sıklaştırmaya başladılar.

Muzaffer Eren'in kardeşi Batı Akdeniz seferlerini yapan gemilerde çalışıyordu. Tevfik Dilmen, bu durumu bir raporla yönetici kadroya bildirdi. Mihri Belli tarafından hazırlanan neşriyat bu kanaldan Marsilya'da tesbit edilen bir parola ile bir Türk doktor bayana ulaştırıldı ve Fransa'daki Türk komünistleriyle irtibat sağlandı.

Bültenler Almanya'da

Diğer taraftan Kemal Dayan'ın aracılığıyla Berlin Festivaline iştirak edecekler temin edilerek komünist neşriyat bu vasıta ile Almanya'ya da gönderildi.

Zeki Baştımar'ın polisin tanımadığı elemanlarla yürüttüğü faaliyet pek işe yarar görünüyordu. Nitekim, Enver Gökçe ile Kadri Buldu temas ettirilmiş, tütün işçileri komitesi tekrar ihya edilmişti. Bilâl Şen, İbrahim Atılal, Recep Yelkenkaya ile sendikalar komitesi takviye edilmiş ayrıca Bilâl Şen'in sekreterliğinde Mustafa Arhavi ve Ş. Bakırsan birleştirilerek semt komitesi ihdas edilmişti.

Zeki Baştımar ve Mihri Belli takip ediliyor

Herşeye rağmen bu teşkilâtın da ele geçmesi bir gün meselesi idi. Çünkü, Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından 1944 yılında hapis ve emniyeti umumiye nezareti altında bulundurulmağa mahkûm edilen Mihri Belli hapis cezasını çektikten sonra pasaportsuz olarak yurt dışına kaçmıştı. Nerelere gittiği bilinemeyen bu şahıs 1950 yılında neşredilen genel af kanununu müteakip ifadesine göre Suriye hududundan kaçakçılarla birlikte yurda girmiş ve bu hareketinden dolayı iki ay süre ile hapse mahkûm edilmişti. Bir müddet Ankara'da kalan Mihri Belli İstanbul'a gelerek Zeki Baştımar'la irtibatı sağlamış derhal faaliyete karışmıştı. Nihayet SETA'nın 2 Eylül 1951 tarihindeki Yeni Mahalle'de tertip edilen ön toplantısına ve onu müteakip de Cihangir'de Doktor Şefik Hüsnü Deymer, Zeki Baştımar, Reşat Fuat Baraner, Halil Yalçınkaya ve Mehmek Bozışık'la birlikte büyük toplantıya katılarak partinin üç kişilik yönetici kadrosuna seçilmişti.

SETA üyelerinin bütün bu temasları İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nce yapılan sıkı takiplerle tesbit edildi. Nitekim, Mihri Belli'nin:

19 Haziran 1951 tarihinde Sinemköy'de "İsa'nın Bostanı" içinde Zeki Baştımar'la üç saat görüştüğü,

26 Haziran 1951 tarihinde Bulgar hastanesine giden yol kavşağında Zeki Baştımar'la iki saat görüştüğü,

23 Temmuz 1951 tarihinde Şankulu sokağında Zeki Baştımar'la buluştuğu,

3 Ağustos 1951 Sinemköy'de bir pastahanede

27 Ağustos 1951 İspiro'nun karşısındaki gazinoda,

2 Eylül 1951 Zeki Baştımar, Zileli Halil, Reşat Fuat Baraner'le Bakırköy Yenimahalle'de* buluştukları muhtevalarının hakikate uygunluğu mahkemece kabul edilmiş takip raporlarıyla sabit olmuştu.

Hareketlerinin bu kadar sıkı kontrol altına alınmasına rağmen mevzuatımızdaki açık noktalardan faydalanmasını bilen yöneticiler Oğuz Eren, Muzaffer Eren ve Muammer Pakman'la** temaslar yaparak portatif teksir makinelerini emin bir yere nakledip komünist bültenlerin devamlı bir surette neşrine muvaffak olmuşlardır.

---

* İlk Merkez Komitesi toplantısı.

** Muammer Tamkan olacak.

- XL -

21.5.1967

Doğu Blokunun methü senasının yapıldığı Komünist Parti bültenleri bir bayanın üzerinde bulunmuştu

26 Ekim 1951 Cuma günü Marsilya'ya hareket etmek üzere olan bir bayanın* üzerinde yapılan aramada "T.K.P. Teşkilât Prensipleri" yani "Türkiye Komünist Partisi Teşkilât Prensipleri" adlı 12 sayfalık teksir makinesiyle çoğaltılmış bültenler bulunmuştur.

Bültenin birinci paragrafında "–...Partimiz Marksçı ve Leninci bir partidir. ONUN ÜYESİ OLMAK ŞEREFİNİ TAŞIYANLARIN PRENSİPLERİNİ, GAYELERİNİ, MÜCADELE USULLERİNİ VE ŞEKİLLERİNİ İYİ BİLMELERİ GEREKTİR. Marksçı, Leninci ve parti içi nazariye ile fiiliyat ve sözle iş, birbirine aykırı düşmez..." denilmekte ve müteakip paragraflarda Türkiye gizli komünist partisinin ana prensipler, üyelerin ödevleri, parti içindeki idare tarzının santralizme dayandığı, teşkilât ve sevki idare usulleri anlatılmaktadır.

Aynı bayanın üzerinde bulunan 1951 Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarına ait bültenlerin "Dış olaylar", "Emperyalist cephede iç çalışmalar", "İran olayları", "Emperyalist blokun durumu", "Barış uğrunda savaş" başlıklı paragraflarında da komünist dünyasının -methüsenası- yapılmaktadır. buna mukabil demokrasi cephesi emperyalist harpçi, istismarcı olarak gösterilmektedir.

İç olaylar paragrafında ise:

"–... Yurdumuzun sömürge haline getirdiği, idarenin Amerikan emperyalizmi ile ortak olduğu ve memleketi iktisadi çöküntüye götürdüğü, tabii menbaların elden çıkarıldığı ve nihayet barış cephesine karşı Kore'de harbe sürüklendiği" yazılmaktadır. Diğer taraftan Zeki Baştımar tarafından çoğaltılmak üzere Kemal Ergin ve Ömer Lütfü Tun-

* Dr. Sevim Tarı, sonradan Sevim Belli olacaktır. Şüphesiz bu tutuklanma 1951 tevkifatına sebep olmamıştır. 1947'den beri ajanlar TKP'ye sızmışlardı. 1951 tevkifatının 1950 affından sonra ve Ceza Kanununun ağırlaştırılmasından sonra oluşması eski liderlerin tasfiyesi sonucunu doğurmuş, ayrıca Demokrat Parti iktidarının politik nedenlerle gerekli gördüğü bir anda vuku bulmuştur.

cay'a verilen ve onlar tarafından da çoğaltılarak dağıtılan bültenlerde

"–... Memleketimizi mahva sürükleyen dış politika, Amerikan yardımı, mali ve iktisadi durum, demokrasi oyunu, önümüzde duran vazifeler bölümleri ile memleketimizde sosyalizmin gelişmesi ve komünizmin bir an evvel tahakkuku" arzulanmaktadır.*

Diğer vesikalardan örnekler

Türkiye Komünist Partisi İzmir Vilâyet Komitesi tarafından imzalanmış bir raporla Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne "yoldaşlar" diye hitap edilmekte ve tesadüfen milli güvenlik ajanının tabii hüviyeti bilinmediğinden partiden muvakkaten ihracı talep edilmektedir.

Türkiye Komünist Partisi Ankara Vilâyet Komitesi de bir raporunda "Türkiye işçi ve köylü sınıflarının ve çalışan halk yığınlarının en yılmaz müdafii olan "T.K.P." inkılapçı savaşına gizlilik şartları için bugün de devam etmektedir" demiştir.

Yukarda belirttiğimiz bültenlerin mahiyeti hakkında bilirkişi tetkikatını icra eden İstanbul Üniversitesinden Profesör Recai Okandan, Profesör Sulhi Dönmezer, Doçent Naci Şensoy'un müşterek raporlarında şöyle denilmektedir:

"– T.K.P. teşkilât prensipleri tetkik edildi. Muhtevası itibariyle ya tamamiyle teşekkül etmiş veya edecek olan bir komünist partisinin nizamnamesi veyahut T.K.P. kurucularının müşterek beyannamesi mahiyetini taşıdığı görüldü. İş bu nizamname veya beyannamenin kurulmuş veya kurulmak üzere bulunan bir komünist teşekküle aidiyeti, tetkik mevzuu yazının, ilk satırında "Partimiz, Marksçı, Lenin'ci bir partidir" şeklinde serahaten ifade edilmiş bulunmaktadır. Müteakip satırlarda da bu kuruluşun, Lenin'in, Stalin'in teşkilât prensiplerine dayanan Komünist Partileri meyanında yer aldığı ayrıca zikredilmektedir. Diğer taraftan yazının yukarda verdiğimiz müstakil bölümleri bunun bir Komünist Partisi Nizamnamesi veya kurucularının müşterek beyannamesi olduğunu teyid eder mahiyettedir."

Ve hepsi mahkeme huzurunda

1946 tevkifatından sonra parti yöneticiliğini ele alan Zeki Baştımar

---

* Artık "İleri Demokratik Devrim" dönemi aşılmış bulunmaktadır, komünist devrim söz konusudur.

1952 senesinde tesbit edilebilen 184 kişi ile birlikte mevkufen sevkedildiği Ankara Garnizon Komutanlığı 2 Nolu Askeri Mahkemesi huzurunda:

"–... Mevcut ve mer'i kanunlar karşısında suçsuz değilim. Komünistim ve komünizme ait fikir ve inanışlarımı yaymak hususunda her fırsat ve imkândan da istifade ettim" şeklinde ifadesine başlamıştır.

Gayet sarih görünen bu itirafın dahi arkasında bir taktik bulunmaktadır. Çünkü akabinde,

"– Ancak gizli bir teşkilât kurmaya çalışmadım. Komünist Partisine girmek için çok çare aradım. Benim faaliyetim, daha ziyade neşriyat yaparak komünist fikirleri yaymaya inhisar etmiştir. Bir gün İstanbul'da evvelce tanıdığım Şakir adında bir komüniste rastladım. O bana, "Görüşler" adlı bülteni verdi. Bu bülteni görünce, Şakir'in komünist partisiyle irtibatına inandım. Buna hizmet etmek için bülteni alıp Ankara'ya götürdüm. Teksir ettim." demektedir.

Görülüyor ki, lider Türk Ceza Kanununun 141. maddesinin 1. fıkrasında yani, "Memleket içindeki içtimai bir sınıfın, diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya içtimai bir sınıfı ortadan kaldırmak, veya memleket içinde kurulmuş, iktisadi veya içtimai temel nizamları devirmek amacıyla cemiyet tesis, teşkil, tanzim veya sevki idare eden kimse üç yıldan 10 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır" tarzındaki tarifinden yeni komünist partisini tesis, teşkil, tanzim veya sevki idare eden kimse olmak durumundan kendisini kurtarmak gayesiyle itiraflarına güya samimi bir veçhe vermeye çalışmıştır.

Diğer liderler

1943 yılında komünist partisi yöneticisi olan Reşit Fuat Baraner, aynı tarzda ifadelerde bulunmuş, SETA'yı gizlemek için elektrikçi Nuri'den talimat ve bülten aldığını söylemişti. Halbuki elektrikçi Nuri denen komünist o tarihte Moskova'da bulunmakta idi. Bu yönetici de Şahin diye bir isim ortaya atmıştır. Fakat bütün çabalar koskoca mızrağı çuvala sığdırmaya çalışmaktan ileri gidememiştir.

184 sanıklı olan bu davada bir kısım sanıkların nedamet ederek büyük şehirlerimizi bir örümcek ağı gibi saran komünist şebekeler hakkındaki samimi itirafları teyid eder mahiyette olan tahkikat ifadeleri millî emniyet ajanlarının geniş izahatı, İstanbul Emniyet Müdürlüğünün tahkik raporları nihayet ele geçirilen gizli komünist, neşriyat, yeni

bültenler, yeraltı komünist partisinin 1947-1952 yılları arasındaki faaliyetleri gözler önüne serdi.*

Verilen direktifle ağız birliği yapılarak evvelâ tahkikat ifadeleri ele alındı. Alel usul nezarethanelere ve polise hücum başladı. İfadelerin dayak atılarak alındığı ileri sürüldü. Fakat işin tuhafı tahkikatta verilen bu ifadeler, mahkeme huzurunda itiraflarla Milli Emniyet ajanlarının bilgilerini ve kendilerinin de kabul zorunda kaldıkları polis takip raporlarına tamamen uygun olmasıydı. Bu itibarla yöneticiler taarruzu milli emniyet ajanlarıyla polis takip raporlarına göre yönelttiler. Milli emniyetin vazife vermeye selâhiyetli bir makam bulunmaması sebebiyle ajanlarında kendileri kadar suçlu olduğunu, benaenaleyh şahitlik yapamayacaklarını, polisin de vatandaşı hiç bir zaman takibe yetkisi bulunmadığı ileri sürüldü.

* Milli Emniyet Ajanları 1947'den sonra Üç Vilayet örgütü yönetimine sızmışlardı, Zeki Baştımar bunun farkına vardığında, bu nedenle diğer il teşkilatlarını gizlemek olanağını buldu. Aynı nedenle "Aydınlar grubunu" da gizlemek olanağını buldu. Bu konu "Ellili Yıllar" serisinde açıklanacaktır.

- XLI -

22.5.1967

539 sayfalakı itirazların okunmasından sonra 100'den fazla sanık, ağır hapis cezasına mahkûm edildiler

Adlî tarihimizde bir rekor teşkil edecek olan 539 sayfalık mucip sebepli hükümde bütün bu itirazlar birer birer ele alındı.

"– Ege ve Ankara bölgeleri Milli Emniyet başmüfettişlerinin yazılarıyla başşahidin görevli ajan olduğu anlaşılmıştır. Bu cihet ne kadar hakikat ise, adı geçenlerin gizli komünist partisi faaliyetine agâh olduktan sonra emniyete başvurarak memleket için zararlı olduğuna inandıkları bu faaliyeti ihbar ettikleri ve müteakiben de emniyetin direktifi dairesinde hareketle içlerine karışıp, yapılan faaliyete vakıf oldukları da mahkeme huzurunda yeminli ve açık şahadetlerinde de ve emniyet baş müfettişlerinin yazılarından anlaşılan bir hakikattir.

Gizliliğe riayet esas...

Gizli komünist partisi içersindeki faaliyetin ilk ve esaslı şartı, gizliliğe riayet olduğuna ve ona nazaran diğer suçlarda olduğu gibi hadiselere o faaliyet içerisine katılmadan vakıf olunmaya imkân bulunmadığına ve memleketin emniyetini korumak vazifesiyle mükellef emniyet teşkilâtının bu ihbarlar karşısında elini kolunu bağlayıp neticeyi beklemesini düşünmenin ne kadar yersiz olduğunu ayan bulunmasına binaen ihbar üzerine bu şahısların tavzif edilmeleri en normal hareket tarzı olarak görülmüş, adı geçenlerin bu vazifeyi aldıktan sonra muttali oldukları olayları raporla emniyete bildirmiş, yani emniyet içersinde hizmet kabul etmiş olmalarının mahkeme huzurunda yeminle şahadette bulunmalarına mani teşkil ettiğini kabule, iddiayı teyid eder bir hüküm de mevcut olmaması sebebiyle imkân görülmemiştir."

"Milli Emniyet"in kanunen mecut olmaması sebebiyle şahitlerine vazife verme yetkili bir makamla mevcut sayılamayacağını ve şahitlerin kendileri gibi suçlu sayılmaları gerektiği yolundaki talep te, "Milli Emniyet"in memleketin emniyet hizmetinde uzun senelerden beri va-

zife görmekte olmasına 29 Haziran 1943 tarihinde meriyete giren 4443 sayılı kanuna ekli Başvekâlet kadrolarını gösterir cetvelde ve son defa bu kanunu tadil eden 6330 sayılı kanunda Milli Emniyet Hizmetleri Reisinden Başvekâlet teşkilâtı içersinde bahsedilmiş bulunmasına göre "Milli Emniyet"in kanunen mevcut olduğuna ve bu teşkilâtın Türk Ceza Kanununun 49. maddesinin birinci fıkrasında yazılı "Selâhiyettar bir merci" tabiri şumulüne dahil bulunduğuna kanaat getirilmiştir.

Polis vatandaşı takibe selâhiyetli değidir.

Yazılı deliller meyanında bulunan polis takip raporlarının hukukî kıymeti haiz olmadığı ve polisin vatandaşı takibe de selâhiyetli bulunmadığı ve netice olarak raporların okunmamasına karar verilmesine hususunda maznunlar tarafından vaki talepte herhangi bir suçla ilgili görülen şahsın polisçe takibinin gelişi güzel bir vatandaşı ulu orta polise takip ettirilmesi olarak kabul ve tavsifine imkâr görülmediği gibi, komünist faaliyet kanunlarımızda suç olarak kabul erilmiş bulunmasına ve binnetice gizli ve memleket için zararlı bir faaliyetin meydana çıkarılabilmesi için o faaliyete katıldığından şüphe edilen kimsenin durumlarının aydınlatılması gayesiyle polise takip ettirilmeleri ve bu hususu belirten raporların vazifeliler tarafından düzenlenmesi, polisin mani tedbir alma vazifesi şumulüne giren bir faaliyet olmasına okunan raporların birçok metodlarının ilgili sanıklar tarafından kabul edilmiş olması da raporların maddi vakalara dayanmakta olduğunu ve doğruluğunu göstermiştir."

Bu davada 184 sanıktan büyük bir kısmı üç seneden 10 seneye kadar ağır hapis cezalarına mahkûm edilmişlerdir.

- XLII -

23.5.1967

Türkiye Gizli Komünist Teşkilâtı yeraltı faaliyetlerine aralıksız devam ederken ırkçılar da boş durmuyorlardı

İkinci Cihan Harbinin stratejik seyri bir taraftan komünistleri kesif bir faaliyete sevkederken diğer taraftan Hitler taklitçisi ırkçı ve Turancıların da siyasî ihtiraslarını kamçılamıştı.

O zamana kadar ilim mevzuu olarak kitaplarda kalmış olan ırk teorilerini milli bünyemize tatbik etmek ve milli bütünlüğü parçalayarak yurdumuzda NAZİLERİN YENİ NİZAMINI kurmak hevesine kapılmışlardı.

Bir kısım Turancılar da hükûmetin bitaraflık politikasını unutarak gizli toplantılar tertipleyip ellerinde bulundurdukları bir takım mühürlerle mümessillik iddia ederek aralarında, Orta Asya'yı paylaşmaya kalkışmışlardı.

Büyük ümitlere kapılan bu insanlar "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" umdesini benimseyen Atatürk gençliğinin tertemiz hissiyatını bu çeşit gayelerine destek sanmışlardı.

Onlara göre millet demek, ırk demektir. Irk için kan esastır. Secere lâzımdır. Hepsinin ellerinde düzmece ferman gibi secereleri vardır. İşin garibi hepsi de birbirinin seceresinin sahteliğini hem de kitaplar neşrederek iddia etmişlerdir. İçişleri Bakanlığı mütehassıslar gönderip yaptırdığı incelemeler sonunda, önderlerinin seceresinin arızalı olduğunu meydana çıkarmıştır. Onlara nazaran Türk olmayan unsurlar Boşnak, Laz, Çerkes, Kürt, Arnavut vs.dir. Bunlara devlet hizmeti bilhassa silâh taşımak şerefi ve subaylık verilmemelidir.

Hukuk nizamı, akıl ve mantık dışında kalan bu safsataların tahakkukuna kendilerini o kadar inandırmışlardır ki, bu hususta dosyalar tutarak tasfiye hazırlıklarına bile başlamışlardır.

Yetkili makamlar, plânlı ve esaslı taktik ve direktiflerle mücehhez komünist şebekeleriyle uğraşırken diğer yönden profesör ve bir kısım öğretmenler gençlerimizin fikirlerini ifsata çalışmışlardır.

Orta Asyanın aralarında taksimi

Bakınız Profesör Zeki Velidi Togan'ın evinde yapılan aramada ele geçen ve Irkçılık-Turancılık dâvasının muhakemesi sırasında incelenen hatıra defterinin 17 ve 18. sayfalarında ne diyor?..

"–... 1941 senesin hayatımda büyük inkılâplar oldu. Bugünkü Türkistan ve yakın mazisi" adlı eserimde yazdığım fikirlerin tahakkuk yoluna girmesi ve bu kitabın Almancaya tercüme edilmeye başlamasıdır.

Bu hadiseler yüzünden bir daha siyasi adamım. Türkistan milli birliğini eski azaları arasında tezkerelerle ihya etmeye muvaffak oldum.

Kazak Tahir Karabay, Türkmenlerden bazıları ile 8.7.1941 ve 28.7.1941 de bir komite teşkil ettik. Özbeklerden Azam Oğuz Hemşire nihayet 9.12.1941 ve 25.12.1941 de toplanarak Emin Bey Resulzade, Halim Sabit ve Alim Canidris'den müteşekkil tutsak Türklerin grubuna komite seçtik."*

Irkçılık telkinatı

Yine aynı profesörün duruşma zabıtnamesinin 380. sayfasına geçen Reha Oğuz Türkkan'a yazdığı bir mektupta.

"Azizim Türkkan, biz Türkleri baba cihetinden kan karışmamış, onun ırki mahiyetini istidat ve temayüllerini ve etnik hususiyetlerini tanımak istiyoruz. Bu ise Boşnak, Acem ve Araptan uzun zaman aramızda yaşayıp Türklüğü benimsemiş olanlara karşı düşmanlık etmek olmamalı, yalnız bu gibi anasır kendilerini ve asıl Türk değil mülhak Türk olduklarını bilmelidir. Madem ki bir Türk aslen Çerkestir, o kendisini (Türk-Çerkes'ül asıl) olarak tanısın. Gayemiz Bozkurt mecmuasını hiç kapatmadan yaşatmak fikir ve idealimizi mevcut şartlara göre gençliğe aşılayabilmektir. Bizim milletteki zayıf noktalardan biri de hükûmetin tasvip etmesi şüpheti görülen herhangi bir hareketten millet için mahzı-hayır olsa bile çekinmektir. Madem ki milletimizde bu gibi zayıflıklar var, bunları nazarı itibare alıp, münevverlerin orta korkak zümresini korkutmayacak yolu takip etmelidir. Taki, bu mecmua geniş bir kitle arasında tesirini icra ederek yayılsın.."

Buna benzer birçok mektuplarla ırkçılık nifakının yayılma usullerini göstermekten çekinmemişlerdir.

---

* Türkçe bozuklukları K. Alöç'ün metninden olduğu gibi alınmıştır.

Öğretmen olan Nihat Atsız ırkçılık ve Turancılığı bir fikir olmaktan çıkarıp, hareket haline sokmaya çalışmıştır. Muhakemesi sırasında duruşma zabıtnamesi sayfa 249'da şöyle yazılıdır:

"–... Irkçılık ve Turancılıktan mahkûmiyeti bir şeref telakki ederim. Devlet teşkilâtının Türk ırkından olanlar tarafından idaresi lâzım ve zaruridir. Türkiye'de bulunan ve Türk tabası olan gayri Türkler Çerkes, Boşnak, Laz, Arnavut, Kürt vs. unsurlardır. Bunlar mensup bulundukları memleketlere gönderilmelidirler..."

Irkçılık faaliyeti programlı olmalıdır

Diğer öğretmen olan kardeşi Necdet Sançar'a yazdığı, duruşma zabıtnamesinin 415. sayfasına geçen 6 Kasım 1941 tarihli mektubunda ise "Faaliyetimiz programlı olmalıdır. Programlı faaliyet devamlı faaliyettir. Türk Gençliğe propaganda yapmalıyız. Mütemadi telkinde bulunmalıyız. Arası kesilen propaganda o kadar müessir olmuyor. Bir yandan Türkçülük ve ırkçılık propagandası yaparken bir yandan da gayri Türklerle istihza etmeliyiz. İki yılda muntazam neşriyat yapsak memlekette bir muhit ve zemin hazırlamış oluruz." demiştir.

Yeni nizam lâzım

Duruşma zabıtnamesinin 416. sayfasına geçen 3 Mayıs 1942 tarihli mektubunda şöyle devam etmektedir: "– Hakikaten yeni bir nizam lâzım. Ben bu asker kaçağı müddeiumuminin ve Ankara'daki ihtiyar bunak temyiz azalarının benim hakkımda karar vermelerini anlamıyorum. Bu işler bana gülünç geliyor, hazmedemiyorum. Bütün bunları düzeltmek için yeni nizamı kurmak lâzımdır."

Yine kardeşine yazdığı 7 Eylül 1942 tarihli mektubunda ise şu satırlar vardır:

"(Reha Oğuz Türkkan grubunu kastederek) senin Çerkes olduğunu keşfeden itler, benim de Çerkes olduğumu keşfetmiştir. Bizi Türk olmamakla itham edip, şüphe yaratmak istiyorlar. Memlekette namuslu Türklük rejimi kurulunca bunların toptan imhası işten bile değildir. Şimdiden not toplayıp dosyaları yapsak fena olmaz."

Atatürk'e dil uzatmışlardı

Irkçılık Turancılık dâvâsı sırasında Atatürk'ü kastederek "ÖLMÜŞ BİR REİSİ CUMHUR'A HAKARETİMİ KANUNLARIMIZ SUÇ

SAYMAZ" demek gafletinde bulunanlar olmuştur.

Eşine ve çocuklarına yazdıkları vasiyetnamelerinde Atatürk ve İnönü için tekrarlamayı dahi bir cüret terakki ettiğimiz isnatları miras bırakmaktan çekinmeyenler zuhur etmiştir.

CUMHURİYET REJİMİ İÇİN EN UFAK RAHATIMI BİLE FEDA ETMEM, diyenlerle karşılaşılmıştır.

Ankara nümayişleri

Nihal Atsız'ın sahibi ve müdürü bulunduğu Orhun dergisinin Nisan 1944 tarihli 16. sayısında merhum Başbakan Şükrü Saracoğlu'na hitaben bir açık mektubu neşredilmiştir. Bu açık mektup dolayısıyla Ankara'da Sabahattin Ali tarafından bir dâvâ açılmıştır. İkinci Cihan Harbinin memleketimiz için en nazik politik bir havası içinde hükûmet merkezinde huzur ve asayişi bozucu adli otoriteyi ve hükûmeti rencide eder mahiyette nümayişler tertip edilmiştir. Bunların ırkçılık Turancılık hareketleriyle ilgisi görülerek evlerinde ve üzerlerinde aramalar yapılmıştır. Bu aramalarda elde edilen vesikalar kâfi suç delili sayılmış ve olay 3832 sayılı Örfi İdare Kanununun 8. maddesi mucibince sıkı yönetim komutanlığına tevdi edilmiştir.

- XLIII -

24.5.1967

Nihat Atsız'ın Tahkikat Hâkimine gönderdiği mektuplar

Tabutluk heyulâsı için, İçişleri Bakanı hâtıratına ne yazmıştı?

1944'te açılan "Irkçılık ve Turancılık" davasının akislerini, bundan önceki yazılarımızda uzun uzun bahsetmiştik. Lâkin, bu dava dolayısıyla meydana çıkan, yankıları da daha sonra Demokrat Parti iktidarının sık sık ortaya attığı bir mesele olan "Tabutluk" heyulasını ise ileride anlatacağımızı söylemiştik.

Şimdi, o "Tabutluk" heyulasına gelelim.

Bahsettiğimiz "Irkçılık ve Turancılık" davasında, sanıklardan bir kısmı da İstanbul Emniyet Müdürlüğünde nezaret altına alınmışlardı. Bunların arasında, isminden sık sık bahsedilen Reha Oğuz Türkkan da vardı.

Reha Oğuz'un ve diğer sanıkların ayrı ayrı hücrelere konulmasında fayda görmüş, Emniyet Müdürlüğü'nün bütün imkânsızlıklarına rağmen bunu sağlamıştık.

Asıl gayemiz de sanıkların birbirleriyle konuşmalarını önlemekti. Lâkin, kısa bir müddet sonra şahit oludğumuz durum, onların ne pahasına olursa olsun birbirleriyle irtibat kurduklarını ortaya koydu. Şimdi bunu anlatalım.

Sorgular başlar başlamaz kendi kendine gizli cemiyetler uyduran Reha Oğuz Türkkan bunların ortaya çıkmasından endişelenerek yanındaki hücrede bulunan arkadaşı ile müşterek duvarı tıklatmak suretiyle mors alfabesiyle muhabereye başlamışlardı. Görevli memurun dikkatini çeken bu olay bize ulaştırıldı. Bizzat tetkik ettiğim nezarethanede hayretler içinde kalmıştım. Nezarethanenin postaneden farkı kalmamıştı. Mors tıkırtısı konuşmaya dahi maniydi. Tahkikatın selametle intacı yönünden Reha Oğuz Türkkan hakkında tedbir almak zaruri idi. Birinci Şube Müdürlüğünün makam odasının karşısına gelen koridorun nihayetindeki küçük bir nezaret odasına konuldu. Bu hücre hakikaten küçüktü. Ancak oturulabilirdi. Yüksekliği 2.5 metre, derinliği ve genişliği 1 metre kadardı. Bir güne inhisar etmek üzere üç dört saat bu oda-

da bırakıldı. Biz de tahkikata rahatlıkla devam edebildik.

Faşist metodları ustalıkla tatbik eden bu kimseler memleketimiz için zararlı olan Irkçılık ve Turancılık hareketlerini gizlemek ve kamunun merhamet ve dikkatini başka yönlere celbetmek için bu hücreye tabutluk adını takmışlardır. Bir takım işkence edebiyatı da uydurmuşlardır. O tarihte pek çelimsiz ufak tefek yapılı bir genç olan Hikmet Tanyu da kendisine nispetle pek iri yarı sayılabilecek görevlilerin güya başına tabanca dayadığını ileri sürmüştü. Bu adamların işkence iddialarına karşı önderlerinin yapılan hüsnü muameleye şükranını ifade eden el yazılı mektuplarını neşretmekle iktifa edeceğiz.

Nihal Atsızın tahkikat hakimine gönderdiği mektuplar

Hakim Kâzım Beye,

"Muhterem hakim bey, 24 nisandan beri evimde değilim. Bu müddet zarfında Maltepedeki evimin adresine bir çok para havaleleri gelmiştir. Maltepe'ye bir memur göndererek paraları aldırmanızı burada çok para harcandığı için bana medar olacak bu iyiliği yapmanızı bilhassa rica ederim." Atsız

25 Temmuz 1944 tarihli diğer bir mektupta

"Muhterem hakim bey, şimdiye kadar hakkımda gösterdiğiniz dürüst hüsnüniyetten cesaret alarak yeni bir iyiliğinizi rica ediyorum. 24 Nisandan beri zevcemi görmedim. Demek ki üç ayı geçmiş. Beni artık çok iyi tanıdığınız için bu ayrılığın benim için ne demek olduğunu takdir edersiniz. Sorguların bitmesi dolayısıyla artık sizin buraya gelmemeniz ihtimalinin korkusu da buna eklendi..." Atsız

İşkence ve tabutluk nereden çıktı?..

O tarihlerde İçişleri Bakanı bulunan merhum Hilmi Uran'ın hatıratının 395. sayfasında bakınız ne diyor:

"– Bugünkü iktidar kötüye gitmekte olan günlük herhangi bir memleket meselesini münakaşadan bunaldığı zaman, hemen mevzudan kaçar ve münasebeti var mı yok mu diye düşünmeksizin ortaya derhal TABUTLUKLAR diye bir iddia atar. Bu Halk Partisi iktidardayken bazı gençlere, onları söyletmek için, İstanbul Emniyet Müdürlüğünde dar hücreler içinde polis tarafından işkence yapıldığı iddiasıdır.

İddiayı daha acıklı ve facialı bir şekle sokmuş olmak için ona TABUTLUK denmiş ve herhangi bir günlük münakaşa mevzuundan ka-

çınmak için bu iddia bir sığınak gibi kullanılır olmuştur.

Böyle işkence iddiası benim dahiliye vekili bulunduğum zamana rastlar. Ben şahsen böyle bir iddiaya o vakitler merhum Reşit Şevket İnce'nin başvekil Saracoğlu'na hitaben yazdığı hususî bir mektupla muttali olmuş ve tahkikine tevessül etmiştim. Refik Şevket başvekile yazdığı bu mektubunda, İstanbul Emniyet Müdürlüğünde bazı gençleri söyletmek için kendilerine işkence yapıldığını öğrendiğinden bahsediyor ve şahsiyetinin sahip olduğuna emin bulunduğu adalet duygusuyla telif edilemeyecek olan bu hareketin menedilmesini istiyor. Saracoğlu, mektubu aynen bana göndermişti. Refik Şevket, Saraoğlu'nun da, benim de ötedenberi yakın dostumuz ve ahbabımızdı. Onun böyle bir ikazını iyi telakki etmiş olmamız da tabii idi.

O günlerde Lütfü Kırdar İstanbul'da vali, Osman Sabri Adal Emniyet Umum Müdürü ve Kâmuran Çuhruk da onun muavini idi. İstanbul'da örfi idare rejimi altında idi. Biz vekâletçe meseleyi önce İstanbul'dan sorduk ve böyle bir şey olmadığı cevabını aldık. Fakat ben işin derinleştirilmesini istediğim için Emniyet Umum Müdürünü İstanbul'a göndererek bizzat işi tahkik etmesini istedim. Osman Sabri Adal İstanbul'a gitti. Orada böyle bir işkence yapıldığı iddiasının doğru olmadığı neticesini alarak Ankara'ya döndü.

İşin bu safhasında bence yapılacak şey, keyfiyeti artık Refik Şevket'e bildirmek ve ondan yardım istemekti. Ben de böyle yaptım ve kendisine resmi bir tahrirat yazarak, yaptığımız tahkikat neticesinde bizim poliste işkence yapıldığı yolundaki iddiaya hak verdirecek birşey elde edemediğimizi bildirdim. Eğer varsa, mütecasirlerimi cezalandırabilmemiz için bize yardım etmesini ve bunun için de kendisine bunu haber vermiş olanları bize bildirmesini rica ettim.

Refik Şevket merhum, benim bu resmi tahriratıma "Kardeşim Hilmi, hitabıyla ve hususi bir mektupla cevap verdi. Refik, bu cevabın da, kendisine bu iddiayı yazmış olanların ne yapıp yapıp isimlerini açıklamamasını kendisinden istediklerini ve bunun için çok ricada bulunduklarını belirtiyor, kendisi de artık tatmin edilmiş görünerek ve poliste işkence yapıldıkları farzedilen kimseleri kasdederek "Senin verdiğin bu abdestle onlar artık çok namaz kılarlar, bu kadarı kâfidir" gibi bir tabir de kullanıyordu. Fakat ben bu cevapla tatmin edilmiş değildim. Evrakı Vekalet Teftiş Heyeti Reisliğine tevdi ederek bu işin takibi için Refik Şevket'e tekrar müracaat edilmesini rica etmiştim. Merhum, bu defa da

Teftiş Heyeti Reisliğine verdiği cevapta kendisine bu ihbarı yapanları açıklayamayacağını bildiriyor ve sonra da "Eğer benim asılsız, dedikodu yapan bir adam olduğum kanatındaysanız, beni mahkemeye verin" diyordu.

Bu, serzenişli bir cevaptı. Bizim istediğimiz kimseleri bildirmemekte ısrar ettiği anlaşılıyordu. Ben merhumun bu cevabını Saracoğlu'na göstererek işin tahkik safhasını anlattım, görüştük ve daha ileriye gitmemeye karar verdik. İşte TABUTLUKLAR diye zaman zaman lüzum görüldükçe şişirilen işkence iddia ve isnadı..."*

---

* Oysa işkence, işkencenin ağır bir türü olan "tabutluklar" uygulaması isbat edilmiş bir olgudur. Gerek dönemin TKP davalarında gerekse Turancılık davasında tabutlukların bulundukları yerler, boyutları: (eni 0,60 m, derinliği 0,40 m, yükseklikleri 1.80 m)dir. İkisi üst katta, diğerleri zemin ve bodrumdadır, bunlar birçok kitapta ve hatıratta yer almaktadır, bakınız sa: 248-249, Turancıların yayınladıkları kitaplarda da aynı bilgiler yer almaktadır.

Prof. Kenan Öner'in "Öner Yücel Davası Cilt 2" (1947 İstanbul) sa: 96-100 Turancılara yapılan işkenceleri mahkemede şahitlerle ispat edip tabutluklardaki 1500 vatlık ampulleri de açıkladıktan sonra, İstanbula döndükten sonra en salâhiyettar kaynaklardan memleket emniyet müdürlüğü dairesinde senelerce evvel vücude getirilen işkence yuvalarının gece gündüz çalışılarak, yıkılıp ortadan kaldırılmağa çalışıldını haber aldım. Bana bildirildiğine göre bu ameliye -kimsenin haber olmaması için- polis kadrosuna dahil dülgerler tarafından yapılıyor, hem de kimsenin görmesine meydan vermemek maksadıyla daha ziyade geceleri çalışılıyordu.

Bu haber bir aralık İstanbul gazetelerine de intikal etti, hattâ Hüseyin Cahit Tanin gazetesinin 2 Temmuz tarihli nüshasında "Bir kâbus" başlığıyla yazdığı başmakalede "Mutena hücrelerden, tabutluklardan yapılmış bir temel üzerinde hür bir Türkiye idaresi kurulamıyacağını" iddia ederek "En objektif, en şümullü, en inandırıcı bir tahkik ve teftiş ile hakikat meydana konmalı, 1 dakika kaybetmeden konmalı. Ortadaki iddiaları teyit eder yolda eskiden kalmış küçük bir iz bile varsa kökünden temizlenmeli ve bu zehirleyici boğucu kâbusa nihayet vermelidir" diye bağırıyordu.

Bu haberlerin her tarafa yayılması ve bir hakikat ifade etmesi karşısında çektiğim 6 Temmuz 947 tarihli telgrafla Adalet Bakanının dikkatini çekerek, bu tadilât işkence yapmak zihniyetinden feragati tazammun ediyorsa millet namına teşekkürü bir borç bildiğim, fakat bir suç delillerinin imhası maksadiyle yapılıyorsa derhal bir keşif yaptırılarak vaziyetin tesbitini istedim. Bir gün sonra da İstanbul Cumhuriyet savcılığına verdiğim bir dilekçe ile de aynı maruzatta bulundum.

* * *

Yine savcılıktan gelen 18/7/947 tarihli ve muhaberat dairesinin 34446/947 sayılı tezkeresinde son dilekçemin de incelendiğinden bahsolunduktan sonra:

Türkçülük davası münasebetiyle Sıkıyönetim mahkemesinde yapılan tahkikat ve duruşma sırasında İstanbul emniyet müdürlüğünde bazı vatandaşlara işkence yapıldığı yolundaki iddiaların ispatına Ankara Üçüncü Ceza mahkemesince karar verilmiş ve bahis mevzuu edilen işkencelerin vaki olup olmadığının tahkikine mahkemece el konmuş ol-

masına, mahkemenin el koyduğu bir hâdise hakkında onun malûmatı dışında tahkik muamelelerine girişilmiyeceğine, vukuu iddia olunan işkencelerin Ankarada görülen davanın mevzuunu teşkil eden suçtan ayrı ve müstakil bir suç olduğu doğru olmakla beraber Ankara Üçüncü Asliye Ceza mahkemesinin tahkikatını, işkence suçunun işlenmiş olup olmadığı noktasına da teşmil etmiş bulunmasına mahkemenin varacağı netice beklenmeden işkence suçundan dolayı ayrıca tahkikata girişilmesinden tevellüt edecek mahzurlar izahtan mütağni görülmesine, bunlardan başka Ankaradaki davanın sona erdiği ve işkencelerin yapıldığı bu dava münasebetiyle sübut mertebesine vardığı takdirde dahi işkencelerin umumî kazanın şümulüne giren bir suçun tahkiki sırasında değil, askerî mahkemenin el koyduğu bir suçtan dolayı askerî hâkim tarafından yapılan tahkikat sırasında vukua geldiği iddia olunduğuna ve zabıta memurlarının suça iştirakleri bahis mevzuu ise bunların da askerî hâkimin tâbi olduğu tahkik usulüne tâbi olacaklarına ve bu itibarla işin takibi ve tahkiki Cumhuriyet savcılığının yetkisi dışında bulunmasına nazaran avukat Kenan Önerin dilekçesi üzerinde bir işlem yapılmasına mahal bulunmadığına ve bu hususların dilekçeye tebliğine karar verildi.

Cumhuriyet Savcı Yardımcısı: Fehmi Çağıl

* * *

Gazete sütunlarına intikal eden ve cürmün en sadık delili hükmünde bulunan bu tadilâtın tesbiti hususunda ileri sürülen sebepleri haklı gösterecek bir mânayı haiz olmamasından cesaret alarak eski dilekçemdeki temenniyatın bir kere de bu noktadan nazara alınarak kanunî muktezasının ifasını saygılarla tekrar rica ederim.

Bunun üzerine savcılıktan aldığım 9/7/947 tarihli ve 35446/947 sayılı bir tezkerede "9/7/947 günlü dilekçenizde bahsedilen husus hakkında bilginiz alınmak üzere acele memuriyetimize müracaatınız rica olunur" şeklinde bir davetname aldım.

Savcı - Yapıldığından bahsettiğiniz işkencelerin Örfi idare komutanlığı mahkemesinde yapılan tetkikat zımmında vuku bulmasına nazaran savcılığın böyle bir işe müdahalesini doğru bulmuyorum.

Ben - Faraza Sıkıyönetim komutanı maiyetindeki erdelerden yüzünün eline birer şişe petrol ile birer torba paçavra sıkıştırıp memleketi yakınız dese ve bu emir icra olunsa savcılık bu yangının alevlerini Neron gibi pencereden seyretmekle mi iktifa edecektir, dedim, düşündü.

Ben de bu sükûttan istifade ederek yapılan işkenceler yalnız Örfi İdarede haklarında tahkikat yapılan ırkçı sanıklara değli, solculara, hattâ alelâde suçlara da tatbik edilip durmuştur, dedim.

- XLIV -

25.5.1967

Dikta heveslilerinin yeni bir oyunu daha

Irkçılar Yücel Kenan Öner dâvasında bir orgeneralin şahsiyetini istismar ediyor

Her fırsattan istifade ederek, kendilerini ve fikirlerini tanıtmak çabası içinde çırpınan ırkçılar, zaman zaman önemli konuları bile çirkince istismar etmek istemişlerdir.

Hele bunlardan birinin, Hasan Ali Yücel'in Kenan Öner aleyhine açtığı hakaret dâvâsında takındığı tavır, vicdan sahibi her vatandaşa üzüntü verecek niteliktedir. Orduda nezaket bilgi ve otoritesi ile tanınmış bulunan Sıkı Yönetim Komutanı Orgeneral Sabit Noyon'un güya Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e izafe ederek söylediğini ileri sürdükleri bir cümle o zamanlar epeyce dedikodulara vesile teşkil etmişti.

Halbuki Orgeneral Noyon böyle bir söz sarfetmemişti ve sonradan gazetelerde, bütün dedikodulara da cevap verdi. Bu hâdise bakın neydi.

Müdafaa şahidi olarak

Hasan Ali Yücel'in Kenan Öner aleyhine açtığı, hakaret dâvâsında "Irkçılık ve Turancılık" sanıklarından Ahmet Ellez isimli biri de şahit olarak dinleniyordu ve Kenan Öner'in müdafaa şahidi olarak mahkemeye sunulmuştu. Ahmet Ellez, "Irkçılık ve Turancılık"tan mevkuf bulunduğu sırada, Orgeneral Sabit Noyon'un, Emniyet müdürü ve Tahkikat Savcısı yanında "Hasan Ali Yücel de P...ye uğramış bir çocuk demişti." şeklinde konuştuğunu ileri sürdü.

Şahidin bu sözleri hemen dilden dile yayıldı. Çirkin dedikodulara sebep oldu. Hatta Sabit Noyon ile Hasan Ali Yücel arasında bir polemik yaratılmak istenildi. Fakat Orgeneral Noyon'un gazeteler vasıtasıyla halka da intikal ettirilen, Hasan Ali Yücel'e yazılmış mektubu, söylenilenleri tamamen yalanlıyordu:

Orgeneral Noyon'un mektubu

"– Çok sayın Hasan Ali Yücel,
İzmir Milletvekili

12 Mayıs 1947 tarihli lütufnamelerin cevabıdır.

Sıkı Yönetim komutanıyken ırkçılar dâvâsı münasebetiyli İstanbul Emniyet Müdürlüğünde, Emniyet Müdürü Ahmet Demir, tahkikat hâkimi Kâzım Alöç bulunduğu halde, Ahmet Ellez'i takip edilen suçla münasebet derecesini anlamak için dinledim. Şahsınız hakkında saygı beslediğimi bilmez değilsiniz. Size tarafımdan tevcih edilen hakaretamiz sözler tamamen gayri varittir. Ne şahsınız, ne de makamınız tarafından bahis mevzuu edilmemiştir. Esasen öyle edep ve terbiye harici sözlerin hayatım müddetince ağzımdan çıktığını hatırlamadığım gibi vazife esnasında da laubaliyane tavır ve hareketlerden bire daima içtinab etmişimdir. Bu isnattan zatı devletleri kadar ben de cidden müteessirim. Derin saygılarımı kabul etmenizi rica ederim..."

Merhum Hasan Ali Yücel'in şahsıma yazdığı 22 Mayıs 1947 tarihli mektubuna verdiğimiz cevap da şu mealde bulunmaktadır:

"27 Mayıs 1947,

Sayın Hasan Ali Yücel,

Memleket eğitimindeki başarılı hizmetlerinizin şuurlu vatandaşlar vicdanındaki yerinin hiçbir surette sarsılmayacağına inanan çoğunluktan bulunduğumu bildirmekle öğünürüm.

Tahkik buyurduğunuz hâdiseye gelince, Irkçılık tahrikâtı ve Ankara nümayişleriyle ilgili görülerek nezaret altına alınan Dil Tarih Fakültesi sabık asistanlarından Ahmet Ellez'le o tarihte Sıkı Yönetim Komutanı bulunan sayın Orgeneral Sabit Noyon İstanbul Emniyet Müdürlüğünde, Emniyet Müdürü Ahmet Demir ve benim muvacehemde görüşmüşlerdir.

Yalnız Ankara nümayişlerinin sureti cereyanı ile sanığın ilgi derecesinin tayinine taalluk eden ve pek kısa süren bu soruşturmada Ahmet Ellez isim tasrih etmeyerek ödevli bulunduğu fakültede öğrenciler arasında sol faaliyetin mevcut olduğunu, Sabahattin Ali, Nihal Atsız ile tanıştığını, nümayiş sırasında yanında bulunduğunu söylemiştir.

Onun içinde yüksek disiplin, kültür ve nezaketi ile mümtaz bir mevkii bulunan orgeneral de cevaben, memlekette kanunun hâkim bulunduğunu, eğer mevcutsa komünist faaliyetlerin kanunen yetkili makamlarca hassasiyetle takip edileceğini, ırkçılık tahrikâtı, nümayiş gibi bozguncu hareketlere gençliğin temiz hissiyatının âlet edilmesinin yanlış ve tehlikeli olduğunu ihtar ederek kendisini nezarethaneye göndermiştir. Ahmet Ellez bu görüşme sırasında hiçbir suretle sol faaliyetin hima-

yesinden bahsetmediği gibi, sayın orgenerale izafe ettiği cevap da tamamen hilâfı hakikattır. Arzederim. Saygılarımla".

Nâzi ile faşistlerin feci akibeti taklitçilerine bir örnek teşkil ederken, Nürnberg dâvâları da ırkçılık ideolojisinin milletler için nasıl bir felaket oludğunu gözler önüne sermiştir.

Bugün ırkçılık GENOCİDE deyimiyle Birleşmiş Milletlerde de ağır bir suç olarak kabul edilmiştir. Anayasamız ve diğer mevzuatımızla da bu hareket yasaklanmış ve ceza tehdidi altına konulmuştur.

Fakat, maalesef, yurdumuzda dikta heveslisi faşist bozguncuların, Türk gençliğinin samimi ve temiz hislerini kirli ihtiraslarına paravana yaparak bizi medeni dünyadan yüzlerce yıl geriye götürecek tahriklere devam ettikleri bir vakıadır. Aydınlarımızın bu aşırı cereyanlar karşısında Türk gençliğin ışık tutmaları asil görevleridir.

Milletimizi uygarlığa ulaştırabilecek yegâne yolun anayasa ve özgürlüklerle teminat altına alınmış demokratik sistem olduğuna bütün yurttaşlarımızın artık inanması lâzımdır.

- XLV -

26.5.1967

Irkçılık ve Turancılık dâvası sona erdi

Tahkikatlar, bir çok imkânsızlık sebebiyle yeterli olamamıştır

Bir süreden beri Türkiye'de yeraltı faaliyeti olarak isimlendirilen komünizm ve ırkçılık için bildiklerimizi yaşadıklarımızı vesikalara dayanarak naklettik. Bir hülâsa yaparsak şöyle bir neticeye varırız.

2. Cihan harbinin son safhaları Türkiye'de komünist yöneticileri kesif planlı bir teşkilâta sevketmiştir.

Moskova'da yetiştirilen elemanlar liderleriyle elele vererek SETA diye adlandırılan komünist şurasını kurmuşlardır. SETA'nın platformda tesbit edilen gayesi sarihtir.

Madde 1- Komünist Enternasyonalin* BİR ŞUBESİ OLAN TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ, TÜRKİYE'NİN HUSUSİ ŞARTLARI İÇİNDE EMPERYALİZM, BURJUVA DEREBEYLERİ ALEYHİNE SOVYET RUSYA CİHAN PROLETERYA İNKILÂBI VE MEVCUT HAKİMİYETİN SOVYET REJİMİ TARAFINDAN İSTİHLAFI LEHİNE MÜCADELE EDER?

SETA İŞTE BU GAYESİNİN TAHAKKUKU İÇİN 1943 yılında komünist partisinin teşkilâtlanması hususunda aldığı kesin karara daima sadık kalmıştır. Bu tarihten itibaren 1952 yılına kadar ağır mahkumiyetlere rağmen aralıksız olarak faaliyetine devam ettiği tesbit edilmiştir.

1943-44 yıllarında Reşat Fuat Baraner, 1944-45 Mihri Belli, Emin Sekün, 1945-46 Doktor Şefik Hüsnü Deymer ve yardımcıları Hüsamettin Özdoğu, Mehmet Boz, Celâl Zühtü Benneci ve Nail Çakırhan, 1947-51 Zeki Baştımar ve yardımcıları Halil Yalçınkaya, Mehmet Boz, Ömer Lütfü Tuncay, Kemal Ergin, Macit Bilge ve Tevfik Dilmen, 1951-52 Zeki Baştımar, Mihri Belli, Halil Yalçınkaya'nın sevk ve idarelerinde kurdukları komünist şebekeler yurdumuzu bir örümcek ağı gibi sarmıştır.

---

* Enternasyonal 9 Haziran 1943 günü, Stalin'in talimat ile kendi kendini feshetmiştir.

Tahkikatlar birçok imkânsızlıklar sebebiyle yeterli olmamıştır. Ve yeterli bulunmadığı da liderin Moskova'ya gönderdiği tesbit edilen raporlarıyla sabit olmuştur.*

Bu durum karşısında yurdumuzdaki komünizm tehlikesi gözle görülür ve elle tutulur bir hale gelmiştir. Bu tehlikeyi pek önemsemeyen muhterem profesöre bir noktayı tekrar açıklamadan geçemeyeceğim. 1944 yılında İstanbul Üniversitesinde "İleri Gençler Birliği" adını alan komünist partisi 55 sanıkla mahkemeye sevkedilmiş ve 28 sanık mahkûm edilmiştir.

Halbuki dünyaca tanınmış komünist liderin evinde yapılan aramada bulunan Moskova'ya gönderilmiş gizli bir raporda bu teşekküle 150 gencin fiilen iştirak ettiği ve 500 gencin de komünist şiarlar altında toplandığı bildirilmiştir. Bu gençler maalesef klasik 1917 bolşevik yeraltı metodlarıyla teşkilatlandırılmıştır. Yalnız bir müessemize ait olan bu rakamlar acaba bir tehlikenin alameti sayılamaz mı?

ATATÜRK İLKELERİ VE ANAYASA MİLLİYETÇİLİĞİNE EVET; ATATÜRK DÜŞMANI IRKÇILARIN BOZGUNLUĞUNA HAYIR...

İkinci Cihan harbinin stratejik seyri bir taraftan komünistleri kesif bir faaliyete sevkederken diğer taraftan Hitler taklitçisi ırkçı ve turancıların siyasî ihtiraslarını kamçılamıştır.

O zamana kadar ilim mevzuu olarak kitaplarda kalmış olan ırk teorilerini milli bünyemize tatbik etmek ve milli bütünlüğü parçalayarak yurdumuzda NAZİLERİN YENİ NİZAMINI kurmak hevesine kapılmışlardır.**

Bir kısım turancılar da hükümetin basiretli bitaraflık politikasını unutarak gizli toplantılar tertipleyip ellerinde bulundurdukları bir takım mühürlerle mümessillik iddia ederek aralarında Orta Asyayı paylaşmaya kalkışmışlardır.

Büyük ümitlere kapılan bu insanlar, Yurtta Sulh, Cihanda Sulh umdesini benimseyen Atatürk gençliğinin tertemiz hissiyatını bu çeşit gayelerine destek sanmışlardı.

Onlara göre millet demek, ırk demektir. Irk için kan esastır. Secere

---

* Böyle bir tesbit yoktur.

** Bu mücadeleyi Büyük Türk şovinisti olarak değil de Alman Faşizminin ajanı olarak yapmışlardır.

lazımdır. Hepsinin ellerinde düzmece ferman gibi secereleri vardır. İşin garibi hepsi de birbirinin seceresinin sahteliğini hem de kitaplar neşrederek iddia etmişlerdir. İçişleri bakanlığı mütehassıslar gönderip yaptırdığı incelemeler sonunda önderlerinin seceresinin arızalı olduğunu meydana çıkarmıştır. Onlara nazaran Türk olmayan unsurlar Boşnak, Lâz, Çerkes, Kürt, Arnavut vs.dir. Bunlara devlet hizmeti bilhassa silah taşımak şerefi ve subaylık verilmemelidir. Aslı esası olmayan bu inanışları da ufak bir dedikodu yabancı ırk tesbitine kâfi bir sebep sayılmıştır.

Hukuk nizamı, akıl ve mantık dışında kalan bu safsataların tahakkukuna kendilerini o kadar inandırmışlardır ki, bu hususta dosyalar tutarak tasfiye hazırlıklarına bile başlamışlardır.

Yetkili makamlar, planlı ve esaslı taktik ve direktiflerle mücehhez komünist şebekeleriyle uğraşırken diğer yönden bir profesör ve bir kısım öğretmenler gençlerimizin fikirlerini ifsata çalışmışlardır.

Orta Asyanın aralarında taksimi

Bakınız profesör Zeki Velidi Togan'ın evinde yapılan aramada ele geçen ve ırkçılık-turancılık dâvasının muhakemesi sırasında incelenen hâtıra defterinin 17 ve 18. sayfalarında ne diyor?..

"–... 1941 senesi hayatımda büyük inkılâplar oldu. "Bugünkü Türkistan ve Yakın Mazisi" adlı eserimde yazdığım fikirlerin tahakkuk yoluna girmesi ve bu kitabın Almancaya tercüme edilmeye başlamasıdır.

Bu hadiseler yüzünden bir daha siyasi adamım.* Türkistan milli birliğini eski âzaları arasında teskerelerle ihva etmeye muvaffak oldum.

Kazak Tahir Karabey, Türkmenlerden bazıları ile 8.7.1941 ve 28.7.1941 de bir komite teşkil ettik. Özbeklerden Azam Oğuz, Hemişe nihayet 9.12.1941 ve 25.12.1941 de toplanarak Emin Bey Resulzade, Halim Sabit, Âlim Canidris tutsak türklerin grubuna komite seçtik..."

KÂZIM ALÖÇ'ün TEFRİKASININ SONU.

* Zeki Velidof Sovyet İnkılabı sıralarında Başkırdistan Cumhurbaşkanı idi.

EK-1

16.4.1967

Saracoğlu'na verilen raporu açıklıyoruz...

Hasan Ali Yücel'in arzusu üzerine CHP İdare Heyeti Azası, Matbuat Umum Müdürü, Emniyet Umum Müdürü, Adliye Vekâleti Ceza İşleri Umum Müdürü ve Matbuat Umum Müdürlüğü ve Matbuat Müdürü tarafından müştereken bir rapor hazırlanmıştı. O günlerin durumunu açıklayan bu raporu ilk defa açıklıyoruz.

Yeraltı faaliyetlerinin basındaki durumu neydi: "Yürüyüş" mecmuası fikirce komünisttir...

Gizli komünist teşkilâtının hücre faaliyetleri yer yer tesbit edilip, ortaya çıkarılırken devrin başbakanı Şükrü Saracoğlu, Hasan Ali Yücel'in başkanlığında bir heyeti "Basın" ile ilgili bir rapor hazırlamakla görevlendirmişti.

Evet, bütün bu yeraltı faaliyetleri sırasında "Basın"daki durum neydi. Hükûmet bunu etraflıca bilmek istiyordu. Bahis konusu heyette, rahmetli Hasan Ali Yücel'in başkanlığında şu zevat yer almıştı: CHP İdare Heyeti Azasından Maraş Milletvekili Hasan Reşit Tankut, Basın Yayın Umum Müdürü Selim Sarper, Emniyet Müdürü Osman Sabri Adal, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Umum Müdürü Naki Yücekök ve Basın Yayın Umum Müdürlüğü İç Basın Müdürü Server İskit.

Bu rapor neydi?

"Şükrü Saracoğlu,

Sayın Başvekilimiz"

diye başlayan bu rapor aynen şuydu:

"– Türkiye'de çıkmakta olan fikir ve sanat organlarının bilhassa son zamanlarda, inkılâbımızın ana prensiplerini bayrak halinde ele alarak, fakat aynı temayüllü ve sert neşriyat yapmaları dolayısıyla bu ehemmiyetli meseleyi etraflı bir şekilde incelemek üzere toplanmasını emir bu-

yurduğunuz komisyon, 10 gün içinde müteaddit toplantılar yapmıştır. İncelemelerimiz önce umumi durumu hülâsa etmek, meseleye ilgili olan kanuni ve idari cihetleri göstermek ve nihayet alınacak tedbirler hakkında kısa mütalâalarımızı arzetmek suretiyle tertipledik.

Umumî durumun özeti

Yurdumuzda devlet organları dışında hususi olarak 112 Türkçe mecmua çıkmaktadır. Bunlardan 73'ü İstanbul'da, 18'i Ankara'da, 5'i İzmir'de ve geri kalanları da muhtelif vilayetlere yayılmış haldedir.

Bu mecmuaların yazı mahiyetlerine göre bölümleri şudur: 38'i fikir ve edebiyat, 22'si meslek dergisi, 14'ü mizah, salon ve magazin, 12'si talebe ve öğretmen, 9'u spor ve geri kalan 17'si de Halkevleri dergileridir.

Bu mecmuaları çıkaranların şahsi durumları da şudur: 37'si öğretmen, 5'i talebe, 14'ü memur, 5'i mebus, 37'si serbest meslektendir. Umumî neşriyat müdürlerinden 57'si öğretmen, 17'si memur ve 39'u serbest meslek sahipleridir.

Bu umumi durum içinde herhangi bir fikri objektif ve bitaraf olarak değil, yüksek sesle telkin eder mahiyette ve şiddetli polemik yapan bâriz temayüllü mecmualar şunlardır:

Yürüyüş, Yurt ve Dünya, Gök-Börü, Çınaraltı, Türk Yurdu ve Akbaba.

Bunlardan Yürüyüş mecmuası açık surette fikirce komünisttir. Bu mecmuayı çıkaran Ülküer isminde bir ilkokul öğretmenidir. Gerek bu zat, gerek yazı arkadaşları şimdiye kadar çıkmış komünist çehreli Ses, Yolların Sesi ve Yalova mecmuaları gibi aynı cinsten komünist organları çıkarmış veya orada yazı yazmış adamlardır.

İhtilâlci sol fikirler

Bu mecmua içerisindeki yazılarda yalnız sol fikirler değil, ihtilâlci sol fikirleri mümessil olarak ("Ajans" başlıklı şiirde olduğu gibi) Rus sevgisi de görülmektedir.

Sol temayüllü ikinci mecmua Yurt ve Dünya'dır. Bu mecmua Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Doçent Pertev Nailî Boratav tarafından çıkarılmakta ve aynı fakültenin doçent ve asistanları da burada yazı yazmaktadır. Gerek mecmuayı çıkaranda gerek fakülte mensubu diğer yazıcıların makalelerinde sol temayülü ifade eden kalın çizgiler

yoktur. Sol ve komünist çehresini veren Ankara Sanat Okulu'nda öğretmen olan Adnan Cemgil'dir. Bu zatın okuldaki durumu da şüphe uyandırmaktadır. Gök-Börü ile yaptığı ve okunduğu zaman alâka uyandıracak şekilde ve liyakatta, fakat tam sol ruhta polemik yazıları bu öğretmenin kaleminden çıkmaktadır. Mecmuada notlar halinde küçük parçalar onun olduğu gibi, imzasiyle açık olarak yazdıkları da vardır.

Sol temayüllü olan bu iki mecmuadan sonra, sağ temayüllü ırkçılık, büyük Türkçülük şeklinde gösteren en gürültülü mecmua Gök-Börü'dür. 1942'de çıkmaya başlayan Gök-Börü müteaddid kereler Hükûmetçe kapatılmış olan Ergenekon ve Bozkurt mecmualarının devamıdır. Mecmuayı çıkaran Reha Oğuz Türkkan, Tapu ve Kadastro Umum Müdürü Halit Ziya Türkkan'ın oğludur. Mariz denecek derece heyecanlı, zaman zaman giyiniş tarzlarını değiştiren, bugünlerde ise çizme ile ve bir siyasî şef edasıyla İstanbul sokaklarında dolaşan şımarık bir çocuktur.

17.4.1967

Solcu mecmuaları örfi idare kapatıyordu Sağcılar ise Gökalpçi ve Mihverci gibi gruplara ayrılmıştı

Emniyetin bu mecmualar ve sahipleri hakkında görüşlerini arzettiğimiz zaman vaziyeti daha iyi anlaşılacaktır. Reha Oğuz Türkkan, Gök Börü'nün sayfalarında Bozkurt mecmuasının başkaları eline nasıl geçtiğini anlatırken, Nilal Adsız, Orhan Seyfi ile Yusuf Ziya'yı ve diğerlerini işaret ederek ağır ithamlarda bulunduğu gibi, evvelce sermayedarları bulunan şair Cenap Şahabettin'in oğlu İsmet Rasin'in de meçhul kaynaklardan kendilerine para getirdiğini açıkça söyleyecek kadar bulaşık bir iç yüzleri olduğunu ifade etmektedir.

Gök-Börü'de yazı yazanlar içerisinde talebe de vardır. Bunların biri Siyasal Bilgiler Okulu son sınıfındandır. Adı, Sofuoğlu M. Zeki'dir. "Kökten değişiklik lâzım" serlevhalı ve Türk gençliğini tenkit ve itham eden bir yazı yazmıştır. Soyadını niçin Sofuoğlu M. Zeki diye yazdığı

kendisinden sorulan bu son sınıf talebesi, Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun, Türklerde soyadlarının evvel geldiğini söylemesi üzerine soyadını böyle kullandığını ifade etmiştir. Bu gencin sakin ve fakat bir tarikat mensubu gibi kapalı hali de ayrıca dikkate değer. Bunu şunun için arzediyoruz ki, yapılan neşriyat sadece bir fikir yayma meselesi olmaktan ziyade bir siyasi mezhep tesisine yeltenmek gayretini duyurmaktadır.

Yazı yazanlar arasında Zeki Velidî gibi profesörler bazı ilkokul öğretmenleri, Besim Atalay ve Mahmut Esat Bozkurt gibi mebus arkadaşlarımız da vardır. Besim Atalay bir gün komünist mecmualardan şikâyet ederken kendisinin Gök-Börü'ye yazı yazmasına söz intikal ettiği zaman, mecmua sahibine mektup yazdığını ve yazılarını koyduğu takdirde kendisini mahkemeye vereceğini ve onlarla bütün alâkasını kesmiş bulunduğunu Millî Eğitim Bakanımıza ifade etmiştir.

Türkçülük ve Turancılık

Çınaraltı mecmuasına gelince, bu da Ziya Gökalp'çi bir manzara ile Türkçülük yapmaktadır. Bu yönde milliyetçilik münakaşalarına karışmakta ve bilhassa General Emir Erkilet'in yazılarıyla büyük Türkçülük ve Turancılık propagandası yapmaktadır. Çınaraltı'nı çıkaran Orhan Seyfi Orhon ile Yusuf Ziya Ortaç'tan birincisi bir lise öğretmenidir.

Yine lise öğretmeni olan Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Hâdiseler" adlı bir şiiri dolayısıyla mecmuanın iki şamdan ve üstüne bir top kandil resmi koyması bu şiirin muhtevası kadar dikkate değer. Son günlerde Ankara'ya gelen Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi'den tamamiyle ayrıldığını, tuttuğu yolun fena olduğunu aralarında bir mukavele yaparak Çınaraltı'nın Orhan Seyfi'ye, Akbaba'nın da kendisine ayrıldığını, Erkilet ile teması kesmek için 700 lira bir, 500 lira bir, 1200 lira da bir verdiğini, senetlerini göstererek Milli Eğitim Bakanımıza söylemiştir. Kendisini, korkulu bir vaziyetten bu surette kurtulmuş göstermesi dikkat çekecek bir noktadır.

Türk Yurdu'na gelince: Eski Türk Ocaklarının neşrettiği aynı isimli mecmuadaki muharrirleri, yenisinde de buluyoruz. Türkçülük meselesinde 20 seneden beri yapılmış inkılâplar yokmuş gibi Ziya Gökalp Türkçülüğünün ideolojisi yapılmaktadır. Şahsen idealist ve temiz bir insan olan Hasan Ferit Cansever'in o devirden beri uyumuş gibi 20 sene önceki fikirlere aynı noktadan devamı garip görülebilir. Bununla be-

raber, inkılâbımızın bütün şahsiyetiyle kabul etmesine imkân olmayan, devrinde bizimle ana fikirlerimizin bir kısmını ileri sürmesi bakımından kıymeti inkâr edilemeyen Ziya Gökalp'in yalnız bu mecmuada değil, milliyetçi görünen diğer mecmualarda da bir mezhep imamı gibi bu son meyillilerde ele alınması politik bir mâna ifade etmekten aslâ hâli kalmaz. Nitekim, Çınaraltı mecmuasının ismi bile Ziya Bey'in Küçük Mecmua'daki makalelerinin hususi bir rübrikinin adıdır.

Bir karikatür ve ötesi

Akbaba gazetesi ise, Çınaraltı tandanslarının yâni bir taraftan Ziya Gökalp Türkçülüğü'nün diğer taraftan da General Erkilet mihverciliğinin mizahı aksidir. 3 Birinci Kânun 1942 tarihli nüshasının kapağındaki Rus kafatası üzerine dikilmiş Nazi bayraklı karikatür, 10 Eylül 1942 tarihli nüshasının azınlık meselesi başlığıyla Orhan Seyfi Orhon tarafından yazılmış başmakalesi ve 14 İkinci Kânun 1943'teki nüshasında Rus aleyhdarı karikatür ve daha birçok yazı ve karikatürler bunun mübariz misalleridir. Bu misallerden biri, Türk milliyetçiliğinin icabı imiş gibi gösterilen yahudi düşmanlığının aynı zamanda esaslı bir mihver siyaseti olarak propagandası yapılması, mecmuanın tandansını anlatabilir.

17.4.1967

Bazı mecmuaların derhal kapatılması tavsiye ediliyordu

Hükümet nezdinde görevli komisyonun, devrin Başbakanı Saracoğlu'na verdiği rapor, o zamanlar Türk Basını'nda yayınlanan bütün mecmuaların gerçek yüzünü meydana koymaktaydı. İşte bu rapora devam ediyoruz:

"Kısaca iç durumlarını tesbite çalıştığımız mecmualardan Yürüyüş ile Yurt ve Dünya isimli ikisi de sol temayüllü, Gök-Börü Türk Yurdu, Çınaraltı, Akbaba ve haklarında tafsilât arzına lüzum görmediğimiz Millet, Çığır ise sağ temavüllüdürler.

Solların vaziyetleri, Emniyet Teşkilatımızca adım adım takibedil-

miş ve propagandaları açık bir safhaya gelince Örfi İdare Komutanlığı tarafından kapatılmak suretiyle asgari hadde indirilmeye çalışılmıştır.

Yazı yazanlardan bir kısmı,* Örfi İdare Komutanlığı tarafından İstanbul hududu dışına çıkarılmış ve zararlı neşriyata tekrar teşebbüsleri fiili olarak men'edilmiştir. Bunlardan bir kısmı hâlen mahkûm ve mahpustur.

Değirmen adlı mecmua da yazıları bakımından bazı sola yakın temayüller hissettirmekte ise de hakkında kat'i hüküm verebilecek bariz rengini henüz göstermiş değildir. Irkçı propaganda yapan neşriyatın hususi bir önem taşıdığı kanaatindeyiz. Şimdi bunlara gelelim.

Sağ Temayüllü Olanlar

Bugün üzerinde durulan ve Emniyet Teşkilâtımızın dikkatle takibettiği ve etmesi lâzım gelen sağ temayüllü mecmualar bir kül, bir bütün vücuda getirmeye istidatlı bir hâldedir. Rıza Nur'un ölümüyle kapanan ve müteveffanın vasiyet yoluyla varisi olarak Nihal Adsız tarafından tekrar çıkarılması için karısı adına imtiyazı istenen Tanrıdağ, bu bütünün çekirdeklerinden biridir. Nihal Adsız, İcra Vekilleri Heyetince mecmuası kapatılmış olduğu için, kendisinin yeni bir mecmua çıkarmasına kanuni imkân göremediğinden muvazaaya baş vurarak imtiyazı karısına devretmek suretiyle müracaat etmiş bulunmaktadır.

Bütün bu mecmuaları çıkaranlar ve yazı yazanlar içerisinde genç ve tecrübesiz kimseler bulunduğu gibi siyasi ihtirasları belli, yaşları ileri, imzaları tanınmış ve şahsiyetleri bilinmiş muharrirler de vardı. Raciste-Irkçı karakter taşıyan mecmulardaki neşriyatın Emniyet'i alâkadar eden safhası bilhassa bu mecmualarda yazı yazan ve bu grup gençler üzerinde tesir ve nüfuzu fazla olan General Ali İhsan Sabis ile Emir Erkilet'in bulunuşudur.

Bundan başka Çınaraltı mecmuasına Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın da mali yardımda bulunduğu Emniyetçe haber alınmış ve Erkilet ile diğer bazı tanınmış muharrirlerin mihver ve yeni nizam leyhindeki sarih vaziyetleri, Alman sefareti mensuplarıyla sıkı temasları tesbit edilmiştir. Bütün bunlar memleketin nazik bir zamanında bu grup etrafındaki neşriyatı ve elemanları mihverin emelleri etrafında bir âlet

---

* 1942 yılında her biri bir ilçede, Kanun dışı olarak, ikamete mecbur edilen komünistlerin çoğu sözü geçen yazarlardı.

olarak kullanacağı kaygusunu haklı olarak doğurmaktadır.

Politik kaynaşma

Nitekim "Yurt ve Dünya" mecmuasında ırkçılık aleyhinde çıkan tenkitlere karşı Peyami Safa'nın 7 İkinci Kânun 1943 tarihli Tasviri Efkâr'da yazdığı yazı ile sollara karşı kendilerinin uymadıklarını* bildirisi ve 14 İkinci Kânun 1943 tarihli Tasviri Efkâr'da yazdığı "Milliyetçilik Etrafında Neşriyat" başlıklı bendinde de bunları bir gaye etrafında toplamak hususunda gösterdiği arzu dikkate şayandır. Peyami Safa'nın açığa vurduğu bu birleştirme gayretiyle, bu makalenin yazılışından önce Emniyetçe alınan bir haberde General Erkilet'in ırkçı mecmuaları bir elden idare altına almak ve icabında bu topluluklardan ilerde bir siyasi teşekküle geçmek için yaptığı gizli teşebbüs ve teklif arasında kuvvetli bir ilgi bulunduğu anlaşılabilir. Bu bakımdan Emniyet teşekküllerimizin ciddi faaliyete devamları üstünde durmayı, arzını lüzumlu bir nokta olarak görürüz.

İşin bu kısmı, bir mecmua meselesi olmaktan daha ileri, bir politik kaynaşma meselesidir. Bu gruba dahil olmamakla beraber iki mecmua daha mühimdir: Türk Amacı ve Millet.

Türk Amacı, İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Azeri olan Ahmet Caferoğlu tarafından çıkarılmaktadır. Eski "Turan" ve şimdiki adı ile "Türk Kültür Birliği"nin organıdır. Kendisi Azeri olduğu halde Kafkasyalı, Başkırdistan'lı ve Türkistan'lı, sonra Tatar yazıcılarla birleşmiş hâldedir.

Bu mecmuada mühim olan cihet, Rusya içerisindeki Türk'lerin istiklâl dâvâsıdır. Yaptıkları neşriyat zımni ve zahiri Rus aleyhdarlığıdır. Bunların anti-komünist olması yalnız bu cihettendir. Türk Kültür Birliği de bu gaye ile müesses bir birliktir. Reisleri olan Muharrem Feyzi Togay da bu mecmuada yazı yazmaktadır. Bu zât, Japon Sefareti'nin adamı olarak tanınmıştır.

Diğer mecmualar

Millet mecmuasının ise, Anadoluculuk fikri bazı vesilelerle ileri sürülmektedir. Muhafazakâr bir görüşle rasyonalist temayül sezilmektedir. Yazılarında "Türkiye" yerine "Anadolu" tabirinin sarahaten ifade edil-

* Uyumadıkları olacak.

mesi dikkati çeker.

Bu mecmuanın üstünde durulacak tarafı devlet isminin üzerinde zararlı bir polemik uyandırmasıdır. Yazılardan anlaşıldığına göre milliyeti coğrafyaya dayandırmakta ve doğrudan doğruya coğrafi bütün olarak "Anadolu"yu anmaktadırlar. Bu mecmuanın sahibi Niğdeli ve Siyasal Bilgiler Okulu'nda profesör bulunan Hüseyin Avni Göktürk'tür.

Yazı yazanlar arasında Maarif mensupları da vardır.

Sağ ve sol temayüllü olarak isimleri ve mahiyetleri arzedilmiş olan yukarıdaki mecmualardan başka biri daha vardır ki, bu kategorilere girmemekte ve nev'i şahsına münhasır kalmaktadır. O da "İslâm Türk Ansiklopedisi" adıyla neşredilmekte olan eserin kabını teşkil eden mecmuadır. Bu kab* veya mecmua "İslâm-Türk Ansiklopedisi" adını taşıyor. Sahibi olan soyadsızlardan** Eşref Edip tarafından çıkarılmaktadır. Eski "Sıratülmüstakim" ve "Sebilürreşat"ın naşir ve sahibi olan bu zât, kab muvazasıyla perdesi altında kara-politika yapmaktadır. Misyonerlik meselelerini ileri sürmesi ve mukaddes davâmız olan Türkçülük ve milliyetçiliği "Müslüman Türkçülük" perdesi altında istismar etmesi, "İslâmdan uzaklaşan Türkçülük yerine Müslüman Türkçülük Kaim Oluyor" diye politika yapması üzerine dikkati çekmeye değer.

Fakat kabı, herhangi bir tefrikanın kabı haline getirilmeli ve bu mecmua kapatılmalıdır. Köylere kadar, islâmi çehresinden istifade ederek geniş ölçüde sokulan bu mecmua, bugün için fiili bir tehlike teşkil etmemekle beraber, attığı tohumların ilerideki mazarratlarına derhal mani olmak zaruridir.

Diğer mecmuaların üstünde bugün için fazla alâkadar edecek vaziyet görmedik."

---

* Ansiklopedi fasiküllerine aslında "dergi sayısı" demek istiyor. Çok sonraları bu mantıkla Ana Britanika ansiklopedisinin bir sayısı toplattırılmıştır.

** Soyadı Kanunu çıktığı halde soyadı almayı veya kullanmayı reddeden anlamına.

18.4.1967

Hükûmet, zararlı neşriyatı inceletirken memurların da politikaya girmesi dikkati çekiyordu

Saracoğlu'na verilen raporda, Türk Basını üstüne yapılan bu geniş inceleme sonucunda devlet memurlarının da sıkı yasaklara rağmen yavaş yavaş politikaya karıştırıldıkları üstünde duruluyor, sonra da şöyle devam ediliyordu:

"Mecmuaların ve umumi olarak neşriyatın politik bakımdan incelenmesi sırasında ilk dikkati celbe değer nokta, yazıcıların mühim bir kısmının profesör ve öğretmen olması dolayısıyla memurların siyasi yazı yazma keyfiyeti olmuştur.

Memurin Kanunu'nun 9.cu maddesinde "memurların ... siyasî neşriyat ve beyanatta bulunmaları memnu ve bilmuhakeme subutu halinde tartlarını muciptir" denmektedir.

Günlük gazetelerin bir kısmında yazılarının siyasi mahiyeti görülmüş profesörler ve öğretmenlere tesadüf edilerek bunlara evvela bir ihtarname gönderilmiş ve içlerinden ihtara riayet etmiyen Yüksek ve Ticaret (ve İktisat, RN) Okulu Profesörlerinden Suphi Nuri mahkemeye verilmiş ve haber aldığımıza göre Suphi Nuri'nin makalelerini neşreden Yeni Sabah gazetesi mahkûm da olmuştur.*

Diğer önemli nokta

Fikir ve ilim mecmuası olarak çıkarılmakta bulunan bir kısım dergilerde de iç ve dış politikamızı alâkadar eden yazıların bulunması, kanunun bu maddesi hükmünün yerine getirilmesini icab ettirecek şekildedir. Siyasi tabirini tefsirde ve anlayışta tereddüde ve rey ihtilafına düşüldüğü

---

* Hasan Ali Yücel "Davam" kitabında (1947, Ulus Basımevi) sa: 110-115 Sadrettin Celâl, Pertev Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Bozkır'ın 1945'de Vekâlet emrine alınma kararlarını Danıştay 5'nci Dairesi bozmuştur. "Kanun müsait olduğu zaman Bakanlık 9'ncu Maddeyi kullanmıştır... Solcu tanınmış zatlardan merhum Suphi Nuri İleri bu madde ile mahkemeye verilmiş, mahkûm olduğu için Bakanlık tarafından devlet hizmetinden çıkartılmıştır." diyebilmiştir. Oysa Siyasi Tarih Profesörü S. N. İleri, kararı hakkında Danıştayda dava açmış, öldüğünden dava düşmüştür. Kendisine ihtarname de gönderilmemiştir.

görülüyor. Bu cihetle bu kabil neşriyatın mahiyeti siyasi olduğu takdirde, gazete ve mecmuaların memur neşriyat mes'ulleri hakkında mahkemelerce yapılacak muameleden ayrı olarak yazan memurlar hakkında inzibatî bakımdan tedbirler alınmasına imkân verecek şekilde matbuat ve memurin kanunlarının alâkadar maddelerini tadile ihtiyaç vardır.

Kanun mevzuatı bakımından ikinci önemli nokta da şudur:

Matbuat kanununun 12.nci maddesinin "G" fıkrası ve bu maddeye atıf yapan 15.nci maddesi bilfiil Devlet memuru ve askerler ile ordu mensubu olanların gazete ve mecmua sahibi, baş muharrir, umumî müdür, yazı işleri müdürü ve umimî neşriyat müdürü olmalarına manidir. Ancak hususî kanunları men'etmediği takdirde Devlet memurlarıyla askerler ve ordu mensupları "Meslekî ve İlmî" gazete ve mecmua çıkarabilirler.

Böyle olmasına rağmen, siyaset yapan, fakat verdikleri beyannamede mesleki ve ilmi mahiyeti haiz olacaklarını söyleyen memurların kanun hükümlerine aykırı hareket ettikleri açıktır. Müeyyideleri tasrih ve mes'ul makamları tavsif için Basın Kanunu'nun bu bakımdan da esaslı surette ikmal ve tadilinin zaruri olduğu kanaatına varılmıştır.

Tedbirler ne olmalı?

Üçüncü nokta, bazı yazıcıların bir nev'i kanuna uymayarak kafa tutma ruhuyla soyadlarını kanunsuz bir şekilde kullanmalarıdır. Soyadı kanunu, idari makamlara bu hususta selahiyet ve vazife verdiği halde, kanuna aykırı soyadları alınmakta olduğu gibi hiç soyadı olmadan veya aldığı soyadını kullanmadan imza atan muharrirlere de tesadüf olunmaktadır. Bilhassa, güya Türk geleneğine soyadlarının küçük adlardan evvel geldiği ileri sürülerek sırf muhalefet duygusuyla meselâ Sofuoğlu M. Zeki gibi imzalara da rastlanmaktadır.

Umumi durum arzedilirken, aşırı sol ve sağ karakterde oldukları görülen Yürüyüş ve Gök-Börü mecmualarının derhal kapatılması lâzımdır. Bunların öğütten anlamıyacakları kanaatindeyiz. Tecrübe bunu gösterdiği gibi, durumları siyasi fikir halinde kalmayıp, siyasi bir tahrik mahiyetinde oluşları, bizi böyle zecri tedbir alma teklifine sevketmiştir.

Yurt ve Dünya, Türk Amacı, Çığır, Değirmen, Türk Yurdu, Millet mecmuaları sahipleri, takdir buyuracağınız zat ve makamlar tarafından ilk defa yukarıda tenkit ettiğimiz noktaları tashih edilmek üzere davet

olunarak ikaz edilmelidir. Şimdiye kadar ki tarzlarında neşriyata devam ettikleri takdirde nasihat kabul etmeyecekleri tahakkuk ettiği için kapatılma tedbirlerine baş vurulmalıdır.

Çınaraltı ve Akbaba, birinde sahibi, diğerinde muharriri memur olduğundan memurin ve matbuat kanunlarının alakalı maddelerine göre mahkemeye verilmelidir.

Telkin yapılmalıdır

Bu zecri ve yumuşak tedbirlerin yanında bilhassa siyasi umdelerimize uyan yazı veya bunun dışındaki neşriyat organlarının doğrudan doğruya yukarıda şekillerini arzettiğimiz polemiklere sokmadan, günün canlı mevzuları haline gelen milliyetçilik ve devletçilik konularında selâhiyetli insanlara yazı yazdırmak suretiyle müsbet telkinler yaptırmaya ihtiyaç görmekteyiz. Bu iki prensibi öne sürmemizin sebebi, bizim türlü bakımlardan doğru bulmadığımız harici siyasette Rusya aleyhdarlığına götürülen geniş Türkçülük ve Turancılık, yanı esas olarak Nazizm'e götüren ırkçılık, milliyetçilik kapısından girmekte, sosyal meseleleri bilhassa köylümüzü ele alarak bahis konusu etmekte olan komünizm ise devletçilik kapısından sızmaya çalışmaktadır. Bu sebepledir ki, partimizin ana umdelerinden olan devletçilik sarih ve müsbet şekilde yazılmalı, selahiyetli insanlara söyletilmelidir. Bu hususta CHP aydınlarımızın büyük bir kısmını idareden mes'ul Milli Eğitim Bakanlığı ve Basın Yayın Genel Müdürlüğnün ele vererek çalışması zaruridir.*

19.4.1967

Mevcut neşriyatın her ay kontrolü tavsiye ediliyordu

Kanunlarımızda fiili durumumuza uyacak şekilde tadilatı istilzam eden cihetler, yukarıda arzedilmiştir. Burada ayrıca zikredilmeyecektir. Yalnız kanunların meskût geçtiği bir cihet vardır ki, onu iç talimatlarla halletmek zaruridir. Hangi tahsil derecesinde olursa olsun talebenin mecmua çıkarmalarının ve mecmualarda yazı yazmalarının men'i,

* Profesörler yazamaz, yetkili insanlar yazmalıdır, düşüncesi tek partili rejimin ilginç bir çelişkisidir.

mensup oldukları tahsil müesseseselerinin çıkardığı mecmualarda veya okullar içerisinde okul idarelerinin nezareti altında çıkarılacak olan mecmualardan başka yerlerde talebenin yazı yazması, onların fikri inkişafını asıl işleri olan talebeliği yapmadıkları için, geliştirecek yerde durdurmaktadır.

Soyadı meselesi

Soyadı meselesinde bu kanun hükümleri Dahiliye Vekaleti tarafından yürütüleceği zikredilmiş olduğundan ve en müessir selahiyet idare amirlerine verildiği için "Müftüoğlu", "Evliyazade", "Safa" gibi kanunun ve onun tatbik suretini gösteren nizamnamenin hükümlerine sarahaten muhalif olarak esaslı surette takibi için tedbir alınması gerekli görülmüştür.

Bu hallerin ihmalden ziyade tepkici bir ruhtan geldiği, işaret edilen şekilde hareket edenlerin şahsiyetlerinden anlaşılmaktadır. Bu hususta yalnız Dahiliye Vekâletinin harekete geçmesiyle değil, diğer vekâletler ve makamların da kendi teşkilâtlarına yeniden hatırlatıcı bir emirle uyanıklığımızı göstermeleri faydalı olur.

Bununla beraber yukarıda işaret olunduğu vechile, soyadı kanununa, şapka ve Türk harflerinin kabulü kanunlarında olduğu gibi behemehal bir müeyyide konulmalıdır.."

Ayda bir kontrol

Rapor, böylece sona erdikten sonra, heyet bu nevi bir kontrolun ayda bir yapılması zaruretinden bahsediyor, sonra da hep beraber, raporun altını imzalıyorlardı.

Raporun son paragrafı ise aynen şöyleydi:

"Şunu da ilave olarak arzederiz ki, komisyonumuz bir defaya mahsus olarak değil, hiç olmazsa ayda bir defa her bakımdan neşriyat durumumuzu incelemekle ayni hayırlı vazifeyi tekrar edebilecektir. Bütün bu düşünceler, yüksek takdirlerinize en büyük saygılarımızla sunulmuştur.."

Raporun altındaki imzalar ise şunlardı: "Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, CHP İdare Heyeti Azası Maraş Mebusu Hasan Reşit Tankut, Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper, Emniyet Umum Müdürü Osman Sabri Adal, Adliye Vekâleti Ceza İşleri Müdürü Naki Yücekök, Matbuat Umum Müdürlüğü İç Matbuat Müdürü Server İskit.."

19.4.1967

Muallimler Sol-Sağ kavgasında

Aynı tarihlerde Saracoğlu'na verilen bir başka raporda Muallimlerin sol-sağ kavgasına katılarak mecmua çıkardıkları, bunun önlenmesi için de kanunda değişiklik yapılması isteniyordu.

Bu raporda bunlar yazılıydı.

"Memurin kanununun 43 üncü maddesine göre de gazete ve mecmualarda memurların ve bilfiil asker ve ordu mensubu olanların dahili ve haricî siyasi meseleler hakkında mütalâaları mutazammın makaleler ve mektuplarının derci memnudur. Bu maddelere göre, memurların ve ordu mensuplarının siyasi yazı yazmaları sureti kat'iyede imkânsızdır. Ancak, siyasi olmıyan neşriyat hususunda da bu gibi şahısları serbest telâkki etmek doğru olmaz. Bir memurun başmuharrirlik yapması (meslekî ve ilmî) bir kayda tabi olduğuna nazaran" vazıı kanunun, memurun yapacağı neşriyatın da, mezkûr hüküm delâletiyle evleviyetle meslekî ve ilmî olması zaruretini kabul etmiş olduğu neticesine varmak tabiidir. Ancak, yapacağı neşriyatın, devletin menfaati iktizası olduğu vekâletin hususi emriyle bu kayıtlara tâbi tutulmıyabilir.

Mündericatları; kanunun esas olarak kabul ettiği mânadaki (meslekî ve ilmî) ye aykırı olan, hatta sarahaten siyasi ve fazla olarak da yarısından fazlası ecnebi ideolojilerle münasebattar bulunan en hararetli mecmualardan oniki tanesi üzerinde yaptığımız tetkikte vaziyetleri şöyle görülmüştür:

"Yürüyüş-sol"; sahibi muallimdir. Muharrirleri arasında iki muallim, üç talebe vardır. "Yurt ve Dünya-sol"; sahibi de, umumi neşriyat müdürü de muallim ve muharrirlerin altısı muallim, biri talebedir.

"Gök Börü-sağ"; muharrirleri arasında beş muallim, üç talebe mevcuttur. "Millet-sağ"; sahibi ve umumi neşriyat müdürü muallim. "Türk Yurdu-sağ"; muharrirlerinden biri muallim. "İzmir Kültür Gazetesi-sağ"; sahibi ve baş muharriri muallim. "Doğu-sağ"; daimi muharrirleri içinde muallim ve talebe yok. "Çınaraltı-sağ"; sahibi ve altı muharriri muallim. "Değirmen-daha ziyade sol"; sahibi ve umumî neşriyat müdürü muallim. "Çığ-daha sağ"; sahibi ve umumî neşriyat müdürü muallim. "Yeni Adam-sahibi sağ, muharrirleri sol" sahibi ve iki muharriri muallim.

Solcu ve sağcı mecmualar hükümete tanıtılıyordu

Yürüyüş: (Sol fikirli)- 1941 senesinde İstanbul'da tesis edilmiştir. Aylık edebiyat mecmuasıdır. İmtiyaz sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Fazıl Ahmet Ülküer'dir. Hüsamettin Bozok, Kemal Bilbaşar, Sait Faik, A. Kadir, İsmail Safa, Sefer Aytekin, Orhan Kemal, Salih Zeki Aktay, Fethi Giray, Asım Sarp, Rıfat Ilgaz ve Cahit Saffet daimi yazıcıları arasındadır.

Yurt ve Dünya: (Sol fikirli) - 1940 senesinde Ankara'da tesis edilmiş aylık fikir ve edebiyat mecmuasıdır. İmtiyaz sahibi Pertev Naili Boratav ve Umumi Neşriyat Müdürü Adnan Cemgil'dir. Pertev Naili Boratav, Behice Sadık Boran, Sabahattin Ali, Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Melih Cevdet Anday, Hüseyin Avni, Kemal Bilbaşar, Münir Belen, Sefer Aytekin daimi yazıcıları arasındadır.*

Gök Börü: (Sağcı) - 1942 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş onbeş günlük fikir gazetesidir. İmtiyaz sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Reha Oğuz Türkkan'dır. M. Halit Bayrı, Tahir Olgaç, Zeki Sofuoğlu, Profesör Abdülkadir İnan, Aydın Yalçın, Mahmut Ragıp Kösemihal, Şakir Ülkütaşır, Profesör Zeki Velidi, Altınbay, Besim Atalay, Cemal Oğuz Öcal, Yusuf Kadıgil, Ali Haydar Yeşilyurt, Elmas Yıldırım ve Cihat Fer muharrirleri arasındadır.

Millet: (Sağcı) - 1942 senesinde Ankara'da tesis edilmiş aylık fikir mecmuasıdır. İmtiyaz sahibi Profesör Hüsnü Avni, Umumi Neşriyat Müdürü Profesör Remzi Oğuz Arık'tır. Turgut Evren, Sedat Çumralı, Mümtaz Tarhan, Samet Ağaoğlu, Cahit Okurer, Osman Atilâ ve Kerim Yün daimi yazıcıları arasındadır.

Türk Yurdu: (Sağcı) - 1942 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş onbeş günlük fikir mecmuasıdır. İmtiyaz sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Ferit Cansever'dir, Zeki Velidi Toğan, Abdullah Taymas, Niyazi Sabri Ergül, Emin Ülgener, Mirza Bala, Haşim Nahit Erbil, Halim Sabit Şibay, Halit Bayrı, Doktor Mustafa Hakkı Akansel, Vahit Lütfi Sal-

---

* Tefrikada tarihi yazılı olmayan bu raporlarda örneğin "Adımlar" gibi bir çok dergi eksiktir. Bunun nedeni ya dergilerin daha çıkmamış bulunması veya önceden kapatılmış olmalarıdır.

cı, Hamza Sadi Özbek, Ragıp Özdem muharrirleri arasındadır.

Türk Amacı: (Sağcı) - 1942 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş aylık fikir mecmuasıdır. İmtiyaz sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Profesör Ahmet Caferoğludur. Muharrem Feyzi Togay, Abdülkadir İnan, Kadircan Kaflı, Ali Genceli, Doktor Selâhattin Buluç, Doktor Abdullah Zihni, Fahrettin Çelik daimi yazıcıları arasındadır.

İzmir Kültür Gazetesi: 1942 senesinde İzmir'de tesis edilmiş onbeş günlük fikir ve edebiyat gazetesidir. İmtiyaz Sahibi Cihat Gökçek, Umumi Neşriyat Müdürü Şinasi Revidir. Asım Kültür, Cihat Gökçek, İrfan Hazer, Nihat Acemi, İlhan İleri, Kemal Bilbaşar, Doktor Abdi Mahtar daimi yazıcıları arasındadır.

Doğu: (Sağcı) - 1951 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş haftalık fikir ve sanat mecmuasıdır. İmtiyaz sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Orhan Seyfi Orhon'dur. Yusuf Ziya, Peyami Safa, Zeki Velidi, Necdet Sançer, Hüseyin Namık Orkun, Enver Behnan, Nebil Buharalı, İsmail Hami Danişment, Halim Yağcıoğlu, Nurettin Ardıçoğlu, Vecdi Bürün, Doktor Mustafa Hakkı Akansel, Edip Ayel daimi yazıcıları arasındadır.

Değirmen: (Sol fikirli) - 1942 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş aylık edebiyat mecmuasıdır. İmtiyaz sahibi Cahit Tanyol, Umumi Neşriyat Müdürü M. Naci Baysal'dır. Cahit Orhan Öz, Halit Tanyeli, Muzaffer Aşkın, Ercüment Atabek, R. Ayhan daimi yazıcıları arasındadır.

21.4.1967

"Yeni Adam"ın sahibi sağcı, yazarları solcu

Çığ: 1941 senesinde Adana'da tesis edilmiş haftalık fikir ve edebiyat mecmuasıdır. İmtiyaz Sahibi Süleyman Şahin Tar, Umumi Neşriyat Müdürü Rasim Göknel'dir. Safa Bozkır, Remzi Ayhan, Adil Altay, Mehmet Deligönül daimi yazıcıları arasındadır.

Yeni Adam: (Sahibi Sağ, muharirleri sol) - 1943 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş aylık fikir ve edebiyat gazetesidir. İmtiyaz sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Profesör İsmail Hakkı Baltacıoğlu'dur. Suphi Nuri İleri, Hüsamettin Bozok, Servet Yasarıoğlu, Yunus Kâzım

Köni, Enver Naci Gökşen daimi yazıcıları arasındadır.*

Damla: 1942 senesinde Edirne'de tesis edilmiş aylık edebiyat mecmuasıdır. İmtiyaz Sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü M. Uluğ Turanlıoğlu'dur.

Yapı: 1941 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş onbeş günlük fikir ve güzel sanatlar mecmuasıdır. Sahibi Tahir Tuğ, İmtiyaz Sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Necmi Ateş'tir. Daimi muharrirleri yoktur.

Genç Türk: 1942 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş aylık fikir mecmuasıdır. İmtiyaz Sahibi Paşamakçıoğlu, müessisi Benan Arguç, Yazı İşleri Müdürü Faruk Tankıran'dır.

Serveti Fünun: 1891'de İstanbul'da tesis edilmiş siyasî mecmuadır. Umumi Neşriyat Müdürü Halit Fahri Ozansoy'dur. Sabahattin Kunt, Cavit Yamaç, Hüseyin Hulki, İlhan Berk, Fahir Onger, Ümran Nazif, Gavsi Halit yazı yazmaktadır.

Varlık: 1933 senesinde Ankara'da tesis edilmiş onbeş günlük fikir mecmuasıdır. Sahibi Yaşar Nabi, İmtiyaz Sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Nurettin Şazı Kösemihal'dır. Cemil Sena, Rıza Apak, Ahmet Necati, Hasan Şimşek, Nahit Sırrı, Şükrü Enis makale ve şiirler yazmaktadır.

Çığır: 1932 senesinde Ankara'da tesis edilmiştir. Aylık fikir mecmuasıdır. İmtiyaz Sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Hıfzı Oğuz Bekata'dır.

22.4.1967

Sağcı "Hareket" mecmuası, Savcılık tarafından mahkemeye verilmişti

Hareket: 1939 senesinde İzmir'de tesis edilmiş ve 1940 senesinde İstanbul'a nakledilmiştir. Aylık fikir mecmuasıdır. İmtiyaz Sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Nurettin Topçu'dur. Atatürk'ün muhiti hakkında yazdığı bir makale münasebetiyle Müddei-umumilik tarafından mahkemeye verilmişti.

---

* "Yeni Adam" dergisi 1934'de kurulmuştur. Sahibi Prof. İ. H. Baltacıoğlu 1919'da "Kurtuluş" dergisi yazarlarındandı. Dr. H. Kıvılcımlı, Kerim Sadi "Yeni Adam" yazarlarındandır.

Kültür: 1941 senesinde Aydın'da tesis edilmiştir. Aylık edebiyat mecmuasıdır. İmtiyaz sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Veysel Kültür'dür. Aydın'lı münevverler bu mecmuaya yazı yazmaktadırlar.

Dikmen: 1940'da Ankara'da tesis edilmiş onbeş günlük edebiyat gazetesidir. İmtiyaz Sahibi Abidin Mümtaz Kısakürek, Umumi Neşriyat Müdürü Mahir Yalnız'dır. Zeynel Alkoç, Rıza Polat, Emin Ölgener, Muzaffer Şahinoğlu, Suat Taşer, Ziya İlhan, Mehmet Necati yazı yazmaktadır.

İnkılâpçı Gençlik: 1940 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş haftalık gençlik gazetesidir. Sahibi İhsan Orhon, Umumi Neşriyat Müdürü Kemal Kaplancalı, İmtiyaz Sahibi Ziya Somar'dır. Üniversite talebeleri bu gazeteye yazı yazmaktadır.

Bağ: 1941 senesinde İzmir'de tesis edilmiş aylık fikir ve edebiyat mecmuasıdır. Sahibi Nihat Kobek, Umumi Neşriyat Müdürü Rıza Hiti'dir. Rıza Gökdağ müesseselerindendir. İzmir muallimleri bu mecmuaya yazı yazmaktadırlar.

Savaş: 1940 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş edebiyat ve askerlik mecmuasıdır. İmtiyaz Sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Faik Türkmen'dir.

Yücel: 1935 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş aylık fikir ve edebiyat mecmuasıdır. İmtiyaz Sahibi Muhtar Fehmi Eneta'dır, Halûk Şehsuvaroğlu, Vedat Günyol, Orhan Burian, Yusuf Mardin, Hayri Tatacan, Behçet Kemal Çağlar daimi yazarlardandır.

Akış: 1940 senesinde Aydın'da tesis edilmiş aylık edebiyat mecmuasıdır. İmtiyaz Sahibi Tuğrul Akar, Umumi Neşriyat Müdürü Nimet Ak'tır.

Yurt: 1940 senesinde İstanbul'da tesis edilmiştir. Üniversite talebesinin organı olup aylık fikir ve gençlik mecmuasıdır. İmtiyaz sahibi Doktor Necmettin Atasağun, İmtiyaz Sahibi Adnan Zentürk, Genel Sekreteri Alaettin Ören'dir. Üniversite talebe ve öğretmenleri yazı yazmaktadır.

Yeni Fikir: 1941 senesinde İstanbul'da tesis edilmiş onbeş günlük fikir mecmuasıdır. İmtiyaz Sahibi ve Umumi Neşriyat Müdürü Yakim Bahar'dır. Daimi yazıcıları yoktur.

Not: Amcabey, Karikatür ve Şaka mizah gazeteleri oldukları, Foto Magazin, Yarımay ve 7 Gün mecmualarının da fikir münakaşalarına karışmadıkları ve yalnızca magazin oldukları için bu listeye dahil edilmemiştir.

24.4.1967

Yurt ve Dünya, Çınaraltı Adsız ve Bozkurtçulara budala ve cahil diyor

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel başkanlığıda kurulan bir komisyon hükûmete basındaki çıkan yazılar için sık sık rapor veriyordu. Herkesin solcu olarak tanıdığı Yücel, o günlerdeki tutumu ile hükûmete çok yardımcı olmuştu. Bugün de yine Saracoğlu'na verilen bir raporu açıklıyoruz. Bunda mecmualarda çıkan yazılardan kısa kısa pasajlar alınmaktadır. Bu notlar değerlendirilince yazarların kimlikleri hakkında bir fikir sahibi oluyorduk.

Gök Börü (Sayı: 1, Sahife: 3)
"Hesap Veriyoruz" başlığıyla C. Savaşfer, Bozkurt mecmuasında beraber çalıştıkları kimseler (Nihal Adsız, Çınaraltı ve Akbabacılar) in hakiki idealist olmadıklarını tebarüz ettirmekte ve aralarında çıkan ihtilâfın içyüzünü anlatmaktadır.
Gök Börü (Sayı: 2, Sahife: 2)
Kendilerini kitletmeye çalışanların cezalarını mahkemenin vereceği, neşriyatlarıyla gözden düşmüş olanların kendi hareketleriyle kendilerini düşürmüş oldukları yazılmaktadır.
Çınaraltı (Sayı: 66, Sahife: 6)
Gök Börü'den gelen bir mektup üzerine, Şakir Ülkütaşır'a ait bir makale münasebetiyle kendilerinin hırsız mevkiine düşürüldüğü ve daha bir sürü iftiralara mâruz kaldıkları işaret olunmakta ve Gök Börü'nün mahkemeye verildiği bildirilmektedir.
Yurt ve Dünya (Sayı: 22-23, Sahife: 394)
Cemgil; Gök Börü'nün mevzubahis makalelerini ele alarak, bu yazılara istinaden, mecmuayı çıkaranların ve bu yazılarda zikrolunanların (Adsız, Çınaraltı ve Bozkurtçular) milliyetçilik iddialarına rağmen prensipsiz, budalaca ve cahilce de olsa samimi bir inanışa sahip olmadıklarını, gizli kaynaklardan para alarak hangi menfaatler namına ırkçılık ve Türkçülük propagandası yaptıklarının mechûl olduğunu, kendilerini saf, tecrübesiz idealist gibi göstermek istemelerine rağmen, kurnaz, idarei maslâhatçı ve menfaat düşkünü politikacılar olduklarını, vurgun-

culuk gibi sosyal sakatlıkları, bazı faşist memleketlerde olduğu gibi yahudilere yüklemelerine rağmen - Reisicumhurumuzun nutkunu da delil göstererek- asıl muhtekirlerin daha ziyade Türkler olduğunu söylemektedir.

Muharrir, yazısının sonunda, ırkçılık, türkçülük, turancılık vesaire gibi klişeler altında çevrilen entrikaları gördükten sonra, hâlâ, bunlara değer veren, boş kafalı, menfaat düşkünü demagogların telkinlerine kapılanlar olup olmadığını sormaktadır.

Yurt ve Dünya (Sayı: 18, Sahife: 214)

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun üç âlim tipi hakkındaki makalesi tenkid edilerek, bugün bizim anladığımız hakiki âlimin, daha geniş mânasiyle hakiki münevverin, hayat kavgasını berrak bir gözle görüp anlayarak bu kavgada hakikatin ve halkın tarafını tutan, zayıfların, ezilenlerin dâvası uğrunda döğüşen kimse olduğu söylenmekte ve Baltacıoğlu'nun bu mevzuu mecmuasında münakaşa etmesi istenmektedir.

Yeni Adam (Sayı: 412, Sahife: 2)

İsmail Hakkı Baltıcıoğlu, Türk Cemiyetinde bir kısım aydınların muaşeret mukallitliği, yabancı ideoloji hayranlığı, değer ve yerli düşmanlığı sebepleriyle soysuzlaşmakta olduklarını ve memleketi bu çeşit kozmopolit aydınlara değil, halk çocuklarına emanet etmek lüzumunu (tebarüz) ettirmektedir.

Yurt ve Dünya (Sayı: 21, Sahife: 342)

Cemgil; Baltacıoğlu'nun, sırf kendisine yapılan tenkidlerden dolayı galeyana gelerek koyduğu sosyal teşhisin bugünkü Türk aydınlarını soysuzlukla, kozmopolitikle damgalıyacak kadar yanlış bulunduğunu söylemektedir.

Türk Yurdu (Sayı: 1-2, Sahife: 6, 38)

Dr. Hasan Ferit Cansever, milliyetçilikle insaniyetçiliğin birbirinden ayrı mefhumlar olduğunu izah etmektedir.

Yurt ve Dünya (Sayı: 19, Sahife: 221)

Adnan Cemgil, bu makaleleri tenkit ve tahlil ederek milliyetçilikle insaniyetçiliği bir araya gelmez iki değer gibi göstermenin milliyetçiliğin değerini azaltmaktan başka bir şey olmadığını söylemekte ve Hasan Ferit Cansever'i tahtie etmektedir. Muharrir, aynı sayıda, "niçin susuyorlar?" başlığıyla diğer mecmualardaki neşriyata dair yaptıkları tenkidlere cevap verilmediğinden şikayet etmektedir.

25.4.1967

Halk arasındaki ırk ve mezhep kavgaları körükleniyordu

Dün ilk kısmını verdiğimiz basına ait gizli raporun (gazeteler arasındaki polemiklerin) ikinci ve son kısmını bugün veriyoruz.

Türk Yurdu (Sayı: 8, Sahife: 229)

Dr. Hasan Ferit Cansever, yüksek mekteplerde hoca olan Yurt ve Dünyacıların komünist bulunmaları ve münevver kitleye hitabetmekte olmaları itibariyle diğerlerinden muzır ve tehlikeli olduklarını, yapılacak mücadelenin siyasî ajanlardan ziyade, bunlara müteveccih olması lüzumunu tebarüz ettirmektedir.

Değirmen (Sayı: 2, Sahife: 36)

Halit Tanyeli, Turancılık yapan matbuat münevverlerinin bu mevzuu bir iki post kapmak için vasıta olarak kullandıklarını tebarüz ettirmektedir.

Yurt ve Dünya (Sayı: 21, Sahife: 258)

Halit Tanyeli'nin bu görüşü tasvib edilmekte ve bu satırlar gençliğe heyecan ve ülkü vermek iddiasıyla ortaya çıkıp şovenizm aşılayan bunaklara gençliğin en iyi cevabı olarak kabul edilmektedir.

Yurt ve Dünya (Sayı: 20, Sahife: 267)

Vurgunculuğu mevzu alan ağırbaşlı gazetelerin, bilhassa mizah gazetelerinin; bu vesile ile halk arasında ırk ve mezheb münaferetlerini körükleyecek propagandalara âlet oldukları, ırk prejüjeleri yaydıkları ileri sürülerek bugünkü dünya mücadelesinin hazırlanışında, halkın içine düştüğü hâle sebep olanlar diye yanlış düşmanlar gösterenlerin bu sahte izahlarıyla bir hissesi olmuştur denilmektedir.

Çınaraltı (Sayı: 68, Sahife: 13)

Orhan Seyfi Orhon, Yurt ve Dünya'nın evvelâ Mehmet Emin ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na sonra Akbabacılara olan hücumuna temas ederek bu haksızlıkları yetmiyormuş gibi şimdi de bizi soyanların Türkler olduğunu iddia etmekle en büyük hatayı işlediklerine işaret etmekte ve bu mecmuanın Türk milletinden af dilemesini istemektedir.

Çınaraltı (Sayı: 69, Sahife: 2)

Peyami Safa'nın Tasviri Efkâr'da çıkan ve Yurt ve Dünyacıları komü-

nist olarak, yazılarının her birinde kundak kokan hedef ve renkleri malûm propaganda kuklaları diye tavsif eden makalesini iktibas etmiştir.

Gök Börü (Sayı: 5, Sahife: 2)

O. Bozkurt; kendilerine ve Türkçülere çatanların, Türklükle alâkası bulunmayan Amerikan-Rus melezleri olduğunu ve gafletimizden istifade ederek tedris heyetimiz arasına girmiş ve Türk talebelerini zehirlemekte, Türk efkârı umûmiyesine kundak sokmakta olan kozmopolit solcu, marksist, milliyetçi düşmanı caniyâne fikirli, zararlı ideoloji taşıyan bu mikroplardan Türk maarifinin temizlenmesi lüzumunu anlatmakta kendilerine cevap verilerek günün mevzuu olmak, dolayısiyle zehirli fikirlerini daha tesirli bir şekilde aşılamak arzusunu beslediklerine işaret ederek yaptıkları komünist propagandalarına misaller vermektedir.

Akbaba (Sayı: 459, Sahife: 4)

Çimdik imzasiyle Ankara'da çıkan bir mecmuanın (Yurt ve Dünya) kan kırmızı muharrirlerinin; en büyük Türk şairinin Nâzım Hikmet olduğunu söyliyerek yahudilere dokununca, babalarına sövülmüş gibi kaleme sarılıp muhtekirlerin Türkler olduğunu iddia, Türklüğü terennüm ettiğinden dolayı Mehmet Emin'e hakaret, "Türke Doğru" adlı bir kitap yazdığından ötürü Baltacıoğlu'na hücum ettikleri anlatılmakta ve bir şiir münasebetiyle, "bunların kafasına kalkacak ve kalktıktan sonra da muhakkak inecek bir yumruk var; sabretsinler" denmektedir.*

"En Büyük Tehlike" hakkında TBMM 8.7.1943 Tutanağı

C. K. İNCEDAYI (Sinob) – Arkadaşlar, Pasaport kanununun muvakkat maddesinin temdidi hakkındaki bu kanun bana Hükümetten bir sual sormak imkânını verdi. Dünyanın her gün artan buhranı, memle-

---

* Bu raporlar ilginçtir ve Cumhurbaşkanı İ. İnönü'nün 19 Mayıs demecinden, yani Turancıları suçlayan demeçler sonrasına aittir. Oysa 1943'de Faris Erkman'ın "En Büyük Tehlike" broşürü Turancıları teşhir ettiğinde ("Kırklı Yıllar" Cilt I), TBMM'de 8.7.1943 günü Dış İşleri Bakanı Menemencioğlu bu kitabı küçümseyen bir tavır takınmıştır. O dönemde Hükûmetin Alman Faşizmi ile çok yakın ilişkiler içinde olduğu unutulmamalıdır.

ketleri irade ve siyasetinin dışında emrivakilerle karşılaştıracak kadar tehlikeleşmiştir. Bu tehlike karşısında vatanın emniyet ve selâmetini temin için harp vasıta ve kuvvetlerini artırmak ve hazır bulundurmak kadar propagandalara, fikir hareket ve cereyanlarına karşı da tetiz ve uyanık bulunmak lâzımdır. Böyle hallerde memlekete girip çıkacaklar hakkında olduğu gibi girip çıkmak istiyen fikirler ve tesirler hakkında da dikkatli bir pasaport muamelesi tatbiki ve ince bir dikkat zinciri gerilmesi icabeder.

Son günlerde bir risale okudum. (En büyük tehlike) adını taşıyan bu risale baştan sonuna kadar Türkiye'de ecnebi menfaatler lehine ihdas edilen bir cereyandan bahsetmektedir. Gûya Türk vatandaşlığı, Türk milliyetperverliği kisvesi altında bu memlekette ırkçılık cereyanları yapıldığı ve Türkiye'nin sınırlarımız dışında bulunan Türklere karşı emperyalist cereyanlara sevkedildiği iddia olunuyor.

Ben memleketimizde ne böyle bir cereyan, ne de bu şekilde bir milliyet mefhumu bilmiyorum. Velevki bir takım telkinat ile olsa bile bu kabil cereyanların herhangi ciddi bir temeli ve inkişafı olduğuna kani değilim.

Arkadaşlar, Türkiye bir rejim diyarıdır. Bu rejim, geçen ay Büyük Kurultayında tazelenen Cumhuriyet Halk Partisi programında katileşmiş olan ve İnönü'nün üstün ve kudretli, bilgili ve iradeli şefliğinde tahakkuku arttırılan Kemalizmdir.

Arkadaşlar, bizim inkılâbımızın prensipleri ne bir taklit ve ne de bir toplamadır. O, beşer ruhunun iyi tahlilinin, bir milletin itişmeden geniş bir aile gibi herbiri ve hepsi vatan için esaslarından meydana gelmiş bir realitedir. Bu realite her millete örnek olacak mahiyettedir.

Bizim herhangi başka bir rejime hasretle bakacağımız devirler geçti. Kanaatim odur ki ileri gidenler de, geri kalanlar da er geç bize dönecektir.

Bizim tek bir gayemiz vardır. Vatan ve milleti medeniyetin bütün icaplariyle mütekâmil kudretli ve yer yüzünün ileri bir Devlet ailesi haline getirmektir. Asırlarca ihmale uğramış bu memleket ve bu milleti bu hale getirmek için durmadan ve feragatle çalışmağa mecburuz. Bu, Türküm diyen her insanın birinci ve mukaddes vazifesidir. Türk tarihini ancak böyle yaşatabiliriz. Türk ırkçılığı da bunu âmirdir.

Türkiye inkılâp rejiminin terbiyesiyle tekâmül etmiş, olgunlaşmış duyguda bir, ülküde bir hürriyetli bir inzıbat diyarıdır.

Türkiye'de tek bir cereyan vardır. O da Cumhuriyet Halk Partisinin programından nebean eden cereyandır. Türkiye'de tek bir irade vardır. O da büyük Türk milleti namına irade ve hâkimiyet kullanan Türkiye Büyük Millet Meclisi iradesidir. Bütün cihanın sadece bu cereyan ve bu iradeye kulak vermesi, dikkat etmesi lâzım ve kâfidir.

O halde bu (En büyük tahlike) namı altında çıkan risale sahibinin maksadı, siyasi ve içtimai hüviyeti nedir ve bizim prensiplerimizi bu yolda istismara yeltenmek bu veya o taraf için doğru bir hareket midir? Alâkadar vekillerin izahat vermesini ve tenvir etmesini rica ederim.

Hariciye V. N. MENEMENCİOĞLU (İstanbul) – Muhterem arkadaşlar; Cevdet Kerim İncedayı arkadaşımızın mevzuubahis ettiği kitabı ben de gördüm. Hattâ bu kitaptan hemen hemen bütün muhteviyatını iktibas eder şekilde bir ecnebi gazetenin yaptığı neşriyata da muttali oldum.

Bitaraflık vaziyetini muhafaza eden Türkiye şu veya bu yolda bir takım propagandalara maalesef sahne olmakta ve bunun önüne tamamiyle geçmek mümkün görülmemektedir. Türk menafiine uymıyan propagandalar için Hükümet her zaman kuvvetli ve âcil tedbirler almaktan çekinmemiştir. Şurasını tebarüz ettirmek lâzım arkadaşlar ki, Türkiye'de matbuat ve neşriyat serbestisi her türlü mahzurları ve menfaatleri gözönünde tutularak ölçülerek, tartılarak rejimimize girmiş bir prensiptir. Bu nazik zamanlarda Hükümet bu prensibi velevki muvakkaten olsun matbuata sansür koymak suretiyle ihlâl etmek istememiştir. Bizim memleketimizde gazetelerin nasıl neşrolunduğu malûmunuzdur. Kitap ve risaleler de hiçbir müsaadeye tabi olmaksızın yalnız kanunun müeyyideleri daima üzerinde kalmak suretiyle serbestçe satış mevkiine çıkarılırlar. İncedayı arkadaşımızın mevzuubahsettiği "En büyük tehlike" kitabı da bir takım emsali gibi bu yolda satışa çıkarılmıştır. Her nerede olursa olsun şu veya bu suretle memleket menafii aleyhinde görülecek neşriyat kanunun bize verdiği hükümler ve çerçeveler dahilinde şiddetle takibedilecektir.

Arkadaşlar, esas meseleyi de biraz deşmek lazımgelecektir. Bu kitabı okuduğumuz vakit filvaki bizim de gözümüzün önüne gelen, sanki bu memlekette bir takım cereyanlar vardır, bu cereyanları büyük bir tehlike olarak göstermek memleket namına en büyük bir hizmet keşkil eder. Acaba bunun aslı nedir? Muhterem arkadaşlar, Cumhuriyet Halk

Partisinin, demin İncedayı arkadaşımızın bahsettiği, altıncı büyük Kurultayında kabul edilen programda bir tarif vardır. Müsaade ederseniz onu size aynen hatırlatayım.

Program diyor ki: "Millet dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimai ve siyasi bir bütündür."

İşte arkadaşlar, Türkiye için düstur budur ve Türkiye'nin dürüst siyaseti herkesçe de malûmdur. Bizim Türkiye hudutları haricinde kalan Türklere yalnız refah ve saadet temennimiz vardır. Bunun yanında bütün siyasetimiz, bütün Türkçülüğümüz, bu vatanın sınırları içine girmiş olan Türklere ait ve onlara münhasırdır. (Bravo sesleri).

Biz Türk milleti dediğimiz vakit Halk Partisi programının tavsifi içinde bulunuyoruz. Böyle iken şu veya bu maksatla yapılmış bir takım telkinlerin bize Türk milletinin nefret ettiği emperyalizmi izafe ettiğini düşünmek çok fahiş ve gülüç bir hatadır. Biz Türküz ve Türkçüyüz diyoruz. Fakat bunu söylediğimiz vakit kastımızın ne olduğunu siz benden iyi bilirsiniz. Bu memlekette asırlarca her türlü nimetten mahrum, her türlü külfeti yüklenmiş mahkur bir halde, fakat milleti hâkime vasfı altında yaşamış olan Türkü biz iktisat, kültür ve ülkü bakımından en yüksek bir seviyeye çıkarmak ve Türk milletine en müreffeh bir yaşayış yapmak iddiasındayız ve Türklüğümüz ve Türkçülüğümüz budur arkadaşlar (Alkışlar).

Her halde diyebilirim, bu kitabın mevzuubahis ettiği gibi bizim memlekette ciddiyetle kale alınabilecek bu saydığım vasıflar fevkinde veya haricinde bir milliyetçilik veya ırkçılık ne mevcuttur, ne de bu yolda tezahürata şahit olmaktayız (Bravo sesleri).*

Ümit ederim ki, bu sözlerim Cevdet Kerim İncedayı arkadaşımın sormuş olduğu suale cevap teşkil etmiş ve kendisini tatmin etmiştir kanaatindeyim.

H. SAKA (Trabzon) – Teşekkür ederiz.

---

* Numan Menemencioğlu'nun bu beyanatından bir kaç ay sonra aynı Irkçılık-Turancılık konusunda, hava tamamen değişmiştir. İsmet İnönü'nün bu konuda söyledikleri ilginçtir.

İsmet İnönü'nün IRKÇILIK-TURANCILIK hakkındaki nutku 19 Mayıs 1944

Vazifelerini politika vasıtası yapan öğretmenler

Vatandaşlarım!

Gençliği yetiştirmenin ve milli terbiyenin en tehlikeli hastalığı öğretmenin vazifesini politika vasıtası yapmasıdır. Bir cemiyet içinde hiç bir emniyetin kötüye kullanılması, bir öğretmenin kendisine emanet edilen vatan evlâdlarına kendi hususî politikasını telkin etmeğe çalışması kadar vicdansız ve zararlı olamaz. Öğrenmek için ailesinin bütün teşvikleriyle hazırlanan genç dimağ ve temiz yürek, vicdansız bir politikacının sözlerinden ve derslerinden en derin zahirleri alabilir. Devlet, vatan için en zararlı olan bu cinayetlere yer vermemek için sert tedbirleri esirgemiyecektir. Fakat milletin halini ve istikbalini tehdid eden bu cinayetlere karşı asıl teminatı, öğretmen hayatının vazife haysiyeti ve ortak vicdanı verebilir. Hiç bir devlet makamı, bir öğretmen kadrosu içinde bulunup kötü yola sapmış olan vicdansız fesadçıyı, diğer öğretmenlerden daha kolay ve daha çabuk keşfedemez. Fesadcı, gençleri yanlış telâkkilere ve zararlı hareketlere sevketmek için ufaktan başlıyarak her türlü vatansever ve masum çehreye bürünerek, okşıyarak, mükâfat ve mücazatı, numarayı ve sınıf geçip ilerlemeyi, ders içinde ve ders dışında münasebetlerini kullanarak gençleri istediği istikamete yürütmeğe yeltenecektir. Bunlar öyle zararlı ve kötü hareketlerdir ki bunlara karşı bir milletin dayanması için, ailenin, öğretim çağında bulunan gençlerin, nihayet büyük öğretmen heyetlerinin dikkatleri lâzımdır. Kanun tedbirleri en sonra gelir; bu tedbirlere sıra geldiği zaman, az çok geç kalınmıştır ve elbette ilaçlar ister istemez acı, sert olacaktır.

Ülkümüz, prensiplerimiz

Aziz vatandaşlarım!

Cumhuriyet, memleketin içerdeki yaşayışında ve dışarı ile münasebetlerinde açık ve dürüst hatlarla ülküsünü tayin etmiştir. Vatandaşlarımızın ve yeni yetişen nesillerimizin yüreklerini aşkla dolduracak prensipler temel olarak alınmıştır. Devletimizin hüviyetini teşkil eden esas va-

sıflar, uzun felaket asırlarının tecrübe mahsulü ve gelecek asırların en feyizli gelişme prensipi olarak bulunmuştur. Milliyetçi Türkiye, anayasanın tarif ettiği Türk vatandaşına, vatansever bir Türk milliyetçisi olmanın bütün imkânlarını vermiştir. Devletimiz millî bir devlettir. Bütün millelerle iyi ve samimi münasebetler beslemek istiyen, milli menfaatler ve milli ülküler üzerinde kurulmuş bir müessesedir. Kendi içinde yapıcı, iyi niyet sahibi bütün vatandaşları birleştirici, uzlaştırıcı ve kaynaştırıcı bir zihniyettir. Azınlık diye tanınmış olan vatandaşlar, her Türk vatandaşı gibi, kanunun bütün himayesine ve bütün vatandaş haklarına sahibdirler. Bundan başka Türk kültürü içinde yetişerek Türk milliyetçisi olmak istiyen her vatandaş için imkân kapıları açıktır.

Cumhuriyetin lâik olması bir tesadüf eseri değil, kolayca takılıvermiş bir sıfat da değildir. Devletimizin halde ve istikbalde en ileri bir kültür ve medeniyete ermesi için esaslı çarelerden biri olarak kabul olunmuştur. Bütün vatandaşlara vicdan hürriyetini temel hak olarak tanıyan devletimizin lâik olması, kaybettiğimiz asırların az zamanda telafisi için esas şartlardandır.

Politika akınlarından uzak kalmak istiyoruz!

Gençler ve öğretmenler!

Sade ve kısa bir şekilde anlattığım prensipler, hayatlarınızı ve yüreklerinizi dolduracak pek kıymetli ülkülerdir. Fikirlerimizi anlatırken yalnız müsbet konuşmamız ve resmi ağızla münakaşaya girmekten sakınmamız, kötü niyetli olanların bizim ülkülerimize saldırmalarına cesaret verirse buna çok teessüf ederiz. Yarım asırdanberi birbirlerile zararlı bir surette uğraşmış olan politika akınlarından uzak ve temiz zihniyette kalmak istiyoruz. Bu gayretimiz, zararlı bir susma derecesine varmamalıdır ve varmıyacaktır. Çünkü, ne kadar kuvvetli olursa olsun, Cumhuriyet prensiplerimiz aleyhine sistematik, sebatlı bir politika mekanizması kurulur ve bu düzen hiç karşılık görmeden işlerse az veya çok zaman sonra en kuvvetli temelleri yerinden oynatabilir. Tabiat kanunları dışında hayallere kapılamayız. Son zamanların olayları, bize, karşı koyma ve insafsız saldırmalara karşı uğraşma vazifelerini yeniden hatırlatmıştır.

Irkçıların zararları

Türk milliyetçisiyiz, fakat memleketimizde ırkçılık prensibinin düşma-

nıyız. Memleketimizde politika garezleri için uydurulan ırkçılık önderlerinin çok acıklı faciaları, hatıralarımızda canlıdır. 1912 senelerinde Rumelide tutunmak için tırnaklarla kayalara yapışan son gayretlerini sarfeden Türk erlerine Arnavud Priştineli Hasan ve Derviş Hima ile beraber arkadan hücum tertibliyenlerin Türk ırkçı politikacısı olduğu, Büyük Millet Meclisinde ispat olunmuştur. "Politika icabı" diye tefsir etmekte en ufak bir güçlük çekmiyen bu adamlar, sözlerine inanıp daha büyük bir felâkete uğradığımız zaman gene "politika icabıdır" diyerek yeni bir fesad prensibi yaratmaktan geri kalmayacaklardır.

Köy enstitülerinde, her çeşit okullarımızda, müesseselerimizde, ordumuzda müşterek vatanın ülkülerini Türk çocuklarına, eşid adalet ve şefkat hislerile vermeğe çalışıyoruz. Onları büyük Cumhuriyet potasında kaynatıp meydana Türk vatanseveri çıkarmağa uğraşıyoruz. Vatandaşlarım emin olabilirler ki muvaffakıyetlerimiz esaslıdır ve gelecek zamanda daha göz alıcı olacaktır.

Türk milliyetçiliği içinde vatan çocuklarının temiz ülkülü ve vatan fikirli olarak birbirine dayanan sağlam bir millet olması, erişilmez ve yanlış bir hayal değildir. Bunun doğru bir fikir ve erişilir bir hedef olduğunu, elle tutulur ve gözle görülür neticelerde tamamile anlıyoruz. Şimdi insaf ediniz, Türk vatandaşı yetiştirmek için bütün iyi şartları özünde toplamış olan bu feyizli yolu bırakır da ırkçıların milleti binbir parçaya ayıracak fesadlı ve nifaklı zehirlerine cemiyeti kaptırır mıyız?

Son zamanların zararlı bir gösterisi daha: Turancılık

Turancılık fikri, gene son zamanların zararlı ve hastalıklı gösterisidir. Bu bakımdan Cumhuriyeti iyi anlamak lazımdır. Milli kurtuluş sona erdiği gün yalnız Sovyetlerle dostluk ve bütün komşularımız eski düşmanlıklarının bütün hatıralarını canlı olarak zihinlerinde tutuyorlardı. Herkesin kafasında biraz derman bulursak sergüzeştci, saldırıcı bir siyasete kendimizi kaptıracağımız fikri yaşıyordu. Cumhuriyet kuvvetli bir medeniyet yaşayışının şartlarından bir esaslısını, milletler ailesi içinde bir emniyet havasının mevcud olmasında görmüştür. İmparatorluktan son zamanlarda ayrılmış olan komşularile de iyi ve samimi komşuluk şartlarının temin edilmiş olmasını, milletin saadeti için lüzumlu saymıştır. Görülüyor ki milli politikamız memleket dışında sergüzeşt aramak zihniyetinden tamamen uzaktır; asıl mühim olan da bunun bir zaruret politikası değil, bir anlayış ve bir inanış politikası olmasıdır.

Ancak bu inanışa vardıktan sonradır ki, etrafımızda bulunan milletleri daha yakından tanımak imkânlarını bulduk. Nereden zarar gelir ve nereden zarar gelmez, bunu ayırd etmek için zihinlerimizde ayarlı ölçüler hasıl oldu. İçerde milletin hayri ve saadeti için çalışma imkânları ve dışarıya karşı milletin emniyet ve müdafaası için lâzım olan tedbirler, salim ölçülerle gözümüzün önünde belirdi. Ve nihayet asırlar ve asırlar süren köklü düşmanlıklar yerine, 20 sene gibi kısa bir müddette, hürmet ve itimad duygularının uyanmasına imkân verdi.

Turancılar, Türk milletini, bütün komşularile onulmaz bir surette derhal düşman yapmak için birebir tılsımı bulmuşlardır. Bu kadar şuursuz ve vicdansız fesadcıların tezvirlerine Türk milletinin mukadderatını kaptırmamak için elbette Cumhuriyetin bütün tedbirlerini kullanacağız. Fesadcılar, genç çocukları ve saf vatandaşları aldatan fikirlerini millet karşısında açıktan açığa münakaşa edemiyeceğimizi sanmışlardır. Aldanmışlardır ve daha çok aldanacaklardır.

İki sual

Şimdi vatandaşlarımdan iki suale zihinlerinde cevab vermelerini istiyeceğim: Irkçılar ve turancılar gizli tertipler ve teşkillere başvurmuşlardır. Niçin? Kandaşları arasında gizli fesad tertiblerile fikirleri memlekette yürürmü? Hele, doğudan, batıdan ülkeler, gizli Turan cemiyetile zaptolunur mu? Bunlar o şeylerdir ki ancak devletin kanunları ve esas teşkilâtı ayak altına alındıktan sonra başlanabilir. Şu halde yaldızlı fikirler perdesi altına doğrudan doğruya Cumhuriyetin, Büyük Millet Meclisinin mevcudiyeti aleyhinde teşebbüsler karşısındayız. Tertibciler, 10 yaşında çocuklarımızdan bize kadar derece derece perde perde hepimizi aldatmak iddiasındadırlar.

Vatandaşlarıma ikinci sualimi soruyorum. Dünya olaylarının bugünkü durumunda Türkiye'nin ırkçı ve turancı olması lâzımgeldiğini iddia edenler, hangi millete faydalı, kimlerin maksadına yararlıdırlar? Türk milletine yalnız belâ ve felâket getirecek olan bu fikirleri yürütmek istiyenlerin Türk milletine hiç bir hizmetleri olamıyacağı muhakkaktır. Bu hareketlerden yalnız yabancılar faydalanabilirler. Fesadcılar, yabancılara bilerek mi hizmet ediyorlar? Yabancılar fesadcıları idare edecek kadar yakından münasebette midirler? Bunları hüküm olarak kestirmek bugün mümkün değildir. Ama yabancıya hizmet kasdi ve yabancının yakın ilişiği hiçbir zaman meydana çıkmasa dahi hareketlerin,

Türk milletine, Türk vatanına zararlı olması ve bunlardan yalnız yabancıların faydalanmış olması, söz götürmez bir hakikattir.

Vatandaşlarım!

Emin olabilirsiniz ki vatanımızı bu yeni fesadlara karşı da kudretle müdafaa edeceğiz.*

* Görüldüğü gibi "Turancılık" hakkında Devleti ilk olarak TKP uyarmıştır. (En Büyük Tehlike) broşürü "Kırklı Yıllar Cilt I" Hemen sonra ekteki TBMM konuşmasında Numan Menemencioğlu olayı adeta inkâr etmiştir (5.7.1943).
II. Dünya Savaşını Hitlerin kaybedeceği belli olunca İ. İnönü Gençlik ve Spor Bayramında "Irkçılık-Turancılık" hakkındaki demecini vermiş ve Turancılar tutuklanmıştır (19.5.1944) ve sağ ve sol dergiler hakkında sunduğumuz raporlar tanzim olunmuştur. Yine de "komünistler" işkence görmüş ve mahkûm edilmişlerdir. Dış yardım aldıkları saptanan "Turancılar" ise onlar da işkence görmüş ve Teğmen Alparslan Türkeş dahil olmak üzere sanunda beraat ettirilmişlerdir.

EK-2

27.4.1967

Türkiye'de Bolşevizm

1936 yılında Almanya'da neşredilen DÜNYA BOLŞEVİZMİ (DER WELT BOLSCHEWISMUS) isimli kitapta, Türkiye'deki yeraltı faaliyetleri etraflıca anlatılmaktadır. Daha sonra neşri yasak edilen bu kitaptan Türkiye'ye ait olan kısmı aynen naklediyoruz.

Nisan 1920'de kurulan T.B.M.M. Hükûmeti, Sovyet Hükûmetinin dostluk bağları kurduğu bir burjuva hükûmetidir. Hernekadar burada kendi çıkarlarını göz önünde bulundurmayan gizli sebepler rol oynamamış denilemezse de esas gaye büyük düşman olan İngiltere'ye zarar vermektir. Bu bakımdan Milli bir devletin bağımsızlığını tanıma ve zaruri olarak buna bağlı Moskova politikasının en önemli bir kısmı olan Dünya ihtilâlini yayma işinin sonraya bırakılması belirtilmeye değer. Harici Halk Komiserliği bu gecikmeyi ancak yavaş yavaş benimsemiştir. 1919 yılında Çiçerin'in bir sözüne göre[1] "Üçüncü enternasyonal'ın kuruluşu, en büyük tarihi gerçek, bütün Moskova dış politikasına damgasını vurdu" parçalanmış Türkiye, Moskova'da, bolşevizmin emin bir ganimeti gibi göz önüne alınıyordu. Çiçerin 13 Eylül 1919'da[2] "Türk köylü ve işçi yoldaşlara" diye başlayan bir çağrısında şöyle diyordu: "Ülkeniz sömürücü Paşaların elinde. Sizi ne askeri idareniz ne de demokrat partileriniz bundan kurtaramazlar... Bütün dünya emekçileri kendilerine baskı yapanlara karşı birleşmelidirler. Bu bakımdan Rusya Hükûmeti ümit eder ki, siz Türk köylüleri ve işçileri, bize sizin kardeş eliniz uzansın."

Moskova'da doğan Türk Komünizminin başı yaman bir entellektüel istidat olan Mustafa Suphi idi. O, 25 Temmuz 1918'de ilk Türk Komünist teşkilâtını kurdu ve Mart 1919'da 1. Moskova Enternasyonal Kongresine katıldı. Özel güvenini kazandığı Stalin'in yardımı ile Komünist bir gazete olan "Yeni Dünya"yı kurdu. Türk Milli Azerbeycan Cumhuriyeti'nin Kızılordu boyunduruğu altına alınmasından sonra Suphi, Mayıs 1920'de kendi çalışma merkezini, faaliyetin daha iyi gelişebileceği Bakü'ye nakletti. Komünist düşüncenin temsilcisi olarak,

tam mânasıyla yetiştirilip Anavatanlarına gönderilen Türk harp esirleri hizmet görmekteydiler.

Gizli kuryeler Anadolu'da "Yeni Dünya"nın yayılmasına gayret sarfediyorlardı. Ankara'da oldukça gelişi-güzel bir şekilde Dünya ihtilâli için sempati kazanmağa çalışan Moskova'nın ilk diplomatik temsilcileri dahi Komintern ajanlarından başka bir şey değillerdi.

Dış politika bakımından Moskova'ya olan mecburi yaklaşmanın şüphesiz büyük olduğu bir anda, Komünizmin sirayeti tehlikesini önlemek için, Ankara'da bir hileye başvuruldu: Gerçek, Bolşevistleri çember içine alan bir resmi "Komünist Partisi" kuruldu. O zamanlar Türkiye'de henüz büyük bir kuvvet olan İslâm'ın sosyal özüne davet adı altında, Büyük Millet Meclisi'nin Komünizmi gerçekleştirmek arzusunda olduğu köylülere açıklandı.

Mustafa Kemal özel bir mektubunda, Anadolu'ya gelmek için yanıp-tutuşan Mustafa Suphi'yi, lüzumsuz ve zamansız ortaya çıkışından dolayı ikaz ediyordu? Buna rağmen Başkırt ajanı Şerif Manatow 14 Temmuz 1920'de Ankara'da Türkiye'nin ilk gizli Komünist Partisi'ni (T.K.P.) kurmayı başardı.

Kuruluş çağrısında şöyle deniliyor[3]: "Halkı aydınlatmak, el'an eski inanç fikri üzerinde duran yönetim düzenini yıkmak ve sosyal ihtilâli başarmak için T.K.P. kuruldu. T.K.P. Sultanın mutlâkiyetine olduğu kadar Mustafa Kemal'in sahte politikasına karşı da mücadele eder; diğer ülkelerdeki Komünist yoldaşlarla birlikte kızıl bayrak altında bir Dünya İhtilâl Ordusu olarak mücadele etmeyi kutsal ödev sayar."

Manatow yurt dışına sürüldüğü halde Bolşevik zehiri etkisine devam ediyordu. 1920 Eylül'ünde Bakü'de büyük bir tantana ile sahneye çıkartılan "Doğu Ulusları Birinci Kongresi" yalnız İngiltere aleyhine değil aynı zamanda Kongre Başkanı Sinowjew-Radomyslskij'in sert bir şekilde politikasını tenkit ettiği Mustafa Kemal Aleyhine de gösteri yapıyordu. Sinowjew-Radomyslskij* tenkidinde: "Başında Mustafa Kemal'in bulunduğu harekâtın bir Komünist harekâtı olmadığını bir an bile unutmuyoruz. Doğuda başlıyan ihtilâlin önemi İngiliz Efendilerine ayaklarını masadan çekmeleri için ricada bulunmak, sonra da Türk ağalarının, ayaklarını masa üstüne koymalarına müsaade etmek değildir. Biz Türkiye'de gerçek bir halk ihtilâli çıkıncaya kadar beklemek zo-

* Zinoviev (G. Radomylsky)

rundayız." Ve Mustafa Suphi'nin de imzası bulunan "Doğu Uluslarına Kongre'nin Çağrısı"nda[4] denmektedir ki: "Bu güne kadar olan kutsal savaşlar yalan ve dolandan başka birşey değildi, onlar sadece sizin bencil hükümdarınızın menfaatlerine hizmet etti. Şimdi biz sizi Komünizmin enternasyonal kızıl sancağı altında ilk gerçek kutsal savaşa çağırıyoruz. Baş kaldır Anadolu köylüsü!" Ankara'da çıkan "Emek" gazetesinin 6. sayısında[5], Bulgaristan'daki Komünist Türklerin yayınladığı "Ziya" adındaki gazeteden alıp yayınladığı kışkırtıcı bir makale şu satırlarla sona eriyordu:

"Anadolu'nun mutlak hakimi Kemal... O, Anadolu halkının yüzünü güldüremiyecektir... Sadece sosyal ihtilâl halkı... kurtarabilir; bu yüzden Yunan emperyalizmine karşı olan savaş biter-bitmez iç savaş başlıyacaktır."

28.4.1967

Türkiye'de Bolşevizm-II

Hükûmet "Dostlarının" oyununu bir süre seyrettikten sonra ve Aralık 1920'de "Komünist Halk Partisi" (Halk İştirakiyyun Fırkası) ne resmen izin verdikten sonra devamlı endişe veren, silip-süpüren fırtına patlak verdi. Harbin ortasında halkı greve ve isyana çağıran gönüllü asker Çerkes Ethem'in[1] ihaneti Mustafa Kemal'i, isyancıların basını* yakalamak ve emniyet altında bulundurmak için harekete geçirdi. Moskova murahhaslarına karşı olan halkın isyan dalgaları, tam o sarada faaliyetine Anadolu'da devam etmek isteyen Mustafa Suphi'yi de yuttu. Ondört önder yoldaşıyla birlikte tevkif edildi. Karadeniz'in dalgaları

---

1) Çiçerin, "Sovyet Rusya'nın iki sene dış politikası" Berlin, 1920.
2) Kljutschnikow-Sabanin, "Anlaşmalar, Notalar ve Beyannamelere göre günün enternasyonal dış politikası" Moskova, 1925-29.
3) Cumhuriyet, günlük gazete, Nr. 2594, İstanbul, 28 Temmuz 1931.
4) "Enternasyonal Komünistler Yayınevinin Yıllığı", Hamburg 1921.
5) "Nowyj Wostok", Dergi, cilt II, Moskova.
(*) "Başını" olacak.

arasında yok oluşu karşısında Sovyet Rusya tarafından hiç bir ciddi teşebbüste bulunulmamıştır.

Aksine olarak; İç politikadaki durulma nihayet 16 Mart 1921 tarihinde yapılan "Dostluk ve Kardeşlik Münasebetleri Sözleşmesi" ile ilgili müzakereleri kolaylaştırmış gibi gözüküyor. Yalnız Moskova'da bulunan azimli kişiler bu sözleşmenin "Sosyal ihtilâli diğer İslâm ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de hızlandıracağına[2] inandılarsa da tamamen yanılmışlardır. Komünistler ancak Sakarya Savaşı'ndan sonra 1921 Sonbaharında dirilmek fırsatını bulabildiler. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 29 Eylül 1921 özel af kanunu ile cezaevinden serbest bırakıldılar. Ve Mart 1922 tarihinde yeniden "Komünist Halk Partisi" olarak birleştiler. Onların yeni organı olan "Yeni Hayat" gazetesi genel olarak "Emek" gazetesinden daha dikkatli bir dile sahiptir. Eylül 1922 tarihinde Ankara'da ilk gizli parti kongresi yapıldı: Otuz delege arasında iki köylü ve bir de Afrikalı zenci vardı. Sovyet Hükûmeti ve Komintern müşahit yoluyla temsil edildiler. Aralarında bulunan bir Almanın[3] işaret ettiği gibi "Bu ülkede gerçek bir proletarya ihtilâlinin zamanı henüz çok uzaklardadır.

Yunanlıların Anadolu'dan ve Doğu Trakya'dan sürülmesinden sonra Türk Hükûmeti, Dünya İhtilâli taraftarlarını ikinci defa olarak yargılamakta tereddüt etmedi. Yasak parti kongresini "Yabancıların" yardimiyle tertiplemekle suçlandırılan 200'den fazla Komünist ayrı ayrı şehirlerde tutuklandı; vatan hainliği ve casusluktan dolayı aleyhlerine davâ açıldı. Bundan sonraki yıllarda Türkiye'nin iç politika durumu daha çok sağlamlaştığı halde, Moskova bu ülkede bir proletarya ithilâli hayalini bundan sonra da takip etti. İstiklâl Mahkemesi tarafından onbeş seneye mahkûm edilen büyük kışkırtıcı (Dr. Şefik Hüsnü) Sovyetlerin himayesine sığınmaya muvaffak oldu. Efkârı umumiye diğer Komünistlerin hareketlerinden sadece "Soylu Komünist" Nâzım Hikmet'in devamlı rol oynadığı davâlar sebebiyle haberdar oluyordu. Nâzım Hikmet cezasını bitirir-bitirmez yeni bir Komünist hamlesiyle Türk amelelerini kurtarmak gayretine girişti. Fakat bu hareketi onu tekrar cezaevine sürüklemiştir.

Atatürk'ün bugün ulusundan topladığı sevgi ve saygı Türk Hükûmetini Sovyetler Birliği ile çok dostane münasebetler üzerinde durmağa razı eder bir görünüştedir. Fakat bunlar Türkiye'ye karşı bugünkü Komintern'in ortalığı karıştırıcı çalışmasının devamına engel olma-

maktadır. Ekim 1933 tarihinde, Ankara'da, Savaş Komiseri Woroschilow'a yapılan samimi karşılamadan birkaç ay sonra, içinde bugünkü T.K.P.'nin hareket programı dahi bulunan "Doğu Ulusları Komünist Partilerinin Programlı Belgeleri" Moskova'da resmi parti yayınevi tarafından yayınlandı. Bu III. Enternasyonal'in takındığı tavrı şaşırtıcı bir açıklıkla ortaya koymaktadır ki bu esaslı bir şekilde ele alınmaya değer bir noktadır.

29.4.1967

Türkiye'de Bolşevizm-III

DER WELT BOLSCHEWISMUS adı altında Almanya'da neşredilen kitapta Türkiye Komünist Partisi'nin hareket programı da madde madde tespit edilmiştir. Bu programın bazı maddelerini aynen naklediyoruz.

1. Komintern'in bir şubesi olan T.K.P. Rusya uğruna, enternasyonal proletarya ihtilâli ve komünizm uğruna, mevcut olan orta sınıf hâkimiyetinin Sovyet sistemine uydurulması için Türkiye'nin özel şartlar altındaki derebeylerine, burjuva hâkimiyetine ve emperyalizme karşı savaşır. Bu parti proletaryayı organize ederek, her türlü baskı ve istismara karşı sınıf mücadelesine girişerek, diktatörlük için Sovyetler'dekine uygun şartları hazırlar. Ancak bu diktatörlük sosyalist sisteme geçişi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile beraber sağlayabilir.

2. T.K.P. Kemalist, Halk Partisine karşı, onun yabancı emperyalistlerle olan münasebetlerini ve halk düşmanı karakterini açığa vurmakla şiddetli ve uzlaşmaz bir mücadeleye girişir.

8. T.K.P. Kemal'in ceza evlerinde eriyip-tükenmekte olan bütün ihtilâlciler için genel af uğrunda mücadele eder.

10. T.K.P. Parlâmentonun Kemalist diktatoryanın bir vasıtası oldu-

---

1) "Cumhuriyet", Nr.2593.
2) Pawlowitsch-Weltman, "Bağımsızlık Mücadelesinde Türkiye'deki Türkiye İhtilalcileri", Moskova 1925.
3) Leonid-Friedrich, "Ankara", Berlin 1923.

ğunu kitle önüne serer.

13. T.K.P. azınlıkların Türkiye'den tamamen ayrılmalarını ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tâyin etmelerini kayıtsız-şartsız tanır.

20. T.K.P. büyük emperyalist ülkelere yakınlık gösteren her dış politikaya karşıdır. Rusya ile politik ve iktisadi birlik kurmaya çalışır; çünkü Türk amele kitlelerinin S.S.C.B ile beraber çalışması Türkiye'nin bağımsızlığının teminatıdır. T.K.P. emperyalistlerin baskısı altında ezilen tüm veya yarım sömürgelerin milli kurtuluş hareketleriyle sıkı sıkıya bir bağlılık kurar.

28. T.K.P. büyük kapitalist müteşebbislerin ve onlara bağlı Türk-yabancı cemiyetlerin himayesine yarayan Kemalist diktatörlüğün iktisat politikasına karşıdır.

29. T.K.P. Türkiye'nin serbest ekonomik gelişmesinin teminatı olarak 5 yıllık plânla gerçekleştirileceği şekilde, Sovyet Rusya güçleriyle tamamen sıkı bir birleşmenin lüzumuna inanır.

39. T.K.P. fakir sınıf gençleri arasında mücadele duygusunu inandırmak için özel bir dikkat sarfeder.

40. Öğretmenler arasında ve

41. Ordu içinde.

44. T.K.P. iktidarı alır almaz, karşı ihtilâli bertaraf etmek için gerekli tedbirleri alır.

53. T.K.P. Türkiye'deki işçilere Rusya'daki işçilere bahşedilen bütün menfaatleri temin edecektir.

57. Belirli topluluklar halinde yaşayan azınlıklara (Mesela: Kürtler, Lâzlar) Türk işçi ve köylü hükûmeti, kendi kendini idare etme, Türk hükûmetinden tamamen ayrılma hakkını bahşeder. Komünistler azınlıkların işçi kitlesiyle Türk işçi ve köylüleri arasında kardeşçe bir işbirliğini temine gayret edecektir. Aynı zamanda bir Sovyet Cumhuriyeti şeklinde organize edilmiş olan Türk köylü ve işçi hükûmeti emperyalizme ve feodalizme karşı savaşmak için Sovyet Cumhuriyetinin müttefiki hâlinde şimdiye kadar ezilmiş azınlık işçi kitleleriyle ittifaka gayret eder.

Bu programın önsözünde Stalin'den şu sözler iktibas edilmiştir:

"Yabancı emperyalistlere karşı olan savaş sırasında başgösteren Kemalist ihtilâl, köylü ve işçilere, hattâ bir toprak reformuna karşı olarak gelişen yerli burjuvazi tarafından tepeden inme yapılan bir ihtilâldir."

Bu kısa bir tarihi bakışla, beyaz terörün dehşetli darbelerine rağmen,

Türkiye Komünist Partisinin bugün bütün Türk işçilerinin yüzde 90'ını içine aldığı görülür.

Bütün programdaki fikir, emperyalizme karşı olan savaşın Kemalist Halk Partisine karşı savaştan ayrılmıyacağına dayanır.

Molotow ve Litwinow tarafından "Dostluk politikasının ve pratik işbirliğinin en güzel örneği" olarak gösterilen bu tutum Türkiye'ye karşı, Moskova'nın dostluk münasebeti hakkındaki özel maksadına ışık tutuyor. Fakat Moskova bolşeviklerinin vicdanı en yakın dostlarından bile uzaktır.

Belki de Pawlowitsch Weltman kehânetinde isabetlidir: "Türkiye ile olan ittifak[1] sadece belirli bir süre için olabilir."*

1) Hurwich "II. Enternasyonal'in Doğu Politikası" Berlin 1922.

* K. Alöç tarafından kırpılmış bu ilginç belge yayınlandıktan sonra Türkiye'de pek çok eser ve hatırat yayınlandı, Rasih Nuri İleri'nin "Atatürk ve Komünizm-Kurtuluş Savaşı Stratejisi" 5. ve sonraki baskılarına bakılması bu konuda açıklık getirmektedir.

EK-3

7.5.1967

Halil Lütfi Dördüncü'nün açıklaması

Vali Kırdar ve Emniyet Müdürü Demir, icabını düşündük, demişlerdi

Yeni Gazete'nin neşriyatı bana yirmi iki sene evvel Tan Gazete ve Matbaasındaki tahrip ve yağmayı hatırlattı. Yeni Gazete'nin 12.4.1967 tarihli nüshasında başlayan Tan Matbaasının tahrip ve yağmasına ait resimler bugün olmuş gibi gözümde canlandı. Kıranlar, kırılanlar, yıkanlar, yıkılanlar bir sinema şeridi gibi sür'atle geçti.

O gün matbaaya geldiğim zaman mûtat işlerime başlarken bir haber geldi:

– Tanin Gazetesinde Hüseyin Cahit Bey'in "Kalkın ey ehli vatan!" başyazısı üzerine hedef Tan Matbaası olmak üzere Beyazıt Meydanı'nda Üniversiteliler toplanmağa başladılar, denildi.

Telefonu açtım. Zekeriya Moda'daki evinde idi ona vaziyeti anlattım. Sükûnetle dinledi. Bunun üzerine Vali Lütfi Kırdar'a telefon ettim:

– Beyazıt Meydanında bir kalabalık toplanmış. Yürüyüş yapacaklar ve bizim matbaaya geleceklermiş. Her hangi bir hâdiseye meydan vermemek için bir tedbir düşünüyor musunuz? dedim. Vali Lütfi Kırdar'ın cevabı şu oldu.

– Haberimiz vardır, icabeden tedbirler alınmıştır. Acaba bu hususta ne düşünüyor diye Emniyet Müdürü Ahmet Demir'i telefonla aradım. Santral bir süre:

– Kimsiniz, nesiniz, ne istiyorsunuz? suallerinden sonra Ahmet Demir'le konuşmak mümkün oldu. Ona da ne gibi tedbirler alındığını sordum.

– Merak edilecek bir şey yok, Polis icabını düşünür ve icabeden tedbirleri alır dedi.

Gerek Lütfi Kıdar'ın ve gerekse Ahmet Demir'in konuşma tarz ve sadalarının âhenginden pek o kadar hazırlıklı ve tedbirli olmadıklarını kavradım. Bir taraftan da haberler bana; beni sevenler vasıtasiyle ve telefonla geliyordu:

– Beyazıt'ta büyük bir kalabalık, ellerinde bayraklar ve levhalar olduğu halde bağırarak ve gittikçe kalabalıklaşarak Türbeye doğru yürüyorlar.

Diğer haberler birbirini takip ediyordu. Kalabalık Türbe'den Bâbıâli'ye doğru sarkmağa başladı deniliyordu.

Matbaanın makine, mürettiphane, mücellithane, klişehane ve idarehanesindeki personel telaş ve heyecan içinde idiler. Bir kimse gelip de:

– Şöyle yapın, böyle yapın diye bu karışık vaziyette bize bir söz söyleyemiyor ve bir yol gösteremiyordu. Kalktım. Bütün adamlarımıza:

– Herkes yerlerini kapatsınlar, kilitlesinler ve matbaayı terk etsinler, dedim.

Oda kapıları kapandı. Sokağa çıktılar, matbaanın demir kapıları, gazete ve matbaa idarehanelerinin kepenkleri indirildi.

Ben olup bitecekleri görmek üzere matbaanın karşısındaki İlâncılık Kollektif Şirketinin binasına girdim ve pencereden tetkike başladım.

Kalabalığın sesleri büyük bir uğultu halinde Bâbıâli'den aşağı yuvarlanıyordu. Yollardan geçerken dükkân ve müesseselerden bayrak istiyorlardı. Cağaloğlu'ndaki Halk Partisi binasında Partinin Müfettişi Alâeddin Tiritoğlu birinci katın penceresinden mütebessim, geçen kalabalığı seyrediyor ve onların bayrak isteklerine odacıları göndermek suretiyle müsbet cevaplar veriyordu.*

Tan Matbaası, geniş cephesi ve o civardaki binalara nazaran yüksek katlarıyla demir kapı ve kepenkleri kapalı hareketsiz ve sessiz, ışıksız duruyordu.

* Aynı Tiritoğlu sonraki yıllarda "Sosyalist Partisi"ni kuracaktır. Sa: 9'daki dipnota bakınız.

8.5.1967

Murat Sertoğlu, Hüseyin Cahit'e telefonla haber veriyordu

Benim bulunduğum İlancılık Şirketinin odasında Şirketin Hissedar Müdürü Kemal Salih Sel, memurları küçük, büyük Alber, Bahar, Nesim Zaide'den başka Murat Sertoğlu ve Eğe Matbaası sahibi Mithat Eriş ve daha bir kaç kişi vardı. Hepsi hâdisenin ne tarzda cereyan edeceğini merakla bekliyorlardı.

Birden yanımdaki telefon çaldı, Murat Sertoğlu'nu arıyorlardı. Murat Sertoğlu:

– "Parti'den bayrak aldılar. Cağaloğlu'ndan aşağı iniyorlar" dedi.

E, meraklı bir kimse, ahbabı, tanıdığı Murat Sertoğlu'ndan soruyor diye düşündüm. Fakat üzerinden beş dakika geçmeden aynı ses yine Murat'ı çağırdı. Kalabalığın biraz ilerlediği haberini öğrendi.

Telefonla Murat'ı arayan sesin sahibi çok meraklı ve heyecanlı olacak ki durmadan kafilenin hareket, yürüyüş ve davranışlarını adım adım öğrenmek istiyordu. O da:

– Bâbıâli'den aşağı indiler, kütüphanelerin önünden geçerek Tan Matbaasının önünde durdular. Ellerinde bayraklar levhalar vardır. Kahrolsun diye bağırıyorlar, diyordu.

Bu telefonla haber almak isteyen meraklı adam nihayet Murat'dan

– Tan Matbaasının kapılarını kırıp içeriye girdiler. Pencerelerden eşyayı, evrakı, defter ve kitapları sokağa atıyorlar, cevabını alırken ben Murat'a sordum:

– Yahu bu sıkı takibi yapan, adım adım hâdiseden haberdar olmak isteyen kimdir?

– Hüseyin Cahit Bey. Deyince birden bağırdım:

"– Hüseyin Cahit Beye söyle, Otuz Bir Martta Tanin Gazetesinin başına gelenler şimdi Tan Gazetesinin başına geliyor" dedim. Derhal telefon kapandı ve Hüseyin Cahit Bey benim kendisinin bu kadar yakından ilgisi olduğunu öğrenmekliğimden âdeta çekindi. Artık telefon işlemedi.

O zaman Murat Sertoğlu Hüseyin Cahit Yalçın'ın çıkarmakta olduğu TANİN gazetesinin yazı işleri müdürü idi.

Tan Matbaasının kırılıp dökülmesini, yıkılıp dağılmasını İlancılık binasının penceresinden seyrediyordum. Arkadaşlarım fazla heyecanlanıp şok geçirmemden korktukları için beni uzaklaştırmak istiyorlardı. Ben ellerimle yaptığım matbaa, idarehane tertibat ve teşkilâtının ve makinelerin, gözümün önünde kıyasıya, acımadan parçalanmasına, yazı makinelerinin, radyoların, dosya, arşiv ve fotoğraflarla kolleksiyonların pencerelerden sokağa atılmasına, yıkan ve kıranlara karşı sokaktan yükselen teşvik edici cesaret verici sesler karşısında elbette hüzün ve ıztırap duyuyordum.

Bir aralık odamın duvarında asılı duran fotoğraflı Osmanlı Darülfünunu şahadetnamemin sokağa atılmasına dayanamıyarak:

– E, yeter artık diye bağırmışım.

Sokak yürünüp geçilemiyecek kadar kırık, dökük eşya, evrak, kitap, dosya ve fotoğraflarla dolmuş idi. Hırslı bağrışmalar:

– Daha, daha! diyorlardı.

9.5.1967

Nümayişçilerin başında o gün kimler vardı?..

Polisler seyirci idiler. Hiç bir şeye müdahale etmiyor, karışmıyor, yapmayın demiyor, seslerini çıkarmıyorlardı. Kendilerine sorulduğu zaman:

– Biz, sadece burada bulunmak ve hiç bir şeye karışmamak emrini aldık, diyorlardı.

Tan Gazete ve matbaa binasının içi ve dışı tahrip edilirken içeriden bir takım feryada benzer acı acı sesler duyuldu ve onu takiben perişan halde bir kaç kişinin dışarıya fırladığı görüldü. Meğer bunlar kilişehaneyi tahrip ederken asit dolu damacanaları kırmışlar, ayaklarını üst ve başlarını yakmışlar ve bu suretle soluğu dışarıda almağa mecbur olmuşlar. Klişehane de büyük tahripten ancak bu şekilde kurtulmuş oldu.

Bir tanıdığımız:

– Eğer siz binanın demir aksamına elektrik cereyanı vermiş olsaydınız saldırganlar dokunamıyacak ve bu tahrip olmayacaktı" dediğini hatırlıyorum.

Tahrip kafilesi yalnız bir miktar üniversite talebesinden ibaret değildi. Bunlara emniyet memurları, sokak adamları, hamallar, başıboşlar da katılmıştı. Nitekim odamdaki kasayı kazma ile kırmak isteyen, depodaki tab malzemesini yağma eden, kâğıt, top ve bobinlerini çalıp kaçıran bu işlerde acemi olmıyan kimselerdi.

Bazı kâğıt bobinleri halı gibi sokağa serilmiş Sirkeci'den denize kadar uzamıştı. Hattâ bazı kağıt bobinleri şimendöfer istasyonunun yanındaki jandarma dairesine, bir kısmı da Küçükpazar karakoluna sığınmışlardı.

Kafile çekilip Sirkeci'den köprünün yolunu tutmağa başladığı zaman Vali Lütfi Kırdar matbaanın önüne geldi. Ben de matbaanın önünde idim. Vali sokakları dolduran, ayaklar altında hurdahaş olan evrak, dosya, defter, arşiv ve fotoğraflar için çöpçülere:

– Bunları toplayıp götürün! emrini verdiği zaman önüne dikildim:

– Hayır dedim. Bunlar yine matbaanın içine doldurulacak, başına adamlar konacak ve bu enkaz yığınından alacaklar verecekler ayrılacak, tasnifler yapılacak ve yeni bir eserin vücuda gelmesine çalışılacaktır.

Vali makul gördü. Çöpçüler süpürgelerini salladılar, sokak, matbaanın zemin katındaki oda ve koridorlarına doldu.

İçeriye Matbaa kısmının müdürü Ziya Sarıgüzel'le beraber kâğıt enkazı üzerine basa basa girdik. Hiç bir şey kırılmadan, harap olmadan ve yıkılmadan kurtulmamıştı. O canım hassas yazı dizme makineleri, onların matrisleri, kasa kasa hurufat, çeşitli yazı takımları, hepsi devrilmiş, bir birine karışmış, yığın haline gelmişti.

Kırık, dökük sokak kapılarını, kepenkleri mehmaimkân kapandıktan sonra idareden, mürettiphaneden, makineden mücellithane ve klişehaneden ustabaşılarını toplayarak onlara tahribin derece ve miktarını anlatmadan hiç bir şeye dokunulmayacağını söyledim ve sıkı yönetim (Örfi idare) kumandanını aradım.

Sayın okuyucular, bilmelisiniz ki bütün bu hâdiseler İstanbul'da askerî Sıkı Yönetim (Örfi idare) olduğu zamanlar cereyan ediyordu. O sıkı yönetim ki kendisine göre kanunlarla memleket idare ediliyor, âsayiş ve emniyet ölçüleri o kanuna göre uygulanıyordu.

İstanbul Valisinin Emniyet Müdürünün, Sıkı Yönetim kumandanlığının bu hâdiseye karşı takındıkları tavır, gösterdikleri hareketlerden anlaşılıyordu ki yukarıdan aldıkları emirlerle hareket ediyorlar, kendi

akıl ve mantıklarını ve salâhiyetlerini kullanmıyorlardı.

Haydi Lütfi Kırdar'ı tanıyoruz, aylık mûtad basın toplantıları tertip ve idare eden Manisa Valiliğinden gelip İstanbul'un mülkî ve beledî işlerine bakan, emniyet Müdürü Ahmet Demir idarede şiddeti ile tanınan kimselerdi. Ya Sıkı Yönetim Kumandanı Orgeneral Âsım Tınaztepe de mi emirle hareket ediyordu? Sordum:

– Yahu sen oralara gittin biliyorsun. Âsım Tınaztepe Üsküp'lüdür. Üsküp'te Borazanbaşı karakolunun karşısında iki katlı ahşap evleri vardı. İşte o Âsımdır, dediler.

Nümayişin öncüleri kimlerdir? Bu nümayiş ve matbaanın tahrip ve imhası hâdisesi ister meşru ve mâkul, ister gayrimeşru ve gayrimâkûl olsun kimlerin teşvike kapılarak harekete geçtiklerini bilmek zararlı değildir.

Bunlardan elinde bayrak olduğu halde kafilenin en önünde bağırarak yürüyen Yaşar Çemen adında birisi vardı. Bu adam (Bekâret kemeri) kitabını tercüme eden ve tek başına Bâbıâli'de Vatan Partisini kuran bir adamdı. Beyoğlu'nda bir çelenk yaptırıp kafilenin başına geçmişti. Yaşar Çemen, Fahri Erdinç adında bir bahriye subayına çelengin parasını kendisinin verdiğini söylemişti.

Başta gidenlerden C.H.P. Milletvekillerinden ve Basın Yayın Turizm Bakanlığı yapmış olan Ali İhsan Göğüş de vardı. O zaman Üniversite öğrencisi idi. Ali İhsan Göğüş, sonradan Dünya Gazetesinde Yazı İşleri Müdürü iken Falih Rıfkı Atay ve Bedîî Faik ile beraber Dünya Gazetesi Matbaası ortakları Ali Sohtorik, Terzi İzzet Ünver, Kemal Çilingiroğlu ve Dönertaş'tan bir anlaşmazlık üzerine ayrılarak Tan Matbaasına gelmiş ve orada gazetelerini rahat rahat çıkararak diğerlerinden ayrılmış ve bugünkü gazete ve matbaa sahipliklerini elde etmişlerdi.

10.5.1967

O günkü nümayişçiler şimdi mes'ul mevkilerde

Kafilede ön çekenler arasında Türkoloji son sınıfından Faruk, talebe yurdunda misafir Muharrem, Yüksek Muâllim Mektebi'nden gelmiş Felsefeden Yusuf, İzzet, Tıb Fakültesi üçüncü sınıfından Âli Utkan, Vakit gazetesinden Zeki, Yüksek ticaretten Tarık Yolaçan, Tıp Fakültesi dördüncü sınıfından Saffettin, Tanin gazetesinden Küçük Halil, Hukuk Fakültesi'nden Tahsin Atakan bulunduğunu o zaman tanıyanlar söylemişlerdi. Şimdi bu şahıslar, zat olmuşlar ve kimbilir nerelerdedirler?

Olan olmuştu. Ortada Türkiye'nin en büyük, en üstün tekniğine sahip gazete, kitap matbaası, mürettiphanesi, makineleri kilişehane ve mücellithanesi ile harab olmuştu. Şimdi bu ne suretle telâfi edilecekti?

O zamanki hükûmet zararın miktarını tesbit etmek üzere bir bilirkişi heyeti tesbit ettirdi. Bu heyete idare işlerinden anlayan Yedi Gün mecmuası sahibi Sedat Simavi, mürettiphane işlerinden anlayan Metanet Hurufat dökümhanesi sahiplerinden İbrahim Horoz, makine işlerinden anlayan Burla Biraderler şürekasından Jozef Marguris ve matbaa işleriyle meşgul olan Nusret Pulhan dahil edilmişlerdi. Bu heyet hakikaten ehil idiler. Günlerce elde kâğıt, kalem, ölçü aletleri olduğu halde matbaanın yığıntıları arasında incelemeler yaptılar. Yazdılar, çizdiler, hesapladılar ve hazırladıkları raporu Sıkı Yönetim (Örfi İdare) kumandanlığına verdiler. 1945 senesinde yapılan bu hesaplara göre zarar ve ziyanın milyonlara baliğ olduğu ve milli servetin bu suretle hebâ edildiği anlaşıldı.

Peki sonra ne oldu? Hiç, ne olacak o gün bugün hükûmetle, emniyetin sıkı yönetimin korumakla mükellef olduğu mal ve mülk emniyeti, gösteriş heyetleri, yazmalar çizmeler bir netice vermedi. Hiç bir taksirim olmadığı halde hisseme ait mal ve mülkümün yığın hâlindeki enkazı karşısında yapayalnız kalmış oldum.

Bu hal Zekeriya'dan ayrılana kadar devam etti. Ondan sonra kollarımı sıvadım. Adamlarımdan bir çoğuna diğer matbaalara muvakkat kaydiyle yerleştirdim. Bir kısmını da matbaanın yaralarını tamir için yanımda alıkoyarak işe başladım.

İşe iki türlü başlamıştım. Biri hukuki yoldan idi. Mal ve mülkümü korumakla mükellef olanları dâva edecektim. Diğeri bu enkaz yığınını

ayıklayarak işe yarar bir hâle getirmek içindi.

Hukukî yönden hareket etmek için yaptığım birçok teşebbüsler akim kalmıştı. Hiç bir hukukçu korkuyor, çekiniyor bu davayı kabul etmek istemiyordu. Sanki bu nümayiş ve hadise onların medenî cesaretini kırmış, parçalanmış ortadan kaldırmıştı. Hiç kimse yanaşmıyor ve hattâ hükûmete mi, emniyete mi, sıkı yönetime mi yoksa hazineye mi dâva açmak icab ettiğini bilemiyordu.

Bu arada bir gün cesur bir zat geldi. Ankara-Yenişehir Sağlık Sokağı 5 numarada oturan ve Ankara Hukuk Fakültesi Âmme Hukuku Profesörü olan Muvaffak Akbay ile görüştük. Emsaline nadiren rast gelinen böyle bir hukuki meseleyi çözebileceği ümidini verdi. Avukat arkadaşlarıyla hattâ Şûrayı Devlet âzasından bazıları ile istişare edip, bize malûmat vereceğini vaad etti. O da gitti. Bir daha kendisinden hiç bir haber alamadık.

Gene iş bize kalmıştı. Dâvayı üzerlerine almağa cesaret edemeyenler akıl veriyorlardı. Evvelâ 10 Hukuka gittik 501 lira 47 kuruş yatırdık. Olmadı uyuşmazlık mahkemesine gittik selâhiyetsizlik kararı verdi olmadı. Danıştay 4. Dairesine gittik olmadı.

Şahit listemiz de şöyle idi:

İstanbul valisi, emniyet müdürü, sıkı yönetim idaresi, Cemal Hakkı Selek (Üniversite Kitapevi sahibi)*, Doktor Sedat Kumabaracılar, İnkılâp Kütüphanesi sahibi Fikri, Hakkı Tarık Us, İlancılık Kollektif Şirketi ve oradaki şahitler, matbaanın bütün müstahdemleri vesaire vesaire idi.

Bir taraftan hakkımızın korunması için uğraşırken, diğer taraftan enkaz hâlindeki matbaanın işe yarar hâle gelmesi için tedbir düşünmeye başladık. Evvelâ matbaanın bize teslimi lâzımdı. Bunun için zabıtaya müracaat ederek binayı teslim almamızın teminini istedik. Eminönü karakolundan komiser ve polisler geldi şöyle bir zabıt tutuldu:

---

* I. Türkiye İşçi Partisi İstanbul İl Başkanı, Genel Sekreteri, 1965'de milletvekili.

11.5.1967

Tan'ı yeniden nasıl kurdum?
Zabıt Varakası

4/12/1945 günü İstanbul Üniversitesi ve Yüksek Talebe Birliği'nin yaptığı miting ve tezahürat esnasında binlerce talebenin Beyazıt'tan Ankara caddesini takiben Tan Matbaası önünde toplanmaları ve bilâhare matbaanın içerisine hücum etmek suretiyle içini tamamen harap eylemeleri üzerine, dışarıya atılan matbaaya ait eşya, ziyana meydan verilmeden tamamiyle içeriye konmuş, polis ve bekçi noktası ikamesi suretiyle muhafaza altına alınmıştır. Bugün bu idarehanenin sahibi bulunan Halil Lütfü'nün talebi üzerine noktayı kaldırmak suretiyle halihazır vaziyette kendilerine teslim edilmiş olduğunu bildiren zabıt teslim edildi.

– Eminönü Komiser Muavinlerinden 116 numaralı Zeki Mutlugün
Eminönü polis memurlarından 516 Abdullah Tavukçu,
Eminönü polis memurlarından 1423 Hamdi Pazır.

Evrak-ı resmiye ve müsbite, alât ve edevat, matbaa ve gazeteye ait bilûmum evrak, defatir ve senedat ve vesaik, çekmece ve demir dolaplarda mevcut para, tahvilât vesaire de kaybolmuştur diye matbaa müdürü Ziya Sarıgüzel'in ayrıca imzası vardı zabıtta.

Bu zabıttan sonra matbaaya girdik.

Matbaanın halini anlatmağa lüzum görmüyorum. Harp, yangın, zelzele ne hâle getirirse bir yeri, bir âfet sebebiyle bir tarla ne hâle gelirse öyle idi. Evvelâ yürünebilecek, oturup çalışılabilecek bir yer lâzımdı. Gazete ve matbaanın bütün evrakı, eşyası, geçilecek yolları kapamıştı, tıkamıştı. Matbaanın sokakla olan alâkasını kestik. Kapıları kapadık. Evvelce beraber çalıştığımız ve şimdi Milliyet Gazetesinin Küçük İlanler Servisi Şefi Tevfik Günter, Milliyet Gazetesinin eski muhasebecisi Abdi Halit Aksel'in muavini Eli Benbenisti, idare memuru Haydar Benigör, Son Havadis, Ankara Güneş, sonra Cumhuriyet Gazeteleri makinistliğini yapmış olan Mazhar Akgez, kardeşim Osman Dördüncü, gündüz ve gece bekçileri kollarımızı sıvayıp işe başladık.

Birkaç kişi zemin katta büyük parçaları toplayıp bir yere yığarken birkaç kişi de evrakı toplamaya başladı.

Bunlarla uğraşmak birçok aylar sürdü. Asıl iş makinelerin tamiri, hurufatın toplanıp tasnifi ve kasalarına yerleştirilmesi idi. Mektepler tatile girmişti, bir günde 8-10 yaşlarında iki çocuk buldum, mürettiphaneye çıkardım. Yığın hâlinde çeşitli puntolardaki karışık yazıları tavuk yem yer gibi mürettiphane ustasının nezareti altında usulünü öğreterek birer birer kumpaslara toplattırmağa başladık. Bu çocuklar birkaç gün sonra bir kaç tane daha ve onlar da bir kaç tane daha arkadaşlarını getirdiler. Bu suretle 8-10 çocuk işe başladılar. O tarihte her birine günde birer lira veriyordum. Çocuklar hiç bilmedikleri yepyeni bir iş yapıyorlar. Mazbut bir idare altında çalışıyorlar, ayda da 30 lira para alıyorlardı. Ana ve babaları da "Acaba evlâdım nerelerdedir?" diye merak ve endişeden kurtulmuş oluyorlardı.

Bu hâl mektepler açılana kadar devam etti. Ondan sonra çocuklar mektebe, ustabaşıları da çocukların ayıklayıp ayırdıkları hurufatı puntosu puntosuna, cinsi cinsine; tamir edilmiş olan yazı kasalarına koymağa başladılar.

Asıl mühim mesele makinelerin tamiri idi. Bunlar için çok zahmet çekildi. Makinelerin dilinden anlayan mütehassısı bulmak, makine plânları olmadan eksikleri tamamlamak kolay bir şey değildi.

Hiç bir işe yaramayanları, hurda olmuş olanları ayırdık. Makine adetleri azaldı. İş kapasitesi daraldı.

Velhâsıl tamir işi 945 senesinden 948 senesine kadar üç sene devam etti. Ondan sonra bugünkü Milliyetin kurulucusu Ali İhsan* Karacan ile ortak olarak Tan Gazetesini yeniden çıkarmağa başladık.

Bir gün sıra gelirse A.N. Karacan ile Tan'ı nasıl çıkardığımızı ve nasıl ayrıldığımızı anlatırım.

İşte bu kadardır ol hikâyet
*Bakisi duruğu binihayet.***

---

* İhsan değil, Naci olacak.

** TAN olayından bir yıl kadar sonra, Adana'nın tanınmış ailelerinden, arkadaşım Rauf Meto bana ilginç bir anısını anlatmıştı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bir sabah kendisine bir görev vermiş: "Derhal Celâl Bayar'a git, kendisini kahvaltıya beklediğimi söyle, arabayla buraya getir." Celâl Bayar, derhal resmi elbiselerini giymiş, gitmişler, İsmet Paşa kendilerini pijamasıyla karşılamış, gülerek: "Kahvaltıya bu kıyafetle mi gelinir" diye takılmış, sofraya oturmuşlar, uzatmalı kahvaltı sırasında İstanbul'dan durmadan telefonlar geliyormuş. Paşa: "Gençler üniversitede toplanıyor", "yürüyüşe geçtiler", "sizinkilerin gazetesine vardılar", "gazeteyi tahrip ediyorlar", "hâlâ bunlarla beraber misin", diye bilgi veriyor ve Celâl Bayar'a takılıyormuş. R.N. İleri

Savcı Konuştu Söz Sanığındır

Mihri Belli

Bir
Savcı Konuştu Söz Sanığındır
Mihri Belli*

1945 yılının güneşli bir Haziran sabahı, İstanbul Bir Numaralı Sıkı Yönetim Mahkemesinin bulunduğu Tophanedeki binanın çevresini sivil polisler, askerler sarmışlar. Mahkeme salonnun kapıları tutulmuş. İLERİ GENÇLİK BİRLİĞİ adındaki antifaşist öğrenci meslek örgütünün ilk duruşması yapılacaktır.

İçeride elli üniversiteli genç, sanık sıralarındadırlar. Başları tıraşlı; yüzler, dokuz ay süren polis tahkikatı süresince, Birinci Şubenin karanlık hücrelerinde, gün ışığından yoksun yatmış olanların yüzleri gibi: uçuk benizli. Dokuz ay hücre, 1945'de rekordur. Gün gelecek, Türkiyede demokrasicilik oyununa başlanacak, iki parti C.H.P. ile D.P. aralarında Amerikaya yaranma ve gericiliğe taviz yarışına girişecekler ve 1950'de birincisi yarışı kaybedecek, D.P.'nin iktidara geçmesiyle antikemalist karşı-devrim perçinlenecek ve o zaman fikirlerinden ötürü Emniyet Müdürlüğü hücrelerinde adam yatırma süresi yirmi dört aya çıkarılacak, rekor kırılacaktır.

Ama o günler daha gelmemiştir ve dokuz ay henüz rekordur ve sanıklar, 1950'lerde olacağı gibi, Harbiye koridorlarında Amerikan üniformalı tüyü bozuk yabancıların önünden geçit resmi yaptırılarak mahkemeye getirilmiş değillerdir. Böyle şeyler altı yedi yıl sonra olacaktır. 1945'de ne de olsa Türk-Türke sayılırız henüz.

Evet elli üniversiteli genç mahkeme salonunda sanık sıralarındadırlar. İçeri dolan Haziran sabahının güneşi gözleri kamaştırıyor. Güneş - birçoklarının uzun aylardan beri görmedikleri şey.

Dışarıda analar, babalar geri çevriliyorlar. "Yargılama gizli yapılacak" deniyor onlara. Oysa mahkeme henüz gizlilik kararı almış değildir.

İçeride duruşma başlamıştır. Sırası gelince savcı doğruluyor, yargılamanın gizli olmasını istiyor. Savcının bu tutumu geleneğe uygundur. Bu cinsten siyasi davalarda savcılar hep gizlilik kararı istemişlerdir. El-

---

* Temmuz 1967, Başnur Matbaası, Ankara.

li üniversitelinin tümü gizliliğe karşıdırlar: "Yargılama açık olsun, bizim Türk halkından gizleyecek bir şeyimiz yok, alnımız açıktır" diyorlar. Ama mahkeme savcının isteğini kabul edecektir ve İleri Gençlik Birliği davasının duruşmaları milletin gözünden gizli, kapalı kapılar ardından yapılacaktır. Bu da geleneğe uygundur. Türkiyede bu cinsten siyasi davaların tümünde mahkemeler savcıların gizlilik isteğine uymuşlardır.

Aradan yirmi iki yıl, nerdeyse çeyrek yüzyıl geçiyor. Birgün bakıyoruz ki, bağnazlıkla gizlilikten yana olan savcılarımızdan birinin silueti duvar afişlerinde! Dansözlerin, şarkıcıların resimlerini taşıyan içkili gazino afişleri arasından bize bir karış boyunda puntolarla "Yeni Gazete"de çıkacak olan "İFŞA EDİYORUM" başlıklı tefrikanın reklamı en sansasyonel biçimde yapılıyor!

Tefrika yayınlanıyor, okuyoruz: Ağır başlı bir hukukçu incelemesinden çok, okuyucunun merakını gıdıklama amacını güden, James Bond romanları havasında kaleme alınmış bir yazı. Dayandığı arşiv besbelli ki pek zengin, ama ne yazık ki okuyucuyu bu konu üzerinde gereği gibi aydınlatacak değerde, gerçeği yansıtan bir inceleme niteliği taşımaktan çok uzak. Konuyu ele alış açısı ve şecaat arzetmeler bir yana, gerçeğe aykırı çok şey var söylenenlerde.

Yargılama ya açık olur, ya gizli. Açıksa, iddia da, müdafaa da halkın, basının önünde ileri sürülür. Yetkili mahkeme, usulü gereğince gizlilik kararı almışsa, o zaman iki taraf da sözlerini dışarıda genel oya iletemez. Savcı için aleniyet, sanık için gizlilik gibi acaip bir emsâle rastlanmamaktadır hukuk tarihinde.

İleri Gençlik Birliği davasını Türk halkından gizli tutmak için çırpınanlar bugün ortalıkta konuştuklarına göre, başından beri açıklıktan yana olanların da bir çift söz etmesini doğal karşılamak gerek. İddia makamı konuştu; müdafaayı da dinlemelidir Türk halkı.

İleri Gençlik Birliği davasının elli sanığından biri bendim. Ayrıca 1951-1954 Türkiye Komünist Partisi (T.K.P.) tahkikatında kovuşturmaya uğrayan 168 kişi arasında da vardım. Burada bu sıfatla konu üzerinde kendi öz görüşlerimi ileri sürmenin gereğini duymaktayım. Başından beri millet herşeyi duysun öğrensin" diyenlerden biri de ben olduğuma göre, burada konu üzerinde konuşmakla, hiç değilse, tefrika yazarı, eski savcı gibi çelişkili bir duruma düşmemekteyim.

Biz "Eskiler"

Bugünkü ortamda böyle bir yazıyı yayınlamaya kalkışmanın bazı sakıncaları olduğunu bilmez değilim. Biz "Eskiler"in çok özel, çok ilginç bir durumumuz vardır: Yıllar boyu hakkımızdaki en olumlu yargı, erken öten horoz sayılmak olmuştur. Tek parti zamanında da, çok partili düzende de kötü kişi olarak bakılmıştır bizlere. Türlü haller gelmiştir başımıza. On yıllık Menderes devrinin hemen hemen tümünü hapislerde, sürgünlerde geçirmiş olanlarımız çoktur. Besbelli ki bizim alınyazımızda aforozdan kurtulmak, itibarlı sosyalist sayılmak yok. Meğer ki Türkiyenin göklerinden sisler kalka ve ak koyunla kara koyun iyice ayırt edile.

27 Mayıs gelir. Birkaç gün önce Menderesin siyasi polisi bize ay içinde sürüleceğimizi tebliğ etmiştir. Sürgün kalkar, seviniriz. Birkaç ay geçer. Bu yeni gelen subaylar besbelli ki iyi niyetli kimseler, diye düşünürüz. Biz de görüşlerimizi kaleme alsak deriz. Ve çıkacak olan bir dergiye bir yazı yazarız.* Yazıda öz olarak: "Elinize fırsat geçmiştir. Kaçırmayasınız. Bir toprak reformcuğu yapasınız. Türk köylüsü devrimci aydının elinden toprak alsın, devrimin kendi yararına somut sonuçlarını kendi gözüyle görsün. Bir daha Menderes gibilerini seçmiyecektir. Köy emekçisi sizi tarih boyunca hayırla anacaktır" deriz. Tepki umduğumuz gibi olmaz. Dergi daha matbaadayken toplatılır ve dergi ile ilgili kim var kim yok, Birinci Şubenin hücrelerini boylarız. Aylarca yatarız o hücrelerde. Ama biz gene kimseye küsmeyiz. Davranışları, olayları, kişisel açıdan değil, tarihsel ortam içinde değerlendirme çabasındayız biz. 27 Mayıs, onu hazırlayanların birçoğunun iradeleri dışında birşeyler depreştirmiştir Türkiyede. Toplumdaki birikim bir ölçüde dışa vurmuştur. 27 Mayıs'tan sonraki Türkiye artık eski Türkiye değildir.

Evet biz "Eskilerin" durumu çok ilginçtir. Şimdi kalkıp da kendi imzamızla "Allah Birdir" diye yazaksak, profesör ünvanlı bir bilirkişi çıkar "Bakın, bir (1) sayısı çekicin sapına ne kadar benziyor! Hani bunun orağı?" der ve biz "orak-çekiç resmi çizerek 142'inci maddeyi ihlâlden" mahkemeye veriliriz.

Oysa bizim söylediklerimiz öyle pek korkunç şeyler değildir. An-

---

* "Yeni Yol", Sayı: 1, Eylül 1960.

cak, ta başından beri tutarlı bir çizgiyi izleme ve devrimci bilincimizle yaşantımızı bağdaştırma çabasında olduğumuzdan, bizim sözümüz kimi yerde ağırlık taşır; kimi yerde de ağır gelir: Biz bilime ve Türkiyenin gerçeklerine uygun konuşma, hem oportünizmden, hem sol gevezeliklerden kaçınma çabasındayız. Bir de entelektüel dürüstlükten ayrılmama ve de tutarlı olma çabasında. Biz Türkiyenin çalışan insanının toplumumuzdaki güçler dengesinde "ağırlığını hakkıyla koyabilmesi" için, emekçileri bilinçlendirme ve örgütlendirme ve genç militan kadrolar yetiştirme işini ana görev sayan ve klasik particilik geleneklerinden uzak durmasını bilen, gerçek bir sosyalist örgüt kurmanın şart olduğunu söyleriz. Biz Türk toplumunu doğru yorumlamayı, toplumumuzdaki sınıf, zümre ve kurumları, devrim açısından doğru değerlendirmeyi savunuruz. Sosyalizme başka türlü varılamaz deriz. Bu yüzden de Türk toplumunun hemen önündeki devrimci görevi yerine getirebilmemiz için, her şeyden önce emperyalizmin sömürü alanı olmaktan kurtulmamız ve işbirlikçileri etkisiz duruma getirebilmemiz için tüm yurtseverler omuz omuza vermelidirler deriz. Tüm millici güçler, ayrı ayrı kimlikleriyle, karşılıklı saygı havası içinde, emperyalizme ve yerli ortaklarına karşı Devrimci Milli Güçbirliğini kuralım deriz.

Karşılık, dostun düşmanın bizi yasa-dışı bırakmasıdır. Türkiyede adamı yasa-dışı bırakma, Amerikan emperyalizminin bir numaralı ideolojik ihraç malı anti-komünizm silâhını patlatmakla olur. Sağcıların bu silâhtan medet ummaları acıdır. Birincilerin halktan yana olumlu fikir karşısında tepkisi: "Kahrolsun komünistler!" "Moskovaya! Moskovaya!" diye bağırmak olur. İkincilerin tepkisi o kadar kabaca değildir: Oportünistçe davranışları eleştirilince "tepeden inmecilikle", "ihtilalci sosyalistlikle", "İllegal eylem hastalığı" ile suçlarlar adamı. Kenarda köşede "aman böylelerinden uzak durun, yoksa başınız belâya girer" derler hakkımızda. Biraz da haklıdırlar bu söylediklerinde. Çünkü bizlere yakın durma, bugünedek kimseye ne güven ne de "itibar" getirmemiştir. Ve kim bu toplumda burnunu kanatmadan sosyalistçilik oynamak isteğindeyse, bu koşullar sürdükçe, bizden kenar gezmelidir.

Ama niçin bu böyledir? Çünkü henüz Türkiyede gerçek bir özgürlük ortamı yoktur. Çünkü gerçekten demokratik Türkiyeyi kurma işi, henüz başarılması gereken, önümüzdeki bir görevdir. Çünkü Türkiyede şu anda ancak ünlü 141'inci, 142'inci maddeler gölgesinde sosyalistçilik oynamaya izin vardır. Ve bu koşullar yüzündendir ki, yurdumuzda

tüm millici güçler, kendi kimlikleriyle ortaya çıkıp, ileri, refah, halkçı bir Türkiyeyi kurma amacını güden anti-emperyalist ulusal güçbirliğini kuramamaktadırlar. Bu koşulların sürüp gitmesi, besbelli ki, Milliyetçiler safını zayıf düşürmektedir. Ve kim bu ortamda rahatlık duyabiliyorsa, kim 141'inci madde gölgesinde sosyalistçilik oynamakla avunabiliyorsa, o, en azından, yanılgıların en derinine düşmüş bir kimsedir. Türkiyede gerçek özgürlük ortamını yaratma uğruna savaş, milli bağımsızlık uğruna, gerçek demokrasi uğruna, sosyalizm uğruna savaşın ayrılmaz bir parçasıdır.

İki
1943-1944 Yılları Türkiyesi

İleri Gençlik Birliği bir öğrenci meslek örgütü idi. Yalnızca meslekî konularla ilgilenmekle yetinmeyen, anti-faşist, kemalist bir nitelik taşımayı da yurtseverlik sorumluluğu sayan bir gençlik örgütü. Biz kemalizmi "gardrop kemalistleri"nden çok farklı olarak devrimci açıdan yorumluyorduk. Bizce İstiklâl savaşımızın geleneğine, Kemalizmin ruhuna bağlılık demek, günümüzün koşullarının gerektirdiği devrimci adımların atılmasını sağlamak amacıyla eyleme girişmek demekti.

İleri Gençlik Birliğini kurma fikrinin hangi ortamda nasıl geliştiğini açıklayabilmek için 1943-1944 yılları Türkiyesinin içinde bulunduğu koşullar hakkında birkaç söz söylememiz gerekiyor:

İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiyesinde, daha önceki Devlet eliyle bir milli burjuvazi yaratma çabası, iyice soysuzlaşarak, şehirde harp vurguncusuna arka çıkma ve köyde de, savaş yıllarının o yeni tipi "Hacı Ağa"yı semizletme politikası biçimine büründü. Bu halka karşı politikanın baş savunucusu Şükrü Saraçoğlu olmuştur. Ondan önce gelen Refik Saydam hükümeti, savaş şartlarının gerektirdiği iktisat politikasına yönelmede kendine göre az çok olumlu çabalar göstermişti. Yarım milyonun üstünde bir ordunun, üretim alanından alınarak silâh altında - tüketim alanında - tutulduğu, dış ticaretin hemen hemen durduğu, dış yardımın söz konusu olmadığı bir ortamda, karaborsayı, harp vurgunculuğunu önleme yolunda sıkı bir devlet kontrolunu, bir narh düzenini uygulamanın şart olduğu besbellidir. Saydam hükümetinin iyi niyetle bu yolda yürüdüğü söylenebilir.

Saydam hükümetinin yerini "Serbest Ticaretçi" Saraçoğlu'nunkinin alması, gittikçe asalaklaşan sermaye çevrelerinin ağır basmasının sonu-

cu olmuştur. Saraçoğlu hükümeti tam tersine bir yol izledi. Ticareti serbest bıraktı. O günün şartlarında savaş ekonomisinin gerektirdiği sınırlamaları kaldırarak ticareti serbest bırakmak, halkı harp vurguncusuna peşkeş çekmeye eşitti. Saraçoğlu bunu yaptı, ama bununla da yetinmedi, en adaletsiz vergilendirme yoluna, enflasyona başvurdu. Türk parasını basan matbaalar harıl harıl çalışıyordu. İki yıl içinde fiatlar yaklaşık yüzde 400 yükseldi. Ücret ve maaşlarda önemli bir yükselme yoktu. Bu, sabit gelirli vatandaşın gerçek gelirinin üçte bire, giderek dörtte bire düşmesi demekti. En önemli tüketim maddeleri karaborsaya düşmüştü. Tarım ürünleri fiatlarında yükseliş baş döndürücüydü. Serbest pazarda buğday fiatı hemen hemen on misline, 90 kuruşa çıkmıştı.

Başta başbakan olmak üzere zamanın demagog politikacıları "Köylünün yüzünün güldüğünden" söz ediyorlardı. Oysa köylerde yoksulluk daha da derinleşmişti. Tarım bölgelerinde tek yüzü gülen "Hacı Ağa" idi. O, büyük şehirlerin eğlence yerlerinin yeni itibarlı müşterisi payesine yükselmişti. Köylünün pek büyük çoğunluğu, topraksız ya da yeteri kadar toprağı olmayan ve harmandan harmana yiyeceğini yetiştiremeyen köylüler, yüksek buğday fiyatının kurbanı olmuşlardı. Köylerde açlık vardı. Aç köylülerin kentlere göçü hızlanmıştı. Ne de olsa şehirlerde karne ile ekmek verilmekteydi. Nüfus başına bir gün 150 gram, bir gün 300 gram verilen, savaş yıllarının çamur toprağından farksız şehir ekmeği!

İktisadi çöküş tek başına gelmez, birlikte manevi çöküşü de getirir. Atatürk zamanının milli gururunun, idealizminin yerini, küçük çıkarcılık, "ben dümenime bakarım" zihniyeti almaktaydı. Politikacılarla iş adamlarının buluştukları zengin kulüplerinde, uzun yıllar önemli görevlerde bulunmuş muteberler, özel konuşmalarda, "bundan böyle küçük milletlerin hayat hakkı kalmamıştır, Alman zaferi bir olup bitti olduğuna göre, bizim de Almanyanın dünya hâkimiyetini kabul etmemiz gerekir" yollu Atatürkü mezarından döndürecek sözler söyliyebiliyorlar. Ve öteki kulüp üyesi muteberlerinden tasvip görüyorlardı. Bu ve buna benzer nice davranış, bizim türedi, asalak burjuvazimizin titrek elinin milliyetçilik bayrağını kavrıyamıyacağını ve milli bağımsızlığa, devrimci "millet" sloganına Türk emekçilerinin sahip çıkmasının kaçınılmaz olduğunu açıkça göstermekteydi.

Yurt dışında da manzara karanlıktı. Saldırgan Alman Nazi orduları tüm Avrupayı çizmeleri altına almışlar, Stalingrada dayanmışlardı. Bu

durumun yurt içinde önemli etkileri olmuştur:

İkinci dünya savaşının ilk yıllarında, ülkeyi yöneten tek parti olan C.H.P.'nin bileşiminde önemli değişikliklere tanık olduk. Bu partinin kapıları, komprador, ağa temsilcilerine, ırkçısı, turancısı, Anadolucusu gibi her çeşitten, her renkten Atatürk düşmanı gericilere ardına kadar açıldı. O zamana kadar partide ağır basmış olan reformcu küçük burjuva aydınlar yurt içi ve yurt dışı gelişmelerin baskısıyla gerilediler. Ve bu gerileme durumu uzun yıllar sürecektir. Savaşı izleyen yıllarda bizdeki çok partili düzenin Filipin örneğine benzemesinin bir nedenini de burada aramak gerekir. C.H.P. Genel Sekreterliği gibi bir görevin uzun yıllar Kasım Gülek tipinde bir politikacının elinde bırakılması bu bakımdan değerlendirilmelidir. C.H.P.'nin kemalist dönüşümcü köklerine dönme yolunda çaba göstermesi, Ecevitlerin ortaya atılması çok sonra gelecektir. 1940'ların başlarında C.H.P.'deki gelişme bugünkünün tam tersi doğrultusunda bir gelişmeydi. Artık tek parti çevrelerinde Alman Nazi zaferi mukadder olduğuna göre buna hazırlık niteliğinde tedbirlerin alınmasını öğütleyenler çoğalmaktaydı. Varlık vergisi bu Nazi zaferine hazırlık niteliğinde tedbirlerin en önemlisi, en gürültü koparanı sayılır. Saraçoğlu hükümeti, metninde olumlu görünen ve halkı düşünen bir iktidarın pek âlâ halkın yararına uygulayabileceği bu kanunu, azınlıklara karşı faşist bir kanun biçiminde yorumladı ve öyle uyguladı. Harp vurguncusunun, karaborsacı milyonerin en rezili, eğer Müslüman-Türk ise, ondan gülünç denecek bir meblağ, vergi olarak alınıyordu. Öte yandan azınlıklardan olan dar gelirli emekçilerden ödeyemeyecekleri vergiler istendi. Nazi örneğine uyularak Aşkale'de azınlık toplama kampları kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan gayrimüslimin tüm malı mülkü elinden alınıyor ve kendisi Varlık Vergisinin kalan kısmını, bir lira gündelikle çalışıp ödesin diye, toplama kampına sürülüyordu. Aynı durumda Amerikan, İngiliz, Fransız, Alman, Rus v.b. uyruklu gayri-müslimden vergi alınmıyordu. Bu, kaldırılması uğruna Türk milletinin bunca kan akıttığı kapitülasyonların hortlatılmasından başka bir şey değildi. Saraçoğlu hükümeti milli onurumuzu bu ölçüde zedeleyen işlere girişmişti. Varlık Vergisinin uygulanmasında önemli rol yonayan zamanın İstanbul Defterdarı, sonradan yazdığı bir kitapta, uygulamanın bu şeref kırıcı yönü üzerinde durur ve: "Bizi hâlâ Yüce Divan önünde hesap vermeye niçin çağırmazlar diye şaşıyorum" anlamında bir söz eder. Uzun yıllar birçok yurtsever buna şaşmış dur-

muştur. Gün gelecek savaş yıllarında Ankara Üniversitesinde profesörlük eden ve anlaşıldığına göre Nazi Almanyası hesabına başka önemli görevler de yerine getiren Profesör Herbert Melzig, zamanın Türk başbakanından "Biz Almanlar Saraçoğlunu güvenilir adamımız saymaktaydık" diye bahsedecektir.

Ve Nazizmi örnek alma eğilimi yalnızca malî politikada kalmıyordu. Cumhuriyet tarihinde eşi görülmedik şiddetle özgür düşünce baskı altına alınmıştı. Üstü örtülü sansürün en ılımlı eleştirilere bile takammülü yoktu. Türk basınının asları Ahmet Emin Yalman gibi*, Hüseyin Cahit Yalçın gibi İstiklâl Mahkemesi artığı, içten içe Atatürk düşmanlarıydı. Nazım ise içeride "İstiklâl Savaşı Destanı"nı yazmaktaydı. Nice emekçi halktan yana yurtsever hapishanelerde çürütülmekteydi. Solcu bilinenler Anadolunun ücra kasabalarına sürülmüşlerdi. Türkiye toprağının üstünde yaprak kımıldamıyordu. Bürokrasinin yukarı kademelerinde, bir Nazi dünya hâkimiyetinin, Türkiye gibi bir ülke için ne büyük bir felâket olacağını az çok sezenler ve açıkça değilse bile, içten içe Müttefik zaferinden yana olanlar eksik değildi ama, görünürde, gün, ekonomide harp vurguncusunun, siyasette de faşist demagogun günüydü.

Karanlık resimde aydınlık noktalar

Bir toplumu yansıtan resim, hiçbir zaman mutlak olarak karanlık olamaz. Toplumların kanunudur bu. İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi denen o karanlık resim de tüm karanlık değildi. Yer yer aydınlık noktalar vardı o resimde. Polise ve sansüre rağmen yayınlanan ilerici nitelikte bir iki kitapçık gibi, şu gazete, ya da bu derginin sütunları arasına sıkıştırılan devrimci anlamda birkaç yazı gibi; Anadolunun bilmem hangi bozkırında bir Köy Enstitüsünü, köy emekçilerinin yararına bir kurum olarak kurmaya çalışan ülkücü eğitimcinin çabası gibi...

İşte İleri Gençlik Birliği de bu aydınlık noktalardan biridir.

Türkiye toprağı üstünde yaprak kımıldamıyordu dedik. Toprağın altında nelerin kımıldadığı üzerinde durmayacağız. Bu konumuzun dışındadır. Çünkü İleri Gençlik Birliği bir yeraltı örgütü değildi. Açıklıkta

---

* Solcu aydınlar TAN gazetesinde yazı yazdığı bu dönemde Mehmet Ali Aybar Amerikancı Ahmet Emin Yalman'ın VATAN gazetesi yazarı idi, Mihri Belli ise VATAN gazetesinde aynı dönemde "Mihri'nin devrialemi" tefrikasını yayınlamıştı (Eylül-Ekim 1940). "Kırklı Yıllar" Cilt 3, sa: 209 Hayrettin Belli savunması.

çalışmayı demokratik hakkı bilen ve bu yolda engelleri zorlamayı görev sayan bir antifaşist öğrenci meslek örgütü idi. İ.G.B..

Saraçoğlu hükümetinin siyasetine muhalif olan, başbakan tarafından açıkça desteklenen, ipleri Berlinde birkaç Nazi kuklasının ırkçı-turancı tahrikleri karşısında öfke duyan ve o günkü haliyle Türk Talebe Birliğinden umudu kesen bir avuç Üniversiteli genç devrimcinin girişimidir İ.G.B.. Bu gençler, 1943-1944 yılları Türkiyesi koşullarında, yurtsever olarak, devrimci olarak kendilerine görev düştüğü inancındaydılar. Bunun o günlerde çetin bir iş olduğunu bile bile. Onlar, Vatan, Millet gibi özünde devrimci olan kavramları sahte milliyetçi faşistlerin elinden almanın ve Türk milliyetçiliğine sahip çıkmanın zamanının geldiğine inanıyorlardı. Onlara göre Kuvayı Milliye ruhunu sürdürmek demek, içinde bulunduğumuz yeni koşulların gerektirdiği devrimci çizgiyi izlemek demekti. Bu devrimci çizgi en devrimci açıdan yorumladıkları Kemalizm çizgisiydi. Bu gençler İleri Kemalist, Antifaşist bir öğrenci meslek örgütü kurma konusunda anlaştılar. İçlerinde, bugünün politika dilinde "aşırı sol" diye nitelendirilen eğilimde olanlar da vardı. Ama onlar, her türlü sol sektarizmden uzak, örgütün her eğilimdeki gerçek yurtseverlerin katılabileceği, Kurtuluş Savaşımızın antiemperyalist ve devrimci geleneğine yürekten bağlı, faşizme karşı bir örgüt olmasına karar verdiler. O günlerde tüm dünyada emperyalizme ve faşizme karşı savaşı gerçek milliyetçi mukaddesatçısından, aşırı sol eğilimlisine kadar tüm yurtseverler yürütüyorlardı. Nazi çizmesi altındaki Avrupada "Tanrıya inananla inanmayan" omuz omuza savaşıyordu.

İ.G.B. Kuruluş Bildirisi*

İleri Gençlik Birliği'nin Kurtuluş Bildirisi'nin ikinci dünya savaşı Türkiyesindeki gerici akımları inceleyen ve yeni bir gençlik örgütünün gereğini belirten bölümünü buraya aktarmayı gerekli buluyoruz. Bu bölüm İ.G.B.'nin politik yönelimi hakkında bir fikir vermesi bakımından önemlidir. Bildiri dava dosyasında bulunmaktadır. Tahkikatı yürütenler, aramalarda aslını ele geçiremediklerini söylemişlerdi. Bu belgenin bizi suçlamada bir kanıt olarak işlerine yaramıyacağı düşüncesiyle dosyadan kaldırılmış olması akla gelebilir. Biz ilk tahkikatta yeniden yaz-

* Nizamname Taslağı, "Kırklı Yıllar" Cilt 3, sa: 166-175.

dık ve ilgililere verdik. Almadılar. Bunun üzerine duruşmalar başladıktan sonra yazıyı mahkemeye sunduk ve dava dosyasına koydurduk. İ.G.B. Kuruluş Bildirisinin ekonomik alanda, savaş şartlarının gerektirdiği halktan yana bir politikayı ve Atatürkçü dış siyasete dönüşü savunan birinci bölümünü yeniden yazmayı gerekli bulmadık. Buraya aktardığımız bölüm, hem öz olarak hem ifade bakımından aslının hemen hemen aynıdır.

İ.G.B. Kuruluş Bildirisinde şöyle deniyordu:

Bundan 20 yıl kadar önce, Türk Milletini köle millet durumuna sokmak isteyen garp emperyalistlerini, aklın alamıyacağı fedakârlıklar bahasına yurdumuzdan kovduktan sonra, çürümüş Osmanlı İmparatorluğunun enkazı üzerinde inkılâpçı Türkiye Cumhuriyetini kurduk. İnkılâp öncesi Türkiyesinde, o devrin çapraşık siyasi muhitinde türemiş ve zararları acı tecrübelerle öğrenilmiş turancılık ve islamcılık gibi ceryanları Osmanlı İmparatorluğunun diğer kalıntıları gibi bertaraf ederek yerine Kemalizmin mukaddes underlerinden biri olan Türk milliyetçiliğini koyduk.

Uzun yıllar turancılık ve islamcılık, Kemalist anlamda vatanseverliğe aykırı hususiyetleri bizzat Atatürk tarafından en açık bir dille belirtilmiş ve tarihi rolleri çoktan sona ermiş menfi ceryanlar telakki edildi. Bu gün de Türk umumi efkârının bu konular hakkındaki görüşleri değişmiş değildir.

İkinci dünya harbinden önceki yıllar içinde gerek turancılık gerek islamcılık lehinde zaman zaman sesler yükseldiği oldu. Fakat bu sesler, üzerinde durmağa değmiyecek kadar cılızdır. Turancılığın Kemalizmi tehdit eden önemli bir kuvvet olarak meydana çıkması Alman faşizminin Avrupada, hatta bütün dünyada önüne geçilmez bir saldırgan kuvvet manzarası arzettiği devreye rastlar.

Acaba bu sadece bir tesadüften ibaret miydi? En üstünkörü bir inceleme bile bunun bir tarihi tesadüf olmayıp Alman nazizmi ile bizim yerli ırkçı, Turancılar arasında sıkı bağlar bulunduğunu bize gösterir.

Almanyada nasyonal sosyalizm iktidara geldikten sonra, Alman ajanları her memlekette bir beşinci kol kurmak için faaliyete geçtiler. Bu beşinci kolların vazifesi, müfrit milliyetçilik maskesi altında kendi memleketlerinde her nevi mahiyette antifaşist ceryanı "Milliyetçiliğe aykırı" diye vasıflandırmak, milli birliği baltalamak, kısacası memleketlerini Alman istilâsına hazırlamaktı. Günü gelip de Nazi sürüleri

memleketlerinin hudutlarına dayandığı zaman, o ana kadar milliyetçiliği hiç kimseye bırakmayan beşinci kol mensupları, her namuslu insandan beklendiği gibi silâha sarılacaklarına, bütün mukavemetin manasız ve boşuna olduğunu ileri sürdüler ve istilâcıları istikbâle koştular.

Nazi ajanları yurdumuzda da bir beşinci kol kurmak maksadı ile başarılı teşebbüslerde bulunmuşlardır. Menfaat düşkünü muhteris birkaç inkılâp düşmanı soysuzu kışkırtarak yurdumuzda Kemalizme düşman bir ceryan yaratmaya kalkıştılar. Tabiî Türkiyedeki beşinci kol, cumhuriyetin ve inkılâbın kundakçılığını yapmayı hedef tuttuğunu açıkça ilân edemezdi. Alçakça faaliyetini gizliyebilmesi ve milleti, bilhassa gençliği iğfal edebilmesi için maske kullanması icap ediyordu: İşte bu maske ırkçılık, Turancılıktır.

Türk milleti ekonomi, kültür ve ülkü bağları ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimaî ve siyasi bir bütündür. Türk milliyetçisi de böyle anladığımız Türk milletinin şeref, refah ve saadeti için her fedakârlığa seve seve katlanan kimsedir.

Irkçı-turancıların gayeleri, Atatürk inkılâbının milletimize sağladığı bütün kazançları baltalamak, Türkiyeyi Nazi emperyalistlerinin emri altında felâketli bir sergüzeşte sürüklemek olduğu için bunların hakiki vatanseverlikle hiçbir ilgileri yoktur.

İşte turancılık, ırkçılık, müfrit Türkçülük paravanası ardında gizlenen bu sahte milliyetçiler son zamanlarda bazı selâhiyetli destekleyicilerinin yardımı ile, partide ve devlet mekanizmasında ele geçirdikleri stratejik mevkilerden faydalanarak Kemalist inkılâp ile kabili-telif olmayan faaliyetlere giriştiler. Bu yerli faşistler üniversite muhitine sokulma yolunu da buldular ve zehirli propagandalarını yayarak, Türk tarihinin en kıymetli evlâdı büyük Atatürkü gençliğin gözünden düşürmek, Kemalizmi kötülemek istediler.

İnkılâba ve Cumhuriyete bütün varlığı ile bağlı olan Türk gençliğinin büyük çoğunluğu turancı tahrikçilerin hakiki maksatlarını anlamakta gecikmedi ve irticaî propagandalara kulaklarını tıkadı. Fakat sayısı az da olsa bazı iyi niyetli milliyetçi gençlerin faşist tahrikâta kapıldıklarını üzülerek gördük. Çünkü ırkçı demagoglar bulanık suda avlanmanın üstadı idiler, üstelik ciddi engellerle karşılaşmıyorlardı, meydan inkılâp düşmanlarına serbest bırakılmıştı.

1943-1944 ders yılı içinde sinsi tahriklerin aşikâr tezahürlerine şahit olduk:

Turancı ağabeylerinin tesiri altında kalan bazı üniversiteliler, faşistlerin içyüzlerini teşhir eden ileri fikirli birkaç genci tedhişle işe başladılar. Talebe Birliği tarafından çıkarılan mecmualarda, mecmua redaksiyonuna göstermeden idareye ve maarif vekiline hücum eden yazılar neşrettiler. Cumhuriyet maarifi tarafından tayin edilmiş bir profesörün dersini ihlâl etmek maksadı ile ardı ardına nümayişler tertip ettiler ve bu profesörün vazifesini yapmasına mani oldular...[1]

Niayet büsbütün şımaran turancılar işi hükümet merkezinde bir nümayiş tertip etmeğe kadar vardırdılar.

Son günlerde Cumhurbaşkanı[2] İsmet İnönü'nün müdahalesi neticesinde ırkçı-turancı elebaşıları mahkemelere verilmişlerdir. Basında ve devlet mekanizmasında stratejik mevkileri hâlâ işgal etmekte olan ve daha düne kadar yerli yabancı faşistleri desteklemiş bulunan bazı kimseler şimdi sinmeye hatta dil değiştirerek dünkü dostlarını kötülemeye icbar edilmişlerdir. Bu olayları Türk gençliği, bütün Türk milleti ile birlikte hakkın ve adaletin zaferi olarak değerlendirmektedir.

Fakat inkılâp[3] düşmanlarının üniversite gençliği arasında yaptıkları yıkıcı[4] propagandanın menfi tesirleri henüz bertaraf edilmiş olmaktan çok uzaktır.[5]

Turancıların bozguncu faaliyetlerini önlemek, tesirsiz bırakmak vazifesi ile mükellef olan Türk Talebe Birliği faşistlerin taşkınlıklarına seyirci kalmış ve kendisine düşen önemli vazifeleri başaramamıştır. Şüphesiz ki Türk Talebe Birliği bir meslek teşkilâtıdır[6] ve siyasete karışması doğru bir hareket sayılmamaktadır. Fakat üniversite muhitinde inkılâp[7] aleyhtarı propagandalara karşı panzehir vazifesini görmek, inkılâbımızın gençlik arasında bekçiliğini yapmak, siyasi entrikalara karışmak diye vasıflandırılamaz.

Üstelik faşizm ve irticaın siyasi cephesinden maada ilim ve sanat cepheleri de vardır. Atatürk cumhuriyeti ve inkılâbı gençliğe emanet etmiştir. Bu mukaddes varlığımıza dil uzatanlara haddini bildirmek, Kemalizmin bütün derinliği ile, en inkılâpçı manası ile[8] yayılmasını sağlamak Türk gençliği için nefes almak kadar tabii bir şeydir[9]. Bu böyle olduğu halde Türk Talebe Birliği faaliyetini pek dar bir sahaya inhisar ettirmiş ve kendisine düşen bu önemli vazifeyi üzerine almaktan[10] çekinmiştir.

Türk Talebe Birliğinin kifayetsizliği bu sahaya da inhisar etmemiş-

tir. Bir meslek teşkilâtı[11] olarak da talebe birliği yüksek tahsil gençliğinin ihtiyaç ve isteklerini karşılamaktan pek uzaktır.

...[12]

Bu sebeplerden ötürü Türk Talebe Birliği[13] itibarını kaybetmiş, talebenin gözünden düşmüştür. Büyük sayıda üniversiteli gençler, kendilerini hakkıyla temsil eden, ilham ve iradelerine hakkıyle tercüman olan ve ihtiyaçlarını gereken şekilde karşılayan bir yeni talebe cemiyetinin lüzumunu derinden hissetmektedirler. Hatta bazı talebeler şimdiden guruplar halinde toplanarak, üniversiteli sıfatıyla kendilerini yakından ilgilendiren bu meseleleri aralarında tetkik ve münakaşa etmektedirler.

Vardıkları netice şudur:

Artık Yüksek tahsil gençliğinin ilham ve iradesini hakkıyle temsil eden, talebe meselelerini halletmede enerji ile, beceriklilikle hareket edebilen ve bilhassa inkılâba aykırı ceryanların üniversite muhitinde tahribatına engel olabilen, Kemalist inkılâbımızı en ileri manası ile benimsemiş bir inkılâpçı teşkilât olarak vazifelerini müdrik, uyanık ve mücadeleci bir ruhla vazifeye atılmaktan yılmayan bir İleri Türk Talebe Birliğini, Kemalist Anayasamızın bize bağışladığı demokratik haklardan faydalanarak kurmak bir zaruret haline gelmiştir.

Haziran 1944

İ.G.B. ortadan sola tüm üniversitelilerin katılabileceği, geniş gençlik çevrelerini kucaklıyabilen bir ilerici meslek örgütü olacaktı. Bunun böyle olduğunu, tahkikatı yürütenler arasında aklı biraz bu işlere erenlerin de bildikleri kanısındayım. Oysa İ.G.B., komünist kimliğini "Kemalizm" maskesi altında gizleyen bir "gizli yeraltı teşkilâtı olarak suçlandı ve mahkûm edildi.

Hem kendini maske altında gizleyen örgüt -hem gizli örgüt. Ne yazık ki mantığın reddettiği bu çifte gizlilik tezi kabul edildi ve nice üniversiteli genç gadre uğratıldı.

Bastille'i gölgede bırakan yer

Mahkeme aleyhimizdeki hükmünü, İstanbul Emniyet Müdürlüğünün ünlü Birinci Şubesinde yapılan hazırlık tahkikatına dayandırmıştır. İ.G.B. davasının hazırlık tahkikatının hangi şartlar altında yürütüldüğü hakkında bir fikir verebilmek için, Birinci Şube denen kurumda Mah-

kemece bir keşif yapılması isteğiyle sunduğumuz kırtdört imzalı dilekçeden bazı paragrafları buraya aktarmayı gerekli buluyorum:

Sayın Yargıçlar,

Bu dilekçemizi, adaletin gerçekleşmesinden maada hiçbir kaygusu olmadığını umduğumuz yüksek hey'etinize ve hür, refahlı, halkçı bir Türkiyenin hakikat olmasını hedef tutan[14] Türk İnkılâbı tarihine sunuyoruz.

...[15]

İçimiz burkularak söylemeye mecburuz ki, demokrasinin dünya ölçüsünde zaferini müşahade ettiğimiz bugün, ileri Kemalist Anayasamızı benimsemiş Türkiye Cumhuriyetinin İstanbul Şehrinde, "Bastille"i ve o müessesenin temsil ettiği mezalimi bile gölgede bırakan bir Emniyet Müdürlüğü mevcuttur.

Biz huzurunuzda yargılanan 50 Türk genci, Emniyet Müdürlüğü binasında aylarca hapsedildik. İçimizde dokuz ay bu müessesenin dar ve karanlık hücrelerinde mevkuf tutulanlarımız var. Bu bakımdan işkenceleri kendi etlerinde hissetmiş ve bu menfur yerde işlerin içyüzünü bilen kimseler olarak yüksek hey'etinize başvuruyoruz.

İstanbul Emniyet Müdürlüğündeki bugünkü işkence tertibatının ve hücrelerin inşaat hazırlıklarına eski emniyet müdürü Halûk Nihat Pepeyi'nin ikinci Dünya Harbinin başlarında Nazi Almanyasına ve Almanyanın peyki Orta Avrupa memleketlerine yaptığı bir seyyahatten edindiği ilhamlarla başlanmış ve şimdiki emniyet müdürü Ahmet Demir zamanında bitirilmiştir. Binaenaleyh insanlığın en büyük düşmanı Alman Faşizminin metodları bugün Atatürk İnkılâbı Türkiyesinde, halkın gözünden gizli olarak tatbik sahası bulmaktadır.

İstanbul[16] Emniyet Müdürlüğünde mevkufiyet ve isticvap şartlarını[17] kısaca tasvir edelim:

Birinci Şube emrinde, mevkufların ihtilâttan menedilerek, içine kapadıldıkları 36 adet hücre bulunmaktadır. Bunlardan 6 tanesinin küçük pencereleri vardır ve biraz hava alır. Bunlar 2, 3, 4, 6, 12 ve 14 numaralı hücrelerdir. Diğer hücrelerin (ikisi müstesna) eni takriben 1,20 metre, uzunluğu: 1,90 m. yüksekliği de 2 m. kadardır.[18] Bu hücrelerde pencere yoktur. Hatta bazılarının pis havalı bir koridora bakan bir kaç santim enindeki hava delikleri dahi bulunmamaktadır. Binaenaleyh bu yerlerde teneffüs ve hayat imkânı yoktur demek mübalağa sayılamaz. 19 ve

20 numaralı hücrelere tabutluk adı verilmektedir. Tabutlukların eni: 60 cm, derinliği 40 cm, yüksekliği de; 1,80 m'dir.[19] Tabutluklarda işkence görenlere ekmek ve su verilmez. Burada yatanlar uykudan mahrum, aç ve susuz kalırlar.

21'den 28'e kadar numaralı hücreler Müdüriyet binasının zemin katında; 29'dan 36'ya kadar numaralı hücreler sokak seviyesinden 2,50 metre aşağıda, binanın bodrum katında, diğer hücreler ise Birinci Şube Müdürlüğünün bulunduğu en üst kattadır. Bodrumdaki hücrelerde tahammül edilmez rutubet ve koku vardır. Teneffüs edilen hava ıslaktır. Rütubet o derecededir ki bu hücrelerde kibritlerin başları ıslanıp yumuşadığından sigara yakmak imkânsızdır. Bu hücreler hamam[20] böceklerinin ve akreplerin yuvasıdır. Bu kattaki 32 ve 33 numaralı hücrelerin tavanında devamlı surette sızan lağım künkleri vardır[21] ve yer bir iki santim derinliğinde bir idrar gölü halindedir. Hepimiz uzun aylar bu hücre ve tabutlukların sakinleri olduk.

İsticvap şartlarına gelince:

Polis insan haklarını ve kanunu ayak altında çiğneyerek[22] tedhişin, işkencenin her şekline başvurmaktan çekinmemektedir. İşkence eskeriyetle geceleri yapılmakta, bu maksatla Birinci Şube vazifelilerinden[23] "Komisyon" adı verilen dört beş kişilik gruplar teşkil edilmektedir. Bu komisyonlarda[24] bilhassa temayüz eden Emniyet Müdürlüğü mensupları şunlardır:

Emniyet müdürü Ahmet Demir, Birinci Şube[25] emniyet âmiri Hamdi Özdemir (Parmaksız Hamdi), gene Birinci Şubeden Komser Rüştü, Emrullah, Bulgar Ahmet ve muavin Hüseyin Praviştalı.

[26]İşkence komisyonlarının başarılarından birkaçı: İlkokul mualimi Hasan Basri Alp işkence altında ölüme sevkedilmiştir. Şimdi Bakırköy timarhanesinde yatan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Şubesinin son sınıfının en güzide talebelerinden Kemalettin Özerdem cinnete sevkedilmiş, ayni fakülteden Sefa Yurdanur[26] iki defa intihar teşebbüsünde bulunmuş, Türkiyenin en güzide ressamlarından Nuri İyem ciddi sinir buhranları geçirmiştir. Bu felâketten kurtulup da asabı ve sıhhati bozulmayanlarımız yok gibidir. Sayın yargıçlar, maruz kaldığımız muamele mübalağasız olarak budur. İstanbul Emniyet Müdürlüğünde bugün mevcut şartların faşist bir memlekette bulunmasını akıl alabilir. Fakat[27] Türkiye Cumhuriyetinde insan haklarını, kanunu hiçe

sayan bir polis terörünün hüküm sürmesini bizim gibi yüksek heyetinizin de hazmetmemesi, müsamaha ile karşılanmaması gerekir. Sevgili milletimizin şerefle hür ve müstakil olarak yaşayabilmesi için kanlarını döken, istiklâl savaşı kahramanları, Türk üniversitelileri polis işkence altında inlesinler, çıldırsınlar, ölsünler diye[28] hakaretlere maruz kalsınlar diye hayatlarını feda etmediler. Emniyet Müdürlüğü adı ile anılan müessese bu memlekette bugünkü şekli ile ayakta durdukça yurdumuzda demokrasinin katresinin bulunduğunu iddia etmek gülünç olur.

İnkılâp[29] ve Cumhuriyet, Atatürk'ün bize emanetidir. Bu mukaddes emanet ile, halkçılık ile, Anayasamızla hiç bir surette kabili-telif olmayan bu menfur müessesenin bu hali ile mevcudiyetini devam ettirmesini manevi mesuliyeti bütün vatansever Türklere olduğu kadar yüksek heyetinize de aittir.

Bu gerekçeye dayanılarak Mahkemeden Birinci Şubede keşif yapmasını istiyorduk. Mahkeme buna yetkisi olmadığını ileri sürerek isteği reddetti.

Böyle koşullar altında yürütülmüş bir tahkikata rağmen, mahkumiyet kararının kolay elde edilmediğini "İfşa Ediyorum" başlıklı tefrika yazarı iyi bilir. Başbakan Saraçoğlunun doğrudan doğruya etkisi altında olan kurum ve kişiler bize karşı idiler; ama öte yandan Sıkı Yönetim Komutanlığı, en ağır terör şartlarında dokuz ay sürdürülen hazırlık tahkikatına rağmen yeter delil bulunmadığını görerek, Adli âmir sıfatıyla lehimize bir tutum benimsemişti. Sıkı Yönetim Komutanı Orgeneral Asım Tınaztepe, hakkımızda: "Bunlar idealist gençlerdir. Görüşlerine katılmıyabiliriz ama, kendilerine saygı gösterilmelidir. Onları hapishanede katillerle, casuslarla bir tutamayız" diyordu. Tınaztepe'de savaşmış adamın hali başka oluyor.

Ama bizim beraat etmemiz demek, öğretmen Hasan Basri Alp'in ölümüne, üniversiteli Kemalettin Özerdem'in çıldırmasına, üniversiteli Sefa Yurdanur'un intihar girişimine sebep olanların suçlu duruma düşmesi demekti. Kovuşturmayı yürütenlerin temize çıkması için bizim suçlu bulunmamız şarttı. Oysa İ.G.B.'yi mahkûm ettirecek delil yoktu. Süleymaniye camiine üzerinde "Saraçoğlu Faşisttir" yazılı ve "Vurgunculuk ve faşizme karşı Savaş Cephesi" imzalı afişi asma girişimine katılan Hasan Basri Alp da, Tahsin Berkem de İ.G.B. üyesi değillerdi. İ.G.B. ile yakından uzaktan ilgilenmiş olan yaklaşık 150 üniversiteli arasında, dört beş genç, bir ara T.K.P.'nin yeraltı örgütüne girmişlerdi

ama, Şubat 1944 tevkifleri üzerine bunların bu örgütle bağları kopmuştu. T.K.P.'nin yayınlarında, hiç değilse bizim okuduğumuz bültenlerde sorunlar marksist-leninist açıdan konulmakta ve genel olarak faşizme karşı bir politik çizgi savunulmaktaydı. Böylece bu dört, beş genç, bir antifaşist örgüt olan İ.G.B.'ye katılmakla partilerinin bu konudaki görüşlerine aykırı bir davranışta bulunmuş olmuyorlardı. Söz konusu yeraltı yayınlarını birkaç İ.G.B.'linin okumuş olması da yeterli delil sayılamazdı. Bu yanın mümkün olduğu kadar çok sayıda örgüt dışı kimseye okutulmak üzere basıldığı bilinen bir şeydi.

Evet İ.G.B.'yi mahkûm edecek yeter delil yoktu.

Bu delil yetersizliği engeli şöyle giderildi:

Bizim tutuklandığımız tarihten bir yılı aşkın bir süre sonra, hiçbir çevre ile ilişkileri olmayan beş genç başbaşa veriyorlar; gizli eylemde bulunma kararı alıyorlar ve hazırladıkları orak-çekiç işaretli bir bildiriyi götürüp Feshane fabrikasına dağıtıyorlar; yakalanınca da Birinci Şubede savcı Alöç'ün yönettiği tahkikatta, bunlardan ikisine, bilinen ikna metodlarıyla İ.G.B. üyesi oldukları söyletiliyor. Gençler polisin elinden kurtulup askeri cezaevine getirilir getirilmez doğruyu, yani İ.G.B. ile hiçbir ilişkileri olmadığını söylüyorlar; bu tertip karşısında biz de gereken tepkiyi gösteriyoruz, ama bir türlü meram anlatılamıyor. İki dava birleştiriliyor.

İ.G.B. davası sanıkları, kendileri hapiste yatarken, dışarıda kendileri adına işlenen bir suçun hesabını verme durumunda bırakılmışlardır. İşte adalate böyle tevzi edici bizlere.

"Türkiye'de duruma hakim olan kuvvetler..."

İleri Gençlik Birliği davasında Mahkemeye sunduğum savunmamdan birkaç paragrafı buraya aktararak, bu konu üzerindeki sözlerime son veriyorum:

"....

"Meselenin özü şudur:

"1944 yılı Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında birkaç üniversiteli genç ile iki üç defa buluştum. Kendileri ile talebeyi ilgilendiren başlıca mevzular ve bu meyanda o sıralarda üniversitede tahrikât yapmakta olan turancılardan bahsettik. Bu toplantıların birinci neticesi talebe birliği başkanı nezdinde yapılan teşebbüstür. Yüksek heyetinizin de bildiği gibi bu teşebbüse İnönü'nün 19 mayıs nutuklarından sonra geçilmiş-

tir. Maksat, üniversite gençliğinin cumhuriyete, inkılâba bağlı bulunduklarını ve turancı tahrikâtı nefretle karşıladıklarını belirtmek için üniversite talebesi adına Millî Şef'e[30] bir telgraf çekilmesini, mümkün ise bir miting tertip edilmesini sağlamak idi.

"1944 yılı Ağustos sonlarından Birinci Teşrin başlarına kadarki devrede ayni gençler ile yaptığım birkaç toplantıda, yeni bir birlik kurma fikrini ortaya attım. Ve münakaşalardan sonra bir taslak hazırladım. Bunun bir benzerini ilişik olarak sunuyorum. İlişik yazıdan da anlıyacağınız veçhile kurulması tasavvur edilen birlik bir talebe meslek birliğinden başka bir şey değildir. Ve bu teşebbüse, mutlaka bir siyasî ideoloji atfetmek lâzımsa, Birliğin benimsediği, benimseyebileceği biricik ideolojinin en inkılâpçı bir zaviyeden tefsir ettiğimiz[31] Kemalizm olduğu görülür.

"Hazırlık ve son tahkikat ifadelerim nazarı dikkate alındığı takdirde İleri Gençlik Birliği teşebbüsü hakkında sarih bir fikir edinilebilir. Esasen bu mesele ile bütün sanıklar huzurunuzda serbest irade ve ihtiyara müstenit beyanları ile durumu aydınlatmış bulunuyorlar. Bu sanıklardan büyük bir kısmı, polis terörüne rağmen hazırlık tahkikatında doğruyu söylemek cesaret ve dayanıklılığını göstermişlerdir. İçlerinden bir kaçının ise, tecrübesizliklerinden ve gençliklerinden hazırlık tahkikatını yapanlar, faydalanmayı ihmal etmemişlerdir.

"Sayın Yargıçlar, eğer İleri Gençlik Birliği davasına Türk tarihinde bir paralel bulunmak icap ederse, nazarımızı maatteessüf Abdülhamid'in istibdat devrine çevirmemiz icap eder. 1889 yılında hürriyet taraftarı olduklarından dolayı tıbbiye talebeleri hakkında yapılan takibattan beri Türk üniversitesi mensupları böyle topluca takip ve tazyik görmemişlerdir. O vakit bunlardan 10 genç, divanı-harp kararı ile evvelâ kalebentliğe, sonra padişahın cezayı tahfif etmesiyle dört buçuk ay müddet ile hapse mahkûm ediliyorlar. Bu tazyik, hürriyet davasını ve cehdini arttırıyor. Hürriyet fikri diğer mekteplere ve halka da sirayet ediyor, mahkûm edilenlerden birkaçı, dışarıdaki arkadaşlarının yardımı ile firar edip Avrupaya gidiyorlar. Oradaki büyük mücahitler ile işbirliği yapıyorlar. Artık bundan sonra Tıp Fakültesi bir siyaset ocağı haline geliyor. 1313 yılında padişahı hâl komplosu hazırlanıyor. Yapılan jurnaller ile bu komplo akim kalıyor ve fevkalâde divanı-harp kararı ile 78

kişi Şeref vapuru ile Trablus Garbe nefyolunuyor. Şeref Kurbanları denilen bu kafilenin 32 kişisi tıbbiyeli idi. Fakat bütün bu tazyiklere rağmen mücadele devam ediyor. Nihayet 1908 hürriyet inkılâbı oluyor.

(Mehaz: Doktor Galip Ataç'ın 1340 da yayınladığı "Tıp Fakültesi" başlıklı kitap)

"Kızıl Sultanın münevver üniversite gençliğinin ileri fikirlerini hazmedememesi, bir hürriyet düşmanına yakışır surette aksülamelde bulunması tabii bir şeydir. Milletin arzusuna rağmen bir tedhiş idaresini idameye imkân bulmuş olan bir müstebitten başka bir şey beklenemezdi. Fakat halkçı inkılâbını başarmış olan Kemalist Türkiyede ileri fikirli[32] gençleri meşru, vatan ve milletin nef'ine bir hareketten ötürü Abdülhamid'in usullerini bile gölgede bırakacak muamelelere maruz bırakmak hakikaten pek fecidir.

"En temiz niyetler ile, kemalizm prensiplerinin ilhamı ile bir teşebbüse geçilmiştir. Bu müsbet hareketin mahiyetinin ne olduğu bizden değil, huzura sevk edilmezden önce tahkikatı yapan kimselerden sorulmuştur.

"Bu gibi teşebbüsler bizim memleketimizde yeni bir şey olduğundan, bunlar İleri Gençlik Birliği teşebbüsünün gerçek manasını anlayamıyarak, meseleyi alâkalı makamlara olduğu gibi değil, kendi faraziyelerini teyid eder ve bazı suçların[33] mazur gösterir şekilde aksettirmişlerdir.

"Ben davamı izah etme fırsatı bulamadığımı ve bunun için bunca kıymetli üniversitelinin huzurunuza sanık olarak sevk edildiklerini sanıyorum. Başka türlü olamaz. Cumhuriyet Türkiyesi'nde[34] vatansever gençlerin inkılâpçı fikirlerinden ötürü yargılanmalarının mümkün olduğunu bir an için bile düşünmek hakikaten pek elem verici olur.

"Sayın Yargıçlar,

"Hepinizin bu vatanın emrinde uzun yıllar kıymetli hizmetler görmüş, mazisi temiz askerler olduğunuzu biliyorum. Hakkımızda iyi niyetlerden başka bir şey beslemediğinize kuvvetle kaniim. Böyle çapraşık siyasi bir davada bazı dış tesirlerin de mevcut bulunmasının ihtimal dahilinde olduğunu bilmez değilim.

"Ancak[35] vicdanınıza danışarak ve bir çok kıymetli Türk gencinin istikbali, hayatı mevzu'u bahis olduğunu göz önünde bulundurarak âdil bir karara varacağınızı umuyorum. Vereceğiniz karar yalnız bizi değil

Türk demokrasisini ilgilendiren bir karardır. Bu karar bugün Türkiyede karanlık kuvvetlerin mi, yoksa ileri insanlığın en müsbet buluşlarından mülhem Kemalizmin, ileri fikrin mi vaziyete hâkim olduğunu gösterecektir.

"Hakkım olan beraatimi dilerim."

Şubat 1946

Bilindiği gibi hakkımızda verilen hüküm, Türkiyede vaziyete hâkim olanın, karanlık kuvvetlerin değil de ileri fikrin olduğunu doğrulayacak bir hüküm olmadı ve "hakkımız olan beraat" bizden esirgendi.

Üç
168 sanıklı siyasi dava

Tefrikada 1946-1951 yılları olaylarına değinen bölüm üzerinde de kısaca durmamız gerekiyor. Bilindiği gibi bu yıllarda Türkiyede çok partili düzen emperyalizmin etki alanına düşen geri kalmış ülkelerin Filipin tipi demokrasisi biçiminde uygulandı. Ve sonunda Amerikaya yaranma ve gericiliğe tavizde ne de olsa duraksamalı davranmak zorunda olan C.H.P., iktidarı, taviz konusunda kararlı D.P.'ye kaptırdı. Ve yurdumuzda emperyalizm-komprador-feodal ağa üçlüsünün hâkimiyeti perçinlendi. Bu süre içinde her eylemi, her davranışı, hiç şüphe yok ki bu koşulları gözönünde tutarak değerlendirmeliyiz.

Tefrikanın bu bölümü üzerinde ayrıntılı açıklamalara girişmeyi gereksiz saymaktayım. Ancak 1954 yılında Ankara Garnizon Kumandanlığı, II Numaralı Askeri Mahkemesi önündeki savunmanın önemli saydığım bazı paragraflarını sunmakla yetineceğim. Tefrika yazarı T.K.P. tahkikatında görevli değildi. Bu bakımdan verdiği bilgiler ikinci el bilgilerdir. Yazar, daha 1947 yılında yeraltı örgütüne sızan Milli Emniyet ajanlarının başarısından övünerek söz etmektedir. Gerçekten, yargılama sırasında da tanık olarak dinlenen Milli Emniyet ajanları, tefrika yazarını doğrular biçimde konuşmuşlar ve 1950 affından yıllarca önce öksenin hazırlandığını söylemişlerdir.

Daha 1947'de eylemi emniyetçe tespit edilen bir illegal örgüt hakkında kovuşturmaya girişilmesinin ve 1951 yılına kadar beklenilmesinin, suça teşvik niteliği taşıdığını savunma olarak ileri sürenlerimiz oldu. Meselenin hukuk yönü bir yana, iddia edildiği gibi, bir kanun dışı eylem oludğunu bile bile tam dört yıl beklenilmesi ve ancak 1951 sonunda harekete geçilmesi, iktidar açısından akıllıca bir davranış sayıl-

malıdır: 168 sanıklı büyük bir siyasi davayı en sansasyonel biçimde sahneye koyarak, Amerikanın yardım konusunda cömertçe davranmasını sağlamak için en uygun zaman 1951-1954 dönemi idi. Özellikle o yıllarda Sam Amca ancak komünist tehlikesi altında olan ülkelere para vermeye yanaşmaktaydı. Kimi yoksul ülke diplomatları, Dolar koparmak için, Fransa'dan, İtalya'dan komünist ithâl etme gereğinden, şaka yollu söz etmekteydiler. Biz bir bakıma, siyasilerimizin bakan koltuklarından yapamadığını, sanık sandalyalarından yapıyorduk. Ama bu, bizim için züğürt tesellisi bile olamıyordu. Çünkü Türkiyeye akan dış yardımın şartları olduğunu ve tutulan yolun yurdumuzu Amerikan vasiliği altına sokmasının kaçınılmaz olduğunu açıkça görüyorduk.

1951-1954 T.K.P. davasındaki savunmamın buraya aldığım bölümlerinden de anlaşılacağı gibi, bu, genel niteliğiyle hukuki bir savunmadır. İdeolojik bir savunma değildir. Milletin önünde açık olarak yapılan yargılamalarda siyasi savunmanın gereği besbellidir. Bu durumlarda siyasi sanık kendisini mahkemenin değil, kendi halkının önünde sayar ve ona hesap verir. O kendisini değil, davasını savunur. Yargıçların başlarının üstünden millete hitap eder. Babeuf'den Castro'ya dek bu böyle olmuştur. Ama, 1953, 1954 yıllarında Harbiyedeki Askeri Mahkeme önünde yapılan gizli yargılamada uzun uzadıya siyasi savunmaların gereği yoktu. Hitap ettiklerimiz öteki sanık arkadaşlarımız olamazdı. Onlarla hapishanede her gün yüz yüzeydik ve teorik eğitimlerine bir katkıda bulunmak isteğinde idiysek bunun yeri mahkeme salonu değildi. Yok, siyasi savunmayla bilinçlendirmek istediğimiz kimseler üç kişilik mahkeme hey'eti, ilk tahkikatta işkenceleri yönetmiş olan savcı ve bir iki gardiyan idiyse bu bilinçlendirme çabasının pek parlak sonuçlar vermiyeceğini önceden kestirebildik.

Bir de şu önemli nokta var: Türkiye emekçilerinin davasının savunmasını ancak buna lâyık olanlar yapabilirler. Devrimci şereflerine halel getirmemiş olanlar, dostun düşmanın önünde başı dik durabilenler. Yoksa mahkemede sanık kürsüsünden atılan söylevlerin en parlağı, günahların kefareti niteliği taşıyorsa bunun bir değeri olamaz.

Hakkımdaki iddia, söz konusu örgütün Merkez Komitesi üyesi olduğum ve bu sıfatla yeraltı eylemine katıldığım iddiasıydı. Bu iddianın dayandığı en önemli delil olarak bir sanığın hakkımdaki ilk tahkikat ifadesi gösterilmekteydi. Savunmanın sözü edilen delili inceleyen bölümünü buraya tam metin olarak aktarıyorum. Polisin müdahalesiyle

elde edildiği kesin delillerle sabit bir ilk tahkikat ifadesinin, âdil bir hükme dayanarak olamıyacağını şöyle savundum:

"Şimdi Zeki Baştımar'ın bu konudaki ilk tahkikat ifadesine gelelim:

"Bu maznun 8/1/1952 günü ilk tahkikat ifadesinde şöyle diyor:

"...2/9/1951 günü, ben, Mihri, Halil, Reşat Yenimahalle'de ne randavulu olarak, ne de tesadüfen buluşmuş değiliz."

(İlk Tahkikat Dosyası: I, Sayfa 201)

"Aynı Zeki Baştımar'a 26 Mart 1952'de imzalatılan ifade şudur:

"...Dağılmış olan parti teşkilâtını ben topladım ve faaliyete geçirdim. Bu faaliyete karşı aleyhtar bir ceryan olduğunu evvelce söylemiştim: Bazı eski komünistler hapishaneden çıktıktan sonra onlarla da, yani Reşat, Mihri, Halil, Ahmet ile de görüştüm.

"Ahmet bir defa kat'i olarak yanaşmadı ve fikir söylemedi. Diğerleri aleyhte cereyanın doğru olmadığını söylediler. Reşat, faaliyete katılmak hakkında sarih bir fikir ileriye sürmedi. Münferiden yaptığım bu temaslardan sonra ayrıca birkaç kişinin biraraya gelerek bu işi birlikte görüşmemiz lazım geleceğini düşündüm. Ve bir gezinti hissi vermek üzere bu fikri Ahmet hariç diğerlerine söyledim. Kabul ettiler ve tarihini şimdi hatırlıyamadığım bir günde Yenimahalle'de buluştuk. Orada at yarışlarına giden yol üzerinde buluşmuştuk. At yarışları sahasını da geçtik. Yoldan ayrıldık, küçük bir ağacın altına oturduk. Burada ben, Reşat, Mihri ve Halil olmak üzere dördümüz idik. Ben bu fırsattan istifade ederek orada, 1949'dan sonra Parti'nin dağılmış olduğunu, bu vaziyet karşısında bana bir vazife düştüğünü ve bu vazifenin de dağılmış Partiyi yeniden toplamak olduğunu söyledim. Bilahara İstanbul'a bu maksatla geldiğimi, bazı temaslar yaptığımı, fakat tamamiyle aksi bir cereyanla karşılaştığımı ve bu şartlar altında iş görmenin güç olduğunu anladığımı, buna rağmen bu güç şartlar içinde faaliyete geçtiğimi, isim zikretmiyerek, birkaç vilâyette teşkilât kurulduğunu, (İstanbul'da) bir Vilâyet Komitesi kurulmuş olduğunu söyledim. Hamdi beyin sorması üzerine İzmir ve Ankara vilâyetlerini Hamdi beye söyledim."

"Maznunun sözünü bu noktada keserek önemli saydığım bir hususa işaret ediyorum. Son cümlede adı geçen "Hamdi Bey" Emniyet Müdürlüğü Birinci Şube Müdür Muavini Hamdi Özdemir (Parmaksız Hamdi)'dir. Maznunun 8/Ocak/1952 tarihli ilk tahkikat ifadesi dosyadadır. Bunda İzmir ve Ankara Vilâyet Komitelerinden bahsedilmediği gibi bu

ifadenin yukarıda dercettiğim kısmında Yenimahalle'de bir toplantı yapıldığı iddiası da kesin olarak reddedilmektedir. 26/Mart/1952 tarihli ifadesinde Zeki Baştımar bu toplantıyı kabul ediyor ve İzmir ve Ankara Vilâyet Komitelerini "sorması üzerine Hamdi beye söylediğini" beyan ediyor.

"Durum sarihtir, ilk ifadesini tatminkâr bulmayan Sorgu Hâkimi, maznunu daha elverişli bir ifade vermeye ikna etme işini polise havale etmiştir. Polis de tahmin edebileceğiniz çeşitli ikna metodlarını kullanarak Zeki Baştımar'dan 26 Mart tarihinde zapta geçen ifadeyi elde etmiştir.

"Maznunun 8 Ocak'taki ifadesi bir ilk tahkikat ifadesidir; ilk tahkikat dosyasında bulunmaktadır. İfadeyi alan sorgu hâkimidir. İlk tahkikatta Polis'in müdahale etmesi, tazyik yapmak şöyle dursun, hattâ maznuna bir sual tevcih etmesi dahi kanuna aykırıdır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu bu hususta sarihtir. Askeri Muhakeme Usulü Kanununda ise bu hükümleri nakzeden bir kayıt bulunmadığına göre, Askeri Sorgu Hâkimi de bunlara icabet etmekle mükelleftir. Hatta mevzuatta, değil askerî Sorgu Hâkimi, Askeri Müddeiumumi'nin bile Polis'in yardımından faydalanmasına cevaz veren bir hüküm yoktur. "Polis Müddeiumumi'nin yardımcısıdır" kaydı, münhasıran sivil müddeiumumilere şamildir.

"Bu davanın ilk tahkikatı esnasındaki tedhiş ve kanunsuzluklar hakkında bütün diğer iddialarımız nazarı itibara alınmasa bile, yalnız maznunun ifadesindeki, işaret ettiğim, şu manidar cümle, ilk tahkikatta Polis'in müdahale ettirildiğine, böylelikle de kanunun ihlâl edildiğine şüphe bırakmamaktadır.

"İlk Tahkikat Dosyasının Halil Ölçer imzasını taşıyan bu sayfası, kanunsuzlukları kısmen olsa dahi isbat etmesi bakımından bir vesika, lehimize maddi delil önemindedir.

"Zeki Baştımar'ın ifadesi şöyle devam ediyor:

"...Orada bu mevzu üzerinde (yani İstanbul, İzmir, Ankara vilâyetlerindeki teşkilâtlar mevzuu üzerinde) münakaşa yaptık, hepsi bu faaliyeti tasvip eder göründüler. Yalnız Mihri, bazı kimselerin bu faaliyete aykırı oldukları düşüncesiyle, büsbütün onları bir kenara atmamak gerektiğini, legal sahalarda onlardan faydalanmak icap ettiğini söyledi. Fakat şimdi hatırladığıma göre bunu orada değil, Mihri ile başka bir konuşmamda bana söylemişti. Neticede ben Türkiye Komünist Partisi Ana

Prensipleri başlığı altında hazırlamakta olduğum yazının notlarına istinaden nazari kısımlar üzerinde konuşmalar yaptık ve münakaşa ettik. Ondan sonra, Mihri ile benim daha sık sık temas etmem hususunu Mihri ile konuştum. Diğerleri bu konuşmamızı dinlediler. Bundan maksadım bu konuşmayı onlardan gizli yapmadığımızı anlatmak içindir..."

(İlk tahkikat dosyası sayfa 560-567)

"Bu ifadeye göre, Zeki Baştımar 1946'dan sonra faaliyete geçiyor, dağılmış olan Partiyi tekrar kuruyor, bir kır gezintisinde (1951'de) bazı kimselere bu faaliyeti anlatıyor. Onlar da bu, bir nevi faaliyet raporunu tasvip eder görünüyorlar. Sonra da dosyada bulunan T.K.P. Teşkilât prensipleri başlıklı yazıyı pek andıran notlarını bu kimselere okuyor, bunlarla yazı etrafında nazarî münakaşaya girişiyor.

"Bu sözde ifade, Mehmet Bozışık'ın yukarıda zikrolunan beyanlarını nakzetmektedir. Zeki'ye göre Yenimahalle toplantısında gündem, iki mevzu ihtiva etmektedir. Birincisi 1946'dan bu yana faaliyet raporu, ikincisi T.K.P. Teşkilât Prensipleri ile ilgili notların okunması. Halbuki Mehmet Bozışık'ın beyanına göre, faaliyet raporu Cihangir'de verilmiş, yazı Yenimahalle'de okunmuştur. Bu tertibi hazırlıyanların, mezkûr ifadeleri düzenleyenlerin bir hayli acemice hareket ettikleri kanısındayım. "Bu davanın ilk tahkikatını idare edenler şöyle düşündüler:

"Bazı maznunların duruşmada kabul ettikleri gibi, mahdut bir illegal neşriyat faaliyetini, bir parti faaliyeti olarak göstermek, tahkikatı mümkün olduğu kadar şişirmek, genişletmek yolu tutulacağına göre, bu Parti'ye bir de Merkez Komitesi lâzım. Bazı kimseler, bu arada ben de, Merkez Komitesi üyesi olarak gösteriliyoruz. Bu muhayyel komitenin üyeliğine nasbımız Emniyet Müdürlüğünde yapılıyor ve işkenceler arasında bu mutlu hadiseden haberdar ediliyoruz, nasbı tebellüğ ediyoruz. Fakat bu talihli insanlar arasında Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Reşat Fuat Baraner gibi 1950 yazına kadar hapishanede bulunup da Af Kanununun mer'iyete girmesi dolayısıyle tahliye edilenler var. Sonra senelerce memleket dışında bulunup, 1950 Eylülünde yurda dönen ve doğruca hapishaneye giden ben de varım. Halbuki iddia olunan faaliyet 1946'dan buyana devam edegelmekte; bizleri bu faaliyetle nasıl ilgili göstermeli? Kolayı var: bu faaliyete dair bir rapor bize dinletilir ve biz, tasvip eder görünürüz. Fakat bu da kâfi değil. Merkez Komitesi üyesi olduğu iddiası ile mahkemeye sevk olunan bir kimseyi herhangi bir maddî delil ile de ilgili kılmak gerek, meselâ dosyadaki T.K.P. Teşkilât

Prensipleri başlıklı yazı gibi. Bunun üzerine bu yazı aynı isnat altında bulunan diğer bazı maznunlarla bana bir başka yerde dinletiliyor. Ve bunun etrafındaki münakaşalara biz de katılmış oluyoruz. Böylelikle bu yazının hazırlanışında, azıcık da olsa, bizim de emeğimiz geçmiş oluyor.

"İşte bu mülâhazalarla, yukarıda zikrettiğim sözde ilk tahkikat ifadeleri, malûm usullerle, adı geçen maznunlara imzalattırılıyor. Zeki Baştımar bir tek toplantıdan bahsettiği için, ona, Yenimahalle'de hem faaliyet raporunu verdiği, hem Teşkilât Prensiplerini okuduğu söyletiliyor. Mehmet Bozışık 1951 Eylülünde sürgünde olduğuna göre, onu Yenimahalle toplantısına iştirak ettirmek imkânsız, o halde, Cihangir'de bir faaliyet raporu okunduğuna dair ifade kendisine imzalatılıyor.*

...

"İşte Cihangir ve Yenimahalle toplantılarına iştirak ettiğim, Merkez Komitesi üyesi olduğum iddiaları bu pek de ustaca hazırlanmış olan tertipten neşet etmektedir."

Siyasi davalar ve askerî kaza

Bu davada kimi sanıklar edindikleri acı tecrübelere dayanarak siyasi davaların genel olarak askeri kazanın yetki alanı dışında tutulması gerektiği görüşünü savundu. Bizim bu konuda söylediklerimiz şunlardır:

"Kanunsuz ilk tahkikatın muteber addedilemiyeceğine inanarak, maznunların ekserisi Emniyet Müdürlüğü'ndeki tedhişten bahsettiler, çıldırmalara, intiharlara, şahit ifadelerine işaret ettiler. Benim, Emniyet Müdüriyeti'ndeki tecrit hücrelerinde ve işkence odasında Mahkeme tarafından bir keşif yapılması talebim de gene bu kanunsuzluğu ispat içindi. Yüksek Mahkeme talebimi reddederken, işkence hakkındaki şikâyetlerin mercii kendisi olmadığı ve ilk tahkikatın Emniyet Müdürlüğü'nde yapılmasını tensip eden makamın Adlî Amirlik olduğuna göre, Ankara Garnizon Kumandanlığı'nın herhangi bir hareketinin mevzuata uyup uymadığı hususunun tetkiki kendi salâhiyeti dışında olduğu mealinde bir esbabı mucibe ileri sürdü.

---

* Cihangir Merkez Komite toplantısının kabul edilmemesi olayı çok önemli, ancak "50'li Yıllara" gelindiğinde, 1953 davası kapsamında incelenmelidir.

"Keşif talebinin reddi kararında zikredilen, Adli Amirliğin hareketinin kanuna mugayir olup olmadığı hususunu tetkikin Mahkemenin salâhiyeti dışında bulunduğu yolundaki ikinci sebep, şüphesiz ki, mukni bir sebeptir. Elbette ki, Yüksek Mahkeme böyle bir salâhiyete sahip olamaz. Askerî silsilei-meratip, Askerî disiplin buna manidir. Siyasi davaların Askerî Kaza'nın salâhiyeti dışında kalması gerektiğine dair memleketimizin belli başlı hukukçuları tarafından ileri sürülen fikrin doğruluğununa bundan kuvvetli bir delil tasavvur edilemez.

Savunmamın bu bölümü aşağıdaki paragrafla sona erer:

"Uzun süren bu izahatımdan sonra, hakkımdaki iddiaların mesnet ve delilden mahrum bulundukları hakikatının ortaya çıktığına inanıyorum. Bu faslı kaparken, Tevkifim günü olan 30/Ekim/1951'de Sivil Savcı'ya söylediğim; 14/Kasım/1951'de Sorgu Hâkimi Yarbay Halil Ölçer'e tekrarladığım; 5/Haziran/1953'de, yüzünü ikinci defa gördüğümde ayni zata yeniden tekrar ettiğim ve iki yıllık tecrit hayatım boyunca Emniyet Müdürlüğündeki işkence mütehassıslarına tekrardan usanmadığım şu sözleri, bu tahkikatın sonunda Muhterem Hey'etinizin önünde bir kere daha tekrarlıyorum: "Ben Türkiye Komünist Partisinin ne üyesiyim ne de Sevk ve İdarecisiyim. Kanunlara aykırı herhangi bir faaliyetim olmamıştır."

Ve bu savunmanın son bölümü şöyledir:

"Muhterem hâkimler,

"Biz çok çektik. Tam iki yıl boyunca ihtilâttan memnuiyet; temiz havadan, tabii ışıktan, hatta ayakta durmak, bir iki adım atabilmek nimetlerinden mahrumiyet; işkencelerin her çeşidine ve en şiddedine maruz kalma... İşte bu davanın ilk tahkikatının benim için ifade ettiği mana budur. Tahkikat dosyasındaki bir iki sayfalık ifademin her satırının ardında bu feci sahneler gizlidir.

"İki yıllık kâbustan kurtulup da huzurunuza sevk edildikten sonra da ıstırabımız sona ermedi. Gerçi ihtilâtan memnuiyetin kalkması ve cezaevine nakledilmemiz neticesi nisbeten daha iyi şartlara kavuştuk. Fakat, karşılaştığımız bazı sahneler yürek açıcı olmaktan çok uzaktı:

"Hapishaneden Mahkeme salonuna gelirken, merdiven başında solda bir oda vardır. 1940 yılında, bu bina Yedek Subay Okulu iken ve ben burada talebe sıfatiyle okurkan, o da Piyadelerin koğuşu idi. İçinde Türk çocukları yatardı. Bugün odanın koridora nâzır pencerelerinden yabancı yüzler bize bakmaktadır. Kıyafetleri bizim yeni üniformaları-

mızdan farklı olmayan, fakat eşkâlleri, tavırları bize benzemeyen bu yabancılara, bu Amerikan askerî şahıslarına, Harbiye koridorlarında her gün rastlamak kaderimizmiş. Türk Ordusu'nun zabitanının ocağı olan Harbiye binasında; Amerikan tarihinde eşi görülmeyen çapta kumandanlar, Atatürk çapında bir asker, bir tarihi şahsiyet yetiştirmiş olan bu asırlık müessesenin içinde Amerikalıların hâkim tavırlarla dolaşmasını görmek ve buna tahammül etmek de çilemizmiş. Bu yabancılar, bizim eski süvari koğuşuna komşu koğuştan, beni, bir Türk vatanseverini, süngülüler arasında geçerken istihzalı nazarlarla süzmelerini sineye çekmek de yazımızmış.

"Mahkeme salonunda karşılaştığımız manzara da teselli verici olmaktan uzaktır. İki yıllık tedhişin baş mes'ullerinden Yarbay Halil Ölçer, bu sefer kara cübbeye bürünmüş, İddia Makamına yerleşmişti. Üniversiteli genç kızları bile falakaya yatırmaktan çekinmeyen; 40 derece ateşle yatan ve kan tüküren tıp talebesi Halim Spatar'ı hastahanedeki hücresinde bizzat yumruklayan; Demirci Hasan Tartıhak'ı sorgu esnasında bizzat döven bu zat, bütün itirazlarımıza rağmen As. Muhakeme Usulü Kanununun bilmem kaçıncı maddesi bahane edilerek karşımıza oturtuldu. Bu hakareti de sineye çekmemiz gerekti.

"Mahut 7'nci fıkra daha ilk tahkikatta tatbike konulmuş, durumu çok daha ağır gösterilen, en faal unsurlardan olduğu iddia edilen bazı maznunlar tahkikattaki yardımlarına karşılık birkaç ay mevkufiyetten sonra serbest bırakılmış, gayrimevkuf olarak mahkemeye sevkedilmişlerdir. 5844 sayılı kanunla muaddel 141. maddede 7. fıkranın ancak hükümde nazarı itibara alınabileceği ve tatbik edilebileceği sarih kaydı bulunduğuna göre, Mahkemenin bu maddenin böyle aleni ihlâlini tamir edeceğini ve maznunlar arasında eşitliği tesis edeceğini biz umarken, Yüksek Heyetin de ilk tahkikat ifadesini huzurda kabul edenleri, ileride mahut fıkradan faydalanmaları muhtemel olduğu mülâhazası ile tahliye etmeğe başladığını hayretle müşahade ettik. Duruşma esnasında öyle bir an oldu ki, "Ben Komünist Partisi'ne girdim, aidat verdim, neşriyat okudum" diyen serbest bırakılıyordu. Diğer taraftan, biricik suçu, hapisaneye düşmüş olan arkadaşına ehemmiyetsiz bir maddî yardımda bulunmak olan maznunların mevkufiyeti devam ettirilmekteydi.

"Emsali, adliye tarihinde görülmeyen bu hayret verici hali, Mahkemenin o sıralarda henüz durum hakkında gerektiği gibi aydınlanmamış olması ile izah etmek isterim. Fakat artık Mahkeme kâfi derecede ay-

dınlanmıştır ve mevzuatı tam bir tarafsızlıkla tatbik eden münsif bir hükümle bütün haksızlıkları biraz olsun telâfi etmek zamanı gelmiştir.

"Bazı maznunlar T.C.K. 141'nci maddesinin Anayasamıza ve B.M.M.'nin kanun kıldığı İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesine aykırı olduğunu ve bu hususun hükümde nazarı itibara alınarak Mahkemenin mezkûr kanunu tatbikten istinkâf etmesini istediler. Şüphesiz ki, bu davada en adil hüküm, Mussolini'nin Faşist İtalyasından alınan ve Türkiye işçi sınıfını kendi öz siyasi teşkilâtından mahrum bırakmayı hedef tutan, Anayasamızda Türk Milleti'ne tanınan demokratik hak ve hürriyetleri nakzeden bu antidemokratik kanunu tatbikten istinkâf kararı olabilir. Fakat, bütün hüsnüniyetine rağmen, Yüksek Heyetin böyle bir hükme varmasının ne kadar müşkül olduğunu müdrikim. Bununla beraber, Mahkeme, pek âlâ ilk tahkikat diye adlandırılan iki yıllık tethişi takbih ettiğini hüküm gerekçesinde ilân ile, mevzuatın ve şartların müsaadesi nisbetinde en bitaraf, en münsif karara varabilir. Bunu, gelip geçen hükümetlerin değil, dün var olan, yarın da var olacak olan Türk Milleti'nin adına adalet tevzii ile mükellef olan bir mahkemeden beklemek hakkımızdır.

"Ancak, bütün dış tesirleri bertaraf eden böyle münsif bir hüküm, üç yıldır süregelen zulmü, kısmen olsun telâfi edecektir. Adalet hissine, medeni cesarete sahip, vatansever Türk subaylarından müteşekkil olduğuna inandığım Muhterem Heyetinizden böyle bir hüküm, bir beraat kararı bekliyorum."

Ama bu kez de Mahkeme, isteğimize uyarak, "Musolini'nin Faşist İtalyasından aktarılan ve Türkiye işçi sınıfını kendi öz siyasi örgütünden yoksun bırakmayı hedef tutan, Anayasamıza aykırı" 141'inci maddeyi uygulamaktan istinkâf kararı almadı. İlk tahkikat denen iki yıllık terörü takbih etmedi ve de beklediğim beraat kararı gelmedi.

Dört
Silah kime karşı?

Aradan çeyrek yüz yıla yakın bir zaman geçtiği halde, bu mesele niçin tam bu sıra kurcalanmıştır?

Günümüzde, kimi geçmişi karanlık kişilerin, anti-komünizmden bir kişisel çıkar, bir geçim aracı olarak yararlandıkları herkesin bildiği bir şeydir. Ama biz bu meselenin böyle gürültülü biçimde ortaya sürülmesini bu yönden açıklamanın, doyurucu bir açıklama olduğu kanısında de-

ğiliz. Tefrika yazarı şimdiyedek bir Darendeliolğu bir Tevetoğlu gibi anti-komünizm simsarlığı yapmış değildir. Giderek 1953'deki T.K.P. davasında avukat olarak bir sanığın savunmasını üzerine almış ve duruşmalarda yadırganacak bir davranışta bulunmamıştır. Bir zamanlar önemli bir görev verilmiştir kendisine ve bugün de önemli çevrelerle ilişkisi bulunduğunu tahmin edebiliriz. "Bir kere papazlık ettin mi, artık ömrünce papazsın" diye bir Batı atasözü vardır.

Bunu bir rastlantı da sayamıyacağımıza göre, tefrikanın tam bu sıra yayınlanmasını biz şu biçimde açıklıyoruz:

Son zamanlarda Türkiye'de çok önemli bir gelişmeye tanık olmaktayız: Toplumumuzdaki güçler arasında önemli yeri olan, zümre olarak maddi, manevi çıkarı, emperyalizme yaslanan komprador-feodal ağa ortaklığı ile bağdaşmayan küçük burjuva bürokrasisi, yani Atatürkçü geleneğe bağlı asker-sivil aydınlar acı tecrübelerden sonra bazı gerçekleri anlamaya başlamışlardır. Küçük burjuva bürokrasisinin geniş çevreleri artık anti-komünizmin, Amerikan emperyalizminin bir ideolojik ihraç malı olduğunu, Amerikanın vesayeti altında tuttuğu geri kalmış ülkelere bu ihraç malını bol bol sürdüğünü görebilmektedirler. Amerikan uyduluğunu hazmedemeyen bu zümre, anti-komünizm silâhı ile hesabı görülmek istenen ilk hedefin, şu anda iktidarı ele almaları söz konusu olmayan komünistlerin değil, gerçek güç bakımından iktidara pek yakın bulunan kendilerinin olduğu bilincine gün geçtikçe varmaktadırlar. İnönü'nün Komünizmle Mücadele derneklerinin provokasyonları karşısında tutumu bu bakımdan değerlendirilmelidir.

Artık Türkiye'de de, komünist olmamanın, komünist dünya görüşünü benimsememenin başka şey, Amerikan ihraç malı anti-komünizm silâhından emperyalizmin ve yerli işbirlikçilerin hesabına yararlanmanın başka şey olduğu anlaşılmaktadır.

Emperyalizm-Komprador-Feodal ağa ortaklığı bu olumlu bilinçlenmenin farkındadır. Şimdiyedek havayı bulandırma ve millici güçleri bölme yolunda pek işine yaramış olan bu silâhın tutukluk yapmıya başladığını telâşla görmektedir. Emperyalizmin bu silâhtan yararlanamadığı gün, Türkiye'de sisler kalkacak, hava berraklaşacak ve aldatmacaların, demagojilerin sökmiyeceği gerçekten demokratik bir ortamda herkesin gerçek kimliği iyice belli olacaktır. Ve böyle sağlam bir ortamda tüm halktan yana güçlerin katılacağı, bağımsız ve demokratik halkçı Türkiyenin gerçek olmasını amaç edinen Devrimci Milli Güçbirliği ra-

hatlıkla kurulabilecektir. Emperyalistlerin ve işbirlikçilerin en korktukları şey de budur.

"Yeni Gazete'deki tefrikayı işte bu açıdan değerlendirmenin gerektiği kanısındayız. Söz sonusu olan, tutukluk yapmaya başlıyan anti-komünizm silâhına eski etkililiğini kazandırma çabasından başka bir şey değildir bizce. Tefrika yazarının bunu bilinçli olarak mı yaptığı, yoksa kimi çevrelere âlet mi olduğu önemli değildir.

Şunu kesinlikle belirterek sözümüzü bitirelim:

Bütün çabalar boşunadır. Türkiyede, ak koyunun kara koyundan, gerçek yurtseverin sahtesinden ayırd edileceği ileri, refahlı bir Türkiyeden yana tüm millicilerin omuz omuza verecekleri, sislerden arınmış, sağlam demokratik ortam mutlaka bir gerçek olacaktır.

Ankara, Mayıs 1967

SON

Dipnotlar:

1. Nihal Atsız ve Ali İhsan (Sabis) hakkındaki paragraf atlanmış. Bak: "Kırklı Yıllar", Cilt 3, sa: 168.
2. Asıl metinde "Cumhurbaşkanı" yerine "Milli Şef" yazılı (Cilt 3, sa: 168.)
3. Asıl metinde "İnkılap" değil "Kemalizm" yazılı (Cilt 3, sa: 169).
4. Asıl metinde "yıkıcı" sözcüğü yok (sa: 169).
5. Asıl metinde "olmaktan çok uzaktır" yerine "değilmidir" yazılı (sa: 169).
6. Asıl metinde "teşkilatıdır ve siyasete karışması" yerine "birliğidir ve siyasi entrikaları" yazılıdır (cilt 3, sa: 169).
7. Asıl metinde "inkılap" yerine "Kemalizm" yazılıdır (Cilt 3, sa: 169).
8. Asıl metinde "en inkılapçı manasıyla" sözcükleri bulunmamaktadır. (sa: 169).
9. Asıl metinde "şeydir" yerine "iştir" yazılı, aynı satırda "Talebe Birliği" yerine "Türk Talebe Birliği" yazılıdır.
10. Asıl metinde "bu önemli vazifeyi üzerine almaktan" yerine; "önemli vazifeleri ele almaktan" yazılıdır (Cilt 3, sa: 169).
11. Asıl metinde "Türk Talebe Birliği'nin kifayetsizliği bu sahaya da inhisar etmiştir. Bu "Meslek Teşkilatı" yerine; "Talebe Birliğinin kifayetsizliği yalnız bu önemli sahada kalmaktadır. Bir meslek birliği" yazılıdır ("Kırklı Yıllar", Cilt 3, sa: 169).
12. Burada "Kırklı Yıllar" Cilt 3, sa: 169, 170, 171, 172 başını kapsayan kısım atlanmış. Son paragraflara geçilmiştir.
13. Asıl metinde "Bu sebepten ötürü Türk Talebe Birliği" yerine; "Gerek bir meslek birliği olarak, gerekse Kemalist dünya görüşünü yayan ve bu görüşe aykırı cereyanları önleyen bir gençlik teşkilatı olarak Talebe Birliği" yazılıdır (Cilt 3, sa: 172). Kaldı ki bundan sonraki son iki paragraf "Savcı Konuştu Söz Sanığındır" broşüründe tamamen yeniden değiştirilerek yazılmıştır, bu nedenle çok sayıda dipnot eklenmek-

tense ("Kırklı Yıllar" Cilt 3, sa: 172)'deki metin okunup karşılaştırma yapmalıdır ve unutmamalıdır ki, 1945 İ.G.B. davasındaki İ.G.D Nizamname Taslağı aslında polisce ele geçirilmiş bir belge olmayıp tutukevinde yazılıp Mihri Belli'nin savunmasına eklenmiş bir belgedir. Belgenin iki metindeki tarihi de değişiktir. Dosyadaki belge Eylül 1944 tarihli iken Broşür'deki belge Haziran 1944 tarihini taşımaktadır.

14. Asıl metinde yer alan "Büyük Atatürk'ün başlattığı" sözcükleri buradan çıkartılmıştır.
15. Buradan iki paragraf çıkartılmıştır. Bak: "Kırklı Yıllar", Cilt 3, sa: 161.
16. Asıl metinde "İstanbul" sözcüğü yoktur.
17. Asıl metinde burada "misallerle" sözcüğü yer almaktadır.
18. Bu paragrafta mahkeme dosyasında olan aslına göre bazı önemsiz değişiklikler vardır, şöyle ki dosyadaki dilekçede 35 hücre vardı denmekte. Broşürde 36 hücre, dilekçede 5 tanesinin küçük penceresi var denmekte, broşürde 6 tane, yükseklik birinde 2.10 m, diğerinde ortalama 2 m denmektedir.
19. Tabutluk'lar konusu üzerinde "Irkçılık ve Turancılık" davası sanıkları da "Komünist Parti" davaları sanıkları da ısrarla durmaktadır. Mihri Belli'nin saptamasına göre 19 ve 20 nolu hücreler "eni 60 cm, derinliği 40 cm, yüksekliği de 180 cm'dir. K.Alöç ise, "İfşa ediyorum" dizisinde 24 Mayıs 1967 "Yeni Gazete": "Bir hücre hakikaten küçüktü, ancak oturulabilirdi. Yüksekliği 2.5 m, derinliği ve genişliği 1 m kadardı. Bir gün inhisar etmek üzere üç dört saat bu odada bırakıldı." ve Osman Sabri Adal Emniyet Umum Müdürü İstanbul'a gitti, böyle bir işkence olmadığı neticesini aldı denmektedir. Oysa Alpaslan Türkeş "1944 Milliyetçilik olayı" kitabında yarım metre karelik hücrelerden 1500 mumluk ampullerden ve prangalardan söz etmektedir. Bu tabutluklar Mihri Belli'nin sözünü ettiği alt kat hücreleridir.
20. Asıl metinde "hamam, kenef böcekleri" denmektedir, broşürde "kenef" sözcüğü kaldırılmıştır.
21. Asıl metinde ("Kırklı Yıllar" Cilt 3, sa: 163) Mihri Belli'nin, Ferit Teksoy'un, Astğm Tayyar Kolu'nun bodrum katındaki tabutluklardaki durumu açıklanmaktadır, broşürde ise bu kısım yoktur, yerine "ve" ile başlayan üç satır eklenmiştir.
22. Asıl metinde aynı sahifede, işkence ve hakaretlerden söz eden 4 satır kaldırılmış yerine "tetkişin, işkencenin her şekline baş vurmaktan çekinmemektedir" denmiştir.
23. Asıl metinde "Birinci şube vazifelilerinden" ibaresi yerine "Polis memurlarından" sözcükleri yer almaktadır.
24. Asıl metinde "Komisyonlarda" yerine "gruplarda" yazılıdır.
25. Asıl metinde "Şube emniyet amiri" sözcükleri yerine "üçüncü kısım amiri" yazılıdır, sonrası şöyledir: "Hamdi Özdemir, aynı kısımdan Komiser Rüştü ..." yazılıdır (sa: 163).
26. Asıl metinde; "İşkence komisyonlarının başarılarından birkaçı: "İlkokul muallimi Hasan Basri Alp işkence altında ölüme sevkedilmiştir" yerine "Tahammülü imkânsız işkenceler altında ilk mektep muallimi Hasan Basri Alp öldürülmüş" denmektedir; yine az sonra "Safa Yurdanur iki defa intihar teşebbüsünde bulunmuştur yerine "tazike dayanamıyarak intihar teşebbüsünde bulunmuş" denmektedir.
27. Asıl metinde "Fakat Türkiye" yerine "Fakat halkçı Türkiye" denmektedir.
28. Asıl metinde "ölsünler diye" sözcüklerinden sonra "değersiz müteredditler tarafından tasavvur edilemez" ibaresi yer almaktadır (sa: 164).
29. Asıl metinde, "İnkılap ve Cumhuriyet Atatürk'ün bize emanetidir. Bu mukaddes emanet ile, halkcılık ile" yerine "Büyük Atatürk'ün inkılabı ve Cumhuriyeti bütün Türk milletine ve bilhassa gençliğe emanet etti. Binaenaleyh bu mukaddes emanet ile, halkcılık ile" yazılıdır ("Kırklı Yıllar", Cilt 3, sa: 164).

30. Savunmada; "Milli Şefe (bir bağlılık telegrafı) denmektedir ("Kırklı Yıllar", Cilt 3, sa: 201).
31. Savunmada; "En inkılapcı bir zaviyeden tefsir ettiğimiz" sözcükleri yoktur (Bak. Cilt 3, sa: 201).
32. Aslında; "İleri fikirli Kemalist gençleri denmektedir" ("Kırklı Yıllar", Cilt 3, sa: 164).
33. Asıl metinde "Suçların" değil, "hataların" denmektedir.
34. Asıl metinde "Vatansever gençlerin inkılapcı fikirlerinden" yerine "Kemalist gençlerin bu fikirlerinden" yazılıdır (Cilt 3, sa: 205).
35. Aslında "Fakat ancak" denmektedir.

29 Ocak 1947
T.B.M.M. Oturumu

Şükrü Sökmensüer

Giresun Milletvekili Ahmed Ulus'un, komünist tahriklerinden dolayı Sıkıyönetim Komutanlığınca yapılan soruşturma hakkındaki sözlü sorusuna İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'un cevabı.

BAŞKAN - Soru önergesini okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Son günlerde kendini daha fazla gösteren komünist tahrikleri üzerinde, İstanbul'da Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yapılan tahkikatın bugünkü durumu ve şimdiye kadar alınmış olan sonuçları hakkında İçişleri Bakanlığı'ndan, sözlü olarak açıklamada bulunulmasını rica ederim.

Giresun Milletvekili

Ahmed Ulus

İÇİŞLERİ BAKANI ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER (Gümüşhane) - Sayın arkadaşlarım, 1946 Aralık ayının 16'ncı günü İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı ve Mahkemesi tarafından iki siyasi partinin ve bunlara bağlı sendikalarla gazetelerin kapanmasına dair alınan kararların tatbikat alanında verdiği neticeler ve bu hususta vesikalara dayanan müşahadeler üzerinde Yüksek Meclisi aydınlatmak faydalı görülmüştür.

Ancak, Sıkıyönetimi bu kararı vermeğe sevkeden ana âmiller üzerinde esaslı kanaat ve hükümlere varabilmek için yurdumuzdaki komünist faaliyetinin kısa bir tarihçesini de en mühim hatlariyle yüksek bilgilerine arzetmek artık kaçınılmaz bir ödev olmuştur.

Tarihçe: Türkiye'de komünizm faaliyeti 1919-1925, 1925 ilâ 1928, 1928 ilâ 1935, 1935 ilâ 1945 ve 1945'ten bugüne kadar olmak üzere beş safhada açıklanabilir.

Birinci safha:

Daha evvel Berlin'de ve komünizmin yer aldığı diğer yabancı memleketlerde çalışan ve yetiştirilen ve Bakû'de Mustafa Suphi'nin daveti ile Birinci kongresini yapan Türk komünistleri bu kongrede

Türk Komünist Fırkasının programını hazırlamışlardır. Büyük Harbte muhtelif sebepler altında hariçte kalan ve komünizme kazanılmış olan vatandaşlar bu kongreden sonra Türkiye'ye girerek faaliyetlerine başlamışlardır.

1919 Doktor Şefik Hüsnü, Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Partisini kurarak sistemli bir faaliyete geçmiştir.

Şefik Hüsnü, Türkiye Komünist Partisi murahhası sıfatiyle Üçüncü Enternasyonale iştirak etmiş ve dönüşünde bu Enternasyonalden aldığı direktifle İş Derneği adiyle sendika teşkilâtının temelini atmıştır.

Türkiye'den birtakım gençleri yabancı illere göndererek onları yetiştirip Türkiye'ye sevketmek komünizm faaliyetinin ele aldığı ilk işlerden biridir. Ayrıca dışardan bir takım ihtilâlci ve teşkilâtçı komünistler de Türkiye'ye gelerek bunlar vasıtasiyle memleketimizdeki muhtelif komünist topluluklarla Beynelmilel İşçiler İttihadı ünvanı altında birleştirilmiştir.

Moskova'da Şefik Hüsnü ve Türk arkadaşları tarafından kurulan (Türkiye Komünist Partisi Harici Bürosu) memleketimizdeki faaliyeti tanzim ve idare eden bir merci olmuştur.

İlk zamanda Aydınlık, Kurtuluş, Orakçekiç, Yoldaş namları altında bir takım dergiler ve broşürler ve beyannameler neşredilerek işçilerimize komünist fikirleri aşılama faaliyeti göze çarpmıştır.

Bu devrede bütün çalışmalar açık cereyan etmiştir.

Takriri Sükûn Kanunu ile bu devre kapanmıştır.*

İkinci safha:

İkinci devirde komünist faaliyeti gizli cereyan etmiştir.

Şefik Hüsnü ve Nâzım Hikmet başta olmak üzere 38 komünist İstanbul'da tevkif edilerek İstiklâl Mahkemesine verilmiş, bunlardan Şefik Hüsnü mahkemece 15 yıl hapse mahkûm edildiğinden Avrupa'ya kaçmıştır.

Bu sırada Türkiye'de komünistleri faaliyet ve programlarını Viyana'da yaptıkları bir toplantıda hazırlamışlardır. Şefik Hüsnü de Ceza Kanununun değişmesiyle cezalarının haflemesi yönünden mahkûmiyetten kurtulmuş ve memlekete dönerek faaliyetini devam ettirmiştir.

Faaliyetin hedefi Türkiye'de bir ihtilâl yaparak proletarya diktatoryasını kurmak ve Sovyet rejimine iltihakı sağlamaktır. Bu maksatla İz-

---

* 1925.

mir, Eskişehir, Adana'da dışardan dönen gençler vasıtasiyle hamleler yapılmış, fakat muvaffak olunamamıştır.

1927'den itibaren Bolşevik adlı bir broşürle işçiler greve ve bu yolda ihtilâle teşvik edilmeğe başlanmıştır.

Ancak, polisin sıkı takibi neticesinde 89 kişinin ele geçirilmesi ve bunlardan bir kısmının mahkûmiyeti ile hedeflerine varamamışlardır.

Üçüncü safha:

1928'de İstanbul'da 45 kişilik bir komünist şebekesi yakalanmış ve 1935 senesine kadar İzmir'de Ankara'da, Trabzon'da, Adana ve Samsun'da muhtelif zamanlarda muhtelif komünist yuvaları tesbit edilmiştir.

Bu devirde şiir ve edebiyat gerekse ilim sahasındaki faaliyet örtülü olmuştur. Nâzım Hikmet'in şiirleri şöhret kazanmış, Marksın, Engels'in ve diğer marksistlerin eserleri tercüme edilerek aydınların mutalâasına sunulmuştur.

Bu devirde bir toplama ve toparlama faaliyeti görülüyor.

Yine bu devirde cereyan eden hâdiseler komünistlik merkezinde esaslı görüş ihtilâflarına yol açmıştır. Türkiye'miz büyük inkılâbını başarmış durumdadır. Milli duygular ve köylünün toprak sevgisi, işçi sınıfının vatana bağlılığı Türkiye'deki komünizm faaliyetini başarısızlığa sevketmiştir. Bu yönden komünist idarecileri taktiklerini değiştirerek gençliği elde etmek çarelerine başvurmuşlardır. Bir taraftan da iç harbi ve ihtilâli gerçekleştirmek için ihtilâli yapacak uyanık kadroyu hazırlamak gerektiğini anlamışlar ve Türkiye'nin sanayileşmesini ve proleter bir sınıfın doğmasını fırsat bilerek bu ihtilâl kadrosunu gerektiği zaman bu sınıfın başına geçirmek kararını almışlardır. İhtilâlde başlıca rolü proleter sınıfı oynayacak fakat asıl darbeyi bu maksatla yetiştirilmiş seçme bir azlık yani ihtilâl kadrosu indirecektir.

Bu hedefe varmak için iki yönden ele alınmıştır:

Biri gizli siyasi taazzuv yani hücre, ikincisi sendikadır.

Hücreler talim ve terbiye merkezleri, sendikalar işçi sınıfının siyasi partiye topluca bağlanmalarını sağlayacak vasıtalar olarak ele alınmıştır.

İhtilâlci kadro için hapishaneler de ele alınmıştır.

Bu çalışmalarda cemiyetteki mukayemet unsurlarını zayıflatmak ve mevcut içtimai nizam tutan bağları gevşetmek ve mümkünse koparmak, diğer taraftan aydınlar sınıfına ve bu sınıfın beşiği olan mekteple-

re komünizm ideolojisini aşılamak işini esas olarak ele almışlardır. Bu kategoriye giren çalışmaların gayesi mevcut milli iman ve kanaatları yıkmak ve yerine komünist iman ve kanatlarını yerleştirmektir. Bu maksatla cemiyette mevcut her müessese ve yapılan her iş sureti haktan görünerek tenkit edilecek ve baltalanacak. Cemiyetin manevî destekleri olan varlıklar yıkılacak, siyaset, askerlik, kültür sahalarındaki büyük şahsiyetlere karşı halkın sevgisi ve saygısı, zabıta, idare ve adalet mekanizmasına güven duyguları yok edilecek, sebebi ne olursa olsun bütün memnuniyetsizlikler körüklenecek ve bütün bunların mevcut nizamı yıkmak hedefinde birleştirilmesi sağlanacaktır.

Şefik Hüsnü'nün Demokrat Millî Birlik cephesi altında komünizm yolundaki mesaisi ve memleketi mütemadiyen fakrüzaruret ve vatandaşları sefalet içinde gösterme yolundaki sözle ve yazı ile yapılan hamleler bu yönden dikkati çeker.

Bir taraftan da memlekette siyaset, kültür ve ekonomi bakımlarından önemli olan mevkilere nüfuz etmek, bilhassa, halkevlerine, mekteplere, ordu ve Devlet daireleriyle fabrikalara ve gençlik teşekküllerine girmek bu devrenin bâriz faaliyetlerindendir.

Şefik Hüsnü'nün ele geçen mektubundan:

İnkılâpçılar (yani komünistler) harbden az evvel kabul etmiş oldukları yeni taktik mucibince gizli teşkilâtlarını yok denilecek dereceye icra etmişlerdir. Buna mukabil tasavvur edilen Halk Partisine ve halkevlerine girmek işi ancak küçük bir mikyasta başlanabilmişti.

Bu devrede dikkatimizi en çok çeken mühim bir nokta da komünistlerin köye nüfuz ederek köyde şehirden ayrılık, münevver tabakaya düşmanlık ve bilhassa Devlete emniyetsizlik hislerini uyandırarak mücadeleci ve mütearız bir sınıf şuuru yaratmağa karar vermeleri ve bu yolda faaliyete geçmiş olmalarıdır.

Dördüncü safha:

Bu devrede 1938 ve 1939'a kadar deniz Harb okulları öğrencileri ile Yavuz Harb Gemisi mürettebatı arasına hulûl teşebbüsleri meydana çıkarılmıştır. Ayrıca 1940 ve 1941 yıllarında İzmir ve Zonguldak'da bilhassa öğrencilerden mürekkep komünist grupları yakalanmakla beraber 1943 yılında Hamidiye Köy Enstitüsü'nde bir tahrikat yuvasının meydana çıkarılması ve 1944'te merkezi İstanbul'da olmak üzere Ankara Yedek Subay Okulu'na nüfuz etmek isteyen teşebbüslerin tesbit edilmesi, aynı yılda Karabük'te meydana çıkarılan sabotaj teşebbüsü

ve Akhisar'da 81 kişilik çoğu öğrenci olan bir grupun yakalanması ve bilhassa İstanbul'da İleri Gençlik komünist teşekkülünün meydana çıkarılması bu devrin bâriz vakalarındandır. Ve komünistlerin faaliyet hedeflerini nerelere tevcih ettiğini göstermektedir.

Bu devirde sinsi ve sistemli komünist neşriyat faaliyetine de şahit oluyoruz. Başta Nâzım Hikmet olmak üzere bir takım şairler ve romancılar sanat kisvesi altında komünist fikir ve inançları yaymağa başlamışlardır ki, bu neşriyat genç ve heyecanlı dimağlarda az çok müessir olmuştur. Bir taraftan da bitaraf ve objektif görünerek Marks'ı Engels'i ve diğer Marksist bilginlerin fikir ve doktrinlerini izah eden neşriyat ta bu devirde genişlemiştir. Hattâ Marksist bilginlerin isimleri ve eserleri zikredilmeksizin formülleri ve mâruf tâbirleri kullanmaksızın gûya memleketimizin sosyal ve ekonomik problemlerini ilmî bir şekilde tahlil ve teşrih eder mahiyette propagandalara da bu devirde rastlamaktayız. Bir taraftan da halkı ayartıcı günlük gazete ve neşriyatının belirdiği ve komünistlerin günlük gazetelere hulûl etmeğe çalıştıkları görülmüştür.

Beşinci safha: (1945-1946)

Bu devirde demokratik gelişmelerden faydalanma faaliyeti canlı bir surette göze çarpmaktadır. Tan Gazetesinin neşriyatı, Şefik Hüsnü'nün Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisinin kuruluşu, Esat Adil'in Türkiye Sosyalist Partisini örtülü olarak kurması, işçilerimizin millî duygularını çürütecek telkinler altında bu iki örtü altında çalışan Komünist Partinin direktifi ile birçok işçi sendikalarının kurulması, komünizm zihniyetini besleyen gazete ve dergilerin basın alanında aşırı yayınlara başlaması, bu devirdeki faaliyetin ana hatları olup Sıkıyönetim Mahkemesi kararıyle örtülü bu komünist partileri ve bunlara bağlı sendikaları, gazete ve dergilerin kapatıldığı yüksek bilgileri dâhilindedir.

Bu devirdeki faaliyetlere göz atınca şu görüşler kendini göstermektedir:

1- Komünistler her zaman ve her yerde, ihtilâllerini başarıp iktidarı ele geçirinceye kadar yine hemen her yerde görülen taktiklerini tâkip ederek demokrasinin en büyük isteklileri görülmüşlerdir. Çünkü ancak demokratik hürriyetlerden faydalanarak serbestçe ve açıkça ihtilâli hazırlıyabilecekler ve hattâ bunu yine bu hürriyetlerin suistimali sayesinde gerçekleştirebileceklerdi. Fakat bir kere de ihtilâl muzaffer olduktan sonra, demokrasinin adı derhal (mütefessih burjuva demokrasisi) ola-

cak ve tarihteki bütün diktatoryaların en sert, en haşin, en amansızı başlıyacaktı.

Türkiye'deki komünistler, hürriyeti boğmak için en tesirli tedbir olarak Türk Milletinin en büyük nimeti olan hürriyeti vasıta olarak kullanmayı esas taktik olarak kabullenmişlerdir. Şu suretle demokrasinin geliştirilmesi yolunda Halk Partisi tarafından atılan her adımdan komünist taktiğine uygun şekilde faydalanmakta tereddüt etmemişlerdir.

Mühim bir vesika

Sıkıyönetim kararına göre; yapılan aramalarda ele geçirilen ve Şefik Hüsnü tarafından Nisan 1945 de yazılarak, umumi bir komünist merkezine gönderilen bir vesikada, 1944 yılında (Komünist İleri Gençlik) teşkilâtının polis tarafından meydana çıkarılmasını takip eden safhada "komünist faaliyetinin zerre kadar sekteye uğramadığı bilâkis bundan dersler çıkarılarak kusurlu ve çürük tarafları ayıklanmış ve daha sarih olarak geniş bir demokratik savaş cephesi kurmak istikâmetinin tutulmuş" olduğu kaydedilerek aynen şöyle denilmektedir:

"Memleketimizde de her türlü sol temayüllü gruplar ve namuslu terakki perver yurtseverleri içine alacak ve hattâ faşizme gönül vermiş veya yabancı faşist hükümetlerin ajanları ile düşüp kalkmış unsurlardan temizlemek şartiyle, Halk Partisine de yer verecek (Faşizme ve vurgunculara karşı Demokrat mücadele cephesi) namı altında bir teşekkül yaratmaya çalışmak kararlaştırılmıştır. Bu teşebbüse girişilirken memlekette yer yer bir takım ileri görüşlü muhalefet gruplarının teşekkül ettiğine hiç değilse fırka "Halk Partisi" arasında ki muhalif mihrakın vucut bulduğuna, bunun teşebbüsün tahakkuku için zeminin olgunlaşmakta olduğunu gösterdiğine alınan karardan işaret edilmiştir."

Bu cephenin komünist partisince, asıl gayeye varmak için sırf bir vasıta olarak nazara alındığını, samimi demokrasi gelişmelerini sadece istismar etmek istediklerini ve bunu bir ilk basamak addettiklerini açıkça göstermesi bakımından aynı rapordan alınan aşağıdaki satırlar da dikkate şayandır.

"Hareketin teşkilâtlı kadrosuna müdellel bir izahname ile bu karar tebliğ edilmiş asıl ana gayelerimize, yani komünizme her zamandan ziyade sadık kalmakla beraber, önümüzdeki zafer ve barış hazırlıkları arefesinde başlıca vazifemiz bu demokrasi cephesinin kurulmasına ve her çareye başvurarak legalleşmesine çalışmak olduğu işaret edilmiştir. Bu talimatla komünist merkez heyeti ilk hamlede cephe hareketinin fa-

aliyetine temel teşkil edecek 15 kadar şıar ve metalibi ihtiva eden bir de liste iliştirilmiştir.

(Bu şıarlardan bir kısmını arzediyorum):

1. Faşizm propagandacı ve tahrikâtcıları zindana,

2. Devlet dairelerinde ve ordu kadrosunda faşistlerden, vurgunculardan ve kötü kullananlardan sıkı bir temizlik,

3. Mahkûm ve sanık, anti-faşist sol mücahitleri serbest rahat ve faaliyete iade,

4. Balkanlarda eski irtica ceryanlarına değil, yeni demokrat hükümetlere yardım ve onlarla kaynaşma,

5. Sovyetler Birliği ile çabucak anlaşacak ve eski dostluk bağlarından daha kuvvetli ve samimî münasebet kuracak, antifaşist demokrat (!) bir hükümet,

6. Bütün işçiler ve terakki sever aydınlar "Halk için Bir Türkiye" sağlıyacak olan (İleri demokratlar cephesine) ki, bu liste doğmak üzere olan hareketin siyasi muhtevası ve temelini karakterize ettiği cihetle onu da ayrıca bu mektupla birlikte gönderiyorum."

Burada bahsedilen müdellel izahname, (Vilâyet komitelerine talimat) serlevhası altında komünist teşkilâtına gönderilmiştir. Yine Şefik Hüsnü'nün evrakları arasında ele geçirilen bu vasikadan alınan şu cümleler Komünist Partisinin memlekette beliren muhalefet ceryanını ne güzel gördüğünü, nasıl ve niçin kendi teşkilâtına bu ceryanı körüklemek ve desteklemek vazifesi verdiğini sarahatle belirtmektedir.

"Anayasa'nın hiçbir yerinde ikinci bir siyasi parti yasağından bahsedilmediği, bilakis demokrasi mekanizmasının işleyebilmesi, hiç olmazsa iki partinin mevcudiyetini zaruri kıldığı halde ikinci bir parti kurmak teşebbüslerinin taassupla ve sistemli bir tarzda önüne geçilmektedir. Bundan da daha ileri gidilmiş, herhangi bir parti gibi siyasi bir teşekkülü olan Komünist Partisini kurmak veya ona girmek ağır bir suç gibi cezaya tâbi tutulmuştur."

"Anayasa'yı hükümsüz kılan bu duruma son verilmedikçe bizim demokrat hür milletler câmiasında yer almamız imkânı olmadığı gibi memleketimizdeki çarpık düzenin, çalıp çırpmanın önüne geçilemiyeceği de besbelli bir hakikattır. Bugün bu şartların altında yaşamaktan sabrı tükenen ve canı boğazına gelen yalnız emekçi kütleleri ve yoksul köylüler değildir. Başta münevver zümrenin tereddi etmemiş çoğunluğu olmak üzere, pek çeşitli çevrelere mensup birçok yurtseverler, hatta

burjuvazinin bazı ileri görüşlü tabakaları bile, bu baskı idaresinden ciğeri iki akça etmez bir yarenler grubu tarafından ağızlarına kilit vurulmuş yaşamaktan son derece bizar bir hâle gelmişlerdir.

Bir zamandan beri bunlarda da bilfiil savaşma idaresi uyanmakta ve memleketin muhtelif bölgelerinde -Tabii daha ziyade büyük şehirlerde- çalıp çırpmaya, vurgunculuğa, siyasi inhisara, vatan severliğin faşizm ve ırkçılığa alet edilmesine karşı, doğru ve temizlik, serbest münakaşa, serbest bir dereceli seçim vesaire lehinde demokrat savaş grupları vücut bulmaktadır.

Bu vakıaya, geçen Haziranda yapılan Parti tebliğinde ilk defa işaret edilmiş, bizim de genel inkilâp (yani komünist) gayelerimizin propagandasına saplanıp kalmamız caiz olmıyacağı, çalışmalarımızı bu istikamete çevirerek bu ileri halkcı grupları ve dağınık kuvvetlerle elele, faşizme karşı bir İleri Demokratlar Birliği hareketi geliştirmeğe uğraşmamız gerektiği üzerinde durulmuştur."

"Bu faaliyete elverişli şartlar, Kırım Konferansından bilhassa Hitler Almanyası kuvvetleri inlerine doğru çekilmeğe, barış ışıkları ufukta parıldamaya başladığından beri daha da olgunlaşmıştır. Gayretlerimizden önümüzdeki aylar içinde elle tutulur sonuçlar sağlıyabileceğimizi müjdeliyen emareleri gözlerimiz gittikçe daha aydın olarak seçebiliyoruz. Yeterki onlara ulaşmak için, bütün savaş gücümüzle, teşkilâtlı bir tarzda ileriye atılmayı becerelim."

"İşletme ve daire hücreleri ve umumiyetle faal bir rol oynıyan mücahitlerimiz, gizli çalışma usullerine baş vurmamızın tek sebebi, altında yaşadığımız baskı ve yıldırma rejiminin yasakları olduğunu ve bunu istemiyerek yaptığımızı hiç bir zaman gözden uzak bulundurmamalıdırlar. Partimizin ileri sürdüğü tekmil görüşlerini, isteklerin ve tekliflerin kaynağı ön safta emekçi halk kütleleri olmak üzere -milletimizin serbest serpilme ve refah içinde yaşamak ihtiyaçlarını tatmin etmek, memleketimizin yüksek menfaatlerini korumak ve onu en ileri medeni memleketler arasında lâyık olduğu mevkie çıkarmak arzusu ve azmidir. Faaliyetimizi saklamak şöyle dursun göğsümüzü gere gere herkesin önünde inkişaf ettirebilmek fırsatlarını ele geçirmek için daimî surette çırpınırız. Mahalli teşkilâtlarımızda çalışanlar daima bunu hatırlamalı gizlilikten çıkma çarelerini araştırmaktan hiçbir zaman vaz geçmemelidirler."

İstanbul'da bulunan Komünist merkezinin memleketimiz içine yay-

dığı bu tamimlerde kullanılmış olan bazı fikir ve kelimelerin aldatıcı tesirini anlamak için mühim bir nokta üzerinde dikkatlerinizi uyanık bulundurmak lâzımdır.

Hiç şüphesiz bu tamimin muhatapları arasında milletini, yurdunu gönülden seven şuura sinmiş bir milliyetçilik anlayışına bağlı kalan saf ve temiz büyük kitleler vardır.

Tamim zehirli maksadını telkin ederken bu asil ruhlu insanları aldatabilmek için, ileri demokrasi, ileri gençlik, demokrat cephe milletimizin rehafı gibikolayca hazmedilecek ve ana maksatlarını gizleyici bir örtü altında saf halkımızı aldatıp kendilerine çekecek bir ifade tektiğini maharetle kullanmaktadır.

Çok önemli bir vasika: (1945'e ait)

"Partinin iç taktiği, Türkiye'nin bir Sovyet Cumhuriyeti olmasına yarıyacak en keskin şartları bütün açıklığı ve çıplaklığı ile mevzuubahis etmekten çekinmez. Çünkü bu istediğimiz birşeydir ve bunu kendi aramızda böylece konuşup bilmeliyiz. Fakat etrafımızdaki henüz iyice olmamış unsurları ve cahil halk yığınlarını ürkütmemek için, onlara daha başka türlü ve sureti haktan görünerek konuşmamız ve politika yapmamız zarureti doğar ki, bu Partinin dış taktiği meselelerinden ibarettir."

Demokrasi hareketi başlamadan önce Komünist Partisince kararlaştırılan ve teşkilâtına tamim edilen bu hareket tarzına uygun olarak, başlider Şefik Hüsnü bizzat ve bilfiil harekete geçmiş ve memlekette bir muhalefet havası yaratmak ve umumi efkârı bulandırıp Hükümet aleyhine teşvik ve teşçi etmek için Ankara'da çıkan (Yurd ve Dünya) ve (Adımlar) gibi komünist dergilerden ve bilhassa İstanbul'daki (Tan) Gazetesinden faydalanmıştır. Bu neşriyatı Komünist Partinin fiilen idare ettiği, yukarıda bahsi geçen rapordan alınan şu satırlar açıkça ispat etmektedir.

"Ankara'da çıkan Marksist iki mecmuaya muntazaman rehberlik ettik. Muvafık gördüğünüz yazıların geçmesine dikkat ettik. Bir taraftan da (Tan) Gazetesinde umumi siyaset ve cihandaki harp safhaları hakkında günü gününe görüşlerimizi aksettiren yazılar çıkmasını temine uğraştık, bazan bunları bizzat kaleme alarak neşrettirdik."

Bu çalışmalar devam ederken, müstakbel muhalefetin temsilcisi olacağına ümidi ve tahmin ettikleri şahsiyetlerin teşçi edilmesini ve bunlarla şimdiden bir münasebet ve rabıta tesisini kendi düşüncelerine

pek uygun bulan Komünist Liderleri derhal Tevfik Rüştü Aras'ı vasıta yaparak bu şahsiyetleri kendi gayeleri uğruna kullanmak yoluna baş vurmuşlardır. Zekeriya Sertel'in evinde yapılan aramada, elde edilen bazı vasikalar sırasiyle arzolunur.

Tevfik Rüştü Aras'ın Zekeriya Sertel'e yazdığı mektuptan:

(Tarihsiz 1945)

"Mecmuaya yazı göndermesi için Adnan Menderes ile konuştum. Gazetemizde zaruret olmadıkça yazı yazmak âdetini edinmediğini bildiğimi hatırlatarak sırf mecmuamız için ikinci nüshaya birşey hazırlayacağını vadetti. Celâl Bayar daha buraya gelmeli. Belki siz orada daha önce görüşeceksiniz.

"Yazı kadrosuna isterseniz Rüştü Şardağ'ı da koyabilirsiniz."

Bu mektupta sözü edilen mecmuanın "Görüşler" Mecmuası olduğu anlaşılmaktadır.

Tevfik Rüştü'nün Sabiha Sertel'e yazdığı mektuptan (30.X.1945 tarihli).

"... Celâl Bayar, orada sizinle konuştuğunu söyledi ve aynı vâdini teyit etti. Fuad Bey de sizinle görüştüğünü anlattı. Adnan Menderes ikinci nüsha için bir yazı hazırlıyacaktır."

Aynı mahiyette teşebbüslere, siyasi hayata atıldıktan sonra Maraşal Çakmak'da hedef olmuştur. Yine Zekeriya Sertel'in evinde bulunan aşağıdaki vasikalar dikkate şayandır.

– Arap harfleriyle mektup müsveddesi. (Câmi Baykurt'la Zekeriya Sertel) tarafından. (2 Eylül 1946) tarihli.

"Muhterem Mareşal;

Bugün Câmi Beyefendi ile birlikte vaziyeti tetkik ederken vardığımız neticeyi zatı devletlerinize arzetmeği faydalı bulduk; Mecliste intihap mazbataları hakkında cereyan eden müzakere ve varılan netice bizde şu kanaati kuvvetlendirmiştir ki, Halk Partisi şimdiye kadar muhaliflere karşı oynadığı oyunlarda muvaffak olmuş ve nihayet Meclisin, Hükümetin ve Cumhurreisinin meşruiyeti bakımından bir emrivaki vücuda getirmişlerdir. Bu işte bizi en ziyade üzen nokta, Halk ve Demokrat Partinin zatı devletlerinin de halk nezdindeki büyük teveccüh ve itimadını sarsmak için adeta elbirliği ile hiçbir gayreti esirgememekte olmalarıdır.

"Halbuki halk seçim münasebetiyle bütün tazyiklere rağmen ıstırabını ve iradesini ilk defa olarak ifade etmek fırsatını bulmuş ve intiha-

batta yapılan suistimallere karşı da isyanını tâ Çankaya eteklerine kadar sirayet eden nümayişlerle izhar etmiştir. Halkın bu umumi tezahürü, Meclisin, Hükümetin ve Cumhurreisinin meşruiyetini tanımamakta olduğunun beliğ ifadesidir. Halkın bu temiz, bu mukaddes heyecanını Demokrat Parti temsil kabiliyetini gösterememiş, Halk Partisinin oyunlarına boyun eğerek millete hiyanet etmiştir. Millet bu heyecanına tercüman olmak hususundaki son ümidini zatı devletlerinize bağlamış bulunmaktadır. Mecliste kalıp mücadeleye Millet Kürsüsünden devam etmenin de imkânı kalmadığı son celselerdeki tecrübelerle sâbit olmuştur kanaatindeyiz. Milletin bu nezih ve mukaddes heyecanını kanalize ederek onun haklarının çiğnenmemesini temin için bizce radikal bir harekete ihtiyaç vardır.

"Bu ihtiyaç şu iki noktaya dayanmaktadır:

1. Halkı ümitsizliğe ve yeise düşürmemek, Türk tarihinde ilk defa görülen bu millî tezahürü akamete uğratmamak lüzumu, halk kendisine düşen millî vazifesini yapmış, iradesini izhar etmiş, sözünü söylemiştir. Şimdi haklarını müdafaa edecek, kendisine yol gösterecek bir lider olarak gözlerini zati devletlerine çevirmiş bulunmaktadır. Mecliste kalmak, Meclisin ve Hükümetin meşruiyetini tanımak demek olacağı için halk yeise düşebilir ve kendi başına dâvasını halle teşebbüs edebilir. Bu da memlekette anarşiyi doğurabilir.

2. Memleketin bugünkü buhranlı vaziyetinde haricî emniyet meselesi ön safta gelen millî bir dâvadır. Halka dayanmıyan, halkın iradesiyle iktidar mevkiine gelerek onu temsil salâhiyetini haiz olmıyan gayrimeşru bir Hükümet ise memleketin harici emniyetini temine muktedir olamaz. Nitekim Cumhurreisinin yeni seçimi münasebetiyle ecnebi Devletlerden hiç biri, hattâ dost tanıdıklarımız dahi, kendisini tebrik etmek teamülüne riayet etmemişler ve bu suretle de bu seçimin meşruiyetini tanımadıklarını göstermişlerdir. Böyle bir idarenin Türkiye'nin haricî emniyeti bakımından hattâ zararlı olduğuna şüphe yoktur.

Binaenaleyh, zati devletlerinin Meclis kürsüsünden kısa, veciz ve fakat katî bir nutukla Meclisin, Hükümetin ve Cumhurreisinin gayrimeşru olarak kurulduğunu, böyle bir Mecliste bulunmakla onun mesuliyetlerine iştirak edemiyeceğinizi bildirerek çekilmenizi, gemisi batmak üzere bulunan bir âmiral gibi bayrağınızı alarak dışarda halkla beraber onun hakkını ve dâvasını müdafaa etmenizi en tabii ve zaruri bir hareket olarak görüyoruz. Bütün milletin böyle bir hareket karşısında

arkanızdan geleceğine emin bulunuyoruz.

Şahsınıza karşı olan sonsuz bağdan ve memleketin selâmet ve kurtuluş ihtiyacından dolayı sizi mazur göreceğinizi umarız.

Dr. Tevfik Rüştü Aras imzalı mektup:

9.IX.1946

"Aziz dostlarım Cami ve Sertel Beyefendilere.

Mektubunuzu Mareşale kendim götürdüm. (Bu mektup bundan evvel okuduğum mektuptur) görüşlerinizi ayrıca ben de izah ve teyit ettim. Müşarünileyh, bu suretle hareketinizden çok memnun oldu ve yazacağım cevapta sönmez muhabbetlerini tekit etmekliğimi rica etti.

(Soldan bir ses) – Kanının son damlasına kadar.

Sizin de mâkul göreceğinizi kuvvetle ümit ettiğim netice ve kararı Özdemir oğlumuz tafsilâtiyle size arzedecektir. Bu münasebetle de derin hürmetlerimi sunarım."

Bu mektup Büyük Millet Meclisinin meşru olmadığını millete göstermek için Demokrat Parti Meclis Grupunun Meclisi terketmek hareketine teşvikte muvaffak olamıyan solcuların Demokrat Partiden ümitlerini keserek Meclisin kanuni ve meşru durumunu baltalamak için Mareşal Çakmak'ı alet olarak kullanma yolunda ayartıcı teşebbüslere nasıl devam ettiklerini pek açık surette göstermektedir. Bu suretle mareşal Çakmak'ın hizmet yıllarında kazandığı hürmet sermayesini Devleti yıkmak için bir tahrik unsuru olarak kullanmak teşebbüsü âzami kuvvetini bulmuş demektir. Demokrat Partiyi idare edenlerin komünistlerin bu aldatıcı taktiklerine alet olmamak için gösterdikleri uyanıklığı memnunlukla karşılıyoruz. (Alkışlar).

Sayın arkadaşlarım;

Bu teşebbüsün karanlık membaını ibret gözlerinizin önüne sermek için bu mektupların yazıldığı tarihten bir ay kadar önce bizzat Şefik Hüsnü tarafından kaleme alınmış ve evrakı meyanında ele geçmiş olan bir vesikanın şu kısımlarını okumak kâfidir. Bu vesika 29 Temmuz 1946 tarihli olup (seçimlerden sonra sınıf mücadelesinin gösterdiği manzara) başlığını taşımaktadır.

CELÂL BAYAR (İstanbul) – Birçok serserilerin mektuplarını getirmiş okuyorlar.*

---

* Celâl Bayar'ın kendi katıldığı bir hareketin ve Atatürk'ün eski Dış İşleri, İç İşleri Bakanlarının ve Mareşali kapsayan belgeler hakkındaki bu tepkisi korkunçtur.

İÇİŞLERİ BAKANI ŞÜKRÜ SÖKMENSÜER (Devamla) - Görüldü ki, Demokratlarla Halkçıları ayıran birçok teferrüatın üstünde Türkiye'nin selâmeti İngiltereye mi, yoksa Sovyetler Birliğine mi? dayanmakta olduğu meselesi vardır, ve Demokrat muhalefete mensup olanlar ve en başta Mareşal Halkçıların memleketi toptan İngiltere'ye satmalarına ve tâbi bir Devlet haline düşürmelerine karşılık süratle Sovyetlerle anlaşmak sayesinde ancak memleketi kurtarmak ve milli istiklâli sağlamlaştırmak mümkün olacağına ve bunun için de insiyaki bir tarzda bu kanaati besliyen inkilâpçı, çalışkan halk yığınlarıyla el birliği yapmak lâzım geldiğine inandıklarını açığa vurmaktan çekinmediler. Öyle anlaşılıyor ki, Demokrat muhalefet iktidara geldiği takdirde Halk Partisinin yaptığı gibi emekçi kitlelerin inkilâpçı mümessilleri olan bizlere, yabancı, düşman muamelesi yapmıyacak, bilâkis haricî siyasetlerinde tarafımızdan desteklenmeğe kıymet vereceklerdir.

Biraz aşağıda şu satırları okuyoruz: "...Kati halk mücadelesine şahit olacağımızı ümit ettiren emareler ve havadisler ortalıkta dolaşmaktadır. Kısmen bu rivayetlere dayanarak, kısmen memlekette mevcut içtimai kuvvetler muvazenesini ve dış alemde barışın kurulması projesi gözönünde bulundurularak şu ihtimallerden birinin memlekette gelişeceği tahmin olunabilir.

Bu yazıda ileri sürülen ihtimallerden birincisi şöyle ifade edilmiştir: Demokrat muhalefet ve Mareşal, Mecliste seçimlerin meşruiyetini tanımadıklarını ve millî iradenin kendini gösteremediğini ilân ve toptan istifa ederek mücadeleyi halk arasına intikal ettirirler."

Şefik Hüsnü'nün aynı yazısında bu ihtimaller üzerine şu müdalâasını okuyoruz:

Bu ihtimallerden en mühim olanı birincisidir. Bu şekilde mücadele halk arasına ve köylere intikal ettirildiği takdirde bizim bütün gücümüzle ona katılmamız, Mareşali ve Demokrat Partiyi desteklememiz, bütün teşkilâtımızı ve faaliyetimizi bu mücadelenin icaplarına göre ayarlamamız icabeder. Dikkat edeceğimiz nokta, Demokrat Partinin idarecileri olmağa namzet olanlarını mümkün olduğu kadar Sosyalist demokrasiye doğru çekmeğe gayret etmek ve bu içtimai bünye değişikliklerinin gerçekleştirilmesine bizzat iştirak edebilen unsuru saklamağa uğraşmaktır. Bu vâdide bir çok başarlar elde edebileceğimizden katiyen şüphe edilemez. Bunun için teşebbüsü biran bile elden bırakmamamız, diğer Partilerin idarecileriyle teması kaybetmemeğe dikkat etmemiz ki-

fayet eder.

Meşru Devlet aleyhine kızıl faaliyetin mevhum halk tabakalarını kanlı bir ihtilâle yöneltmek için tuttuğu yolu aydınlatan bu satırlarda ne kadar iyi maksatlar beslerse beslesin meşru muhalefet uzuvlarını bu batağın içine sokmak için sarfedilen gayret ibretle görülüyor.

Komünist Partisi, Demokratik hürriyetlerden faydalanarak, ihtilâle müsait bir zemin hazırlamak için cemiyetteki bütün mukavemet unsurlarını zayıf ve takatsız düşürmek, içtimai nizamı tutan bağları koparmak taktiğini de harfiyyen tatbik etmekte gecikmemiştir. Tan ve diğer komünist fikirli gazeteler, sistemli bir şekilde ve her yönden cemiyetin bütün müesseselerine, manevi desteklerine açıkça hücum etmişler, memnuniyetsizlikleri körüklemek, sosyal ve ekonomik nizamı bozup ve çığırından çıkmış göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır.

Komünist Şefik Hüsnü'nün kurduğu "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" aynı şahsın 1919'da kurduğu ve o zamandan beri faaliyetini asla durduramamış olan Türkiye Komünist Partisinin, hattâ o zamanki, isminde bile esaslı bir değişiklik yapmaksızın resmiyet ve aleniyet sahasına çıkmasından başka birşey olmadığı görülüyor. Gerçekten T.S.E.K.P. merkez ve şubelerinde ve şimdi kurdukları sendikalarda vazife alan kırk dokuz kişiden 34'ü maruf ve sabıkalı komünist lider ve ajanlarıdır. Sadece bu vakıa bu Partinin 1919'dan beri muhtelif şekil, isim ve hüviyetler alarak temadi etmekte olduğunu göstermektedir.

Şefik Hüsnü'nün evrakı arasında bulunan (Bir Demokrat millî birlik cephesi kurmak lâzım) serlevhalı, 31 Temmuz 1945 tarihli vesikadan:

"Demokrat burjuva grupları ve aydınlarla yanyana şehir ve köylerin muhtelif çalışan halk sınıflarını temsil etmek üzere teşekkül edecek, antifaşist, inkılapçı, işçi ve köylü partileri ve meslek birliklerine bu hareket içinde çok önemli bir faaliyet payı düşecektir. Onların atılganlığı ve baskısı sayesinde Demokrat cephe hareketi memleketimizi muhtelif sahalarda aynı hudutsuz tarakki yolunda süratle geliştirecektir. Onların rehberliği altında "hür vatandaşlardan mürekkep halk için bir Türkiye" şıarı etrafında milletimizin ezici çoğunluğunu bir araya toplıyarak onu az zamanda gerilikten kurtarmak, teknik ve kültürde en ileri milletlerle bir hizaya getirmek müyesser olacaktır.

İleri Demokratlar cephesinde T.K.P. (Türkiye Komünist Partisi):

İleri Demokratlar cephesinde Türkiye Komünist Partisi'nin oynayacağı rol en mühimlerinden biri olacaktır. Zira Partimiz, milletin en şu-

urlu, en derlitoplu, en inkılapçı sınıfı olan şehir ve köy emekçilerinin öz savaşı teşkilâtı olmakla kalınıyor; aynı zamanda o, her türlü tethişlere göğüs gererek aralıksız faaliyet ve mücadelelerine devam edebilmiş, memleketin içtimai ve siyasi hayatının akışı içinde onunla kaynaşmış ve perçinlenmiş bulunuyor. Halk kitlelerini tam bir dağınıklık, söz ve yazı hürriyetsizliği yüzsüzce soyguna ve resmî haksızlık ve adaletsizliklere karşı koruma imkânsızlığı içinde tutan Burjuva Cumhuriyetinin bunaltıcı ve uyuşturucu istibdadı onu en çetin savaşlara atılmaktan alıkoymamıştır. T.K.P. memleketin mukadderatıyla ilgili bellibaşlı hadiseler, kararlar, andlaşmalar vesaire hakkında günügününe vaziyet almış ve her zaman çarpık hareketlere dair tenkitlerini ve genel görüşlerini halk yığınlarına ulaştırmanın yolunu bulmuştur.

"Partimizin geçmişteki bu sebatlı gayretleri, siyasi savaşlar meyanında birçok tecrübeler biriktirmesine yaramış, Faşizme karşı Demokrasinin zaferini sağlamak için iki Cihan Harbi arasında, bütün Avrupa ölçüsünde durmadan sürmüş olan şiddetli çarpışmalara karışmak fırsatını kendisince vermiş olduğundan bugün o her hususta üzerine düşen ağır vazifeleri muvaffakiyetle görmeğe hazır, memleketin en olgun antifaşist Demokrat Teşkilâtı sayılmak gerektir.

"Buna rağmen T.K.P müsavi haklı, kanuni bir siyasi teşekkül sıfatiyle Demokrasi serbestliklerinden faydalanarak halk yığınları arasında açık çalışmak imkânını ele geçirinceye ve bunun neticesi nüfuz ve itibarı herkesin gözü önünde belli oluncıya kadar Millî Birlik Cephesi de toplanarak diğer Demokrat Partiler ve cemiyetlerle elele memleketimizde Demokrasinin kök salması, faşizm ve ırkçılık artıklarının tamamiyle ezilmesi ve temizlenmesi uğrunda kardeşçe, sistemli bir faaliyete girişmekte ve iktisadiyatımızın, bizzat ilgili işçilerin sıkı kontrolü altında ileri bir Devletçilik temeli üzerinde, muvazeneli bir tarzda gelişmesine yardım etmekten başka bir iddia da değildir.

"Milli Birlik Cephesi tarafından tahakkuk ettirilecek bu ileri halkçılık merhalesinden geçmeksizin, İkinci Cihan Harbinin doğurduğu hüküm milletler dünyasında daha derin içtimai devrimlere erişilemiyeceğini hâdisatın akışı meydana çıkarmıştır. Bundan dolayı, İleri Demokratlar Cephesi hareketine biranevvel, bütün memleketi ve bütün iktisadi Cemiyet ve kültür sahalarını içine alan muazzam bir halk yığınları kaynaşması önemini kazandırmak gayesiyle elimizden gelen her şeyi yapmayı çalışma pilânımızın ön safına koymak lüzumunu duyduk.

"Arkadaşlarımız, vücut bulduğu yerlerde bu cereyan ve teşekküllere katılmakla, icabında onları yaratmak teşebbüsünü ele almakla ve âzami derecede atılgan birer siyasi varlık olmalarına elverişli her faaliyet ve mücadele fırsatını yakalamalarına önayak olmakla ödevlidirler."

Keza Şefik Hüsnü'nün el yazısıyla yazılmış diğer bir vesikadan:

"Türkiye Komünist Partisi Türkiye'nin hususi şartları içinde emperyalizm millî burjuvazi ve derebeyleri aleyhine Sosyalist Sovyetler Birliği cihan proletarya inkılâbı ve komünizm lehine mücadele ve mevcut burjuvazi hâkimiyetini devirerek yerine Sovyet rejimini kurmak gayesini takibeder.

Bundan başka:

T.S.E.K.P'nin resmi tüzüğündeki örtülü tâbirlere rağmen, hakikatte tam bir Komünist Partisi olduğu ve âzaları arasında konferanslar ve kurslar tertibederek gizli komünist propaganda ve tahrikât faaliyetinde bulunduğu, esasen bu partinin teşekkülünden evvel gizli olarak faaliyette bulunan ve Şefik Hüsnü'nün teşvikiyle ötedenberi Türk çocuklarını Üçüncü Enternasyonal tarafından kurulan ve birer komünist tahrikçisi yetiştiren Şark Üniversitesine gizlice götüren münferit komünistlerden Ahmet Fırıncı, Celâl Zühtü Benneci ve Nail Vahdeti tarafından kurulan ve bilâhara Norlur Gazetesi sahibi hukuk mezunu Aram Pehlivanyan ve En büyük Tehlike broşürünü çıkaran Faris Erkman ile hücreleri teşkil edilen İleri Demokratlar Cephesinin üzerine teessüs ettiği ve eski gizli faaliyetini teşekkül eden bu parti içinde devam ettirdikleri Aram Pehlivanyan, Faris Erkman, Nail Vahdeti'nin mazbut ifadeleriyle de tevsik ve tesbit edilmiştir.

Komünistlikten sabıkalı, Esat Âdil'in* kurduğu (Sosyalist Partisi)'ne gelince; Esat Âdil'in Samsun'da mâruf komünistlerden Hürriyet'e yazdığı 7. VIII. 1946 tarihli bir mektupta "Biz en ileri formülleri tatbika imkân verici hayat şartlarını ve zemini hazırlamayı tercih ediyoruz" denilmekte ve bu suretle bir intikal devresi tanınmakla beraber bunun ileri formüller tâbiriyle ifade edilen komünistliği hazırlamağa mâtuf olduğu itiraf edilmektedir.

Bundan başka kurucusu bir sınıfın diğerlerine tahakkümünü sağlamağı istihdaf eden faaliyetinden dolayı mahkûm olmuş bir komünist olan bu partinin icra komitesinde ve kurumları arasında evvelce Şefik

---

* Eski İmralı Hapishanesi Müdürü Esat Adil'in sabıkası yoktu.

Hüsnü'yle beraber aynı gaye uğrunda çalışmış ve beraber tahtı muhakemeye alınmış ve komünistlikten 4-5 seneye mahkûm Hüsamettin, yine mahkûm Sarımustafa gibi ötedenberi gizli teşkilâtta çok faal edilen vesikalar arasında bulunan ve Şefik Hüsnü Partisiyle her hususta işbirliği taahhüdünü tazammun eden her iki parti mümessillerinin imzasını muhtevi protokol ve partinin de legal kisve altında saklanan hakiki çehresini aydınlatmaktadır.

Esasen elde mevcut olan bir vesikadan alınan şu satırlar memleketimizde komünistlerin vaziyetini kâfi derecede aydınlatmaktadır.

"...Türkiye'de bir tek Komünist Partisi vardır ve bunun bütün Türkiye'ye yayılmış irtibatlı, irtibatsız âzaları vardır. Öbür tarafı lâftır."

Biraz aşağıda:

"Bizde sağ komünistler, sol komünistler, sosyalistler diye bir dâva da yoktur. Yalnız Kızılordu'nun Alman hudutlarına indirdiği darbeleri hayranlıkla seyreden ve onun büyük zaferleri yanısıra mütevazice yürümek isteyen komünistler ve Komünist Partisi vardır."

Yine demokratik hürriyetlerden faydalanma taktiğine uygun olarak işçi kütleleri komünist Partisinin elinde bir âlet olmak üzere teşkilâtlandırılmıştır. Kısa bir zamanda memleketimizin muhtelif şehirlerde yerden biter gibi sendikalar üremiş ve türemiştir. (28) sendika Kanuni ve gayrisiyasi cemiyetler maskesi altında kurulan bu sendikaların kurucu ve yönetim uzuvlarını hemen hepsinin sicilli ve fanatik komünistlerden mürekkep oluşu vakıasının yanında, bunların gerçek mahiyetini, Komünist Partisi Genel Kurulunca tanzim edilip vilâyet komitelerine gönderilen ve bir nüshası ele geçen talimatın şu satırları kâfi bir sarahatle anlatmaktadır:

"İşletme ve dairelerde, hücrelerimizin ele alacakları en mühim ve en acele işlerden biri sendika kurmak işidir. Hükümetin başında kim olursa olsun yakın bir gelecekte işçilerin müstakil meslek birliklerinde teşkilâtlanmalarını çar ve naçar kabul etmek zorunda kalacaktır. Bundan ötürü hücrelerimiz şimdiden şiddetli tahrikâtla memlekette önüne durulmaz bir sendika hareketi uyandırmağa girişmelidirler. Bu tahrikât umumi ve müphem mahiyette olmayıp nihayet konkret ve açık şekiller almalı, hemen fiili teşebbüse geçmek ihtiyacını canlandırmalıdır.

Bir sendika teşkiline önayak olmak, kanun ve nizamlara aykırı bir hareket bir suç teşkil etmediğini emekçilerin kafalarına yerleştirmek gerektir. İşletmelerde mümkün olduğu kadar geniş sendika grupları teş-

kil ederek bunların meslek, yardım Cemiyetleri işçi dernekleri veya sendika adları altında resmen tescil edilmeleri için lâzımgelen makama müracaat etmeleri sağlanmalıdır. Bu müracaatlar bazan red cevabı ile veya yıldırma teşebbüsleri ile karşılaşsalar bile tekrar tekrar muhtelif şekilde yeniden başvurmaktan ve sendika hareketini şu veya bu görünüşte yaşatmak ve genişletmek için uğraşmaktan yorulmamalıdır. Vilâyet komiteleri, mıntakalara ve hücrelere sendika nizamnameleri örnekleri vermek suretiyle yardımda bulunacaklar, müşkülleri çözmek için takviyeciler göndereceklerdir.

"...Hücre âzalarının başlıca vazifelerinden biri de meydana getirdikleri Demokrat Cephe Grupu, Sendika Grupu ve saire gibi geniş ve kısmen veya tamamen legal faaliyet gruplarının devamlı çalışmalarını ve faal bir rol oynamalarını sağlamak ve onların çoğalmalarına muntazam surette iştirak etmektir."

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Umumi Kâtibi (Mâruf komünistlerden) Ferit Kalmuk imzasiyle ve Sosyalist, Emekçi ve Köylü Partisi Başkanlığına hitabiyle yazılmış ve 12 sayıyı taşıyan bir yazı bu Sendikalar Birliğinin, Partinin bir organı olarak komünist gaye ve umdelerini neşir ve tamim ettiğini açıkça göstermektedir.

4- Komünistler, memleketi içinden yıkmak gayesini istihdaf eden faaliyetleriyle muvazi olarak, harici siyaset alanında da ona zayıf düşürmek ve yalnız bırakmak çarelerini aramışlardır.

Önemle gözden geçirilmeğe değer vesikalar:

Şefik Hüsnü'nün evrakı arasında çıkan "Muhalefet Birliği" başlıklı ve (15.IX.1945) tarihli yazıda aşağıdaki satırlar vardır:

"...Halk Partisi ancak hariçten biraz yardım koparmak ümidiyle Galip Demokrasiye yaranmak için memlekette muhalefet üzerine çöken tazyiki hafifletmiştir. Mesele ne Ardahan, ne Kars ne de Boğazlar meselesidir; sadece Halk Partisi'nin dört elle Hükümet başında kalmak isteği meselesidir."

Gene Şefik Hüsnü'nün evrakı arasında bulunan ve Amerikan Gazetecilerine yazıldığı anlaşılan 21 Şubat 1945 tarihli bir mektuptan:

"Yaşadığımız Türkiye'deki otoriter rejim iktidar inhisarını büyük bir kıskançlıkla elinde tutmakta ve faşistlikten mülhem olan metot ve icraatını demokrasi ile perdelemeğe çalışmakta... Resmî veya yarı resmî şahsiyetler tarafından desteklenen bu riyakâr idare o derecede maharetle idare edilmektedir ki, yabancıların aldatıcı dekorun maskelediği

hakikati görmelerine imkân bırakmamaktadır,

"...Görüşeceğiniz gazeteci, profesör, milletvekili ve büyük Devlet memuru gibi kimseler, Anayasa Kanunumuzun en demokratik kanun olduğunu, Büyük Millet Meclisinin Umumî âra ile seçildiğini, matbuat ve Adalet müessesesinin serbest ve müstakil bulunduğunu, bu yalanları pervasızca size söyliyeceklerdir.

Hakikatte ise, bu sathın arkasında bütün bir gençlik, tasavvur edilemiyecek bir idaresizliğin zebunu, merhametsiz tazyikler altında yaşayan bir millet vardır. Bu millet hapis ve işkence tehdidi altında her milletin nail olduğu haklardan uzak tutulmuştur."

Aynı mektuptan diğer bir parça:

"...Bu suretle Sovyet Rusya'ya karşı Türkiye'yi feci bir maceraya sürüklemek istiyen demokrasi düşmanı ve Alman taraftarı Türk ırkçıları ile sistemli mücadeleye giriştik" denilmektedir.

Şefik Hüsnü diğer mektuplarında:

"...Bir Demokrat Millî Birlik Cephesi kurmak ve Türkiye Komünist Partisine bağlı bir "İleri Demokrat Cephesi" vücuda getirmek lüzumunu müdafaa etmekte ve bu maksatla tanzim ettiği bir programın 25'nci maddesinde açık olarak şu isteği belirtmektedir:

"Bu kadar katî bir rol oynamakta olan bu komşu Devlete içten dost ve onun yüzde yüz itimat edeceği şahsiyetlerden mürekkep bir Hükümeti başımıza getirmekle ancak kabildir.

Dikkate şayandır ki, sıkıyönetimin kararından önce memleketin iki yerinde komünistlerin aşırı faaliyetleri adalet cihazının dahi harekete geçmesini intaç eylemiştir.

1. Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin Gazianteb şubesi kurucuları; "İçtimai sınıfları birbiri aleyhine tahrik ve içtimai nizamı bozmağa teşvik edici" mahiyette faaliyetlerinden dolayı 19.X.1946 tarihinde mahallî savcılıkca mahkemeye verilmiş ve tevkif edilmişlerdir.

2. Eskişehir'de "Serbest Sanayi İşçileri Sendikası" kurucuları, kanunen memnu olan komünist propagandası yaydıklarından dolayı mahkemeye verilmişler ve neticede 11.XII.1946 tarihinde ikişer yıl hapse mahkûm olmuşlardır.

Görülüyor ki sosyalist ünvanı altında kurulan, hakikatte Komünist Partilerin ve bunlara bağlı sendikaların kanun dışı faaliyetleri sıkıyönetimden evvel adalet cihazımızca dahi sezilerek gereken kanuni kovuşturma yapılmıştır.

Yurdun muhtelif köşelerinde beliren bu müfrit solcu ve kanuna aykırı hareketlerin örtülü şekiller altında çalışan Türkiye Komünist Partisinin İstanbul'daki merkezinden idare edildiğinin vesikalarla sabit oluşu ve olayların dikkati çekici şekilde sıklaşması, zaruri olarak sıkıyönetim komutanlığını malûm kararı almağa götürmüştür.

Sıkıyönetim, 16.XII.1946 tarihli kararı, bu Parti ve sendikaların Cemiyetler Kanununun birinci maddesinde yazılı (amaçları kanuna aykırı) ve aynı kanunun 9'ncu maddesinin (D) bendinde yazılı "gayelerini saklıyan dernekler" mahiyetinde oluşlarına dayanmaktadır.

Ele geçen vesikalar Şefik Hüsnü ve Esat Adil'in örtülü olarak kurdukları Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi'nin kanunların yasak ettiği faaliyetlerde bulunduklarını tesbit etmektedir.

Sayın arkadaşlarım:

Sıkıyönetimin isabetli bir seziş mahsulü olduğu bu açıklama ile sabit olan kararından sonra büyük milletimizin ve onun Büyük Meclisi'nin derin bir hassaslıkla kovuşturduğu bir konunun bugünkü durumunu eldeki bir kısım vesikalara dayanarak açıkladım. Bu konu ile ilgili suçlular kaza mercilerinin elindedir.

Son söz adaletindir.*

BAŞKAN - Önerge sahibi Ahmed Ulus buyurun.

AHMED ULUS (Giresun) - Efendim; İçişleri Bakanının izahatlarını dikkatle dinledim. Recep Peker Hükümetinin bu iş üzerinde hassasiyetle durmasından haz duydum. Yalnız bu vesaikin matbuatta aynen neşredilmesini rica edeceğim, başka diyecek bir şeyim yoktur.

(Çok güzel sesleri).

* Sıkı Yönetim Mahkemesi, Kararında İç İşleri Bakanı'nın Esat Adil hakkındaki fikirlerine uyulmamış, sade sabıkası olan komünistler mahkûm edilmişlerdir. (Bakınız: "Kırklı Yıllar, Cilt 4" 1947 TKP Davası.)

ULUS, 30 Ocak 1947

İçişleri Bakanı, komünistler hakkındaki soruşturmanın sonsafhasını anlattı

Gizli komünist tahrikleri açıklandı

Demokratik hürriyetlerden faydalanarak halk tabakalarını kanlı bir ihtilâle sürüklemek üzere girişilen gizli ve kanunsuz tertipler ortaya kondu.

Ele geçen vesikalar

Demokrat partiden ümidi kesen solcuların gayelerine ulaşmak için Mareşal'i alet olarak kullanmak istedikleri meydana çıktı

Komünist Partisinin demokratik gelişmeyi sömürmek için her vasıtaya başvurduğu, meşru muhalefeti de bu batağın içine sokmaya çalıştığı anlaşılıyor*

Dünkü Meclis toplantısından intibalar

Mareşalin ve Demokrat Liderlerinin isimleri etrafında çevrilmek istenen kombinezonlar derin bir hayret uyandırdı

Dün Büyük Millet Meclisi heyecanlı günlerinden birini yaşadı. Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından komünistler hakkında yapılmakta olan takibatın son safhası üzerine İçişleri Bakanının izahat vereceği biliniyordu.

Dinleyici balkonları fevkalade günlerin kalabalığı ile hıncahınç. Memurlar locasını da, idare kongresine katılmak için Ankara'ya gelmiş olan umumî müfettişlerle valiler ve diğer ileri gelen devlet memurları doldurmuştu.

Milletvekilleri de daha saat üçe gelmeden önce salonda yerlerini almışlardı. Önemli meselelerin görüşüleceği oturumlarda mutad olduğu veçhile bir sırada üçer kişi oturmak suretiyle ancak salona sığabilmişlerdi.

Herkeste bir gizli heyecan, bir kıpırdanma vardı. Demokratlar, oturum açıldığı esnada yerlerini aldılar. Mareşal Çakmak her zamanki yerinde oturmakta idi.

Başkan General Kâzım Karabekir oturumu açtı. Bir kanun tasarısının

---

* TÜSTAV "Kırklı Yıllar Cilt IV (1947 TKP Davası) kitabında TEKSP ve TSP'nin 1946 Millet Meclisi seçimlerindeki tutumları açıklanmıştı. Seçimde bu ayıralara karşın Mehmet Ali Aybar Celâl Bayar'la birlikte Bursa'dan seçime katıldı (Bak: Sosyalist 13.7.1967 -R.N.İleri), 1946 seçimlerinde kapalı olarak yapılan sayımda Mazbatalar'ın tahrif edilmesi üzerine büyük bir tepki ve bölünmeler oldu. Sökmensüer'in konuşması bunların bir kısmını yansıtmaktadır.

İçişleri komisyonuna havalesi meselesi halledildikten sonra, asıl günün önemli davasına geçildi. Giresun Milletvekili Ahmet Ulus'un Sıkıyönetim tedbirleri hakkındaki soru önergesi Başkanlık Divanı kâtibi Muhsin Adil Binal tarafından okundu.

Başkan İçişleri Bakanını kürsüye davet etti. Şükrü Sökmensüer, ağır adımlarla kürsüye doğru ilerledi, İçişleri Bakanının, uzun boyu sert çizgilerle sağlam bir karakter ifade eden çehresi hiç bir heyecan alâmeti göstermiyordu.

Ağır ve tok bir sesle, yazmış olduğu cevabını okumaya başladı. Yurdumuzda komünizm cereyanlarının bir tarihçesini yaptı. Safha safha bu kurdun millî bünyeyi kemirmek için hangi yollara başvurduğunu apaçık ortaya koydu.

Milletvekillerine ve dinleyicilere bakıyoruz. Herkes derin bir ilgi ve sessizlikle Bakanı dinlemekte. Söz, 1945'den beri gelişmekte olan komünist faaliyetine intikal edince, umumi bir hareket, bir kıpırdanma oldu. Herkes ilgi ve dikkatini arttırdı. Belli ki kimse bir kelime dahi kaçırmak istemiyor.

İçişleri Bakanı, komünistlerin evlerine ve yazıhanelerine yapılan baskında ele geçen vesikaları aynen okumaya başladı. Herkes hayretler içinde.. Meğer, ne plânlar hazırlanmamış, ne tertiplere başvurulmamış. Memleketimizde hız almıya başlıyan demokratik hareketi sömürmek ileri demokrat maskesi altında Türk Milletini iç ve dış esaret zincirine vurmak için her vasıtadan istifade olunmuştur.

Bir yanda Şefik Hüsnü ve saire. Bir yanda Zekeriya Sertel, Cami Baykurt ve Sabiha Sertel'in Demokrat Parti Liderlerinden Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü'yü avlama teşebbüsleri.. Bu arada bilhassa Mareşal Fevzi Çakmak'tan çok istifade ettikleri görülüyor. Onunla görüşmüşler, mektuplar yazmışlar, muhabetli selâmlarına mazhar olmuşlar, teşvik görmüşler. Mareşal Çakmak'ın Başkanlığında ve Rüştü Aras'ın Genel Sekreterliği ile kurulan İstanbul'daki meşhur İnsan Hakları Cemiyeti'nin hangi hakları nasıl koruyacağını da anlamak güç olmuyor.

Bütün bu kombinezonlarda Dr. Tevfik Rüştü Aras başrolü oynamış. Mektuplara vasıtalık ediyor. Haberlere vasıtalık ediyor. Komünistlere rehberlik ediyor.

Vesikalar birer birer okundukça dinleyicilerin teessüf ve hayretleri de artıyor. Celâl Bayar, kendi adının geçtiğini duyunca birden kızarıyor. Mareşal; kendi adı etrafında ne kombinezonlar kurulduğunu, şimdi Büyük Millet Meclisi kürsüsünden duyarken, önce sarsılıyor, Tevfik Rüştü Aras'ın mektubundaki Cami Baykurt ile Zekeriya'ya "selâm ve muhabbet" gönderdiğini bildiren kısmı okunurken, kızarıyor. Yüzünde hiçbir işmizaz yok. Bütün gözler Mareşal'e çevrilmiş. Reddedici bir jest bir söz bekliyor. Fakat Mareşal'de hiçbir hareket yok. Gözünü dahi kırpmadan dinliyor.

Şükrü Sökmensüer'in cevabı tam bir saat sürdü. O kürsüden indikten sonra, bir çokları Mareşal'den, Celâl Bayar'dan, Fuat Köprülü'den birşeyler

söylemelerini beklediler. Fakat onlar sessiz ve hareketsiz yerlerinde oturuyorlardı.*

Meclis koridorlarında, milletvekilleri üçer, beşer gruplar teşkil etmişler, bu meseleyi konuşuyorlar. Kendi aralarında tesrifler yapıyorlardı.

* Toplantı sırasında Celâl Bayar'ın olumsuz tepkisini vurguladık.

Hakkını müdafaa edenlere "Hür"ün sütunları açıktır

Yurt ve Dünya'cıların Ulus'a Cevabı*

İçişleri Bakanının 29.1.1947 tarihinde Büyük Millet Meclisinde verdiği beyanatta Yurt ve Dünya ve Adımlar dergilerinin de adı geçmesi üzerine Ankarada Ulus gazetesine ve İstanbul gazetelerinden de beşine noterlik vasıtasiyle bir açıklama göndermiştik: Ulus Gazetesi, açıklamayı olduğu gibi yayınlamakla iktifa edemediğinden altına tahriflerle dolu bir "cevap" ekledi: Matbuat kanununa dayanarak, bu yazı dolayısiyle gönderdiğimiz ikinci bir açıklamayı Ulus gazetesi bu defa hiç basmadı: Ankara savcılığına müracaatımız üzerine de yazımızdan ancak birkaç cümleyi neşretti: Matbuat kanununun sağladığı, vatandaşın kendi hakkındaki neşriyata cevap vermek hakkını bile gazeteler artık istedikleri gibi kullandıkları için, dergilerimiz etrafında yaratılan bulanık havanın aydınlatılması maksadıyla gönderdiğimiz yazının neşrini ancak Hür gazetenizden bekliyoruz:

Ulus gazetesinin hakkımızdaki yazısı baştan aşağı tahriflerle doludur. Birkaç misali: Ulus gazetesine göre İçişleri Bakanının verdiği "vesikalarda Yurt ve Dünya ve Adımlar dergilerinin isimleri geçmektedir"; Dergilerimizden "faydalandığını yazan bizzat Şefik Hüsnü"dür ve yine dergilerimize "bizzat yazı yazdığını Şefik Hüsnü" söylemiş ve dergilerimizin "komünist partisinin birer neşir organı olduğunu ifade etmiştir." Ulus gazetesinin bütün bu iddiaları düpe düz uydurmadır. Dr. Şefik Hüsnü'ye ait vesikalar olarak ileri sürülen yazıların hiçbirinde dergilerimizin adı geçmemektedir, kendisinin dergilerimizden faydalandığı, onlara bizzat yazı yazdığı, partisinin organları olduğu ifadeleri aslâ yoktur. Dergilerimiz adını kullanan İçişleri Bakanının kendisi olmuştur. Bunlar, Meclisteki beyanatı bir daha okuyarak tahkik edilebilecek noktalardır.

Birinci açıklamamızda dergilerimizle ilgili olarak ileri sürülen vesikalara istinaden çıkarılan hükümlerde açık bir tenakuz olduğunu belirtmiştik. Ulus gazetesi böyle bir tenakuzun mevcut olmadığını ispata gayret ediyor. Çok mühim olan bu noktanın umumî efkâr önnüde iyice aydınlanması maksadıyle İçişleri Bakanının beyanatından, Ulus gazetesinde çıkan şu kısımları aynen alıyoruz.

"Çok önemli bir vesika: (1945'e ait)

"Partinin iç taktiği Türkiye'nin bir Sovyet Cumhuriyeti olmasına yarıyacak en kesin şartları bütün açıklığı ve çıplaklığı ile mevzuu bahis etmekten çekinmez. Çünkü bu istediğimiz bir şeydir ve bunu kendi aramızda böylece konuşup bilmeliyiz. Fakat etrafımızdaki henüz iyice olmamış unsurları ve cahil halk yığınlarını ürkütmemek için onlara daha başka türlü ve sureti haktan gö-

* Hür (M. Ali Aybar), Sayı: 4, 22 Şubat 1947.

rünerek konuşmamız zarureti doğar ki, bu partinin dış taktiği meselelerinden ibarettir."

Bu vesikayı okuduktan sonra İçişleri bakanı bundan bir takım neticeler çıkararak şu izahatı veriyor:

"Demokrasi hareketi başlamadan önce komünist partisince kararlaştırılan ve teşkilâtına tamim edilen bu hareket tarzına uygun olarak, baş lider Şefik Hüsnü bizzat ve bilfiil harekete geçmiş ve memlekette bir muhalefet havası yaratmak ve umumî efkarı bulandırıp hükümet aleyhine teşvik ve tesci etmek için Ankara'da çıkan Yurt ve Dünya ve Adımlar gibi komünist dergilerden faydalanmıştır."

Böylece komünist partisinin dergilerimizden faydalandığı faraziyesinin zamanının bizzat İçişleri Bakanı tesbit etmiş bulunmaktadır. Komünist partisinin kararını ihtiva eden vesika 1945 tarihini taşıdığına ve Şefik Hüsnü'nün bu karar üzerine harekete geçtiği söylendiğine göre, dergilerimizden "faydalanmış olma" keyfiyeti ancak 1945 yılında ve daha sonra mümkün olabilirdi. Böylece 1944 Nisanında neşriyatını tatil etmiş bulunan dergilerimizden komünist partisinin faydalanmış olduğu iddiası temamiyle suya düşmektedir.

Yukarıdaki izahından sonra Bakan, dergilerimizden faydalanıldığı iddiasına delil vermiş olmak için Nisan 1945 tarihini taşıyan bir rapordan alındığı ve kaydiyle şu satırları okuyor: "Ankarada çıkan marksist iki mecmuaya muntazaman rehberlik ettik. Muvafık gördüğümüz yazıların geçmesine dikkat ettik."

Delil olarak ileri sürülen bu sözler de iddiadaki tenakuzu derinleştirmekten başka bir şeye yaramamaktadır. Zira bu rapor Nisan 1945'den önce alınmış olabilir. Böyle olunca, rapordaki "rehberlik ettik" ifadesinin mazideki bir faaliyete ait olduğunu kabul etsek bile, bu faaliyet ancak 1945'in başıyla aynı yılın Nisan ayı arasında vaki olmuş bulunabilir. Daha önceki yıllara ait olamaz. Mart 1944'ten sonra çıkmamış bulunan dergilerimize aslâ teşmil edilemez.

Açıkladığımız bu tenakuz tevil dahi edilemiyecek kadar sarih ve kâti olduğu içindir ki, Ulus gazetesi 15.1.1947 tarihli sayısında neşrettiği yazısında İçişleri bakanının, dergilerimizle ilgili iddiasıyla okumuş olduğu, yukarıda iktibas ettiğimiz vesikayı tamamlamak zaruretini hissetmiş. O vesikanın aslında şöyle bir cümle daha varmış: "1942 senesi içinde faaliyetlerimiz daha ziyade legal neşriyat üzerinde toplanmıştı. Ankara'da çıkan iki marksist dergiye rehberlik ettik, ilh."

Hem artık iş, evvelce "önemli bir vesika" diye resmen ileri sürülüp etrafında gürültü toparılmış yazılara icap ettikçe yeni parçalar ilâve etmek şekline dökülünce, sözü uzatmak zait olur. Okuyucu kendi hükmünü kendi verir.

Ulus gazetesi bir de dergilerimizin neşriyatının "komünist dış taktiğine uygun" olduğu teranesini tutturmuş. "Üstü örtülü" neşriyatta bulunmuşuz. Diğer gazetelerde de bu yollu iddialar çıktı. Şunu açıkça belirtelim ki, biz, Atatürk'ün inkılâbını hiçe sayarak orta çağı geri getirmeye çalışan her tipten

softalara, müsbet ilim düşmanı zihniyete, demokrasi düşmanı yabancı ideolojileri koyu milliyetçilik maskesi altında memlekete sokmıya çalışanlara karşı açtığımız fikir mücadelesinden asla ayrılmış değiliz. Bu yoldaki fikirlerimizi dün olduğu kadar bugün de, yarın da hiç yılmadan ve gerilemeden müdafaa ettiğimizden Ulus gazetesi de, diğerleri de emin olabilirler.

Bu bahiste söylenecek daha çok sözümüz var, fakat kıymetli gazetenizin sayfalarını, Ulus gazetesinin tahriflerini teşhir ederek doldurnak istemiyoruz.

Saygılarımızla

Behice BORAN Adnan CEMGİL

1946-1970
Türkiye'deki Legal Sosyalist Davranışlar Üzerine Açıklamalar

Yazan: **Orhan Müstecaplıoğlu**

Önsöz

1946 yılı; yurdumuzda legal (kanuni) alandaki Sosyalizm mücadelesinin dönüm noktasıdır.

Türkiye'de ilk defa 1946'da, sınıf esası üzerine cemiyet kurma hakkı kanunlarla teminat altına alındı. Bundan sonra da, (birkaç ciddi olmayan kuruluşu dışında) önce "Türkiye Sosyalist Partisi" Esat Âdil Müstecaplıoğlu'nun Genel Sekreterliğinde ve arkasından "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in Başkanlığında kuruldu.

Şimdi 1970 yılındayız. Aradan geçen 25 yıl içinde sosyal mücadele alanında; Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısına oranla önemli sayılabilecek bir çok politik olaylara tanık olduk...

Bu 25 yılda, sosyalizm davranışları bakımından ölü ve durgun gibi görünen bazı devreler olmuşsa da, aslında bu devrelerde de sosyalist mücadelenin devam ettiği bir gerçektir.

İnsan toplulukları da, madde âlemi gibi diyalektik olarak sürekli bir değişme ve gelişme halindedir. Bu bakımdan yurdumuzun sosyal ve ekonomik yapısındaki kantitatif (kemni) değişmeler, madde, âlemide de olduğu gibi görülemez ve gözden kaçabilir.

Ben bu yazı serisinde; içinde yaşadığım 26 yıllık legal sosyalist mücadeledeki çalışmalarım ve ilişkilerim sırasında başımdan geçenleri, gördüklerimi ve duyduklarımı anlatacağım. Bu suretle iyi niyetli okuyucularımızın; gözden kaçan ve üzerinde önemle durulması gerektiği halde durulmayan ve bilinmeyen bazı olaylardan faydalı sonuçlar çıkarması mümkün olur kanısındayım. Bu tecrübelerden sağlanacak faydaların da; bugünkü sosyalist davranışları bölücü değil, birleştirici yönde değiştireceğine inanıyorum.

Ayrıca günümüzde, emperyalizmin gücünü ve imkânlarını; sosyalist davranışların içine sızarak parçalamak ve yönlerini değiştirmek için kullandığı metotları bilmeyenlere, gözlerini dört açmalarını söyleyeceğim.

"Gizli İstihbarat Servisleri"nin çalışma tekniklerini ve yurdumuzun gerçeklerini bildikleri halde; bu gerçeklerin açıklanmasından ürkenlere ve idare-i maslahatçı tutumlarında ısrar edenlere ise, söylenecek sözümüz yoktur. Çünkü, sosyalist literatürde böylelerine oportünist ve Revisyonist denir.

Kanuni bir sakınca olmamasına rağmen, bazı isimlerin sadece baş harflerini kullandım. Bu yazı serisinde sözü edilen Parti liderlerinden, kuruluş sırasıyla; Esat Âdil Müstecaplıoğlu, Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Dr. Refik Nevzat ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nin hayatları hakkında kısaca bilgi vermeyi de, yeni yetişen sosyalist arkadaşların durumu daha iyi kavrayabilmeleri bakımından uygun gördüm.*

BU YAZI SERİSİNDEKİ BAZI BÖLÜMLER:

Türkiye Sosyalist Partisi'nin kuruluş hazırlığı ve kuruluşu - Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kuruluşu, Aralarındaki Çalışmalar, Sendikalaşma konusundaki ayrı görüşleri, İki partinin yayın organları - Sosyalist Partilerin ve gazetelerin kapatılışı, tevkifler - Tevkiflerin nedenleri ve mahkeme kararları - Markopaşa ve diğer yayınlar - Sabahattin Ali olayının içyüzü - Esat Âdil'in müdahil avukatlıktan vazgeçişinin nedenleri - Bazı provokasyonlar, sahte sosyalistler - "Nuhun Gemisi" ile haftalık "Gerçek" arasındaki çatışma - "CIA"nın Türkiye'deki çalışması - Türkiye Sosyalist Partisi'nin ikinci kuruluşu - Türkiye Sosyalist Partisi ve günlük "Gerçek" gazetesindeki tertipler - Partinin kapatılışı, tevkifler ve ihanetler - Demokrat İşçi Partisi - Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın, Vatan Partisi'nin kuruluşu - Kapatılışı ve tevkifler - Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşundan evvel sendikaların durumu - Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşu ve parti içindeki tertipler - Bugünkü durum...**

GİRİŞ:

1945-1946'DA SOSYALİZM BAKIMINDAN TÜRKİYE'NİN POLİTİK ORTAMINA KISACA BAKIŞ

1946 yılında, Millî Şef İnönü ve C.H.P.'nin tek parti idaresi; kısmen iç, kısmen de dış baskıların etkisiyle çok partili hayata müsaade etmiş ve cemiyetler kanununda da değişiklik yaparak, sınıf esası üzerine cemi-

* Oysa Refik Nevzat ve Esat Adil'den başkaları hakkında bilgi verilmemiştir.

** Bu bölümden sadece T.S.P. hakkında dizide yer verilmiş üst tarafı yayınlanmamıştır.

yet kurma hakkını kabul etmek zorunda kalmıştı. Bunda biraz da, C.H.P. ileri gelenlerinin ve "Milli Emniyet Teşkilâtı"nın sosyalistlere kurmayı tasarladıkları tuzağın rolü oldu.

C.H.P.'nin, emekçi halka karşı uzun yıllar boyunca yürüttüğü ve harp senelerinde daha da şiddetlendirdiği baskı ve sömürme politikası, harp sona erdiği halde, o günlerde hâlâ yumuşamamıştı.

Gene o sıralarda; 1920 Bakü Konferansından beri devam edegelen ve bağımsız bir Türkiye kurulması, emekçi halkın demokratik hak ve hürriyetlerine kavuşması için alttan alta yürütülen bir sosyalist mücadele vardı.

Ayrıca, basın ve yayın alanında da, hâkim sınıfa karşı güçlü bir savaş verilmişti. Bilhassa Zekeriya ve Sabiha Sertel'in çıkarttıkları Tan gazetesinin 1944-1945 yıllarında yaptığı başarılı mücadelenin değeri büyüktür. Tan gazetesinde Sabiha Sertel'in ve Âdiloğlu imzasile Esat Âdil'in ve Sadrettin Celâl'in yazdığı makaleler geniş yankılar yapıyordu. Gene Sertel'lerin 1945 Aralık ayının başında ancak bir sayı yayınlayabildikleri Görüşler adlı mecmua büyük olay yarattı. O sırada Câmi Baykurt (Atatürk'ün eski Dahiliye Vekili), Sabahattin Ali ve Esat Âdil ile birlikte "Yeni Dünya" adında günlük bir gazete çıkarmaya başladılar. Demokrat Parti kurucularının ve Atatürk'ün Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Sol'a yaklaşma çabaları ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın sosyalist Câmi Baykurt ile olan kişisel dostluğu ve kendisine yapılan komünistlik isnadlarına karşı, bu eski dostluğu savunmada ve devam ettirmede gösterdiği medeni cesaret de, sol cepheye avantaj sağlamıştı.

Sol cephenin güçlenme ve genişleme imkânlarına kavuşmasından ürken tek parti hükümeti ve "Milli Emniyet" çevreleri, beraberce bir plân hazırladılar. Tanin gazetesinde, Hüseyin Cahit Yalçın'a yazdırdıkları "Kalkın Ey Ehli Vatan" başlıklı yazının güya halk oyunda yarattığı sözde heyecanı maske ederek: 4 Aralık 1945 günü harekete geçtiler. "Milli Emniyet" mensuplarını ve para ile tuttukları adamları seferber ederek nümayişler tertiplediler ve aynı gün, Tan Gazetesi ile Görüşler Mecmuasının yayınlandığı Tan Matbaasına, Câmi Baykurt'la, arkadaşlarının ancak 4 sayı çıkarabildikleri günlük Yeni Dünya gazetesinin matbaasna, Esat Âdil'in yayınladığı haftalık Gün Dergisinin idarehanesine ve sosyalist yayınları satan Beyoğlu'ndaki Berrak isimli kitabevine baskın yaptırarak tahrip ettirdiler ve çalışamaz hale koydular.

CHP'nin tek parti hükümetinin; demokratik hak ve hürriyetlerin te-

minat altında olduğunu kabul ve ilân etmesine rağmen, düşünceye balyozla saldırmaktan başka çare bulamaması; o sıralarda iç ve dış baskılar karşısında zor duruma düştüğünü gösterir. Bu iç baskıları; CHP'nin senelerdir ezdiği emekçi yığınlarda başlayan uyanma ve direnme, kanunların müsaadesizliği yüzünden illegal çalışmak zorunda kalan "Sosyalist Davranış" solcu basın ve onun açtığı geniş kampanyanın halk oyunda yarattığı etki olarak özetlemek gerekir.

Dış baskılar diye de; Avrupa'da yeni sosyalist devletlerin kurulşunu, Sovyetler Birliği'nin kuvvetlenmesini, Sosyalist Blok'un doğuşunu ve San Fransisko Konferansı'nda alınan kararlara CHP'nin (Aldatma maksadı ile de olsa) uymak zorunluluğunu göstereceğiz.

Büyük olaylara sebep olan Tan Gazetesinin ve Görüşler mecmuasının sahipleri M. Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'in o günkü durumları hakkında da bir kaç söz söylememiz gerekiyor:

M. Zekeriya Sertel; Sosyalist değildi, Demokratik zihniyete sahip bir kimseydi. Cumhuriyet devrinde ilk "Matbuat Umum Müdürlüğü" görevinde bulunmuştu. Daha önce de "Teşkilâtı Mahsus" da çalıştığı söylenirdi.* Karısı Sabiha Sertel ise Bilimsel olmaktan ziyade, duygusal yönden sosyalizme bağlıydı. Ateşli ve heyecanlı bir yazardı.

O sıralarda Matbaalarının tahrip edilebileceğinin kendilerine daha önceden duyurulduğu biliniyordu. Bunu önleyebilmek amacıyla gazetelerinin gerek yazı, gerek idari işlerinde bazı yumuşatıcı tedbirlere de yönelmişlerdi. Mülkiyetinde Halil Lütfü Dördüncü ile ortak oldukları Tan Matbaasının tahribinden sonra büyük bir üzüntüye ve kedere kapıldılar. Hattâ kızları Sevim Serdel'in bir Amerikalı olan kocasına mektup yazarak Amerikan tabiiyetine zamanlar aleyhlerinde bir dedikodu havası yaratmıştı.

M. Zekeriya Sertel'in ölmeden önce Sabiha Sertel'in çıkarttıkları kitapları okuyunca o devirdeki bazı gerçekleri ve olayları objektif olarak anlatmadıklarına; bir çok kişiler gibi ben de şahit oldum ve şaşırdım. İleride, yeri gelince bu konuda bazı açıklamalar yapacağım.

SOSYALİST PARTİLERİN KURULUŞU

Sınıf esası üzerine Cemiyet kurma hakkının kanunlarla teminat altına alındığı 1946 yılında Türkiye'deki Sosyalist çevreler yoğun bir çalış-

* Kanıtsız bir iddia.

manın içinde idi. Daha önce Cami Baykurt'un başkanlığında geniş çapta kurulması düşünülen "Sosyalist Partisi" için hazırlık mahiyetinde yapılan toplantılar ve temaslar olumlu sonuç vermemişti. Bazı subjektif davranışlar ve partiye katılmaları teklif edilen tanınmış sosyalistlerin çekimserliği ve şartların müsait olmadığını öne sürmeleri yüzünden partinin kuruluşu gerçekleşemedi.

Fakat bu partiye katılmayı isteyen ve hazırlık toplantılarında bulunan illegal hareketin yöneticisi* Dr. Şefik Hüsnü Deymer; legal bir hareket için ortamın müsait olduğuna inanıyordu. Gene bu partiye girmeyi kabul eden ve İzmir Fuarında açılan cezaevleri serisinin başında olduğu için hazırlık toplantılarında bulunamayan Esat Âdil Müstecaplı da legal bir hareketin kurulması ve başarı sağlayabilmesi için durumu elverişli buluyordu. Dr. Şefik Hüsnü Deymer ve Esat Âdil Müstecaplı, bir Sosyalist Partisi kurmak için görüşmeler yaptılar ve birlikte harekete girişmek üzere anlaştılar. Fakat sonradan aralarında çıkan anlaşmazlık bu müşterek davranışın da gerçekleşmesine engel oldu.

Bu anlaşmazlık konusunda iki taraf da haklı görülebilecek iddialarda bulundular. Esat Âdil; önceleri illegal hareketin yöneticisi Dr. Şefik Hüsnü ve illegal hareketin diğer yöneticileri ile ilişki kurmayı ve illegal harekette görev almayı sakıncalı bulmuyordu. Hattâ kendisine teklif edilen Genel Sekreter Yardımcılığına karşı, hareketin yönetiminde söz sahibi olma iddiasında bulunmuş ve bu isteği kabul edilmemişti. Zaten Legal Parti kurulmasına sonradan karar verilmişti.

Fakat Esat Âdil, bu temaslardan sonra ve bazı çevreler ve kişiler tarafından yapılan telkinlerin de etkisiyle düşüncelerini değiştirdi. İllegal hareketin devamı sayılabilecek legal bir Sosyalist Partisi'nin hukuk ve politika açısından sakıncaları olduğunu savunmaya başladı. Dr. Şefik Hüsnü'ye yakın çevrelerin iddiasına göre; habersizce ve acele olarak "Türkiye Sosyalist Partisi"ni kurdu. Esat Âdil bu konuda bana; kendisine düşen görevi yaptığını, Dr. Şefik Hüsnü'ye illegal bir hareketin, legal olarak ortaya çıkmasının mahzurlarını bildirdiğini ve kendisine itimat edilmesini istediğini söylemişti.

Fakat, Esat Âdil'in kurduğu partide, o zamanki illegal Türkiye Komünist Partisi'nin İstanbul İl Sekreteri Hüsamettin Özdoğu, senelerce

---

* Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in hayatı hakkında ileride bilgi vereceğiz. (Bilgi verilmemiştir. R.N.)

illegal hareketlerde çalışmış, Mustafa Börklüce gibi polisçe tanınmış kimseler; Süleyman Taki ve Hüseyin Demiröz gibi illegal harekette vazife almış işçiler vardı. Esat Âdil'in sakıncalı bulduğu illegal mensuplarını kurduğu partiye alması, müşterek bir hareketten vazgeçmesi için daha başka nedenler olduğunu ortaya koyuyordu.

Nitekim Paris'ten sahte hüviyetle İstanbul'a gelen Dr. Refik Nevzat; Esat Âdil ile görüşmüştü. Bu temaslarda; yeni ve bağımsız bir Sosyalist Partisi kurulması ve ileride Dr. Refik Nevzat'ın Parti Başkanlığına gelmesi kararlaştırılmıştı. Milli ve Enternasyonal realitelerin telifi ve daha gerçekçi bir Sosyalist Platformu'nun tesisi için, karşılıklı anlaşmaya varılmıştı.

DR. REFİK NEVZAT KİMDİR?

Dr. Refik Nevzat, İzmir'de doğdu. Abdülhamid'in zindanda boğdurduğu Tevfik Nevzat'ın küçük kardeşidir. Daha Askerî Tıbbiye'de talebe iken Abdülhamid istibdadına karşı mücadeleye girişti. İkinci Meşrutiyet'ten önce, İttihat ve Terakki'nin murahhası olarak Paris'e gönderildi. Orada Jön Türklerle birlikte Abdülhamid'e karşı mücadelesine devam etti.

1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilân üzerine derhal İzmir'e geldi. Halk tarafından büyük coşkunlukla karşılandı. Gününün gerçeklerine ışık tutan nutuklar söyledi. O sıralarda İzmir'de çıkan "Ahenk" gazetesinde yazılar yayınlandı. İttihat ve Terakki liderlerinin dâvaya ihaneti ve İstibdat metodlarına başvurması üzerine, İttihatçılarla da mücadeleye girişti. Tekrar Paris'e dönerek "Beşeriyet" adı altında bir gazete çıkarmaya başladı. Ve Osmanlı Sosyalist Fırkası"nın Paris seksiyonunu kurdu. Meşhur Fransız sosyalisti Jean Jaures'in yakın dostu idi. I. Cihan Harbi mütarekesinden sonra iştirak ettiği "Bern Kongresi"nde Türk Sosyalisti olarak memleket menfaatlerini savundu... Hayatının sonlarına doğru tekrar geldiği Türkiye'de yaşlılığına rağmen sosyalizm için çalışmalarına devam etti.

Esat Âdil ile "Türkiye Sosyalist Partisi"nin kuruluşundan önce temaslarda bulundu.

Dr. Refik Nevzat, kendini tanıyanların söylediğine göre, düşünce ve davranışlarında hayatı boyunca daima iyiye ve ileriye doğru değişme ve gelişme göstermiştir. Ömrünün son senelerinde Bilimsel Sosyalizm'i tamamen benimsemiş durumda idi.

ESAT ÂDİL KİMDİR?

"Türkiye Sosyalist Partisi"nin kuruluşunu anlatmadan önce; Esat Âdil'in hayatı ve kişiliği hakkında bilgi vereceğim. İlerdeki olayları ve Esat Âdil'in tutumunu daha iyi anlayabilmek için bunu gerekli görüyorum.

Esat Âdil 1320 yılında Balıkesir'de doğdu. Müderris Âdil efendinin oğludur. İlk ve orta tahsilini Balıkesir'de yaptı. Millî Mücadele'nin başlarında ilk mukavemet merkezlerinden biri olan Balıkesir'de, Vasıf Çınar ve arkadaşları tarafından çıkartılan "İzmire Doğru" gazetesinde işçi olarak çalıştı. Kurtuluştan sonra Ankara Hukuk Fakültesini bitirerek tahsil için Brüxelles'e gitti.

1931 yılında Türkiye'ye döndü. 1933'de Balıkesir'de Halkevi Reisi oldu. O sıralarda; sosyalizm meselelerine ışık tutan kitaplar ve günlük "Savaş" gazetesini yayınladı. Balya maden ocaklarındaki grevi ve grevcilerin Balıkesir üzerine yaptıkları açlık yürüyüşünü organize etti. Halkevi Reisliği sırasında Balıkesir Halkevi adına yayınladığı Kaynak mecmuasında o sıralarda Balıkesir Öğretmen Okulunda talebe olan Sabahattin Ali'nin hikâyeleri çıktı. Tanınmış sanatçı ve yazarlarla ilgisi vardı. Yaptığı mücadele yüzünden Balıkesir'deki devrin tek parti idarecileri ile arası açıldı. CHP'nin Balıkesir bölge müfettişi (sonra Genel Sekreter) olan Tevfik Fikret Sılay'ın susturmak maksadı ile, (kanuni yaş haddini doldurmadığı halde) yaptığı Milletvekilliği teklifini kabul etmedi. Bir müddet sonra Ankara'ya gitti. Temyiz Başsavcılığı yardımcısı oldu. Adliyede muhtelif vazifelerde bulundu. Son olarak 1942 yılında (daha önceden kuruluşunu hazırladığı) İmralı Modern Cezaevi'nin müdürlüğünü yaptı. Mahkûmlara karşı gösterdiği insanca ve anlayışlı davranışları yüzünden sevildi. Oradan Cezaevleri Müfettişliğine nakledildi. Memurluğu sırasında, Devrimci çevrelerle de bağları vardı. Bu sıralarda (1944) Tan Gazetesine "Âdiloğlu" müstear adı ile yazdığı yazılar yüzünden işinden atılacağını öğrendi ve istifa etti.

Hürrem Arman; 1969'da yayınladığı "PİRAMİDİN TABANI - Köy Enstitüleri ve Tonguç" isimli kitabında 1934 yılındaki Esat Âdil Müstecaplı'yı şöyle anlatıyor:

Halk İçin İşleyen Bir Halkevi ve Halkçı Başkanı

"Bu halkevi Balıkesir Halkevi, Başkanı da Esat Âdil Müstecaplıoğlu idi.

Her ilde ve ilçede halkevlerini, köylerde halkodalarını görüyorduk. Balıkesir Halkevinin daha bahçesine girerken bir başkalık göze çarpı-

yordu. Bahçe insanla dolu idi. Sıralarda oturanların, duvar kenarlarında çömelmiş konuşanların hepsi köylü ve işçilerdi. Oysa, ne tatil, ne de Balıkesir pazarının kurulduğu gündü.

Bir kaç kişiye burada ne yaptıklarını sorduk. Biri: "Ağam içerde onu bekliyorum"; bir başkası: "Doktora geldim" dedi. Bir şey anlamadan binaya girdik. İçerisi de kalabalıktı. Bir odanın kapısında kuyruk vardı. Bazısı ayakta bazısı çömelmiş bekleşiyorlardı. Bunlardan birine ne beklediklerini sorduk, "Hacetim var, sıra bekliyorum" cevabını aldık. Soruları çoğaltınca durumu anladık. Halkevi Başkanı avukatmış, hepsi kendi dertleri için ondan akıl öğrenmeye, sormaya gelmişler. Karşıki odanın önünde birikenler de muayene için sıra bekliyorlarmış; içerde doktor varmış, bedava muayene yapıyor, ilâç veriyormuş; verdiği reçetelerle bir eczaneden parasız ilâç alıyorlarmış.

Karşılaştığımız bir hizmetliden, buranın her gün böyle kalabalık olduğunu öğrendik: "Esat Abi başkan olduğundan beri burası hep böyledir" dedi. Başkanla ancak işi bittikten sonra görüşebileceğimizi söyledi. "İsterseniz odaya kendiniz girin, bana kızar" diyerek aracılığı reddetti.

Pek çok halkevi görmüştük, fakat bu biçimde işleyenini ilk olarak görüyorduk. Kapı önündeki kalabalığı, giyimimizin de etkisiyle, aralayarak içeri girmeyi başardım. Masanın başında gömlekli bir genç oturuyor, birinin anlattıklarını dinliyor, not alıyordu. Değişik giyimli birinin girdiğini görünce sözü kesti. Ben hemen:

– Ankara'dan geliyoruz. Bisikletli bir gezi yapıyoruz. Ne zaman görüşebiliriz? dedim.

– Görüyorsunuz sıra bekleyenler çok, saat altıda falan bitiririz. Bir iş için mi görüşmek istiyordunuz?

– Hayır. Değişik bir halkevi işleyişi olduğu anlaşılıyor, konuşup faydalanmak istiyoruz, dedim.

İlgilenmişti. Yazı makinasının başında oturan gence:

– Sen arkadaşları gezdir, yapılan çalışmaları anlat, o zamana kadar belki bizim de işimiz biter.

Bana da:

– Sonra görüşelim, dedi ve yazı makinasını önüne çekti.

Bizi gezdiren genç Balıkesir Öğretmen Okulunun son sınıfında idi. Tatilde gidecek yeri olmayanlardandı. Bütün günlerini, diğer arkadaşlarıyla beraber Halkevinde çalışmakla geçiriyordu. Diğer odadaki doktoru kapıdan gördük. Kitaplıkta yirmi-otuz genç birşeyler okuyorlardı. Salonda bir oyunun provası yapılıyordu. Oyunda ödev alanlar arasında

işçi giysili gençler de vardı. Rejisörleri, Balıkesir Öğretmen Okulu Edebiyat Öğretmeni A. Gaffar idi. 1927'lerde Hayat Dergisinde ilk çevirilerini okuduğum A. Gaffar. Bunu kendisine anlattığım zaman ışıl ışıl güldü. Balıkesir'de kaldığımız üç gün içinde bir kaç defa görüştük. Onu sonraları nerelerde ve ne durumlarda gördüğümü ilerde anlatacağım.

Halkevinin on yataklı bir reviri de vardı. Sekizi dolu idi. Bir erkek hastabakıcı başlarındaydı. Biraz sonra doktor revire inecekti, her taraf tertemizdi. Halkevinin revirlisini, tedavi de yapan doktorlusunu hiç görmemiştik. Burada her şey göstermeliğin dışında, bambaşka bir tutumda idi.

Bizi gezdiren gencin yaptığı açıklamalar gördüklerimizden de ilginçti: Başta "Esat Abi" olmak üzere, Halkevilerin, İlin köylerini, fukara mahallerindeki evleri nasıl taradıklarını, her derde çare aradıklarını, hiç değilse dert ortaklığı yaptıklarını; her hafta yapılan müsamerelerde ve Halkevinin bütün çalışmalarında yalnız okullardaki gençlerin değil, halk çocuklarının, çırakların da ödev aldığını; bunlar içinden sahnede, sporda üstün kabiliyetler belirdiğini; Başkanın Balıkesir'in köklü ve zengin bir ailesinden geldiğini; gece yarılarına kadar çalıştığını ve hep halk arasında olduğunu; fakirlerin bütün dâvalarını parasız kovuşturduğunu ve başka dâva almadığını; bekâr olduğunu; on beş günde bir dergi çıkardıklarını, bu dergideki bazı yazılardan Başkanın mahkemede olduğunu... öğrendik. Esat Âdil Müstecaplıoğlu hukuk doktoru idi ve doktorasını Belçika'da yapmıştı.

Balıkesir'deki bu üç gün benim için gerçek bir değer taşır. O günlerde Esat Âdil'in henüz Türkiye ölçüsünde bir ünü yoktu. Ama, az rastlanan bir kişiliği, toplum konularında derinliğine bilgisi, düşünüşüyle eyleminin -dar bir alanda da olsa- uygunluğu, onun Türkiye çapında etkili bir kişi olabileceğini ve olması gerektiğini düşündürüyordu.

Esat Âdil Müstecaplıoğlu'nu bir yıl sonra İmralı'da "Asri Hapishaneyi" kurmakla görevlendirdiler. Bu konuda büyük başarılar sağladı. Oradan Edirne hapishanesinin kuruculuğuna geçti. Sonradan onunla pek çok kez buluşma, ahbaplık etme olanağını buldum. Hattâ birinde, İstanbul'da, Mansur Tekin ve Nâzım Hikmet'le beraber bir evde geç saatlere kadar süren bir sohbetinin mutluluğuna kavuştum. Onu, hapise atılmasından ve ölümünden önce son olarak, 1946 Mayısı içinde, İstanbul'da Türkiye Sosyalist Partisinin Başkanı olarak, geniş bir eylem içinde etkili olduğu günlerde gördüm. İktidarın uydusu olmayan işçi sendikalarının kuruluşuyla uğraşıyordu."

Gelecek sayıda "Türkiye Sosyalist Partisi"nin kuruluşunu anlatacağım.

"Türkiye Sosyalist Partisi"; Esat Âdil Müstecabi; Av. Macit Güçlü; Devlet Demir Yollarında kaynak ustabaşısı İhvan Kabacıoğlu; Matbaa makine şefi Aziz Üçtay tarafından 14.5.1946'da kuruldu. Ve Esat Âdil'in Genel Sekreterliği altında çalışmaya başladı.*

"Türkiye Sosyalist Partisi" Programı, T.S. Partisinin kuruluş ve faaliyeti şu ana prensiplere dayanır der:

Madde 1- Türk Cumhuriyetini tam bir halk devleti haline getirmek ve halkın kayıtsız, şartsız kendi kendini idare etmesine imkân verici her türlü siyasi, iktisadi ve içtimai mevzuatı tesis ve tatbik etmek, T.S.P. bu prensiple demokrattır.

Madde 2- Türk milletinin refah, kültür, sağlık ve adalet seviyesini yükseltmek, vatandaşların ferdi gelişmelerini köstekleyen bütün sebepleri ve bu bakımdan mevcut her türlü iktisadi ve içtimai adaletsizliği ortadan kaldırarak emek ve kabiliyetleri değerlendirmek: T.S.P. bu prensiple sosyalisttir.

Madde 3- Millet: Tarihin seyri içinde doğan ve gelişen ülke, dil, iktisadî hayat, kültür ve an'ane beraberliğidir. Bu beraberliğin siyasî ve iktisadî tam bir hürriyet ve bağımsızlıkla devamını sağlamak ve başka milletler için de bu hakkı tanımak: T.S.P. bu prensiple milliyetçidir.

Madde 4- Milletlerin siyasî ve iktisadî bağımsızlığı, halk kitlelerinin içerden ve dışardan istismar edilmemesi, milletler arası içtimaî adaletin ve hakiki demokrasinin temelini teşkil eder.

Bütün yeryüzü halk kitlelerinin emperyalist ve istismarcı tecavüzlere karşı kendilerini ve milletleri korumak için işbirliği etmeleri, içtimaî ve kültürel birlikler kurmaları, harbin sebeplerini ortadan kaldırma yolunda her türlü vasıtadan faydalanmaları, hür, bağımsız fakat mütesanit milletlerden müteşekkil bir dünya nizamı kurulması için çalışmak: T.S.P. bu prensiple beynelmilelci ve barışçıdır.

Madde 5- Tabiat üstü bir varlığa inanmak vaya inanmamak hususunda fertlerin mutlak bir vicdan hürriyetine sahip olmaları ve bu hürriyetin her türlü tezahürü karşısında devletin tam bir tarafsızlık muhafaza etmesi lâyisizmin felsefî bir neticesidi: T.S.P. bu prensiple lâyiktir.

---

* Bu bilgi Tarık Zafer Tunaya'nın "Türkiye'de Siyasi Partiler" kitabından aktarılmıştır (sa: 696-701). "Kırklı Yıllar" Cilt 4'de Programın tamamı ve genişletilmiş kurucular listesi vardır (sa: 43-55).

II- VATANDAŞLIK HAKLARI

Partimiz aşağıda yazılı hak ve hürriyetlerin kurucusu cesur ve devamlı bir koruyucusu olmak azmindedir:

Madde 6- Türk vatandaşlığı bu sıfatı taşıyan herkes için siyasî iktisadî ve içtimaî bütün hak ve selâhiyetlerden ancak emek ve kabiliyetiyle mütenasip surette istifade yolunu açık tutar.

Madde 6- Vatandaşın iş ve çalışma hakkı mutlaktır.

Millî ekonomi, bütün halk kitlelerinin istihsal kutretlerini yükseltmeğe, işsizliği ortadan kaldırmağa, çalışmadan yaşamak fırsatı veren şartları izale etmeğe, fertlerin maddî ve manevî kabiliyetlerini değerlendiren bir iş ve çalışma adaleti yaratmağa elverişli bir hale getirilecektir.*

Madde 8- Vatandaşın şahsî emeğiyle meydana gelen hususî mülkiyet hakkı mutlaktır. Ancak millî servetin muayyen bir zümrenin inhisarı altında bulunmasına ve israfına sebep olan, umumî refahı zorlaştıran büyük istihsal vasıtaları, büyük arazi, fabrika, banka, umumî nakil vasıtaları, madenler ve saire gibi.. derece derece kamulaştırılarak millet namına işletilecektir.

Madde 9- Vatandaşın çalışma hakkı kadar hayat, sağlık ve refah hakları mutlaktır. Kol ve kafa emekçilerinin hastalık, sakatlık ve ihtiyarlık hallerinde bakımı, dinlenme ve geçim meseleleriyle çalışma yaşına kadar yoksul ve kimsesiz çocukların bakım ve tahsil işi, devletçe kurulacak çeşitli hastahane, bakım, dinlenme yurtları, yatılı okullar ve geniş çapta bir içtimaî devlet sigortasıyla temin edilecektir.

İlk öğretim çağında bulunan çocuklarla, beynelmilel iş mevzuatının tayin ettiği yaş hadlerinden aşağı olanların işçi olarak çalıştırılmasına müsaade edilmeyecektir.

Madde 10- Türk milletinin ileri ve demokratik hakların gelişmesini sağlayan, fikir, söz, matbuat, grev, nümayiş; toplantı ve her türlü teşkilâtlanma hürriyetleri mutlaktır.

Bu hürriyetlerin kanunlarla tahdit ve takyit edilmesine aslâ müsaade edilemeyecektir.

Madde 11- Vatandaşın şahsî emniyet ve masuniyeti mutlaktır.

Salâhiyetli hâkim tarafından verilecek sorgu ve tevkif kararından başka bu masuniyet hiç bir suretle ve hiç bir kanunla kayıt altına alınamaz. Polis ve jandarma mevzuat ve teşkilâtının bilhassa bu bakımdan

---

* Madde 7 atlanmştır. Bakınız "Kırklı Yıllar, Cilt 4" (sa.55).

demokratlaştırılması yoluna gidilecektir.

Madde 12- Vatandaşın vicdan hürriyeti ve din serbestliği mutlaktır.

Din lehine ve aleyhine siyasî mahiyette olmayan her türlü neşriyat, propaganda, serbesttir. Devlet bu tezahürat karşısında tam bir tarafsızlık muhafaza edecek ve dinî müesseseler devlet resmî kadrosu içinde yer almayacaktır.

Madde 13- Vatandaşın muhaberat ve seyahat hakları mutlaktır.

Muhaberatın gizliliği devletçe garanti edilecektir.

Madde 14- Vatandaşın kültür hürriyeti mutlaktır. İlk tahsil, herkes için parasız ve mecburidir. Devlet elindeki bütün imkânlarla bu mecburiyeti umumîleştirir.

İlk tahsil ana lisanla yapılır.

Orta, teknik ve yüksek tahsil parasız olduğu gibi bu haktan bütün millet çocuklarının faydalanması yolunda gereken her türlü masraf devletçe ödenir.

Partimiz üniversitelerimizin ve ilerde kurulacak akademi ve enstitülerimizin muhtariyeti prensipini müdafaa ve tesis edecektir.

Madde 15- Siyasî, içtimaî, iktisadî ve kültürel her türlü hak, hürriyet ve salâhiyetler karşısında, din, mezhep, ırk, dil ve cinsiyet farkı gözetilmeyecektir.

Madde 16- Vatandaş her hangi bir kanunun anayasaya aykırılığını ileri sürerek, bu kanun aleyhine mahkemenin karar vermesini isteyebilecektir.

Madde 17- Milletin demokratik hak ve hürriyetleriyle yurdun siyasî ve iktisadî bağımsızlığını korumak, her vatandaşın en mukaddes vazifelerindendir. Askerlik hizmeti her kademede herkes için mecburi olarak, bedel verme usulü aslâ tesis olunmayacaktır.

III- İÇTİMAİ POLİTİKAMIZ

Madde 18- Partimiz, aileyi milletimizin temel müesseselerinden biri sayar ve ailenin korunmasını, demokrat duygular içinde gelişmesini zaruri görür.

Madde 19- Her ailenin hususî bir ikametgâha sahip olmasında, çocukların bakım ve terbiyesindeki lüzumlu maddi yardımların yapılmasında devlet vazifelendirilecektir.

Madde 20- Devletçe desteklendirilecek olan içtimai sigortalar, kooperatifler, ana ve çocuk yurtları gibi çeşitli koruyucu teşkilâtla ailenin maddi ve manevî kalkınması düzenlenecektir.

Madde 21- Aile saadetini zorlaştıran her türlü hukuki kayıtlar kaldırılacak, gerek evlenme, gerek boşanmadaki mutaassıp zorluklar kanunlarla ödenecektir.

Madde 22- Aile saadetini ana, baba ve çocukların ruhî ve bedeni sağlığın tehlikeye düşüren sarî hastalıklar, aklî ve ruhî bozukluklara karşı evlilik müessesesini koruyucu kanunî tedbirler alınacaktır.

Madde 23- Kumar, fuhuş, alkolizm, verem, frengi, trahom ve sıtma gibi içtimaî faciaları önleyici sivil ve resmî mücadele teşkilâtı kurulacak, bunların kurbanları bakım ve nezaret altına alınacaktır.*

Türkiye Sosyalist Partisi programından bilinmesini gerekli gördüğüm bölümleri naklettim. Gelecek sayıda Partinin çalışmalarından bahsedeceğim.

"Türkiye Sosyalist Partisi" programından da anlaşılacağı üzere; Demokratik Devrim ile Sosyalist Devrimi Minima ve Maxima hedef olarak benimsiyor, fakat o zamanki politik ve hukukî şartların zorunluğu yüzünden bunu üstü örtülü şekilde söylemeyi gerekli görüyordu. Parti yöneticileri o zamanlarda sağcı çevrelerin Devrimcilere karşı ellerinde bayrak yapmaya başladıkları Faşistçe bir milliyetçiliğe karşı; Sosyalizmin anladığı mânada bir milliyetçiliği savunmayı zorunlu buluyorlar ve Proletarya Enternasyonalizmi ile böyle bir milliyetçilik anlayışının telif edilmesini Parti politikasının temeli sayıyorlardı. Yayınladıkları dergi ve gazetelerde bu konuda yazılan yazılar ve savunulan fikirler bazı devrimci çevrelerce olumlu, bazılarınca da tereddütle karşılanıyordu. Alışılagelmiş sosyalist yayınlara oranla, millî meselelere ve memleket sorunlarına daha ziyade yer verilişi, "Türkiye Sosyalist Partisi"nin yayın organları olan günlük "Gerçek" gazetesi ile haftalık "Gün" dergisinin iyi ve kötü yanları olarak eleştiriliyordu. Aleyhte eleştiriler genellikle illegal hareketin yöneticilerini telkin ve direktifleriyle yürütülüyordu. Ve geniş çapta da etkili oluyordu.

"Türkiye Sosyalist Partisi" kurulup faaliyete geçtiği anda Parti Genel Sekreteri Esat Âdil'in; illegal hareketin başından beri yöneticisi olan Dr. Şefik Hüsnü Deymer ile arası açılmış durumda idi. Daha önceki sayılarda belirttiğim gibi, Şefik Hüsnü; Esat Âdil'in kendilerine ihanet ettiğini, müştereken hazırlanma ve yürütülmesine karar verilmiş bir partinin, kendilerinden habersizce ve alelacele faaliyete geçirildiğini

---

* 24'ncü maddeden 68'nci maddeye kadar olanlar konmamıştır. Bakınız: "Kırklı Yıllar", Cilt 4, sa: 46-55.

iddia ediyordu. Esat Âdil ise; Hareketin daha önceden müştereken tasarlanmış ve hazırlanmış olduğunu kabul ediyor, fakat habersizce ve acele olarak faaliyete geçme iddiasını reddediyordu. Faaliyete geçmeden önce Dr. Şefik Hüsnü'ye haber gönderdiklerini ve illegal hareketin devamı sayılabilecek bir legal Parti hareketinin, hukuk ve politika açısından sakıncalarını gördüklerini, bildirdiklerini ve kendilerine itimad edilmesini istediklerini söylüyordu.

Bu çatışmaların derinliğinde asıl başka nedenler vardır. Fakat biz günümüze kadar gelen diğer olayları ve hareketleri de anlatabilmeyi amaç edindiğimiz için, bu konuda şimdilik daha geniş tafsilâta dalmayı imkânsız ve zamansız görüyoruz. Zamanı gelince bu çatışmaların başlamasının derinliğindeki asıl sebepler üzerinde ayrı bir yazı serisinde geniş şekilde duracağız.

"Türkiye Sosyalist Partisi" kurulup faaliyete geçtiği zaman önce işçi çevrelerinde teşkilâtlanmayı amaç edindi. Bu maksatla çalışmalara girişti. Cemiyetler Kanununda yapılan değişikliklerin getirdiği hakları kullanarak çeşitli iş kollarında sendikalar kurulmasına önayak oldu... Parti; her iş kolunda Türkiye çapında bir sendikanın yeterli olduğu tezini savunuyor ve sendikaların bu şekilde kuruluşunu, bir politik merkez tarafından yönetilebilmeleri için daha uygun buluyordu. Sendikalara bağlı işçilerin eğitilmeleri ve bilinçlendirilmeleri için de, böyle merkeze bağlı şubeler halinde ve Türkiye çapında iş kolu esasına göre teşkilâtlanmanın daha iyi olduğuna inanıyordu.*

---

* Orhan Müstecablıoğlu'nun bu yazı dizisi Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Sosyalist" dergisinin 8 Aralık 1970 (Sayı 1)'den, 12 Ocak 1971 (Sayı: 6)'sına kadar yayınlanmış, sonraki sayılarında devam etmemiştir. Bu yazının "Kırklı Yıllar, Cilt 4-1947 TKP davası" kitabının aynı konudaki yazımla beraber okunmasında yarar vardır (sa: 275-283).
Ayrıca aynı konuyu içeren Sayın İbrahim Topçuoğlu arkadaşımın: "Neden Sosyalist Parti-1946 (3 cilt) 1976-1977 İstanbul ile "TKP gerçeği ve bilimsellik- Quo Vadio İbrahim Topçuoğlu" yanıtını ve II. ciltteki polemiği okumakta yarar vardır. Aynı konuda "Atılım"da da iki yazı çıkmıştır.
"Kırklı Yıllar Cilt: 4"de bu konuda Burhan Oğuz arkadaşımın "Yaşadıklarım Dinlediklerim" anı kitabındaki (Simurg İstanbul 2000) belgelerden yararlandığımızdan kendisine teşekkür ederiz (R.N. İleri).

AD DİZİNİ

7-8 Hasan Paşa, 76.
A. Gaffar, 301.
A. Güner, 46.
A. Kadir, 200.
A. Özinsel, 46.
A. Özok, 46.
A. Tokuç, 46.
Abdi Halit Aksel, 231.
Abdi Mahtar (Dr.), 201.
Abdullah Tavukçu, 231.
Abdullah Taymas, 200.
Abdülhak Şinasi, 33.
Abdülhamid, 32, 252, 253, 298.
Abdülkadir Demirkan (Vedat Türkali), 156.
Abdülkadir İnan, 200, 201.
Abidin Dino, 29.
Abidin Mümtaz Kısakürek, 203.
Aclan Sayılgan, 31.
Adil Altay, 201.
Adnan Cemgil, 189, 200, 204, 205.
Adnan Menderes (Menderes), XIV, 9, 102, 103, 104, 237, 276, 288.
Adnan Zentürk, 203.
Ahmed Ulus, 267, 286.
Ahmet Bilge, 149.
Ahmet Caferoğlu, 81, 193, 201.
Ahmet Demir, 9, 75, 77, 131, 144, 182, 223, 228, 248, 249.
Ahmet Ellez, 181, 182.
Ahmet Emin Yalman, XIV, 242.
Ahmet Furuncu (Ahmet Fırıncı), 14, 15, 17, 18, 22-25, 27-30, 43, 46, 48, 91, 132, 147, 155, 157, 261, 282.
Ahmet Gayretli, 154.
Ahmet Hoşbay, 155.
Ahmet Necati, 202.
Ahmet Rıza Bey, 32.
Ahmet Tezcan, 117.
Ahmet Urmeloğlu, 23.
Ahmet, 256.
Alaaddin Eriş, 144.
Alaaddin Tiritoğlu, 9, 224.
Alaettin Ören, 203.
Alber, 225.
Ali Genceli, 201.
Ali Haydar Yeşilyurt, 200.
Ali İhsan Göğüş, 3, 5, 9, 10, 228.
Ali İhsan Karacan (Ali Naci Karacan), 232.
Ali İhsan Sabis, 82, 192, 264.
Ali Sohtorik, 228.
Âli Utkan, 229.
Alim Canidris, 173.
Alparslan Türkeş, 83, 84, 85, 88, 89, 93, 94, 215, 265.
Aram Pehlivanyan, 18, 30, 105, 106, 118, 119, 127, 136, 282.
Arif Nanak, 153.
Arslan Kaynardağ, 63, 86.
Asım Kültür, 201.
Asım Sarp, 200.
Asım Tınaztepe, 75, 228, 250.
Avak, 127, 129, 130.
Ayaz İshaki, 81, 82.
Aydın Yalçın, 200.
Azam Oğuz Hemşire, 173, 186
Aziz Nesin, X.
Aziz Üçtay, 302.
Baba Haydar, 91.
Babeuf, 255.
Bahar, 225.
Barkev Şamikyan, 118.
Baron de L'Hormé, 32.
Bedîî Faik, 228.
Behçet Kemal Çağlar, 203.
Behçet Şener, 162.
Behice Boran, 67, 195, 200, 292.
Bekir Karayel, 153, 160.
Benan Arguç, 202.
Besim Atalay, 190, 200.
Bilâl Şen, 63, 86, 156, 164.
Bryns, 11, 123, 126.
Bulgar Ahmet, 249.
Burhan Oğuz, 306.
C. Savaşfer, 203.
Cahit Okurer, 200.
Cahit Orhan Öz, 201.
Cahit Saffet, 200.
Cahit Tanyol, 201.
Cami Baykurt, 97, 98, 107, 109, 110, 134, 135, 142, 276, 295, 288, 297.
Can Boratav, 63.
Castro, 255.
Cavit Yamaç, 202.
Cazim Aktimur, 149, 150.
Celâl Bayar, XIV, 102, 103, 104, 232, 276, 278, 287, 288, 289.
Celâl Benneci (Celâl Zühtü Benneci-Bakkal Celâl), 14, 24, 25, 27-30, 50, 89, 91, 116, 117, 118, 147, 154, 155, 157, 159, 184, 282.
Celâl Yalnız (Sakallı Celâl), 34.
Cemal Hakkı Selek, 230.

Cemal Oğuz Öcal, 200.
Cemali Güngörmez, 45.
Cemil Sena, 202.
Cenap Şahabettin, 189.
Cevdet Bey (Veteriner, Baytar, Profesör), 18, 23, 34, 41-44.
Cevdet Erkurt, 145.
Cevdet Kerim İncedayı, 82, 209, 210.
Cezmi Ulucan, 63.
Churchill (Winston Churchill), 15.
Cihat Fer, 200.
Cihat Gökçek, 201.
Clemenceau, 32, 43.
Çerkez Ethem, 33, 216
Çiçerin, 216, 218.
Darendelioğlu, 263.
David Nae, 24, 27, 44, 45, 46, 63, 69, 72, 156.
Dede Ramazan, 23, 163.
Deniz (Gezmiş), XII.
Derviş Hima, 213.
Dimitrof, 12, 16, 56.
Dino kardeşler (Abidin ve Arif Dino), 139.
Doğan Çetiner, 160.
Dönertaş, 228.
Duruş Kazancı, 63.
Dündar Baştımar, 63, 101.
E. İstanbullu, 46.
Ecevit (Bülent Ecevit), 241.
Edip Akyel, 201.
Ekrem Ataman, 63.
Elektrikçi Nuri, 26, 44, 168.
Eli Benbenisti, 231.
Elmas Yıldırım, 200.
Emin Bey Resulzade, 173, 186.
Emin Ölgener, 203.
Emin Sekün, 14, 24, 27, 51, 62, 63, 184.
Emin Ülgener, 200.
Emir Erkilet, 190, 192.
Emrullah, 249.
Engels, 269, 271.
Enver Behnan, 201.
Enver Gökçe, 152, 153, 164.
Enver Naci Gökşen, 202.
Enver Paşa, 192.
Ercüment Atabek, 201.
Erdem (İsmail Bilen), 75.
Erden Akbulut, X.
Erdoğan Berktay, 160.
Erkilet (General Emir Erkilet)), 82, 190, 191, 192, 193.
Esat Adil (Müstecabioğlu-Müstecaplıoğlu), 112-116, 133, 134, 140, 142, 147, 271, 282, 286, 294.
Eşref Edip, 194.
Ethem Nejat, 34.
F. Garan (Fadıl Garan), 92, 117.
F. Kızılırmak, 63.
F. Kurucu, 46.
F. O. Brien, 10, 11, 121, 122, 124.
Fahir Onger, 202.
Fahrettin Çelik, 201.
Fahri (Veteriner Cevdet), 44.
Fahri Erdinç, 228.
Faik Türkmen, 203.
Falih Rıfkı Atay, 228.
Faris Erkman, 47, 81, 82, 105, 106, 118, 119, 136, 138, 282.
Faruk Nafiz Çamlıbel, 190.
Faruk Tankıran, 202.
Faruk Ural, 152.
Faruk, 229.
Fazıl Ahmet Ülküer, 200.
Fazıl Barkan (Fadıl Barkan), 149, 150, 160, 161, 162.
Fehmi Çağıl, 180.
Ferit Cansever, 200.
Ferit Kalmuk, 27, 134, 284.
Ferit Teksoy, 65, 66, 265.
Fethi Giray, 200.
Fevzi Çakmak, XIV, 97, 98, 99, 102, 104, 107, 276, 278, 287, 288, 295.
Fikri Servet, 34.
Fikri, 230.
Fuat Bilege, 135.
Fuat Köprülü, 288.
Galip Ataç, X, 253.
Galip Sezik, 92, 136.
Gavsi Halit, 202.
Green Welda, 121.
H. Elin, 46.
H. Emin Manoğlu, 135.
H. Irgat, 44, 45, 46.
H. İzzet Dinamo, 46.
H. Mutena, 43.
H. Saka (Hasan Saka), 210.
H. Yapak, 46. m
Habil Amato, 135.
Hadi Malkoç, 46, 106, 118.
Hakkı Atıl, 145.
Hakkı Demiray, 92.
Hakkı Tarık Us, 230.
Halet Hanım, 43.
Halil Lütfü Dördüncü (Halil Lütfi Dördüncü), 231, 296.
Halil Ölçer, 257, 260, 261.
Halil Süreyya (Zileli), 24, 27, 148, 155, 165.
Halil Yalçınkaya, 148, 149, 152, 153, 154, 158, 165, 184.
Halil, 256.
Halim Sabit Şibay, 200.
Halim Sabit, 173, 186.
Halim Yağcıoğlu, 201.
Halit Fahri Ozansoy, 202.
Halit Tanyeli, 201, 206.
Halit Tanyeli, 203.
Halit Ulusoy, 69.
Halit Ziya Türkkan, 189.
Haluk Şehsuvaroğlu,203.
Halûk Nihat Pepeyi, 248.

Hamdi Özdemir (Parmaksız Hamdi), 15, 16, 60, 69, 74, 78, 79, 249, 256, 265.
Hamdi Pazır, 231.
Hamdi Şamilof, 18, 22, 26.
Hamid Sadi, 34.
Hamza Sadi Özbek, 201.
Hasan Ali Ediz, 44.
Hasan Ali Yücel, 35, 181, 182, 187, 195, 198, 204.
Hasan Basri (Elektrikçi Hasan Basri), 63.
Hasan Basri Alp, 69-77, 137, 156, 249, 250, 265.
Hasan Erim, 35, 37, 38, 52, 117.
Hasan Erin, 52, 53, 92.
Hasan Ferit Cansever, 190, 200, 205, 206.
Hasan Reşit Tankut, 187, 198.
Hasan Rıza (Dr.), 33.
Hasan Rıza Soyak, 130.
Hasan Şimşek, 202.
Haşim Nahit Erbil, 200.
Haydar Benigör, 231.
Hayik Açıkgöz (Dr. Hayk Açıkgöz), 46, 106, 118.
Hayri Tatacan, 203.
Hayrullahoğlu (Mustafa Hayrullahoğlu), XII.
Herbert Melzig, 242.
Hıfzı Oğuz Bekata, 202.
Hıfzı Timur, 100, 101.
Hikmet Bayur, 98, 99, 102.
Hikmet Elin, 152.
Hikmet Kıvılcımlı (Dr.), 27, 202, 294, 306.
Hikmet Tanyu, 177.
Hilmi Artan, 154.
Hilmi Uran, 177.
Hilmi, 32.
Hitler (Adolf Hitler), XIII, XIV, 16, 91, 122, 172, 185, 215, 274.
Hulusi Dosdoğru, 118, 119.
Hurwich, 222.
Hüsamettin Bozok, 200, 201.
Hüsamettin Özdoğan (Özdoğu), 14.
Hüsamettin Özdoğu, 18, 24-27, 29, 30, 43, 91, 92, 112, 115, 116, 147, 184, 297.
Hüsamettin Özkan, 14.
Hüseyin Avni Göktürk, 194, 200.
Hüseyin Cahit Yalçın, 3, 4, 179, 225, 242, 295.
Hüseyin Demiröz, 298.
Hüseyin Hulki, 202.
Hüseyin Namık Orkun, 201.
Hüseyin Praviştalı, 249.
Hüsnü Avni, 200.
Hüsnü İsmail, 34.
Hüsnü Onat, 160.
İ. Yürüyüş, 46.
İbiş Aydınlatan, 135.
İbrahim Horoz, 10, 229.
İbrahim Topçuoğlu, 10, 11, 306.
İhsan Kabacıoğlu, 302.
İhsan Konaş, 150.
İhsan Orhon, 203.
İhsan Üngör, 9.
İlhan Başgöz, 152.
İlhan Berk, 202.
İlhan İleri, 201.
İnönü (İsmet İnönü), XIV, XV, 4, 40, 41, 82, 89, 100, 175, 207, 208, 209, 211, 215, 232, 246, 251, 263, 294.
İrfan Elin, 50.
İrfan Hazer, 201.
İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 60, 63, 64, 115, 201, 202, 205, 206.
İsmail Hami Danişment, 201.
İsmail Safa Sındır, 155.
İsmail Safa, 200.
İsmail Tanık, 63.
İsmet Rasin, 189.
İstefo Papadopulos, 135.
İzzet Ünver, 228.
Jak İhmalyan, 46. 118.
Jean Jaures, 32, 43, 296.
Jozef Marguris, 10, 229.
Kadircan Kaflı, 201.
Kadri Buldu, 164.
Kadri Çokuğurlu, 153.
Kâmil Akar, 160, 162.
Kâmuran Çuhruk, 178.
Karabet Hopser, 130.
Kasım Gülek, 241.
Kâzım Alöç, 6, 11, 19, 28, 30, 37, 39, 48, 92, 133, 138, 140, 150, 152, 154, 173, 182, 186, 222, 251, 265.
Kâzım Karabekir, 287.
Kemal Bilbaşar, 200, 201.
Kemal Çilingiroğlu, 228.
Kemal Dayan, 160, 164.
Kemal Ergin, 152-159, 160, 161, 166, 184.
Kemal Kaplancalı, 203.
Kemal Karasu (Polis Memuru), 69, 71.
Kemal Salih Sel, 225.
Kemalettin Özerdem, 86, 249, 250.
Kenan Öner, XI, XIV, 179, 180, 181.
Kenan Uluğ, 63.
Kenan Yaşlıçam, 154, 160.
Kerim Sadi, 202.
Kerim Soyka, 18, 27.
Kerim Yün, 200.
Kirkor Sarafyan, 46.
Kljutschnikow-Sabanin, 218.
Küçük Halil, 229.
Laz İsmail (İsmail Bilen), 26, 74, 75.
Lenin (V.İ.Lenin), XIII, 38, 86, 156, 166.
Leon İller, 118.
Leonid-Friedrich, 220.

Litwinow, 222.
Lütfi Kırdar, 6, 144, 223, 227, 228.
Lütfü Nanak 154.
M. Ali Aybar, 9, 242, 287, 290.
M. Belen, 46, 200.
M. Birtem, 46.
M. Eren (Muzaffer Eren), 157, 164, 165.
M. Halit Bayrı, 200.
M. Naci Baysal, 201.
M. Osmanoğlu, 46.
M. Uluğ Turanlıoğlu, 202.
Macil Bilge (Macit Bilge), 149, 150, 151, 152, 155, 159, 160, 161, 162, 163, 184.
Macit Güçlü (Av.), 302.
Mahir Yalnız, 203.
Mahmut Esat Bozkurt, 190.
Mahmut Ragıp Kösemihal, 200.
Mansur Tekin, 301.
Marks, 38, 86, 269, 271.
Mazhar Akgez, 231.
Mediha Bozkır, 195, 200.
Mehmet Bozışık (Boz Mehmet), 14, 23, 25, 28, 30, 91, 92, 113, 116, 117, 132, 147-152, 155, 157, 159, 160, 162, 163, 184, 258, 259.
Mehmet Çapanoğlu, 22.
Mehmet Çoba, 92.
Mehmet Deligönül, 201.
Mehmet Fethi Elmas, 63, 86.
Mehmet Güler (Macit Bilge), 162, 163.
Mehmet Keskin, 58, 59.
Mehmet Necati, 203.
Mehmet Vehbi, 34.
Mehmet Ziya, 58.
Melâhat Türksal, 152.
Melih Cevdet Anday, 200.
Menderes (Adnan Menderes), XIV, 9, 102, 103, 104, 237, 276, 288.
Metin Soysal, 6.
Mihri Belli, 14, 51, 62, 63, 65, 66, 67, 87, 100, 101, 115, 119, 156, 158, 159, 164, 165, 184, 233, 242, 254, 256-258, 264.
Minetullah Haydaroğlu, 9.
Mirza Bala, 200.
Mocan, 14.
Molotow, 222.
Muharrem Feyzi Togay (Muharrem Fevzi Toğay), 81, 193, 201.
Muharrem Şangar, 162, 163.
Muhsin Adil Binal, 288.
Muhtar Fehmi Enata, 203.
Murat Sertoğlu, 225.
Mustafa Arhavi, 63, 118, 136, 164.
Mustafa Börklüce, 298.
Mustafa Göksu, 63, 73.
Mustafa Hakkı Akansel (Dr.), 200, 201.
Mustafa Kolkır, 154.
Mustafa Özçelik, 153.
Mustafa Suphi Nuri, X.
Mustafa Suphi, 216, 217, 218, 267.
Muvaffak Akbay, 230.
Muzaffer Arabul, 152.
Muzaffer Aşkın, 201.
Muzaffer Özkolçak, 63.
Muzaffer Şahinoğlu, 203.
Muzaffer Şerif Başoğlu, 153.
Müeyyet Boratav, 63.
Mümtaz Tarhan, 200.
Münir (matematik profesörü), 34.
Münir Belen, 200.
Müntekim Öçmen (Müntekim Ölçmen), 106, 118, 119, 135, 136.
N. F. Balyoz, 44, 45, 46.
N. Varoğlu, 86, 87.
N. Yılmaz, 86.
Naci Şensoy, 167.
Nafi Atuf, 34.
Nahit Erel, 63.
Nahit Sırrı, 202.
Nail Çakırhan (Nail Vahdet Çakırhan-Nail Vahdeti), 18, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 43, 91, 97, 113, 118, 119, 120, 126, 132, 136, 137, 147, 163, 184, 282.
Naki Yücekök, 187, 198.
Namık İsmail, 33, 34.
Nâzım Hikmet, 27, 28, 29, 137, 139, 207, 219, 268, 269, 271, 301.
Nebil Buharalı, 201.
Necdet Işıksek, 49.
Necdet Sançar, 174.
Necmettin Atasağun, 203.
Necmi Ateş, 202.
Nejat (Ethem Nejat), XII, 34.
Neron, 180.
Nesim Zaide, 225.
Nihal Atsız (Nihal Adsız), 82, 84, 88, 89, 93, 94, 139, 175, 177, 182, 192, 204, 264.
Nihat Acemi, 201.
Nihat Eriş, 225.
Nihat Kobek 203.
Nimet Ak, 203.
Niyazi Berkes, 195, 200.
Niyazi Sabri Ergül, 200.
Nizamettin Ali, 34.
Nizamettin Nazif, 34.
Nurettin Ardıçoğlu, 201.
Nurettin Şazi Kösemihal, 202.
Nurettin Topçu, 202.
Nuri İyem, 249.
Nuri Paşa, 192.
Nurullah Esat, 34.
Nusret Pulhan, 229.
Nüzhet Pulhan, 10, 229.

O. Bağman, 63, 86.
O. Bozkurt, 203.
O. İşçi, 46.
Oğuz Eren, 157, 164, 165.
Orhan Boğma (Orhan Bağman), 86.
Orhan Burian, 203.
Orhan Kemal, 200.
Orhan Müstecaplıoğlu, 293.
Orhan Seyfi Orhun (Orhan Seyfi Orhon) 82, 139, 189, 190, 191, 201, 206.
Orhan Suda, 160.
Osman Atilâ, 200.
Osman Dördüncü, 231.
Osman Paçalı (Kunduracı Osman Paçalı), X, 63, 69, 72, 156.
Osman Sabri Adal, 178, 187, 198, 265.
Ömer Lütfü Tuncay, 153, 155, 156, 157, 160, 167, 184.
Özdemir Evliyazade, 98, 109, 198.
Paşamakçıoğlu, 202.
Pawlowitsch-Weltman, 220, 222.
Pertev Nailî Boratav (Pertev Naili Boratav) 142, 188, 195, 200.
Peyami Safa, 82, 138, 139, 183, 201, 206.
Pola, 27.
Prens Sabahattin Bey, 32.
Priştineli Hasan, 213.
R. Ayhan, 201.
R. Özinel, 46.
Ragıp Özdem, 201.
Ragıp Vardar, 92, 135, 136.
Rahmi Çetiner, 9.
Ralphe Mc Gill (Mac Gill), 11, 119, 120, 121, 124.
Rasim Göknel, 201.
Rauf Meto, 232.
Recai Okandan, 167.
Recep Akesi, 63, 156.
Recep Peker, 116, 286.
Recep Zühtü Yelkenkaya, 157, 164.
Refik Nevzat (Dr.), 294, 298.
Refik Saydam, 21, 111, 239.
Reha Oğuz Türkkan, 173, 174, 176, 189, 200.
Remzi Ayhan, 201.
Remzi Oğuz Arık, 200.
Remzi Oğuz Arık, 200.
Resulzade Ahmet Caferoğlu, 81.
Reşat Fuat Baraner, 13, 20, 21, 30, 43-46, 50, 62, 64, 67, 69, 72, 73, 77, 105, 118, 142, 148, 152, 158, 165, 168, 184, 258.
Reşit Şevket İnce, 178.
Rıfat Ilgaz, X, 200.
Rıza Apak, 202.
Rıza Gökdağ, 203.
Rıza Hiti, 203.
Rıza Nur, 192.
Rıza Polat, 203.
Ruhi Su, 154.
Ruşen Eşref, 34.
Rüştü (Birinci Şube Komiseri), 249.
Rüştü Şardağ, 104, 276.
S. Akar Işık 46.
S. Yazıldı, 63.
Saadet Baraner (Suat Derviş), 20, 43, 46, 77.
Sabahattin Ali, 6, 137, 139-146, 175, 182, 200, 294, 295, 299.
Sabahattin Kunt, 202.
Sabahattin Özbay (Sabahattin Özbey), 154, 160.
Sabiha Sertel, 3, 4, 10, 11, 97, 121-125, 134, 135, 139, 276, 288, 294, 296.
Sabit Noyan (Sabit Noyon), 131, 181, 182.
Sadrettin Celâl Antel, 134, 135, 138, 139.
Sadri Celal, 34, 38.
Safa Yurdanur, 63, 65, 66, 100, 101, 265.
Safter Melih Tümay, 63, 86.
Saim (Tevfik Dilmen), 163.
Saim Altıntaş, 160.
Sait Faik, 200.
Salih Hacıoğlu, 33.
Salih Zeki Aktay, 200.
Samet Ağaoğlu, 200.
Sarımustafa, 283.
Sazak, 14.
Sebati Selimoğlu, 44, 45, 46.
Sedat Çumralı, 200.
Sedat Erbil, 9.
Sedat Kumbaracılar, 230.
Sedat Simavi, 10, 229.
Sedat Zeki, 104.
Sefer Aytekin, 200.
Selahattin Soylu, 160.
Selâhattin Buluç (Dr.), 201.
Selim Sarper, 187, 198.
Sertel (Sabiha-Zekeriya Sertel), XIV, 3, 4, 9, 11, 97, 102, 104, 107, 109, 121, 124, 128, 142.
Server İskit, 187, 198.
Servet Yasarıoğlu, 201.
Sevim Tarı (Sevim Belli), 166.
Seyfi (Tornacı), 27.
Seyit Atılal, 153, 157.
Sıdıka Umut, 152.
Sinowjew-Radomyslskij (Zinoview (G.Radomylsky), 217.
Sofuoğlu M. Zeki, 189, 196, 200.
Stalin (Josef Stalin), XII, 38, 167, 184, 216, 221.

Suat Derviş (Saadet Baraner), IX, 20, 43, 79, 142.
Suat Taşer, 203.
Suavi Ortaç, 131.
Sulhi Dönmezer, 167.
Suphi (Mustafa Suphi), XII.
Suphi Nuri İleri, 111, 195, 201.
Sururi Özbatur, 160.
Süleyman (Polis Memuru), 69, 70, 71.
Süleyman Salter, 154.
Süleyman Şahin Tar, 201.
Süleyman Taki, 92, 298.
Süleyman Taşdağ, 63.
Sülüman Taki, 38.
Ş. Bakırsan (Şahabettin Bakırsan), 164.
Ş. Ertekin, 46.
Şakir Ülkütaşır, 200, 203, 204.
Şefik Hüsnü Deymer (Dr.), XII, XV, 12, 14, 16, 17, 18, 22, 24-31, 35-39, 40, 42-45, 47, 55, 56, 64, 90, 92, 98, 105, 109, 110, 112, 113, 117-120, 132-136, 138, 140, 142, 143, 147, 148, 151, 155, 157, 158, 159, 164, 165, 184, 219, 258, 268, 270-275, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 283, 285, 286, 288, 290-294, 297, 205, 306.
Şerif Manatow, 217.
Şevket Aziz, 34.
Şevket Süreyya, 44, 104.
Şevki Akşit, 152, 153, 156, 164.
Şinasi Revi, 201.
Şükriye Alp, 69, 70, 71.
Şükrü Bıçakçı, 9.
Şükrü Dinsel, 149.
Şükrü Düşünsel, 149, 150.
Şükrü Enis, 202.
Şükrü Saracoğlu, XIV, 13, 20, 21, 59, 62, 88, 100, 139, 175, 178, 179, 187, 191, 195, 199, 204.
Şükrü Sökmensüer, XIV, 99, 267, 279, 287, 288.
Tahir Karabay, 173.
Tahir Olgaç, 200.
Tahir Tuğ, 202.
Tahsin Atakan, 229.
Tahsin Berken (Tahsin Berkem), 60, 61, 63, 65, 73, 80, 100, 250.
Takuhi, 128.
Tarık Zafer Tunaya, 135, 302.
Tayyar Kolu, 265.
Tevetoğlu, 31, 263.
Tevfik Dilmen, 46, 155, 156, 157, 158, 159, 163, 164, 184.
Tevfik Günter, 231.
Tevfik Rüştü Aras, 97, 98, 99, 102, 104, 108, 276, 278, 289, 295.
Togliati, 12, 56.
Tornacı Arif, 46.
Tuğrul Akar, 203.
Turgut Evren, 200.
Ülküer, 188.
Ümran Nazif, 202.
V. N. Menemencioğlu (Numan Menemencioğlu), 207, 210, 215.
Vahan Toşikyan, 127.
Vahit Lütfi Salcı, 200.
Vedat Güriyol, 203.
Vedat Nedim Tör, 26.
Veli Demirci, 156.
Veysel Kültür, 203.
Wilbur Forest, 119.
Wilson (Mr.), 11, 121, 122.
Woroschilow, 220.
Y. Bağatır, 46.
Yakim Bahar, 203.
Yaşar Çemen, 228.
Yaşar Çimen, 5.
Yaşar Nabi (Nayır), 202.
Yunus Kâzım Köni, 201.
Yunus Koçak, 7.
Yusuf Ahıskalı, 29.
Yusuf Atılgan, 63.
Yusuf Balkanlı, 118.
Yusuf Etik, 149, 150.
Yusuf Kadıgil, 200.
Yusuf Mardin 203.
Yusuf Ziya Ortaç, 82, 189, 190, 201.
Yusuf, 229.
Z. Nur, 46.
Z. Ören, 46.
Z. Turgay, 46.
Zaven Biberyan, 128.
Zekeriya Sertel, 10, 11, 98, 104, 107, 109, 110, 121-127, 134, 138, 139, 223, 229, 276, 288, 289, 295, 296.
Zeki Baştımar, VI, X, 136, 143, 147, 148, 149, 151-159, 163-169, 184, 256-259.
Zeki Mutlugün, 231.
Zeki Velidof (Zeki Velidi Togan), 81, 139, 173.
Zeynel Alkoç 203.
Ziya Gökalp, 190, 191.
Ziya İlhan, 203.
Ziya Nur (Erün), 50.
Ziya Papil, 23.
Ziya Sarıgüzel, 227, 230.
Ziya Somar, 203.
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 190.

TÜSTAV

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

"Kırklı Yıllar" dizisinin son sözünü oluşturan Beşinci Cilt'de Sıkıyönetim Savcısı Kâzım Alöç'ün *"İfşa Ediyorum"* yazı dizisi ile eklerini ve 1945 ile 1953 Davalarının önemli sanığı Mihri Belli'nin *"Savcı Konuştu Söz Sanığındır"* yanıt broşürünü sunmaktayız.

"Kırklı Yıllar" Belge dizisi çok önemli bir tarih diliminde Türkiye'de Komünist hareketin gelişmesinin evrelerini, bu evrelerin belgelerini sunmaktadır, yorum yok denecek derecede azdır, bu da dizinin niteliği ile doğrudan doğruya bağlantılıdır. İlk dört cilt brüt belgeleri, dönemin düğüm noktalarını okurlarımıza sunmaktadır, olsa olsa ciltlerin sonunda olaylarla ilgili bazı kişilerin anılarından parçalar yer almaktadır. Beşinci ciltte ise dönemin kilidini veren, Askeri Savcısının karalama amaçlı anılarını ve de dönem hakkındaki bilgi ve yorumları yer almaktadır. Bu anılara dönemin -dördüncü cilt hariç- çok önemli bir sorumlusu çok tutarlı yanıtlar vermektedir, böylece sadece bir kötüleme süreci sunmayarak, bu kötülemelere yetkili bir yanıt da vermiş olduk.

Bu cildin bir önemi daha vardır, bu da "Kırklı Yıllar"ın ilk dört cildinde sözü edilmeyen 1947-1950 dönemini kapsamasıdır. Savcı K. Alöç de aslında bu dönemi kişisel anı olarak bilmediği halde genel bilgileri ile fikir yürütmüş, 1953 davası sanığı olan Mihri Belli ise o dönemde yurt dışında olduğu halde, sanığı olduğu davayı ve 1950-1951 dönemini pek iyi bildiği için gerekli bulduğu yanıtı vermiştir.

(...1953 kök sökme davasının oluşması büyük ölçüde "Kırklı Yıllar" kapsamına girmektedir. Ancak konunun çözümü ve DAVA "Ellili Yıllar" dizisinde verilecektir.)

R.N.İleri

ISBN 975-8683-56-X

Belge